

TRT

Akademi Dergisi

ISSN 2149-9446 | Cilt 9 | Sayı 20 | Ocak 2024 | Medyada Şiddetin Temsili

Medyada
Şiddetin Temsili

TRT

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Adına

İmtiyaz Sahibi (Owner) Selin BURCU

Yazı İşleri Müdürü (Chief Executive Officer) Ekrem ÖZDEMİR

Genel Yayın Yönetmeni (General Publication Director) İbrahim ACAR

Sayı Editörü (Editor) Prof. Dr. Ömer ÖZER

Editör Yardımcıları (Assistant Editors) Şeyma SITKI BÖYÜK | Recep ORHAN | M. Fırat ÜNAL

Dil Editörü (Language Editor) Öğr. Gör. Serhat BOLAT (Yozgat Bozok Üniversitesi)

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Hatun BOZTEPE TAŞKIRAN (İstanbul Üniversitesi) | Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL (Sakarya Üniversitesi)
| Prof. Dr. Köksal BÜYÜK (Anadolu Üniversitesi) | Prof. Dr. Rıdvan ŞENTÜRK (İstanbul Ticaret Üniversitesi) |
Doç. Dr. Hediyeullah AYDENİZ (Marmara Üniversitesi) | Doç. Dr. Zuhal AKMEŞE (Dicle Üniversitesi)

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. Abdullah ÖZKAN (İstanbul Üniversitesi) | Prof. Dr. Ali Murat KIRIK (Marmara Üniversitesi) |
Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) | Prof. Dr. Nazım ANKARALIGİL (İzmir Kâtip
Çelebi Üniversitesi) | Prof. Dr. Zakir AVŞAR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) | Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi) | Doç. Dr. Besim YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi) | Doç. Dr. Can DİKER
(Üsküdar Üniversitesi) | Doç. Dr. Ekmel GEÇER (Sağlık Bilimleri Üniversitesi) | Doç. Dr. Ersin Diker (Gümüşhane
Üniversitesi) | Doç. Dr. Nebahat AKGÜN ÇOMAK (Galatasaray Üniversitesi) | Doç. Dr. Aydın ÇAM (Çukurova
Üniversitesi) | Dr. Mesut BOSTAN (Marmara Üniversitesi) | Dr. Mustafa ÇAKIROĞLU (Zonguldak Bülent Ecevit
Üniversitesi)

Hakem Kurulu (Referees Board)

Prof. Dr. Alev PARSA (Ege Üniversitesi) | Doç. Dr. Güven ÖZDOYRAN (İstanbul Arel Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Murat VURAL (İstanbul Üniversitesi) | Doç. Dr. İhsan KARLI (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Ayşe Ceyda İLGAZ BÜYÜKBAYKAL (İstanbul Üniversitesi) | Doç. Dr. Kenan DUMAN (İstanbul Arel Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi) | Doç. Dr. Oğuz KUŞ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Bünyamin AYHAN (Selçuk Üniversitesi) | Doç. Dr. Özlem ARDA (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Elif UZUN (Anadolu Üniversitesi) | Doç. Dr. Selahattin ÇAVUŞ (Aksaray Üniversitesi)
Prof. Dr. Eylem ŞENTÜRK KARA (İnönü Üniversitesi) | Doç. Dr. Serkan BAYRAKCI (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil İbrahim GÜRCAN (Anadolu Üniversitesi) | Doç. Dr. Tezcan ÖZKAN KUTLU (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Halise KARAASLAN ŞANLI (Ankara Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Can CENGİZ (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
Prof. Dr. Haluk BİRSEN (Anadolu Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Canay UMUNÇ (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Hakan DÖNMEZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Evin DOĞAN (İstanbul Şişli Meslek Yüksekokulu)
Prof. Dr. Neda ÜÇER (Yeditepe Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Ferhat ZENGİN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Prof. Dr. Neriman ARAL (Ankara Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Figen TABANLI (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nüket ELPEZE ERGEÇ (Çukurova Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Kürşat ÖZMEN (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Onur DURSUN (Çukurova Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Sami OKUMUŞ (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Raci TAŞCIOĞLU (Atatürk Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Sarper BÜTEV (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami ÖZSOY (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Seçil ÖZAY (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Sibel ONURSOY (Anadolu Üniversitesi) |
Doç. Dr. Ekmel GEÇER (Marmara Üniversitesi)

Tasarım (Design) Ekrem US

Sosyal Medya Sorumlusu M. Fırat ÜNAL

Redaksiyon (Redaction) Nusret BİLEN

Yayın Türü

Hakemli, Yılda 3 Sayı, Yerel Süreli Yayın

Ocak 2024

Yılda üç sayı (Ocak, Mayıs, Eylül)

Basım Yeri

Ankara

Yer Alınan İndeksler

TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı (TR Dizin)

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

© Yayımlanan yazıların telif hakları TRT'ye aittir, yayıncının izni alınmadan yazıların tümü,
bir kısmı ya da bölümleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

TRT Genel Müdürlüğü Turan Güneş Bulvarı 06109 OR-AN ANKARA

<https://www.trtakademi.com/trtakademidergisi>

İÇİNDEKİLER

5-33 • Editör Yazısı

MAKALE

34-54 • **Fikriye ÇELİK** / Medya ve Şiddet: Bir Bibliyometrik Analiz - *Araştırma Makalesi*
Media and Violence: A Bibliometric Analysis - Research Paper

56-79 • **Beyza ÖZTURANLI** / Medyada Filistin İşgali ve Uluslararası İnsancıl Hukuk -
Araştırma Makalesi
Palestine Occupation in Media and International Humanitarian Law
- *Research Paper*

80-123 • **Dursun YILMAZ** / Türk Medyasında Hamas-İsrail Çatışması:
Analiz ve Değerlendirme - *Araştırma Makalesi*
Hamas-Israel Conflict in Turkish Media: Analysis and Evaluation - Research Paper

124-147 • **Bünyamin UZUN** / Medyada Şiddetin Temsili: Bibliyometrik Bir Analiz
- *Araştırma Makalesi*
Representation of Violence in the Media: A Bibliometric Analysis - Research Paper

148-171 • **Gözde YARDIM – Halil ŞEKER** / Medyada Kadınlar: Savaş ve Çatışma
Fotoğraflarında Şiddetin Portresi - *Araştırma Makalesi*
Women in the Media: Portraits of Violence and Struggle in War and Conflict
Photographs - Research Paper

172-203 • **Sema ÇAĞLAYAN** / Kadına Yönelik Şiddet Olaylarında Gösterişçi Duyarlılık:
Eleştirel Perspektiften Sosyal Medya Üzerine Bir Analiz - *Araştırma Makalesi*
Virtue Signaling in Incidents of Violence Against Women: An Analysis
on Social Media from a Critical Perspective - Research Paper

204-227 • **Melis KARAKUŞ** / Dijital Şiddet ve Sosyal Medya Üzerine Bibliyometrik
Bir Araştırma - *Araştırma Makalesi*
Digital Violence and Social Media: A Bibliometric Study - Research Paper

228-251 • **Burak İLİ** / Türk Sinemasında Şiddetin Sunumu: Film Fragmanları Üzerine
Bir İçerik Analizi - *Araştırma Makalesi*
Presentation of Violence in Turkish Cinema: A Content Analysis on Film Trailers
- *Research Paper*

252-277 • **Nihal ACAR** / Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Özelinde Sosyal Medya
Okuryazarlığı Yoksunluğu Üzerine Bir Literatür Taraması - *Derleme Makale*
A Literature Review on Social Media Illiteracy From the Perspective of Cyberbullying
and Cyber Victimization - Review Paper

RÖPORTAJ

278-283 • Ahmet GÖRMEZ / “Medya, Şiddeti Kaydetmeli ama Meşrulaştırmamalı”

ANALİZ/DEĞERLENDİRME

284-291 • Himmet HÜLÜR / Olağan Şiddet Kültürü ve Medya Gösteriselliği: Irak’tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze’ye

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

292-297 • Halide ARDIÇ YILMAZ / “Medya Şiddetine Dair 11 Mit” İsimli Kitap Değerlendirmesi

FİLM DEĞERLENDİRMESİ

298-315 • İbrahim SARITAŞ - Utku KOÇAK / Sinemanın İdeolojik Yüzü: Hollywood Filmi Wag the Dog Üzerinden Medya Manipülasyonu ve Dezenformasyon Gerçeği

Medyada Şiddetin Temsili

Ömer ÖZER*

Neden Şiddet?

Her sayısında farklı bir temayla çıkan *TRT Akademi* dergisinin 20. sayısının konusu “medyada şiddetin temsili” oldu. Şiddet konusu önemli çünkü medya, sosyal gerçekliği alıp kendi gerçekliğine çevirmekte ve medya gerçekliği algılamaya da bağlı olarak insan gerçekliğine dönüşmektedir (Özer, 2017). Eğer insanlar olaylara kendileri şahit olmamışsa ki bu, bütün olaylar bakımından mümkün değil, medya gerçekliğinden besleniyor demektir. Kuşkusuz liberal yaklaşımın “Muhabir, gerçekliği anlama ve aktarma kapasitesine sahiptir” kabulü (İnal, 1996) bir an terk edilirse o zaman sosyal gerçekliğin medya tarafından kurgulanırken çarpıtılabileceği de akla gelebilir. Bu da dünyanın gerçekliğinin yanlış anlaşılmasına neden olabilir. Kuşkusuz şiddet örneği bu açıklamayı tam olarak temsil edebilir. Türkiye’de oynatılan kan davası temalı bir dizide düşman aşiretlerden bir gençle bir geline Atatürk Barajı kenarında barbekü partisi yaptırılması bu anlamda ilginçtir. Kan davası gerçeğinde böyle bir yaşanmışlık olmayacaktır. Medya, Gurbet Kadın dizisinde kan davası örneğinde sosyal gerçekliği kendi gerçekliğine çevirirken psikolojik boyutu çok ağır olan ve ölüm korkusunu sindirtirten kan davasını aşk boyutuna çekmiştir (Özer, 2010c). Elbette bu örnekte insan gerçekliğinin de medya gerçekliğinden beslendiğini söylemek mümkündür.

Türkiye’de *Deli Yürek* dizisiyle göz önüne gelen medyadaki şiddet, *Kurtlar Vadisi* dizisiyle tartışmalara konu oldu. *Sen Anlat Karadeniz* dizisinde erkek eş kadın eşin parmaklarını deyim yerindeyse “çatır çutur” kırıyordu. Türk televizyonlarında kovboy filmleri gösteriliyorken de yerliler yerlerinden ediliyordu. Canlı yarışma programlarında ise naklen ve canlı bıçaklama durumu kalmıştı yapılmayan. Gözetlemeli evlilik yarışmalarından bir yarışmacı, program bittikten kısa süre sonra başka bir programda canlı canlı “lütfen yapma” sesleri eşliğinde başında cam bardak kırıyordu. Ünlü bir aktris gerçekleştirdiği programda “Söz” kendisindeyken konuştuğu erkek kişiyi tokatlıyordu. Bir keresinde de tam tersi olmuş, erkek kişi kendisini tokatlamış ve yere düşürmüştü. Bir ticari kanalın ana haber bülteninde sanırım borçlusunu bacağına vuran ve onu alıkoyan kişinin naklen ve canlı öldür-

*Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Eskişehir, Türkiye

E-Mail: omerozer@anadolu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2649-6182

DOI: 10.37679/trta.1428964

me girişimi spikerin kulağına söylenenleri aktararak cinayet işleyebilecek kişiye yalvarmasıyla ikna turları başarılı olmuş ve cinayet işlenmemiştir. Ama insanlar şiddeti heyecanla yaşamışlardır. Ekranlarda mankenlerden birinin “Ne dedin sen, ne dedin sen?” hesap sorma içerikli soru eşliğinde diğerini tokatladığına da şahit olmadık mı? Boks maçları, futboldaki şiddet vs. daha neler neler!.. Öte yandan web tabanlı dijital platformlarda yer alan dizilerin bazılarında şiddetin dozu artırılmakta ve örneğin seri katillerin cinayetleri görüntüler eşliğinde anlatılmaktadır. Ayrıca asosyallerin şiddetine yer verilmektedir. Sosyal medya araçları şiddet doludur. Kuşkusuz bunda herhangi bir sosyal, kültürel, eğitimsel, iktisadi, hukuki vs. bakımdan alt yapısı oluşturmadan ticari televizyonların “özel televizyon” denerek mantar gibi çoğalması etkili olmuştur. Bunda da neoliberal politikaların uygulanması ve başarılı olması için kendi iç düzeni bakımından da kendine göre normal olanı yapma isteği etkili olmuştur. Dönemi düşünün! Elbette 1990’lar neyse günümüz de o!.. Karl Marx (2004), feodalizm-kapitalizm ekseninde boşuna şu sözü söylememiştir: “Ölü diriye yakalar!” Yakaladı; 90’lar 2020’leri ayağından tutup çekiyor.

Araştırmaların ortaya koyduğu hâliyle belirtildiğinde medyada kullanılan şiddet, yalnızca miktar olarak artmamıştır. Aynı zamanda daha canlı ve net, daha cinsellik içeren ve daha sadist bir yapıya girmiştir. Geçmişten günümüze dizi ve filmlerde kurşunların insan bedenine nasıl girdiği, bedende nasıl bir hasar yarattığı ve ayrıca akan kanlar açıkça ve hiçbir sınırlama olmaksızın gösterilmektedir. Dünyada en çok satan video oyunlarından birisi olan “Grand Theft Auto” oyununda, oyuncuların, seks işçileri ile birlikte olduktan sonra onları baseball sopaları ile öldürmeye kadar nasıl dövdükleri programlanmaktadır (Violence..., 2010). Türkiye’de gösterilen Kurtlar Vadisi dizisinde mafyanın toplantı masasında başroldeki Polat Alemdar’ın, bir kişinin saçından tutup boğazını bıçakla kesmesi meşru tınılarla kullanılmıştır. Kuşkusuz bu durumlar hem dünya hem de Türkiye bakımından günümüz için de geçerlidir.

Şiddet yalnızca fiziksel şiddetten oluşmamaktadır. Sözlü, siyasal, psikolojik, ekonomik, ideolojik vs. türleri bulunmaktadır. Örneğin müzik ve müzik videoları uzun bir süredir yoğun bir biçimde şiddeti kullanır hâle gelmiştir. Şarkılarında şiddeti teşvik eden ve kadını aşağılayan mesajlara yer veren Eminem’in “Marshall Matters” albümü milyonlarca satmayı başarmıştır. Şarkılarında ve video kliplerinde yoğun bir şekilde şiddet ve küfür kullanan, başta Eminem olmak üzere, Dr. Dre ve Limp Bizkit gibi şarkıcılar, “şaşırtıcı olmayacağı” gibi The Universal Music Group’un en önemli sanatçıları arasında yer almaktadırlar. Video oyunlarının en temel konusu, genel olarak şiddet ve özellikle de cinsel şiddet olmuştur. Bu

oyunları oynayanların çoğunluğu, kötü çocuk rolünü seçmekte ve suçsuz seyircilere saldırmak ve/veya onları öldürerek puanlar kazanmaktadır. Her ne kadar, bu oyunların satın alınmasında ve oynanmasında yaş kısıtlamaları kuramsal olarak var olsa da özellikle ülkemizde pratikte bunların pek geçerli olmadığı bilinmektedir. Özellikle çocuklar ve gençlerin şiddetle tanıştıkları bir diğer alan da internettir. Sanal alemde çocuklar ve gençler, şiddet görüntüleri içeren oyunlar oynayabilmekte, şarkılar indirebilmekte ve birçok şarkının piyasada satılan hâlinde yer almayan şarkı sözlerine ulaşabilmektedirler (Özer ve Özer, 2010).

Medyadaki Şiddetin Tanımı

Medyada sunulan şiddet açısından yapılan araştırmaların üzerinde durduğu şiddet unsuru, daha çok fiziksel şiddettir. Bugün yaşamayan Georger Gerbner ve çalışma arkadaşı Lary Gross (1976) 1970'lerin ortalarında yayımladıkları ilk yetiştirme kuramı çalışmasında yaptıkları tanımda şunları belirtmişlerdir: "Fiziksel gücün silahlı ya da silah kullanmadan, kişinin kendisine ya da başkalarına karşı, kurbanın kendi rızası dışında, acı verecek şekilde incitilmesi, öldürülmesi ya da olayın bir parçası olarak kurban olacak derecede tehdit edilmesi unsurlarının açık bir ifadesidir." Onlara göre sahte veya boş tehdit savrulduğunda, fiziksel değil de sözle saldırıldığında ve bazı jestler kullanıldığında örneğin inandırıcı olmayan şiddet yaşatılmış sayılmayacaktır. Buna karşılık kazalar ve doğal olan şiddet, şiddet tanımları içerisine katılmaktadır. Bunun nedeni şiddetin sosyal ilişki ve iktidar derisi olarak kabul edilmesidir. Nitekim iktidarın temelinde insanın şiddete kurban gitme korkusu ve çevrelerinden gelen tehditler yatmaktadır. Bu da tüm topluma yayılma gücüne sahiptir.¹

Öte yandan Center for Media and Public Affairs'in şiddet tanımını ise şu şekilde vermek mümkündür: *Bir amaca ulaşma, dahası bir nedenle bir silahın kullanımı veya herhangi bir fiziki gücün kasıtlı kullanımı, başkasının etkinliğini durdurma, kızgın bir tepki ile davranma, birisini saldırıdan koruma, maddi bir ödülü güvenlik altına alma ve yalnızca diğerlerini korkutma* (Özer, 2004).

Bu arada National Television Violence Study'nin şiddet tanımı da şöyledir: *Bir canlıya ya da canlı grubuna karşı, fiziki zarar vermek niyetiyle inanılır bir fiziki güç*

1 Burada korku ve tehdit kavramları üzerinden yetiştirme kuramının dönemdes kuram olan ve ABD dışında geliştirilerek anaakım iletişim kuramları içine katılan Elizebeth Noelle Neumann'ın (1998) geliştirdiği suskunluk sarmalı kuramı (Spiral of Silence Theory) ile ilişkisi kurulabilir. Nitekim birey, dışlanma tehdidi ve korkusunu toplumdaki duyumsamaktadır. Bu da bir çeşit şiddettir. Elbette fiziksel şiddet değildir ama gizli ve özgür oy verme söylemiyle demokrasiyi meşrulaştırma son bulacak bir girişimin ilk adımını içermektedir. Elbette suskunluk sarmalına da böyle bir işlev yüklenirse, yetiştirme kuramı da hegemonya ile bağlantılı olduğunda ikisinin ikinci bir ortak noktası çıkar (Özer, 2011; Shanahan ve Morgan, 1999). (Birincisi yeniden güçlü etkilere dönüşü temsil eden kuramlar arasında suskunluk sarmalının yanı sıra yetiştirme kuramının da gösterilmesidir.)

kullanım tehdidi ya da fiziki gücün gerçekten kullanılmasıdır. Şiddet aynı zamanda, görülmeyen bir şiddet aracının kullanımı sonucu ortaya çıkan bir canlı ya da canlı grubuna karşı fiziksel zararlı sonuçların belli gösterimlerini de içerir (Özer, 2004).

Nereden Buraya...

Almanya ve İtalya’da, Birinci Dünya Savaşı’ndan dönen askerler toplu şiddet örneği olan savaş dolayısıyla yaşadıkları acılar bakımından takdir edilmeyi beklerken yumurtalarla karşılanmıştır. Sözü edilen askerlerin de desteğiyle Hitler’in Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi demokratik yollarla başa gelmiştir ama ismini çağrıştırmayan bir sürece girmiştir.² Benzer durum İtalya’da da yaşanmıştır. Eski komünist Mussolini devletçi bir faşist partiyle iktidarı ele geçirmiştir. Bu durum Amerikan burjuvazisi için endişe kaynağı olmuştur. Söz konusu endişe “Acaba faşizm ABD’ye de gelir mi? sorusuna dönüşmüş ve parası çok Amerikan burjuvazisi Payne Fonu aracılığıyla deyim yerindeyse parayı bastırmış ve sessiz sinemanın çocuklara ne türden bir etkisi var sorusunun yanıtını buldurtmaya çalışmıştır. Bu aynı zamanda sessiz sinema özelinde şiddetin de aralarında bulunduğu bazı kavramlar (diğerleri suç ve cinsellik) üzerinden ilk araştırmalar olarak tarihteki yerini almıştır. Elbette medyanın insanların üzerinde etkileri olduğunun düşünüldüğü ilk örnek bu değildir. Örnek, şiddeti kapsama anlamındadır (Lowery ve DeFleur, 1995). David Trend’in aktardığına göre, medyanın etkilerinin ortaya çıkışı Samuel Richardson’ın *Pamela* isimli romanının 1741’de yayımlanmasına denk gelmektedir. Yazarın ahlaksız bir baştan çıkarıcının ağına düşen iffetli bir hizmetçi kızı anlatan hikâyesi, onu “müstehcenlik” ve “iffet ilkeleri”ne saldırmakla suçlayan ve Londra’nın her yerinde elden ele dolaşan broşürlerle yerden yere vurulmuştur (Trend, 2008, s. 23).

Medya kuşkusuz 19. yüzyıldan 1930’ların sonuna kadar güçlü olarak düşünülmüştür. Gustave Le Bon’un (2014), denizde kum tanecikleri örneğinde tanımladığı kitlelerin insanının savrulmasında basına yüklediği işlev, dönemin kavrayışına örnektir. Şiddet örneği bakımından üstteki paragrafta duyurulan sessiz sinema araştırmasından sonra 1940’lar boyunca bu alan dışarı çıkarılmıştır denebilir. Buna da bağlı olarak medyanın sınırlı etkileri vardır düşüncesi döneme hâkim olmuş-

2 Hitler, Joseph Goebbels aracılığıyla kara propaganda yapmış ve radyoyu etkili bir biçimde kullanmıştır. Napolyon Bonapart, döneminin 6 güçlü ülkesini sıraladıktan sonra basını 7. Güç olarak tanımlamıştır. Goebbels de bu tanımlamayı anımsattığı bir konuşmasında buradan hareketle radyoyu 8. Güç olarak göstermiştir ve gerçek yaşamda da Hitler’in lehine eğlenceyle birlikte olmak üzere propaganda bakımından sonuna kadar kullanmıştır (Goebbels, 1938; <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/goeb56.htm>). Bu mantukla ilerlendiğinde televizyon 9. Güç, sosyal medya da 10. Güç olabilir.

tur (Klapper, 1984). Söz konusu dönem şiddet kavramı bakımından bakıldığında oy verme, radyo skeçleri, sevda romanları incelemeleriyle geçirilmiştir (Özer, 2016). Yani şiddet bakımından, 1954'te yapılan araştırmalara kadar alan boş kalmıştır. Bu yıl, medyada sunulan şiddete ilişkin araştırmalar, televizyon örneğinde yine ABD'de yapılmıştır. Smytee ve Head'in ayrı ayrı olarak gerçekleştirdikleri araştırmalarda, özellikle çocuk programlarında oldukça fazla şiddet ögesinin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır (Signorielli vd., 1995, s. 278). Daha sonra 1960'lerden başlayarak bu alanda çok sayıda kuramsal bakıştan on binlerce araştırma yapılmıştır. Elbette araştırmalar hâlâ devam etmektedir ve daha çok, Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilmektedir. Ama bunlar, psikoloji alanında yapılan araştırmalardır.

Öte yandan, medyada şiddet sunumu sinema ya da televizyonla başlamamıştır (Özer, 2020) Şiddet, hikâye anlatımının önemli bir parçası olmuştur (Trend, 2008). Erken tiyatro eserlerinden buyana şiddet, bazı oyunlarda kullanılmıştır. İlk kitle iletişim aracı olan gazete, neredeyse şiddet haberleriyle başlamıştır. Gazetenin öncülü olan, aristokrasi ve yükselen burjuvazinin haber mektup ve kâğıtları, yakılan büyücüler gibi dehşetengiz cinayetlerine yer vermiştir (Özer, 2010). 1833'de Amerika Birleşik Devletleri'nde halkın şiddet suçu hikâyelerine olan açlığını gidermek için, ilk kez The National Police Gazette (Ulusal Polis Gazetesi) yayımlanmaya başlanmıştır (Trend, 2008, s. 23). Kırsal kesimden kuzey kentlerine akın eden ve fabrikalarda çalışan, köylüden işçiye dönüşmüş insanlar hangi sokaktan geçilip geçilmeyeceğini polis-adliye haberlerinden öğrenmektedir. Nitekim haberlerde cinayetlerin nerede işlendiği yazmaktadır. Roman açısından bakıldığında da şiddetin önemli oranda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fyodor Dostoyevski'nin (2009) olağanüstü eseri *Suç ve Ceza*'nın merkezinde Raskolnikov'un zengin kadını öldürmesi yer almaktadır. Radyo açısından bakıldığında da şiddet unsurunun kullanıldığı dikkat çekmektedir. Yaşar Kemal'in sosyal, kültürel ve ekonomik vurguları olan ve inanılmaz bir değere sahip romanı İnce *Memed*'in 1970'lerde radyoda sunulan çeşitlemesinde, şiddet unsuru yer almıştır. Günümüzün popüler kitle iletişim aracı olan internete bakıldığında ise şiddet unsurunun çağ atladığı ve bazı insanları tutsak ettiği açıklıkla belirtilebilir. Müzik piyasasındaki şiddet de önemlidir. Sözlerdeki şiddetin yanı sıra kliplerdeki şiddetin, televizyonun diğer programlarındaki şiddet kadar önemli olduğunu belirtmek yararlı olacaktır. Kuşkusuz çizgi filmler ve bilgisayar oyunlarındaki şiddete özel olarak dikkat çekmek gerekir (Özer, 2010a). Hemen belirtelim ki şiddet sunumunun sonuçları, saldırganlığı güdülemekten daha fazladır. Sistem, çatışmaya farklı dramatik yaklaşımların görüntülerini sergiler, bağımsız televizyon üretimini alaşağı eder, izleyiciyi daha popü-

ler tercihlerden mahrum bırakır, bazılarını kurban ederken bazılarını da kurban etmeye cesaretlendirir, genel bir yıldırmaı yükseltir ve sistemin kendi kendini oluşturması için geniş ölçülı bir güvensizlik ortamı oluşturan politikacıların baskıcı durumlarına davetiye çıkarır (Gerbner, 1996, s. 28).

Medyadaki şiddetin Satış Öyküsü

Medyada şiddet kullanımını ve/veya şiddet ekonomisini anlamamanın yolu, medya ekonomisini anlamadan geçmektedir. Medyada şiddet kullanımının gerisinde kâr etme isteği bulunmaktadır. Medya ve kâr bir arada düşünöldüğünde, en öne çıkan unsur şiddet olarak kendini göstermektedir. şiddetin dili yoktur; her topluma uygun içerik şiddettir. Cinsellik hemen sonra gelmektedir ama şiddet kadar satış popölerliği taşımamaktadır; taşıdığı kabul edilse bile her toplum, televizyonunda cinselliği serbestçe kullanmamaktadır (Gerbner, 1996). Bir ürün olarak televizyon programının yaratımında en ucuz bileşen ve diğer ölkelerdeki yayıncılara kolayca satılabilecek olan, mizahi olmayan şiddet serüvenleridir.

Medyada kullanılan şiddet, çoğu zaman ticari mesajlar açısından en “uygun” zihinsel set içinde bulunan izleyicileri, reklamcılara teslim etmek için gereklidir (Morgan, 1995, s. 110). Endüstri, reklamcılar için en çok izleyiciyi toplamak istemektedir. Hedefteki kitle 18- 34 yaş arasındaki insanlardır. Bu grup için en uygun araç ise şiddettir (Potter, 1999, s. 157). Televizyonda kullanılan şiddet, çoğu zaman beyaz ve erkek iktidarının yansıtıcısıdır. Daha da önemlisi, global pazara bağlı bir endüstriyle program içeriği bağının temelini oluşturan büyük bir buzdağının en uç noktasında yer almaktadır. Bu ilişki, çoklu medya ve bazı kanalların moda söylemiyle gizlenmektedir (Gerbner, 1993). Ürünlerini satın alacakların az olması, program üreticilerini finans açığına zorlamaktadır. Bu, lisan (dil) üzerine eğilmeyi ve ihraç etmeyi beraberinde getirmektedir (Gerbner, 1996, s. 32). Amerikan yapımı, yoğun şiddetin yer aldığı bir filmin yurtdışına satılması kolaydır. Bir kere bu tür filmlerin ihraç edilen ölkelerin dillerine çevrilmesi son derece basittir. Ayrıca, bu filmleri üreterek bazı ölkelerdeki, örneğin Fransa gibi kültür milliyetçisi olarak bilinen ölkelerde var olan kültürel engelleri aşmak daha kolaylaşmaktadır. Medyada kullanılan şiddeti ekonomik açıdan anlamamanın yolu “ölçek ve kapsam” ekonomilerinin kullanıldığını bilmek önemlidir (Özer ve Özer, 2010).

Medyada şiddete yer verilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Medya yöneticilerine göre bunun temel nedeni, toplumun şiddetle yüklö olması ve meydanın da ürünlerinde bunu topluma gösterme sorumluluğu taşımasıdır. Oysa medyada sunulan şiddetin nedenlerini yalnızca toplumun sahip olduğu bir şeyi topluma sergilemek olarak açıklamak, olayın gerisindeki temel dinamikleri açıklamaktan uzak görün-

mektedir. Örneğin şiddet ekonomisi orada durmaktadır.

Medyada sunulan şiddetin devam etmesinde etkili olan etkenlerden birisi de endüstrideki rekabet baskısı olabilmektedir. Örneğin bir medya kuruluşu, gerçekte medyada sunulan şiddetin yarattığı sosyal sorunları fark ederek, şiddet içeren yayınlarını azaltmaya karar verebilir. Ancak, aynı uygulamayı endüstrideki diğer rakip medya kuruluşları yapmadıkları zaman, şiddeti azaltan medya kuruluşu ciddi bir dezavantaja sahip olabilir. Bu nedenle, medyada sunulan şiddetin azaltılmasında rakipler arasında eşgüdüm, kritik öneme sahip gibi görünmektedir (Hamilton, 2000, s. 32). Bununla birlikte, neoliberal dönemde küresel medya sisteminin yukarıda anlatmaya çalıştığımız bugünkü geldiği noktada, bunun gerçekleşmesinin ne kadar zor olduğunu da bilmek gerekir.

Medyanın İdeolojik Şiddeti

Medyada sunulan şiddet yalnızca fiziksel şiddetten oluşmamaktadır. Sözel, psikolojik vb. şiddet de söz konusudur. “Medyanın ideolojik şiddeti” de (ideological violence of media) bulunmaktadır (Özer, 2006; 2010; 2017). Şiddet araştırmaları, medyada (televizyonda) sunulan şiddetle ilgili olurken ideolojik şiddet, şiddet sunumunu da içine alan ve medyanın toplam içeriğiyle gelen şiddeti ifade etmektedir. Bu durumda medyada sunulan şiddet, medyanın şiddetine dönüşmektedir. Daha sonra bu şiddetin, medyanın kontrolünü elinde bulunduranların ve onların ait olduğu sınıfın şiddeti olduğu ortaya çıkmaktadır. Elbette, söz konusu şiddeti ortaya çıkarmak, medyanın toplam içeriğine “gerçek anlamda” eleştirel bakmaktan geçmektedir. Nitekim, önemli araştırmacıların bile dikkat edemediği ya da etmediği bu noktanın, sıradan izleyici, dinleyici ve okuyucu tarafından anlaşılmasını beklemek hayal olabilir.

Medyanın ideolojik şiddetinin hedefindeki kesim, “bağımlı kesim”dir. Bu nedenle, ideolojik şiddeti şu şekilde tanımlamak mümkündür: *“Bağımlı kesimde yer alanların kendi konumlarını iyileştirme yönünde yapacaklarını yapamamalarını sağlayan; bundan önce kendi konumlarının iyileştirilmesinin gerekliliğini görmelerini engelleyen tüm içeriktir.”* Bu tanım çerçevesinde, egemen medyada yer alan güldürüsünden yarışmasına, haberinden eğlence programlarına kadar her türlü “içeriğin”, ideolojik şiddet içerdiği önerilebilir. Medyanın ideolojik şiddeti süreklilik taşımaktadır. Medyanın egemen yapısı sürdükçe, ideolojik içeriğin de süreceğini belirtmek doğru olacaktır.

Medyanın ideolojik şiddeti kültürel çalışmalar çerçevesine sığdırılabilir. Bu anlamda Antonio Gramsci’nin hegemonya ve Louis Althusser’in ideolojiye yaklaşımın-

dan yararlanılabilir. Nitekim Althusser'in çerçevesinde medya, ideolojinin hâkimiyeti altında işlemektedir (Curan vd., 1991: 246). Hegemonya, kabaca bir egemen iktidarın kendi yönetimi için, hâkimiyeti altındaki insanların rızalarını kazanmada başvurduğu bütün pratik stratejiler alanı olarak tanımlanabilir (Eagleton, 1996, s.167).

Medya, dünyayı tanımlama, sınıflandırma sürecini egemen ideolojilerin üretimiy-le yapar. Kasıtlı olarak ve açıktan partizanlık yapmaz. Bunun yerine, durum tanı-mı modu içerisinde dünyayı tanımlamaya aktif biçimde katılır. İdeolojik kontrol araçları, egemen kesimde yer alanlar tarafından kontrol edilmektedir (Hall, 1999) ve bunların en önemlisi olan medya, elit ve egemen ideolojilerin yeniden üreti-minde merkezi bir rol oynamaktadır. Aile, kilise, okul gibi ideolojik bir işlevi vardır (Kou ve Nakamura, 2005). Medyada sunulan haberler de egemen ideolojinin en önemli üretim alanlarından biridir (Özer, 2001). Haberlerdeki hegemonyacı de-ğerlerin ortak duyuyu yaymada özellikle etkili olduğu belirtilmektedir. Nitekim bunlar, doğal görünmektedir ve zorlama ile yerleştirilmemiştir. Tam tersine, med-ya rutinlerinin normal işleyişiyle, medya ve diğer iktidar odakları arasındaki bağ-lantılar aracılığıyla dolaylı biçimde yerleştirilmiştir. Medyanın göreceli özerkliği, mesajlarının daha büyük bir meşruluk ve güvenilirlik kazanmasını sağlamaktadır. Medyanın doğrudan denetim altında tutulması, aynı meşruluk ve güvenilirliği sağlamayacaktır (Shoemaker ve Reese, 2002, s. 151).

Medyanın ideolojik şiddetini bir örnekle açıklamak mümkündür: Şiddet, medya-nın hemen her türlü içeriğinde yatmaktadır. Haberinden reklamına, dizisinden eğlencesine... Bir klipten örnek verilebilir: Ünlü şarkıcı Christina Aguilera'nın "Can't Hold Us Down" şarkısının klibinde, yoksul bir siyahi semtte siyahi kadın-ların, siyahi erkeklerin cinsel başta olmak üzere kadınlara uyguladıkları şiddetle-rine başkaldırılarını gösterilmektedir. Bu, elbette önemlidir. Düzenlamıyla kadınları yüceltmektedir. Ama siyahi kadınları harekete geçiren ve onlar başkaldırdıktan sonra çekip giden Christina Aguilera'dır. Yani açık tenli bir kadındır. Burada ide-olojik şiddet barınmaktadır. Oluşan anlama göre "Siyah kadınlar erkek şiddetine başkaldırabilirler ama bunu beyaz kadın olmadan yapamazlar" teması işlenmek-tedir (Başpehlivan, 2023).

Son olarak şunu belirtmek yararlı olacaktır: Medyadaki şiddetten en çok etkile-nenler çocuklardır. 18 yaş, +7 yaş, çocuklarınızı ekran karşısından çekiniz uyarısı yetmemektedir. Yetmemesi bir yana uygulanması bile mümkün değildir. Bir an uygulandığı kabul edilse bu düz şiddet bakımından geçerli olacaktır. Oysaki diğer içerikler örneğin çizgi filmler de (ideolojik) şiddet etkisini yapmaktadır.

Yetiştirme Kuramında Şiddet

Yetiştirme kuramı televizyonun, insanların sosyal gerçeklik kavramlaştırılmalarına ve dünya algılamalarına olan katkısını ortaya koymaktadır. Başlarda bunu şiddet örneğinde yapmıştır ama yalnızca bir şiddet kuramı değildir. Ayrıca yalnızca bir televizyon kuramı da değildir (Özer, 2020). Gerbner'in asistanlığını da yapmış olan James Shanahan ve Michael Morgan (1999), yetiştirme kuramını hegemonya kavramıyla iliştiirmişlerdir. Ömer Özer de (2011) bunun araştırmasını Türkiye'de yapmış Hırvatistan'da sunmuştur. Buna göre, korkan insan dünyayı tehlikeli olarak algılayacak ve güvenlik güçlerini meşrulaştıracaktır. Bu aslında televizyon aracılığıyla başarılmaktadır ve sistemin/statükonun devamına katkı vermektedir. David Trend de bu durumu ters taraftan açıklamaktadır: "Medyada şiddet, insanları şiddet dolu bir dünyada yaşadıklarına ve dünyayı daha güvenli hâle getirmek için şiddetin gerekli olduğuna inandırır." (Trend, 2008, s. 80).

Gerbner ve arkadaşlarına göre şiddet, sosyal ilişkidir. İnsanlar zorlamak için ya da istenmeyen davranışı caydırmak için incitir ya da öldürür. Egemenlik kurar ya da terörize eder. Sembolik şiddet ise bir güç gösterisidir. O, gücü kanıtlar (Gerbner vd., 1999: 337). Şiddet, Gerbner ve arkadaşlarının çalışmalarında her zaman önemli olmuştur. Onlar, yinelenen şiddet görüntülerini ayrı ayrı saymaya özen göstermişlerdir. Nitekim şiddetin yinelenmesinin anlamı, ticari olmasıdır ve izleyicinin reklamcılara satılmasıdır (Gerbner ve Gross, 1980, ss. 153-154).

Gerbner'a göre, bugüne kadar insanlık çok fazla kan akışına tanık olmuştur. Ama günümüzdeki gibi şiddet imgeleriyle hiçbir zaman karşı karşıya gelmemiştir (Gerbner, 1998a, s. 24; 1998b, s.139; 2002 s. 128). 1974'de şiddet içerikli program sayısı 58 iken, bu sayı 1984'de 73'e; 1994'de de 75'e çıkmıştır (Gerbner, 1998a, s. 26). Şiddet, her 10 programın en azından 6'sında görülmektedir. Ana yayın kuşağında (en çok izlenen zamanda), saat başı 5 şiddet sahnesi yer almakta, ortalama her geceye 2 ya da 3 cinayet düşmektedir. 4 ya da 5 haberden biri şiddet içerikli olmaktadır (Gerbner, 1996, s. 27). Cumartesi sabah çocuk programlarında saat başı şiddet sahnesi sayısı 20-25 arasını bulmaktadır. Şiddeti nadir olarak ceza ya da katlanma izlemektedir (Gerbner, 1982, s. 45). Televizyon dünyasının şiddet bağlamında da kendine özgü bir içeriği bulunmaktadır. Örneğin çoğu saldırgan erkektir, beyazdır ve orta yaşlıdır. Saldırgan ve kurban, benzer demografik özelliklere sahiptir (Gerbner vd., 1980).

1980'de yapılan bir değerlendirmeye göre televizyondaki hikâye örneği olarak şiddet hâlâ en çok izlenmektedir ve ilgi çekmesinin nedeni bir senaryonun ürünü olmasıdır. Bunun nedeni öncelikli olarak hukuk ve düzen adına uygulanmasıdır.

Boyun eğen sınıflar medya dolayımı şiddet hikâyelerine maruz kalmaya başladıklarında bu, kurulmuş sınıfların değışmez tepkileridir. İkinci neden saldırgan eylemin televizyonda sunulması sıklığıyla ilgilidir. Özellikle çocuk programlarında. Televizyonda şiddete maruz kalan çocuk için duyulan endişeler gerçek yaşam için geçerli olmaktadır. Şiddet sosyal düzenin kurulması yönündeki iletişimde önemli bir rol oynamaktadır. O, çatışmada yaşamda kalma şansını vermekte, oyun onun kurallarıyla oynanmaktadır. Şiddet, güç ve güç korkusunun görece dağıtılmasını kanıtlamaktadır. Nitekim senaryo hem şiddet uygulayana hem de kurbanına gereksinim duymaktadır (Gerbner ve Gross, 1980, ss. 154-155).

Televizyonda şiddet sunulması ve bunun televizyonu çok seyredenler tarafından çokça seyredilmesi onların dünyayı olduğundan daha tehlikeli bulmasına neden olmaktadır (Gerbner ve Gross, 1976a: 126). Gerbner ve arkadaşları, ana yayın kuşağında televizyonlarda şiddete fazla maruz kalmanın gerçek dünyadaki tehlike tehdidi hakkında abartılmış varsayımlar yetiştirdiğini bulmuşlardır. Onlara göre korku, evrensel bir duygudur. Kolayca patlayabilir. Güvensizlik ve risk hislerini abartmak, korunma taleplerini yükseltir. Aynı zamanda kurulu otorite tarafından güç kullanımı için baskıyı arttırır. Sosyal düzenin tehdidinin yerine televizyon bizim sosyal kontrolün şef aracı olmaktadır (Gerbner ve Gross, 1976a, s. 127).

Burada kahramanların şiddetteki mutluluk durumları hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır (Gerbner, 1970, ss. 77-78): Mutlu iyi adamlardır mutsuz ise kötü adamlar. İyi adamlar da kötüler kadar şiddeti başlatırlar. İyiler şiddete daha fazla katlanır ve acı çekerler ama kahramanlar asla ölmezler. Kötü adamlar, iyilerden daha az incitirler ama elbette sonunda kaybeden onlar olur. Öldürenlerin yarısı, hikâyenin sonunda mutluluğa ulaşan iyi adamlardır. Eğer erdem kötüden daha fazla katlanıyorsa, en sonunda mutlu kahraman daha belirleyici ve sonunda zafere ulaşmada daha verimli olmak zorundadır. Mutlu kaderin sergilenenleri nasıl etkilediğine de bakmak gerekir. Mutluluklar, şiddet olup olmadığına bağlı olmadan çekicidir. Mutsuzluklar ise şiddet olduğunda iticidir. Mutlu kahramanın çekiciliğinde şiddet sakatlamaz, şiddet olmaması da düzeltmez. Ama şiddet onun boyunca mantıklı görünür. Şiddet mutluluğunun anahtarı verimlidir. Şiddete bağlı olmadan çekici karakter mutludur. Ama çekici, mutlu ve şiddet içindeki karakterler mantıklıdır. Mutsuz, itici ve şiddet içindeki karakterler de mantıklıdır. Dolayısıyla şiddet burada belirleyici olmaktadır ve şiddet, şiddet olmayandan daha mantıklıdır. Mutlu olup olmamasına bakılmaksızın şiddetin olmaması, şiddet olmasından daha duygusal ve sezgiseldir. Mutsuz şiddet olmaması durumu, daha irrasyoneldir. Güzel mantık, şiddetin her tarafında yer almaktadır. Mutlu sondaki şiddet, verimlilik sorunudur. En üst verimlilik, mutlu şiddeti diğer hepsinden

ayırmaktadır. Elverişli güzel mantık, rakipsiz kombinasyondur. Bu, mutlu şiddet kahramanını yaratır. Karakterler, yalnızca eğer şiddet yoksa mutlu ve elverişsiz kalırlar. Şiddet içindeki kahramanlar, kazanmak için elverişlidir. Şiddet içinde olmayan kahramanlar ve bütün caniler ise işte başarısız olmak zorundadır. Mutlu ve mutsuz katiller ve doğal olarak onların kurbanlarını karşılaştırmak da yararlı veriler sunmaktadır. Mutsuz katiller ve katiller, benzer özellikler taşımaktadır. Nitekim onların sayıları üst üste gelmektedir. Mutsuz katillerin yarısı kendi kendilerini öldürmektedirler. Mutlu katiller, erkeklikte ve çekicilikte öne çıkmaktadır. Onlar kahramanlardır. Mutsuz katiller ve tüm kurbanlar, itici ve beceriksiz olarak sunulmaktadır. Öldürücü şiddetin kurbanları ki bunların yarısı katildir, kendilerini masum olarak sunmaya çalışırlar. Onlar yaşlılardır ve en azından erillerdir. Aksi durumda itici ve beceriksizdirler.

Gerbner'a göre (1977, s. 1), dünyamız şiddet dünyası olabilir ama televizyon onun şiddetinin bozulmuş resmini sunmaktadır. Şiddet ölümünün ve yaralanmaların öncü nedenleri otoyol ve endüstriyel kazalardır. Ancak bunu televizyonda nadiren görmekteyiz. Bunun yerine televizyon, şiddeti soysal ve dramatik işlevlerine en iyi şekilde hizmet edecek biçimde sunmaktadır: Gücün nasıl işleyeceğini kanıtlamak ve kimin neyden kurtulduğunu göstermek. Örneğin ana yayın kuşağı ve gündüz karakterleri karıştırıldığında, kadınların kurban olma oranı daha yüksektir. Onlar arasında da yaşlı kadınların en yüksektir (Gerbner, 1980, s. 67).

Medyadaki Şiddeti Açıklayan Psikolojik Kuramlar

Medyadaki şiddet, bazı kuramsal yaklaşımlar bağlamında açıklanmaktadır. James W. Potter, saldırganlık ve medyanın saldırganlığı yaratma ve şekillendirmesine yönelik kuramları değerlendirerek 4'lü bir kategoriye gitmektedir (1999, ss. 12-22). Bunlar "biyolojik kuramlar, ekolojik kuramlar, bilişsel kuramlar ve etkileşimsel kuramlardır." Bir başka ayrıma göre, medyada kullanılan şiddeti açıklayan kuramları üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar, "Davranışsal Etkiler Kuramları, Bilişsel Kuramlar ve Duygusal Kuramlar"dır. Davranışsal etkiler kuramları (Cunningham, 1992, s. 67'den aktaran Carter ve Weaver, 2003), medyada sunulan şiddeti izledikten sonra, bireylerin davranışlarındaki değişiklikleri ölçmeye odaklanan araştırmaların dayandığı kuramsal temelleri ifade etmektedir. Genel olarak belirtilirse etki kuramcıları, tamamladıkları araştırmalardan da yararlanarak televizyonda sunulan şiddeti izleyenlerin, buna uygun saldırgan davranış geliştirmeleri açısından dikkate alacakları zaman diliminin, okul öncesinden erişkin döneme kadar uzandığını ortaya koymuşlardır (Wilson vd., 1998a'dan aktaran Carter ve Weaver, 2003, s. 6). Davranışsal etkiler kuramları başlığı altında ele alınması ge-

reken ve medyadaki şiddetin etkisini ölçmeye çalışan önde gelen kuramlardan biri *sosyal öğrenme kuramı*dır. Öte yandan davranışsal etkiler kuramları başlığı altında yer alan *taklit etmeyi*, sosyal öğrenme kuramıyla ilişkisi ve özdeşliği bağlamında açıklamak yararlı olabilir. Taklit etme, izleyicilerin televizyonda gördüklerini taklit ettiğini önermektedir. Bazı insanlar, medyada gördüklerini taklit etmeyi denemektedirler. Söz konusu insanların bu uygulamaya gittikleri, onların davranışlarının incelenmesiyle elde edilmektedir. Taklit etme daha çok, küçük çocuklarda görülmektedir. Bunun nedeni olarak, onların hangi davranışın doğru ya da yanlış olduğunu seçememeleri gösterilmektedir. Bundan dolayı, zaman zaman “gözleme dayalı öğrenme” olarak da bilinmektedir (Gunter ve Mc Aleer, 1997). Centerwall (1993b, s. 56’dan aktaran Potter, 2003, s.36), 14 aylık çocukların bile televizyondaki görüntüyü gözleyebildiğini önermektedir. Bu yönüyle taklit etmenin, sosyal öğrenme kuramıyla özdeşliğini kurmak mümkündür. Ancak taklit etmeyi, sosyal öğrenmenin bir sonucu olarak değerlendirmek de mümkündür.

Davranışsal etkiler kuramları başlığı altında ele alınması gereken ve medyada sunulan şiddetin etkisini ortaya koyanlardan biri de katarsistir. Davranışsal etkiler kuramları kapsamında ele alınabilecek başka bir kuram da *engellenmedir* (disinhibition). Engellenme etkisi, izlemeden hemen sonra olabilir. Ancak bu etki, özellikle şiddet içerikli mesajlara sürekli maruz kalınması durumunda, zaman içerisinde de görülebilir (Potter, 2003, s. 37). *Kavşak kuramı* da davranışsal etkiler kuramları arasında yer almaktadır. Kuramı, Dishion, Petterson ve Griesler (1994’dan aktaran Potter, 1999) geliştirmiştir. Davranışsal etkiler kuramları arasına, üçüncü *değişken kuramını* da katmak gerekmektedir.

Bilişsel kuramlar; *yetiştirme kuramı*, *duyarsızlaştırma*, *sosyalleşme*, *bilişsel olarak hazır hale getirme ya da önceleme*, *sosyal biliş* ya da *şema*, *bilişsel yetenekler* ve *kavram erişebilirliği* kuramlarından oluşmaktadır. Örneğin bunlar arasında yer alan duyarsızlaştırma kuramı, insanların kan ve şiddete karşı doğal bir olumsuz duyguya sahip olduğu kabulünden hareket etmektedir. Grossman (1996’dan aktaran Potter 2003, s. 38), televizyon ve sinemada sunulan şiddetin, gençleri duyarsızlaştırdığını önermiştir. Duyarsızlaştırma kuramı, medyada sunulan şiddete uğrayanların, gerçek şiddetin kurbanı olmaya ilişkin empati, sempati ya da ilgi duygularını yitirdiklerini önermektedir (Carter ve Weaver, 2003, ss. 8-9). Kurama göre, medyada sunulan şiddeti sürekli izlemek, şiddete karşı duyarsızlığa neden olmaktadır (Huesmann vd., 2006).

Duygusal kuramlar, *sosyal karşılaştırma*, *heyecan transferi*, çocuklarda korku tepkileri ve *genel uyarılmışlık halinden* oluşmaktadır. Duygusal kuramlardan heyecan transferi, 1970’lerde geliştirilmiştir. Kurama göre medyada sunulan şiddet, izleyi-

ciyi uyardırmaya eğilimlidir (Potter, 2003, s. 38). Eğer saldırgan davranış izleyicide kışkırtılmışsa ve saldırgan eğilim de varsa, medyada sunulan şiddetle gelen uyarılmırlık, güdülenmiş sosyal olmayan duygular ve yıkıcı eylemleri arttırma yönünde yakanabilir (Zillmann, 1991'dan aktaran Brayt ve Zillmann, 1996, s. 199).³

Medyada İntiharın Sunumu

İntihar konusunda, intihar bilimi (suicidology), sosyoloji, felsefe ve psikoloji alanlarında çalışmalar yapılmıştır. Çağdaş intihar biliminin babası olarak kabul edilen Edwin S. Shneidman (Leenaars, 2010) intiharı, “dayanılmaz acıları, ağır sorunları olan, şaşırılmış, bozulmuş ve gücü azalmış benliğin çözüm arayıcı bir eylemi” olarak tanımlamıştır. İntihar konusunda önemli çalışmalar yapmış düşünürlerden birisi de sosyolog *Emile Durkheim*'dir. Yazar, 1897 yılında yazdığı ve çağının istatistiklerine dayanan İntihar (Durkheim, 2002) isimli çalışmasında konuyla ilgili önemli saptamalarda bulunmuş ve intihardan tam olarak neyin anlaşılması gerektiğini ortaya koymuştur (Ersoy, 2018). Emile Durkheim'a göre “ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir edimin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar denir.” (Yalvaç, 2006). Durkheim, intihar gibi bireysel bir davranışın, toplumsal olduğunu belirtmiştir. O, akıl hastalığı, yanılısma, iklim, hava sıcaklığı gibi etkenlerle intiharı açıklamanın mümkün olmadığını, asıl nedenin “toplumsal etkenler” olduğunu bildirmiş ve bu düşüncesini kanıtlamaya çalışmıştır (Kınık, 2018). Albert Camus ise intihar olgusunun bireysel yönelimden çok felsefik yönelimden ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre intihar gerçekten felsefi bir sorundur. Nitekim yaşamın, yaşanmaya değer olup olmadığına karar vermek, felsefenin temel sorusunu yanıtlamak demektir. Kurt insanın içindedir; onu orada aramak gerekir. Varoluş karşısındaki bilinçlilikten aydınlığın dışına kaçmaya götürülen bu ölümcül oyuna uymak ve onu anlamak gerekir. İntiharla ilgili önemli araştırmalar yapmış isimlerden biri de Sigmund Freud'tur. 1905 yılında yayımladığı çalışmasında intiharı, saldırganlığın “ben”e yönelmesi olarak açıklamıştır. Toplumsal baskı nedeniyle insan, saldırganlığını gerçek nesnesine yani nefret ettiği kişiye gösteremezse, bu saldırganlık öznenin kendisine yönelir. Freud'un bu kuramını şu şekilde açıklamak mümkündür: “Başkaları öldürülemezince ölmek istenecektir ve her intihar belki de engellenmiş bir cinayettir.” (Ersoy, 2018).

Bu bilgilerden sonra medya-intihar ilişkisine değinilebilir. Alman edebiyatçı Johann Wolfgang Von Goethe'nin 1774 tarihli “Genç Werther'in Acıları” isimli ro-

3 Medyadaki şiddetin neden iletişim çalışmaları içine katılması gerektiğini de açıklayıp yukarıdaki kuramlara geniş olarak yer veren bir çalışma için bkz. Özer, 2016.

manı, medya/intihar ilişkisine ilişkin bilinen ilk örnek olarak değerlendirilmektedir. Romanda nişanlı bir kıza aşık Werther, yazdığı mektubun ardından silahla kendini vurarak yaşamına son vermektedir. Romanın ardından Almanya’da çok sayıda gencin Werther’in giydiğine benzer mavi ceket ve ceplerinde mektupla intihar etmesi, medya etkisi alanındaki çalışmalara da yansımıştır (Korap Özel ve Deniz, 2016; Palabıyıköğlü., Yılsız). Daha sonra 1841’de Farr, intihar ve öldürme olaylarının taklit yoluyla yaşandığını öne sürmüştür. O, intihar haberlerinin ayrıntılı sunulmasının olumsuz sonuçlarından söz etmiştir. Örneğin tek bir paragraf 20 kişinin intiharına neden olabilir. Bu açıklamalarıyla Farr, intihar haberlerinin basında sunulmasına ilk karşı çıkanlardan biri olmuştur (Barraclough, 1977’den aktaran Palabıyıköğlü, Yılsız). 1930’lu 1940’lı yıllarda İngiltere’de intihar olaylarının artışı intihar haberlerinin verilmesine bağlanmıştır. 1960’lı ve 1970’li yıllarda sistematik araştırmalar başlatılırken, 1980’li yıllarda medyanın intiharlarda etkisini ortaya koyan çalışmalar artmıştır.

Elif Korap Özel ve Şadiye Deniz’in (2016) verdiği bilgiye göre, intihar haberlerine ilişkin literatür tarandığında, medyanın kopya intiharları tetikleyici bir etkisi bulunduğu yönelik bulgular ağırlık kazanmaktadır. İngiltere ve ABD’deki gazetelerde 1947-1968 yılları arasında yayımlanan intihar hikâyelerini inceleyen Phillips, bu haberlerin ardından söz konusu ülkelerde intihar olaylarının arttığını saptamış ve bu etkiyi “Werther Etkisi” olarak tanımlamıştır. Yine Elif Korap Özel ve Şadiye Deniz’in (2016) verdiği bilgiye göre, Yang ve arkadaşları, 2003-2010 yılları arasında Tayvan’da yaptıkları araştırma ile haberlerde bildirilen intihar araçlarının, intihar yöntemlerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ruder ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırma ise ele aldığı olayın Pişkin’in intiharı ile gösterdiği benzerlik açısından dikkat çekicidir. Araştırmada 28 yaşındaki bir gencin Facebook’a bıraktığı intihar notunun ardından yaşamına son vermesi ele alınmaktadır.

Türkiye’de ise 1930’lu yıllardan başlayarak intihar haberleri yasaklanmıştır. 1950 yılında bu yasak kaldırılmıştır. Sayıl ve arkadaşları tarafından 1989 yılında gerçekleştirilen ve intihar haberlerinin nasıl yansıtıldığını ortaya koyan çalışma da alandaki konuyla ilgili ilk çalışma olarak kabul edilebilir. Bundan sonra alanda bazı çalışmalar daha yapılmıştır (Cengiz, 2009; Harmancı vd., 2014; Korap Özel ve Deniz, 2016; Palabıyıköğlü vd., 1994).

Açıklamalardan sonra şu soru sorulabilir: Medya intihar haberlerini vermekle kamu yararına mı davranmış olmaktadır? Elbette hayır. Kamu yararı kişilik hakkına üstün gelse de genel olarak intihar haberlerini vermede kamu zararı bulunmaktadır denebilir (Özer, 2020a). Nitekim taklit edildiği akademik araştırmalarca ortaya konan şiddetin hem de en sertlerinden birisi olan intiharın medyada sunulması kamu zararına değil de nedir?

Mitler ve Süzgeçler

Herbert Schiller (1993) *Zihin Yönlendirenler* çalışmasında 5 temel mit önermiştir. Ona göre, medyayı yönetenler, kasıtlı olarak mesaj üretmektedirler ve bunlar da hileli olmaktadır. Schiller onların aslında kendilerine iş edindikleri şeyin haberlerin işlenmesi ve düzenlenmesi gibi konularda davranışlarımızı belirlemeye yönelik olduğunu belirtmektedir. Böylece onlar insanların gerçeğe ulaşmalarını kırmaktadır ve engellemektedirler. Herbert Schiller'e göre manipülatörler manipülasyonu beş temel mit çerçevesinde yaşama geçirirler (1993).

Birinci mit, "Bireyselcilik ve Kişisel Tercih Miti" dir. Özgürlük burada başat konumdur. Üretim araçları özel mülkiyette olmalıdır. Bu mit çerçevesinde deyim yerindeyse kılıfına uydurulduğunda medyada şiddete yer verilir. Özgürlük vardır. Ayrıca özgürlük vardır ve insanlar şiddeti izlemeyi de tercih edebilirler. Bu, onların bir hakkıdır.

İkinci mit "Yansızlık Miti" dir. Bu mite göre manipülasyonun olabildiğince etkili olabilmesi, varlığına işaret eden öğelerin göz önünde doğrudan olmamasıyla mümkündür. Manipülasyona uğratılan birey, olayların doğal seyrinde geliştiğine kanaat getirir ise manipülasyon başarılı olmuş demektir. Bu mit, manipülasyonun etkililiği ile yakından ilgilidir. Manipülasyonun etkisinin maksimum olması için varlığına ilişkin olarak hiçbir unsurun fark edilememesi gerekir. Manipülasyon gerçek dışı bir realiteye gereksinim duyar. Bunun nedeni, manipülasyonun varlığını sürekli inkâr etmesidir. Endüstri, şiddeti üretenlerin de güçlü ile değerlerine sahip olduğunu ileri sürmektedir. Oysa endüstri, gereksinim duyduğunda aile değerlerini değil, kendi kapitalistik değerlerini işleme sokar. Bu, yansızlık olamaz!

Üçüncü mit "Değişmeyen İnsan Tabiatı Miti" dir. Dördüncü mit "Sosyal Çatışmanın Mevcut Olmadığı Miti"dir. Alan memnun satan memnun türünden açıklandığında, şiddet sosyal çatışma nedeni olamaz. Beşinci mit, "Medya Çoğulculuğu Miti"dir. Bu mitin kurgusu çeşitlilik ve seçim kavramları üzerine yapılmış olup, seçebilmek için bir çeşitliliğin olması söz konusudur. Medya, topluma farklı düşünceler sunuyormuş ve farklı düşüncelere açılmış gibi çeşitlilik taşıyan bir görüntü sergilerken, gerçekte kendi tutumunu aktarmaktadır. Medya çoğulculuğu miti, çeşitlilik ve seçim kavramları üzerine kuruludur. Ayrıca medya, şiddet sunumunu izleyicinin enformasyon alma isteğine dayandırabilir ve ifade özgürlüğüne sığabilir.

Herman ve Chomsky'nin (1999) Propaganda Modeli beş süzgeç ve bir yorumdan oluşmaktadır.

1. Süzgeç: Medyanın Büyüklüğü, Mülkiyeti ve Kâr Amaçlı Oluşu
2. Süzgeç: Reklam Ruhsatı
3. Süzgeç: Medyanın Haber Kaynakları
4. Süzgeç: Tepki ve Yaptırımcı Kuruluşlar
5. Süzgeç: Bir denetim Mekanizması Olarak Anti-Komünizm
6. Ayrımcı Yaklaşım ve Propaganda Kampanyaları

Bu süzgeçlerden şiddet haberleri kolaylıkla geçmektedir. Bunlar da ideolojik olarak insanları sindirmektedir. Süzgeçlere bakıldığında medyanın egemen bir yapıya hizmet ettiği ve bu süreçte şiddetin de kullanıldığı kolaylıkla anlaşılabilir. Bu beş süzgeç, medya kapılarından geçebilen haber yelpazesini daraltır. Ama nedense şiddet haberleri geçer hep çünkü ideolojik olarak işlevi vardır ve sistemin sürmesinde görevseldir.

Televizyon Bağımlılığı (Television Addiction)

Şiddet, televizyonda en çok gösterilen unsurdur. Bu anlamda televizyon bağımlılığının da tepe noktasında bulunduğunu önermek mümkündür. Konu ile ilgili var olan literatür incelendiğinde, televizyon bağımlılığının yapısı ve etkileri ile ilgili çok sayıda ilginç hipotezler bulmak mümkün olmaktadır. Buna karşılık, açıklanmış çok az sayıda gerçeklik vardır. Televizyon bağımlılığı ile ilgili çalışılan konuları şu şekilde özetlemek mümkündür (Smith, 1986: 109):

Televizyon bağımlılığı, doğası gereği patolojik olan fantezi dünyasına bir kaçış biçimidir.

Televizyon bağımlıları, streslerini azaltmak için televizyon seyrederekler.

Televizyon bağımlılarının kişisel ilişkileri rahat değildir.

Orta sınıf televizyon izleyicileri, bağımlılığa daha yatkındırlar.

Televizyon bağımlılarının televizyon bağımlısı olmalarının en önemli nedenlerinden birisi, televizyonun duyuşsal uyarılma potansiyelidir.

Bu temalar, televizyon araştırmalarının iki aşamasını belirler. 1950'lerde, televizyon izlemenin etkileri üzerinde daha fazla durulmuştur. Bu çalışmalarda, televizyon izlemenin bağımlılık gücü de ilgi konusu olmuştur. Himmelweit ve arkadaşları (1958) ile Schramm ve arkadaşları (1961) tarafından yapılan çalışmalarda, televizyonun okuma ve aile içi etkileşimlerin yerini nasıl aldığı araştırılmıştır. 1960'larda ilgi, bu sefer televizyonda şiddet üzerine yoğunlaşmaya başlayınca, televizyon bağımlılığı konusu gene ana konu olmaktan çıkmıştır. 1970'lerde, televizyon ba-

ğımlılığı konusuna ilginin yeniden arttığını söylemek mümkündür. Ancak şiddet ve televizyon bağımlılığının birlikte düşünülmesi gerektiğine de kuşku yoktur.

Tema Halinde Sunum

Şiddet, toplumların tarihleriyle de ilgilidir. Toplumda şiddet arttıkça medyadaki şiddet de artmaktadır. Topluma baktığınızda cinayet, yaralama, tecavüz, rehin alma, dayak, işgal, savaş, terör, çete, mafya olaylarının arttığını söylemek mümkündür. Medya da bu toplumun medyası olduğu için şiddeti barındırması o ölçüde olmaktadır. Bu doğru mu? Elbette doğru değil, nitekim medya, şiddeti olumsuz yönleriyle vermemektedir. Şiddet, uygun tarihsel, ekonomik, sosyal, kültürel hatta eğitimsel boyutlarıyla açıklanabilir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri şiddet üzerinden kurulduğu için o ülkede şiddet günlük yaşamda yoğun olarak yaşanmakta ve medyasında sunulmaktadır (Halloran, 1983). Konunun Türkiye çeşidine bakıldığında şiddetin her zaman medyada yer bulduğu görülmektedir. Ama son 3 on yılı aşan bir süredir tema halinde sunumun yapıldığı görülmektedir. Bu temalardan bazıları; “liseli cinayetleri”, “taksici cinayetleri”, “kapkaç olayları”, “doktora şiddet”, “kadın/töre/namus/ cinayetleri” olarak kavramlaştırılmaktadır. Liseli cinayetleri gerekçeli olarak aşka indirgenmektedir. Taksiciler, sarı öfkeli protestocular olarak sunulmaktadır. Kapkaç, artık kanıksattırıldı ve bayatlatırıldı. Sırada doktorlar var. Kadın cinayetleri ise törenin gücü altında bırakılmaktadır (Özer, 2007; 2019; 2020b). Ama hepsinde de merkez çevre durumu oluşturulmuş ve arka mahalleler yaratılmıştır. Oysaki örneğin Fadime Şahindal örneğinde olduğu gibi bir babanın kızını öldürmesi, babanın 1960/70’lerde Elbistan/Maraş’ta kapalı bir toplumda buna karşılık kızının ise 1990’lar İsveç’inde kültürlenmesi ile de açıklanabilir. Ama ne yazık ki sonuçta biz bunu bir şiddet olayı olarak karşılıyoruz.

Şiddet Haberlerini Yazanların Görüşleri

Burada şiddet haberlerini haber yapan muhabirlerin bazı görüşlerini de sunmak yararlı olacaktır (Özer, 2010).

Muhabir 1: “Başlarda psikolojik olarak etkisinde kalıyordum. Örneğin küçük çocuğa tecavüz etmiş kişinin kafasına mikrofonu vurmak geçiyordu içimden. Ölen bir adam beni çok derinden etkiliyordu. Tüm olayların etkisi, günlerce sürebiliyordu. Ancak aradan geçen yıllar, olaylara bakışıma da yansdı. Bunda bir polis şefinin tavsiyesi etkili olmuştu. ‘Her ölenle ölürsen iki gün dayanamazsın bu mesleğe. Olaylara profesyonel yaklaş’ demişti. Tavsiyesini dikkate aldım. Mesleki açıdan da olumlu oldu. Olayların farklı yönlerini görmemi sağladı. Ayrıntılara odaklanabilir oldum.”

Muhabir 2: “Çalıştığım gazetenin yayın politikası gereği çok yoğun olmamakla birlikte, alışlageldik şiddet olaylarından farklılık gösteren bazı olayları haber yapıyorum. Anne, baba ve kardeşini sevgilisiyle birlikte öldüren genç kız, 60 saatte 7 kişiyi öldüren seri katiller gibi haberler, yaptığım şiddet haberleri arasında.”

Muhabir 3: “16 yıllık meslek hayatımda şiddet içerikli yüzlerce haber yaptım. Toplumun tüm kesimlerinde şiddete rastlıyorsunuz. Bu hadise, polisin günlük “vukuat” raporlarında “darp” olarak sürekli yer alır. Bu, kimi zaman aile içi, okul içi, mafya, trafik kazası sonucu vb. söz konusu olur; şiddet olarak gündeme gelir. Bir öğretmenin öğrencisini dövmesi, mafya dediğimiz organize suç örgütlerinin haraç vb. nedenlerle hedef tespit ettiği kişilere uyguladığı şiddet, dövülen eş, yan bakma meselesinden ya da hasarlı trafik kazası sonrası çıkan kavgalar buna örnek oluşturabilir.”

Muhabir 4: “Mesleğe ilk başladığım yıllarda, kameramanlık da yapıyordum. Çektiğim görüntüler gece rüyama giriyor, terleyerek ve sıçrayarak uyanıyordum. Sanırım zamanla alıştım ama bu zaman içerisinde fark ettim ki, olaylara karşı giderek duyarsızlaşıyorum. Artık, parçalanmış cesetler beni dehşete düşürmüyor. Ancak son zamanlarda, çocukların ölümüne dayanamadığımı fark ettim. Onlar ölümü hak etmeyecek kadar masum. Psikolojim gel-gitler arasında değişiyor.”

Muhabir 5: “Aslında bu bir tercih. Normal bir insan için bir doktor gibi otopsi yapmak ya da o görüntülere katlanmak çok zorken, doktor aynı işi rutin bir şekilde etkilenmeden yapabilmektedir. Zaten etkilenirse bu, işine olumsuz olarak yansır. Bu yüzden, şiddet içerikli bir haber yaparken aklımdan geçen tek bir şey var, o da çektiğim görüntülerin ekrana nasıl yansıtılacağı ve haberde eksik olan unsurları nasıl tamamlayacağım. Çünkü, eğer gördüklerime ve yaşadıklarım normal bir insanın tepkisini verseydim, ne Pakistan’da yüzlerce insanın parçalanmış cesetlerinin bulunduğu stadyumda çalışabilirdim ne de Diyarbakır’daki uçak kazasında onlarca insanın parçalanmış ve yanmış cesetlerinin bulunduğu morga girebilirdim. Somutlaştırmak gerekirse, herhangi bir insanın gözlerini kapatıp bakamayacağı olayların birçoğunun, benim yüzüme, haberin heyecanından başka bir yansıması olmaz.”

Üstü kapalı anlayan anlar türünden şunu belirtmekte yarar bulunmaktadır: Günümüzde adına savaş denen ama tek taraflı bir saldırının yaşandığı durumları şiddet açısından anlamlandırmak gerekir. Inge’ye (Spitz, 1994, s. 108’den aktaran Gümüş, 2006, s. 39) göre, “insan kendisine süngülerden bir taht yapabilir, fakat üstüne oturamaz.” Bugün emperyalizmin tepesinde oturan ülkenin ve kardeşlerinin yaptığı da budur. Nitekim orada rahat değildirler. Kitleler aldatılmaktadır.

Elbette akla çözüm yok mu sorusu gelmektedir. Medyanın aç karnı, sistemi meşrulaştırma ve ekonomi politiği bakımından doycak gibi görünmemektedir. Böylece yanıt da hayır olmaktadır. Sistem alaşağı edilmedikçe de şiddet eğer fiziksel ile sınırlanmazsa sunumunun süreceği açıktır. Öyleyse bu durumda bile yapılabilecekleri sorgulamak gerekir. Yukarıda da belirtildiği gibi “18 yaşından küçüklerin izlemesi sakıncalıdır, +7, çocuklarınızı ekran başından çekiniz” uyarıları meşrulaşma çabasından öteye gidemez. Şiddet örneğinde medya mesajlarının insanı etkilemesi baskın okumaya denk gelir. Frankfurt Okulu’ndan Horkheimer ve Adorno’nun (1996) düşünceleri eşliğinde söylendiğinde öznesi zaten baskın okuma yapacağı için direnme olanağı bulunmamaktadır da denebilir. Althusser’in (1991) öznesi de pasiftir ve tartışmalı ya da karşıt okuma yapamaz. Güçlünün “anlatsal ikna” yapma yöntemini terk edip savaş gibi toplu şiddete başvurduğu anların sunumunda yine anlatsal iknaya başvurması (örneğin haberlerde gerekçeler yaratması), alttakilerin de örgütlenip bir şekilde önce anlatsal direnmeye (narrative resistance) (tartışmalı okumadan başlayarak) sonra da içinde şiddeti dışlayarak anlatsal başkaldırıya (narrative uprising) (yani karşıt okuma ve ötesi) geçmesi gerekir. Mücadelenin aşağıdan yukarıya doğru olması zorunludur!

Bu sayı için toplam 23 adet yazı gönderilmiştir (Bkz. Tablo 1). Bunlardan hakem süreci başlatılmasına karşın 6 adedi (%26) ret almıştır. 5 adedi de (%21.7) sayı editörü sıfatıyla tarafımdan yetersiz bulunarak hakem sürecine sokulmamış ve ret edilmiştir. Yine 3 adedi de (%13) tema olarak sayıya uygun olmadığı için ret edilmiştir. Böylece 14 adet yazı (%60.8) dışarıda kalmıştır. Bir başka deyişle ancak 9 makale (%39.1) kabul edilmiş ve yayımlanmıştır. Yüzde 21 civarında yayımlanmayanlar lehine bir sonuç çıkmaktadır. Bu azımsanmayacak bir orandır.

Bu arada kabul alan makalelerin 8’i araştırma, 1’i derleme makalesi olarak görülmektedir. Bu makaleler 10 yazar tarafından yazılmıştır. Rakamın toplamdan bir fazla çıkmasının nedeni, bir makalenin iki yazar tarafından kaleme alınmasıdır.⁴ Dergide ayrıca bir analiz/değerlendirme yazısı, bir kitap tanıtımı, bir film değerlendirmesi ve bir röportaj da bulunmaktadır. Çalışmaların içeriklerine kısa kısa değinecek olursak;

4 Kuşkusuz editör olarak benim düşünsel isteğimin, medyadaki şiddeti “felsefik, sosyolojik, psikolojik, ideolojik, kültürel, eğitimsel, ekonomik, hukuki” bakımdan değerlendiren etkili yazıların da gelmesi yönünde olduğudur. Örneğin kadına yönelik şiddet yazıları da artabilirdi. Ya da yetiştirme kuramıyla ilgili bir makale de olabilirdi. Sosyal medya gerçekten önemli ama iletişim yalnızca sosyal medya alanıyla oluşmamaktadır. Nitekim medyadaki şiddeti düz bir şekilde değil sosyal, kültürel, ekonomik boyutlarıyla değerlendirmek gerekir (Özer, 2007; Trend, 2008).

Gelen Adedi	Kabul Adedi	Ret Adedi	Yetersiz Adedi	Tema Dışı	Araştırma Makalesi	Derleme Makalesi	Yazar Adedi	Çift Yazar
23	9	6	5	3	8	1	10	1

Tablo 1. Makalelerin Nicel Dökümü

“Medya ve Şiddet: Bir Bibliyometrik Analiz” isimli makalesinde Fikriye Çelik, medyadaki şiddet alanında genel durum raporu sunup kazanım ya da eksik saptamasında bulunarak sonraki araştırmalara yön belirleme potansiyeli bulunan çalışmalara günümüzde hâlâ gereksinim olduğunu belirtmektedir. Böylece çalışmasının alanyazında gözlenen boşluğu doldurmaya aday olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bu alanda çalışmalar bilimsel metinlerin odağına yerleşmiştir. Önemli olan da son dönemde durumu görmektir. Dolayısıyla Çelik, araştırmasında alanyazına kayda değer bir katkı vermeyi amaçlamaktadır. Araştırması, nicel bir karaktere sahiptir. Bibliyometrik çözümleme yapılmıştır. Çözümleme 2000’li yıllardan başlayarak konuya eğilimin düzenli biçimde arttığını; bilimsel yayınların var olan ilgisinin şiddet yoğun mekân olarak öne çıkan yeni medyaya kaydığını; 2020 itibarıyla Covid-19, pandemi, halk sağlığı, sosyal medya ve aile içi şiddet anahtar sözcüklerinin yoğunlaştığını; Türkiye’de farklı görme biçimlerine yaslı etki düzeyi yüksek yayınlara gereksinim olduğunu göstermiştir.

“Medyada Filistin İşgali ve Uluslararası İnsancıl Hukuk” başlıklı makalede ise Beyza Özturanlı, Filistin’in elli yılı aşkın süredir işgal altında olduğunu vurgulamaktadır. Son durumu özetlerken 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas’ın, İsrail ülkesinde düzenlediği saldırı sonrası İsrail askeri güçlerinin ağır karşı saldırılarına maruz kaldığını ifade etmiştir. Ona göre, İsrail’in işgal ve abluka politikaları açıkça soykırım suçunu ve uluslararası insancıl hukuk ihlallerini işaret ederken, medya organlarının, İsrail askeri operasyonlarının meşruiyet sorunu, Hamas eylemleri ve Filistin’deki çatışmaların nedenleri ve sonuçları hakkında yayınladığı haberler pozitif hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasını etkilemektedir. 1967’den beri devam eden Filistin işgalinde, uluslararası hukuk ve bu çerçevede insancıl hukuk bakımından değerlendirilmesi gereken devlet ya da devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği şiddet içeren eylemlerinin, medya unsurları tarafından aktarılma şekli, uluslararası insancıl hukukun uygulanma(ma)sı bakımından önem taşımaktadır. Özturanlı şu saptamalarda bulunmaktadır: Uluslararası hukukta üzerinde fikir birliğine varılmış bir “terörist” tanımı bulunmamaktadır. Filistin halkı yıllardır İsrail devleti tarafından korku, zulüm ve sürgün gerçeğiyle karşı karşıya bırakılmakta, yani sözlük anlamıyla teröriste edilmektedir. Ne yazık ki özellikle Batı med-

yasında, Filistin halkının direnme hakkını teyit eden BM Genel Kurulu kararları yer bulamamaktadır. Aslında Batı medyasının odağı Filistin halkının varlığını mümkün olduğunca görmezden gelmektir. Zira işgal altındaki Filistin topraklarında yaşama-ya çalışan bir halkın varlığını kabul etmek, sömürgeci politikaları kabul etmek, sömürge rejimi altındaki bütün halkların self determinasyon hakkı olduğunu kabul etmek anlamına gelecektir.

“Geleneksel Türk Medyasında Hamas-İsrail Çatışması: Analiz ve Değerlendirme” başlığı atılan Dursun Yılmaz’ın çalışmasında, 6-7 Ekim 2023 tarihlerinde başlayan Hamas-İsrail çatışmasının yaygın medyadaki sunumu incelenmiştir. Çalışma, bazı gazetelerinin çatışmaların başladığı tarihten başlayarak beş gün boyunca yayımladığı haberleri ele almaktadır. Araştırmanın temel amacı, yaygın medyanın bu olaya yaklaşımını ve yaklaşımdaki farklılaşmaları belirlemektir. Araştırma bulguları, farklı gazetelerin bu konuyu ele alırken farklı yaklaşımlar benimsediğini göstermektedir. Bazı gazeteler Hamas’ı ve Gazze’yi savunurken ve İsrail’i eleştirirken, bir kısmı daha dengeli bir yaklaşım benimsemiş ve her iki tarafın yönelimlerine de yer vermiştir. Yazara göre bu tutumlar, medyanın çeşitliliğini anlamak adına önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ancak, her bir gazetenin içerisindeki farklı yazarlar, editörler ve siyasi etkileri göz önüne alarak bu perspektifleri daha derinlemesine anlamak için ileri düzeyde araştırmalara gereksinim bulunmaktadır.

“Medyada Şiddetin Temsili: Bibliyometrik Bir Analiz” başlıklı Bünyamin Uzun’un çalışmasının konusunu “şiddet ve medya” alanında gerçekleştirilen çalışmalar oluşturmaktadır. Temel amaç ise şiddet ve medya konusunda yapılan çalışmaların bibliyometrik görüntüsünü sunmaktır. Çalışmanın önemi, şiddet ve medya konulu araştırma makalelerinin profilini çıkarmasıdır. Çalışma, Web of Science veri tabanında yer alan “şiddet ve medya” konulu 1000 araştırma makalesi ile sınırlandırılmıştır. Söz konusu sınırlılıklar çerçevesinde elde edilen veriler, bibliyometrik yöntemle incelenmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bibliyometrik veriler VOSviewer analiz programı aracılığıyla haritalandırılmıştır. İncelenen 1000 araştırma makalesi ortak yazarlarla birlikte 1833 araştırmacı tarafından hazırlanmış ve 466 farklı dergide yayımlanmıştır. Çalışma sonucunda şiddet ve medya konusunun oldukça geniş bir çalışma alanı olduğu saptanmıştır. Çalışmanın en önemli sonuçlarından bir diğeri de fiziki şiddete odaklanan çalışmaların çoğunlukta olmasına karşın psikolojik şiddet ve mobbing gibi şiddet türlerinin oldukça az çalışmanın odağı olmasıdır. Çalışma kapsamında incelenen araştırma makalelerini yayımlayan araştırmacıların ülkeleri ve kurumlarına bakıldığında ABD ilk sırada yer almaktadır. Bu anlamda şiddet ve medya araştırmalarının temellerinin atıldığı ABD’nin bu konuda en etkili ve en fazla çalışmaların gerçekleştirildiği

yer olması beklenen bir durumdur. Öte yandan çalışma kapsamında incelenen araştırma makalelerinin 60 farklı ülkeden araştırmacılar tarafından yayımlandığı görülmüştür. Çalışma kapsamında incelemeye dâhil edilen araştırma makalelerinin 10'u Türkiye'den araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Bu durum yalnızca çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle incelemeye alınan SSCI, AHCI ve ESCI nitelikli indekslerinde taranan 1000 araştırma makalesini ele alması nedeniyle ortaya çıkmıştır ve Türkiye'den şiddet ve medya konulu nitelikli daha fazla yayım olduğu düşünülmektedir.

“Medyada Kadınlar: Savaş ve Çatışma Fotoğraflarında Şiddetin ve Mücadelenin Portresi” başlığı Gözde Yardım ve Halil Şeker'in ortak yapımı makaleye uygun görülmüştür. Yazarlar makalede savaş ve çatışma haberlerinde kadınların nasıl temsil edildiğinin önemli olduğuna vurgu yaparak konuyla ilgili haberlerde kadınların temsil edilmesi çerçevesinde, geleneksel cinsiyet rollerini ve stereotiplerini sorgulama fırsatı sunmaktadır. Araştırma kapsamında, Anadolu Ajansı'nın konu ile ilgili 7 Ekim 2023- 5 Aralık 2023 tarih aralığında web sitesi üzerinden yer verdiği ve kadınların bulunduğu haber fotoğrafları örnekleme oluşturmaktadır. Toplamda kadın odaklı 41 haber fotoğrafına içerik çözümlemesi uygulanmıştır. Haber görsellerinde kadınlar, daha çok toplumsal olaylarla ilişkili olarak ön plana çıkmıştır. En fazla savaş karşıtı protestolarda yer alarak haberlere konu olan kadınlar, direnişçi, güçlü ve kararlı kategorilerinde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca fotoğrafların çözümlemesinde kadınların yaşadıkları psikolojik şiddet fiziksel şiddetten daha fazla görülmektedir. Görsellerdeki kadınlar direnişçi temsilden sonra en fazla mağdur olarak sunulmuştur. Yazarlar şu görüşleri de açıklamışlardır: Fotoğraflar, çatışma ve savaşın farklı yönlerini ve etkilerini yansıtmalıdır. Yalnızca şiddet içeren görüntülerden kaçınılarak, olayın geniş bir perspektifi sunulmalıdır. Özellikle geleneksel olarak, savaş fotoğraflarında genellikle erkeklerin öne çıkarılmasının aksine kadınların da mücadeleciler ve güçlü olarak gösterilmesi, toplumsal algıyı değiştirerek kadınların sadece mağdur değil, aynı zamanda direnişçi ve güçlü bireyler olduğunu vurgulamada önemlidir.

“Kadına Yönelik Şiddet Olaylarında Gösterişçi Duyarlılık: Eleştirel Perspektiften Sosyal Medya Üzerine Bir Analiz” başlıklı makalede ise Sema Çağlayan, bireysel gösterişçi duyarlılık (GD) davranışının 'kadına yönelik şiddete hayır' söylemi üzerinden sosyal medya ortamında nasıl sergilendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini kadına yönelik şiddete hayır söylemiyle özdeşleşen sosyal medya paylaşımları, örneklemini ise X.com üzerinden 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü kapsamında #KadınaŞiddete-Hayır etiketi ile 25.11.2023 tarihinde gerçekleştirilen paylaşımlar oluşturmakta-

dir. Elde edilen bulgulara göre GD tanımlamasına uyan tweetlerin ağırlıklı olarak ‘tekrarlama’ biçiminde gerçekleştirildiği ve ‘soğuk kalpli’ GD özelliği sergilediği saptanmıştır. GD özelliklerine göre gerçekleştirilen çözümleme sonucunda ise gösterişçi duyarlılığın yüzeysel, tekrar içeren, samimi olmayan şekillerde sosyal medya ortamında sergilendiği belirlenmiştir. Yazar çalışmasının sonunda şöyle demektedir: Gösterişçi duyarlılık kavramına yönelik akademik farkındalık, henüz yeni gelişmeye başlamıştır. Davranış ve söylemin var olduğu hemen her ortam ve koşulda sergilenmesi mümkün olan ve toplumun iyi niyetli anlayışını istismar etme potansiyeli taşıyan bu davranışın sonuçlarına psikolojik ve sosyolojik boyutta odaklanan araştırmaların yoğunlaştırılmasında özellikle yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda gelecek araştırmaların örgütsel, bireysel ve siyasal gösterişçi duyarlılık davranışlarını derinlemesine ele alan yaklaşımları ön plana çıkarması önerilir.

“Dijital Şiddet ve Sosyal Medya Üzerine Bibliyometrik Bir Araştırma” başlıklı makalede Melis Karakuş, dijital şiddetin tehdit, taciz ve siber zorbalık gibi çeşitli biçimlerini içermesi dolayısıyla bu şiddet türlerinin sosyal medya platformlarındaki görünümünü incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, dijital şiddetin artan bir sorun olmasıyla birlikte, sosyal medyanın bu şiddetin hem yayılmasında bir araç olarak kullanılmasının hem de bu şiddeti ele almak için bir platform olarak işlev görmesinin vurgusunu yapması itibarıyla önemlidir. Çalışmaya konu olan araştırmada, var olan bilgileri derlemek ve çözümlenmek amacıyla bibliyometrik bir yöntem kullanılmıştır. Bununla dijital şiddetin sosyal medya üzerindeki etkilerine ilişkin daha derinlemesine bilgi elde edilmesine katkı sağlanması hedeflenmiştir. Çalışmada, “dijital şiddet” ve “sosyal medya” kavramlarına odaklanarak WEB of Science veri tabanında yer alan 20 çalışma incelenmiştir. Ortak anahtar sözcük çözümlenmesi sonuçları, çalışmaların en az “sosyal medya platformları”, “dijital kültür”, “siber şiddet”, “cinsiyet çalışmaları”, “dijital teknolojiler” ve “toksik erkeklik” gibi konulara odaklandığını ortaya koymuştur. Yazara göre, Türkiye’de Web of Science kategorisinde dijital şiddet konusunda yayın yapılmaması, bu alanda henüz yeterli akademik çalışmanın yapılmadığını ve bu alanda potansiyel bir araştırma boşluğunun bulunduğunu göstermektedir. Yazar çalışmasının sonunda dijital şiddetin sosyal medya diline ve iletişimine olan etkileri konusunda bir araştırma yapılabileceğini önermektedir. Nitekim bu tür bir araştırma, dijital şiddetin sosyal medya platformlarında nasıl ifade edildiğini, hangi dil ve iletişim stratejilerinin kullanıldığını, bu şiddetin sosyal medya iletişim dinamiklerini nasıl etkilediğini ortaya koyabilir.

“Türk Sinemasında Şiddetin Sunumu: Film Fragmanları Üzerine Bir İçerik Analizi” isimli makalede ise Burak İli, araştırmasında, Türk sinemasında şiddetin pa-

zarlama aracı olarak kullanımını film fragmanları üzerinden incelemektedir. Şiddet unsurlarının, fragmanlar üzerinden milyonlarca seyirciye nasıl sunulduğunu ortaya çıkararak çözüm önerileri sunmayı amaçlayan bu çalışmada, nicel araştırma desenlerinden yararlanılarak içerik çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Türk sinemasında en çok izlenen 20 sinema filmine ait fragmanlar içerik çözümlenmiş ve şiddet ile ilgili sundukları içerikler ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, şiddet unsurlarına en fazla komedi türündeki film fragmanlarında yer verildiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, film fragmanlarında en çok fiziksel şiddet türlerine yer verildiği ve şiddeti uygulayanların da şiddet uygulananların da ağırlıklı olarak erkekler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, film fragmanlarındaki şiddet içeriklerinin gerek güldürü unsuru olarak gerekse seyircide ilgi uyandırma amacıyla dramatize edilerek sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede, film fragmanlarının ve sinemanın şiddetin normalleştirilmesi ve izleyicinin duyarsızlaştırılmasındaki rolü, üzerine düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Sonuçta yazar şöyle demektedir: Mevcut araştırma kapsamında, Türk sinema izleyicisinin ağırlıklı olarak komedi türündeki filmleri tercih ettikleri görülmektedir. Yine, bu komedi filmlerinin neredeyse tamamında şiddet içeriklerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durum, şiddetin bir komedi unsuru olarak izleyiciye sıradan bir durummuş gibi sunulmasını ve şiddetin normalleştirildiğine ilişkin bir çıkarımda bulunabilmemizi gündeme getirmektedir. Şiddetin kaynağının erkek ağırlıklı olarak sunulması, araştırmadan elde edilen bir başka sonuçtur.

“Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Özelinde Sosyal Medya Okuryazarlığı Yoksunluğu Üzerine Bir Literatür Taraması” başlıklı makalede Nihal Acar, çalışmasını siber zorbalığın ortaya çıkışında sosyal medya okuryazarlığı yoksunluğunun etkisinin olabileceğine yönelik düşünceden hareketle yapılandırmıştır. Ayrıca yazar çalışmasını alanyazında bulunan eksikliklerden yola çıkarak nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ile ele almıştır. Çalışmada, sosyal medya okuryazarlığının kavramsal çerçevesinin henüz tam olarak çizilemediği, ülkelerin koruyucu önlemler almada geç kaldığı, var olan ağ kullanım politikalarının yeterli olmadığına yönelik sonuçlar çıkarılmıştır. Çalışmada, idari denetimlerin artırılması, kişilerin zorbalık ve mağduriyet türlerine karşın bilgilendirilmesi, ağların kişilerin sosyokültürel özelliklerini geliştirecek şekilde faydacı yaklaşımda kullanılmaya özendirilmesi önerilmiştir. Son olarak gelecekte yapılabilecek araştırmalarda, literatürdeki eksikliği gidermek amacıyla sosyal ağ zorbalığı ve sosyal ağ mağduriyetinin incelenmesi tavsiye edilmiştir.

“Olağan Şiddetin Medya Gösterisi: Irak’tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze’ye” başlıklı analiz/değerlendirme yazısı kaleme alan Himmet Hülür, yazısında

“Savaşla birlikte kendini gösteren medyadaki şiddet, gündelik yaşamın içinde bulunan bu olağan şiddetin sadece aşırı bir gösteriselliğidir. Son dönemde Irak’tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze’ye her türlü medya aracılığıyla tanık olduğumuz savaş, katliam, şiddet ve yıkımlar, insanlık vicdanını tam bir çaresizlikle baş başa bırakmaktadır.” ifadelerine yer vermiştir.

“Medya, Şiddeti Kaydetmeli ama Meşrulaştırmamalı” başlığı çıkarılan söyleşide TRT Haber Haber Koordinatörü Ahmet Görmez ile konuşulmuştur. Görmez’e genel olarak medyada şiddetten tutun da nefrat söylemine veya Gazze’nin içinde bulunduğu duruma kadar 10 soru yöneltilmiştir. Bunlardan biri olan sosyal medya-nefret söylemi ilişkisine yönelik Ahmet Görmez şu yanıtı vermiştir: *“Sosyal medya, geleneksel medyaya göre çok daha genç, dolayısıyla çok daha kontrolsüz. Kontrol demek sansür demek değildir. Geleneksel mecralarda, örneğin bir gazetede haberi kimin yazdığını görürüz, televizyonda muhabiri görürüz, yani yaptığı habere imzasını attığı, adını koyduğu için haberin doğru olmaması hâlinde bizzat o muhabirin güvenilirliği zedeleneyecektir. Hiçbir haberci bunu istemez. Sosyal medyada ise pek çok hesap anonimdir. Yani iddianın sahibinin aslında kim olduğunu bilmeyiz. Bir dezenformasyon hâlinde karşıda sorumlu olacak, güvenilirliği sarsılacak gerçek bir kişi yoktur. Pek çok kez doğru olmayan iddialar ardından hesap kapatılıp, bambaşka bir isimle manipülasyona ve dezenformasyona devam ettiğini görebiliriz. İşte bu “sorumsuzluk – sorumlu tutulamama” durumu, şiddet, dezenformasyon gibi konularda sosyal medyayı daha uygun bir mecra hâline getiriyor.”*

“Medya Şiddetine Dair 11 Mit” İsimli Kitap Değerlendirmesi” başlıklı yazıda da Halide Ardıç Yılmaz *The 11 Myths of Media Violence* başlıklı kitabı tanıtmıştır. Kitap, 2003 yılında Sage Publications tarafından yayımlanmıştır ve önsözün ardından 1 giriş, 11 ana bölüm ve 1 sonuç bölümü ile toplam 13 bölümden oluşmaktadır. Kitabın ön söz kısmında yazar, toplumda yaşanan şiddet olaylarında medyanın büyük rolü olduğu kanısının etkin olduğunu fakat medyanın da bu kaniya rağmen şiddet içeriklerine devam ettiğini belirtmiştir. W. James Potter, medyada şiddet konusunun yanlış bilgilerden kaynaklı yanlış algılara sebep olduğunu dolayısıyla da sorunun bir türlü çözülmediğini dile getirmektedir. Medyada şiddet konusunda farklı inanç ve düşüncelerin oluşmasının sebebini de her kesimin konuyu kendi bakış açılarına göre ele alması olarak belirten yazar, toplumu dört ana gruba ayırmaktadır. Bunlar; yapımcılar, halk, araştırmacılar ve politikacılarıdır.

“Sinemanın İdeolojik Yüzü: Hollywood Filmi *Wag the Dog* Üzerinden Medya Manipülasyonu ve Dezenformasyon Gerçeği” başlıklı yazıda da İbrahim Sarıtaş ve Utku Koçak özellikle en önemli medya aygıtlarından biri olan sinemayı kullana-

rak ideolojilerin nasıl bir propaganda yöntemi kullandıklarını ve bireyi kuşatan yanlışlarla hakikatin nasıl gizlendiğini aktarmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda ideoloji ve devlet mekanizmasıyla mündemiç sinemanın toplumsal dönüşümdeki gücü üzerinden devletlerin neler yapabildiği analiz edilirken, aynı zamanda Hollywood sinemasının eleştirel örneklerinden biri olan “*Wag the Dog*” filminin ideolojik çözümlenmesi üzerinden günümüz medya dünyasında bilgi dezenformasyonlarının nerelere varabildiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Başpehlivan, A. (2023). Medyada Şiddet Kültürü: Prof. Dr. Ömer Özer ile Söyleşi MEDIAJ, 6(1), 153-161.
- Braynt, Jennings ve Dolf Zillmann (1996). “Violence and Sex in the Media”, *Mass Media Effects Across Cultures*, Ed. Felipe Korzeny vd., Sage: 195-209.
- Carter, Cynthia ve C. K. Weaver (2003). *Violence and the Media*, Open University Press.
- Cengiz, Serpil Aygün (2009). “Basında Yer Alan İntihar Ya da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Etik Sorunlar”. *Kriz Dergisi*, 17 (2) : 21-38.
- Chormsky, N. ve Edward S. H. (1999). *Medya Halka, Nasıl Evet Dedirtir? Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası*, İstanbul: Minerva Yayınları.
- Curran, James vd. (1991). “İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, Çev. Meral, Özbek, İLEF Yıllık: 228-253.
- Dostoyavski, Fyodor (2009). *Suç Ve Ceza*, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Durkheim, Emile (2002). *İntihar (Toplumsal bir inceleme)*, Çev. Özer Ozankaya, İstanbul, Cem Yayınları.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. Muttalip Özcan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ersoy, Uğur (2018). “İntihara Yönlendirme Suçu”, *TBB Dergisi*, 136: 75-140.
- Gerbner, George (1970). “Cultural Indicators: The Case of Violence in Television Drama”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 388: 69-81.
- Gerbner, George (1977). “The Ultimate Menace of TV Violence: the Manipulation of Fear”, *IN These Times*, September 7-13: 1
- Gerbner, George (1980). “Death in Prime Time: Notes on the Symbolic Functions of Dying in the Mass Media”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 447, January: 64-70.
- Gerbner, George (1982). “What Television Teaches About Physicians and Health”, *Mobius: A Journal for Continuing Education Professionals in Health Science*, April: 44-49.
- Gerbner, G. (1993). *Miracles’ of communication technology: Powerful audiences, diverse choices, and other fairy tales*. Janet Wasko (Ed.). *Illuminating the blind spots*. New Jersey: Ablex.

- Gerbner, G. (1996). The hidden side of television violence. Herbert Schiller vd. (Ed.). *Invisible crisis içinde* (ss. 27-34). Colorado Westview Press.
- Gerbner, G. (1998a). The stories we tell. *Kültür ve İletişim*, 1(1), 17-30.
- Gerbner, George (1998b). "The Stories We Tell", *Kültür ve İletişim*, 1(1): 17-30.
- Gerbner, George (2002). "Stories of Violence and the Public Interest", (This is an article from a collection of writings that were presented at a colloquium on the consequences of marketing televisual products entitled "La violence à la télévision et les jeunes: pas de tueries dans nos écoles donc pas de problème?" (Violence on television and youth: no killing in our school so no problem?)), April 19: 125-134.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with television: The violence profile. *Journal of Communication*, 26(2), 173-99.
- Gerbner, George ve Larry Gross (1980). "The Violent Face of Television and Its Lessons" içinde *Children and the Faces of Television: Teaching, Violence, Selling*, Ed. Edward L. Palmer and Aimee Dorr, Academic Press, A Subsidiary of Harcourt Brace Jovanovich, Publishers: 149-162.
- Gerbner, George vd. (1980). "Aging with Television: Image on Television Drama and Conceptions of Social Reality", *Journal of Communication*, 30(1): 37-47.
- Gerbner, George vd. (1999). "Profiling Television Violence" içinde *International Media Monitoring*, Ed. Kaarle Nordenstreng, Michael Griffin, Cresskill, NJ: Hampton Press, Inc.: 335-365.
- Gunter, Barrie and Jill McAteer (1997). *Children and Television*, Routledge.
- Gümüş, A. (2006). Şiddet nedenleri. Toplumsal bir sorun olarak şiddet sempozyumu. Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- Hall, S. (1999). İdeolojinin yeniden keşfi: Medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. Mehmet Küçük (Çev. ve Der.). *Medya iktidar ideoloji içinde* (ss. 77-126). İstanbul: Ark Yayınları.
- Halloran, D. J. (1983). Kitle iletişimi: Şiddetin belirtisi mi, yoksa nedeni mi? İletişim ve toplum sorunları kuram ve uygulama içinde (ss. 62-84). Unesco/Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Harmancı, M. Fatih (2014). "Gazetelerde Polis İntihar Haberlerinin Sunumu", *E-Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(5): 365-391.
- Himmelweit, H.T. vd. (1958). *Television and Child*, London: Oxford University Press.
- Horkheimer, Max ve Theodor W. Adorno (1996). *Aydınlanmanın Diyalektiği Felsefi Fragmanlar II*, Çev. Oğuz Özügül, Kabalıcı Yayınevi.
- <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/goeb56.htm> (Erişim Tarihi: 22.02.2021).
- İnal, M. A. (1996). *Haber Okumak*, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Kınık, Kadri (2018). "Nedenleri, Çeşitleri ve Çözüm Önerileri ile İNTİHAR OLGUSU", SOAM Strateji, Düşünce ve Analiz Merkezi.
- Klapper, J. Joseph (1984). "The Effectiveness of Mass Communication", içinde *Media Power Politics*, Ed. Doris A. Graber, Congressional Quarterly Inc., Washington, D.C: 23-35.

- Korap Özel, Elif ve Şadiye Deniz (2016)., "Türk Medyasının İntihar Haberlerini Sunumunda Etik Sorunlar: Cem Garipoğlu ve Mehmet Pişkin İntiharları", *Bilig, Bahar*, Sayı 77: 233-270.
- Kuo, Sai-Hua ve Mari Nakamura (2005). "Translation or Transformation? A Case Study of Language and Ideology in the Taiwanese Press", *Discourse and Society*, 16(3): 393-417.
- Le Bon, Gustave (2014). *Kitleler Psikolojisi*. Çev. Hasan Can. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Leenaars, A. Antoon (2010). "Edwin S. Shneidman on Suicide", *Suicidology Online*, 1: 5-18.
- Lowery, A. Shearon ve Melvin L. DeFleur (1995). *Milestones in Mass Communication*, Longman.
- Marx, K. (2004). *Kapital Kapitalist Üretim Eleştirel Bir Tahlili Birinci Cilt*, Çev. Alaattin Bilgi, İstanbul: Sol Yayınları.
- Morgan, M. (1995). The critical contribution of George Gerbner. John A. Lent (Ed.). A different road of taken içinde (ss. 99-117). Boulder Colorado: Westview Press.
- Noelle-Neumann, E. (1998). *Kamuoyu: Suskunluk Sarmalının Keşfi*. (Çev. Murat Özkök). Ankara: Dost Kitabevi.
- Özer, Ö. (2001). Kazanılmış hakkın tersine çevrilmesi: 1 Mayıs 1996 olaylarının Türk basınında sunumu. *İletişim Dergisi*, 9 , 109-135.
- Özer, Ö. (2004). Yetiştirme kuramı: Televizyonun kültürel işlevlerinin incelenmesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları; No. 1578, İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No. 58.
- Özer, Ö. (2006). Televizyonun ideolojik şiddeti. *V Dergi*, 1 (1) Ocak-Şubat, 4-5.
- Özer, Ö. (2007). *Medya şiddet toplumu*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1725.
- Özer, Ö. (2010). *Liberal basın*. İstanbul: Literatürk Yayınevi.
- Özer, Ö. (2010a). "Griş" içinde *Medyada Şiddet Kültürü*. Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2010b). *Medyada sunulan fiziksel şiddetin etkilerini açıklayan psikolojik kuramlar. Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun içinde* (ss. 385-410). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2010c). *İslahiye'de kan davasına ilişkin yapılan araştırma ve kan davasını konu edinen gurbet kadını dizisinin karşılaştırmalı çözümlemesi. Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun içinde* (ss. 451-494). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2010d). *Medyanın ideolojik şiddeti. Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun içinde* (ss. 523-546). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özer Ö. (2011). *Cultivation Theory And Hegemony: A Research From Turkey ON Cultivational Role Of Television Society and Technology 2011*, Lovran, Hırvatistan, 28 Haziran 2011, cilt.1, ss.588-594
- Özer, Ö. (2016). *Doymun Öyküsü*, Konya: Literatürk Akademia.
- Özer, Ö. (2017). "Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme", *Marmara İletişim Dergisi / Marmara Journal of Communication* • Yıl / Year: 2017 • Sayı / Issue: 27 ss/pp. 1-19 • ISSN: 1300-4050 • DOI: 10.17829/midr.20172729519.
- Özer, Ö. (2019). *Kızılca Kıyamet Koparken*, Konya: Literatürk Akademia.

- Özer, Ö. (2020). Kamular Türkü Söyleyin, Konya: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ö. (2020a). "Kamu Yararı Haberciliği: İntihar Haberleri Üzerine Analitik Bir Çalışma". Etkileşim. 5. 72-83.
- Özer, Ö. (2020b). Töre Bu Defa İsveç'teydi: "Fadime Şahindal Namus Cinayeti" Haberlerinin Yapısalcılık Etkisindeki Britanya Kültürel Çalışmaları Çerçevesinde İncelenmesi, TRT Akademi DERGisi, Cilt 05 | Sayı 10 | Temmuz 2020 | Kültürel Çalışmalar: 490-513.
- Özer, M., & Özer, Ö. (2010). Pazarda satışın öyküsü: Medyada şiddet ekonomisi. Medyada şiddet kültürü bu öyküde sen anlatılıyorsun içinde (ss. 35-59). İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Palabıykoğlu, Refia (Yılsız). "İntihar Davranışı ve Kitle İletişim Araçları", Kriz Dergisi, 2(2): 277-284.
- Palabıykoğlu, Refia vd. (1994). "Gazetelerdeki İntihar Haberlerinin Okuyucuya Nasıl Yansıtıldığına İlişkin Bir Çalışma". Kriz Dergisi, 2 (2): 285-292.
- Potter, W. J. (1999). On media violence. London: Sage Publication.
- Potter, W. James (2003). The 11 Myths of Media Violence, Sage.
- Schiller, Herbert (1993). Zihin Yönlendirenler, Çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları.
- Schramm, W. vd. (1961). Television in the Lives of Our Children, Stanford. CA: Stanford University Press.
- Shanahan, J., & Morgan, M. (1999). Television and its viewers cultivation theory and research. Cambridge University Press.
- Shoemaker, P., & Reese, S. D. (2002). İdeolojinin medya içeriği üzerindeki etkisi. Süleyman İrvan (Der. Ve Çev.). Medya kültür siyaset. Alp Yayınevi, 127-178.
- Signorielli, N. vd. (1995). Violence on television: The cultural indicator project. Journal of Broadcasting and Eletronic Media, 39 (2), 278-83.
- Trend, D. (2008). *Medyada Şiddet Efsanesi Eleştirel Bir Giriş*, Çev. Gül Bostancı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Smith, Robin (1986). "Television Addiction" içinde Perspectives on Media Effect, ed. Jennings Bryant ve Dolf Zillmann, Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers: 109-128.
- Violence in Media Entertainment (2010). http://www.media-awareness.ca/english/issues/violence/violence_entertainment.cfm, [Erişim Tarihi: 10. 07. 2010].
- Yalvaç, H. Dilek (2006). "İntihar Girişiminde Bulunan Bireylerde Psikiyatrik Morbidite, Kişilik Bozukluğu ve Bazı Sosyodemografik ve Klinik Etkenlerle İlişkisi", Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, T.C. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, Malatya.

Medya ve Şiddet: Bir Bibliyometrik Analiz

Fikriye ÇELİK*

Öz

Medya araştırmalarının şiddet temalı içeriklere ilgisi 1900'lerin ortasında belirmiştir. Şiddet olgusu, geleneksel medya bağlamında olduğu kadar yeni medya çerçevesinde de bilimsel araştırmaların gündemine yerleşmeyi başarmıştır. Buna karşılık söz konusu alan hakkında genel durum raporu sunup kazanım ya da eksik tespitinde bulunarak sonraki araştırmalara yön tayin etme potansiyeli bulunan çalışmalara bugün hâlâ ihtiyaç olduğu açıktır. Alanyazında gözlenen boşluğu doldurmaya aday bu çalışma, medya araştırmalarının ortaya çıktığı erken dönem yaklaşımlarından bugüne bilimsel metinlerin odağına yerleşen medya ve şiddet ilişkisinin son dönem görme biçimlerine hangi sınırlar çerçevesinde yansıdığını görme/gösterme çabasındır. Bahse konu soruna dikkat çeken araştırmalar arasında olma fırsatı yakalayan bu çalışma hem literatürü bütüncül olarak betimleme hem yoğun dikkati hak eden alanları işaretleme gücü dolayısıyla alanyazına küçük olduğu kadar kayda değer bir katkı olmayı amaçlamaktadır. Nicel karaktere sahip çalışmada bibliyometrik analizden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları 2000'li yılların başından itibaren konuya eğilimin düzenli biçimde arttığını; bilimsel yayınların mevcut ilgisinin şiddet yoğun mekân olarak öne çıkan yeni medyaya kaydığını; 2020 itibarıyla covid-19, pandemi, halk sağlığı, sosyal medya ve aile içi şiddet anahtar kelimelerinin yoğunlaştığını; Türkiye'de farklı görme biçimlerine yaslı etki düzeyi yüksek yayınlara ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak medya ve şiddet temalı yerli literatürün gelişimine katkı sunacak nitelikli yayın üretimi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Şiddet, Medyada Şiddetin Temsili, Bibliyometrik Analiz, İletişim Çalışmaları

*Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Sivas, Türkiye

E-mail: fcelik@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1633-0357

DOI: 10.37679/trta.1395640

ÇELİK, F. (2024). Medya ve Şiddet: Bir Bibliyometrik Analiz. TRT Akademi, 09(20), 34-54. <https://doi.org/10.37679/trta.1395640>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 24.11.2023

Revizyon Tarihi: 11.01.2024

Kabul Tarihi: 19.01.2024

Media and Violence: A Bibliometric Analysis

Fikriye ÇELİK

Abstract

Media research's interest in violent content emerged in the mid-1900s. The phenomenon of violence has managed to be on the agenda of scientific research both within the scope of traditional media and new media. On the other hand, it is clear that there is still a need today for studies that have the potential to provide a general status report on the field in question and determine the achievements or deficiencies and give direction of future research. This study, which focuses on filling the gap observed in the literature, is an effort to see/show how the relationship between media and violence, which has become the focus of scientific texts since the early approaches of media research, is reflected in recent ways of seeing. The study, which has the opportunity to be among the studies that draw attention to the problem in question, aims to be a small yet significant contribution to the literature due to its power to describe the literature holistically and to mark areas that deserve intense attention. Bibliometric analysis was used in this quantitative study. Although research findings have shown that the trend towards the issue has increased steadily since the early 2000s, the current interest of scientific publications has shifted to new media that stand out as places with intense violence, and when it comes to 2020, the keywords Covid-19, pandemic, public health, social media and domestic violence have increased so that there is a need for high-impact publications based on different ways of seeing in Türkiye. As a result, qualified publication production that will contribute to the development of domestic literature on the theme of media and violence is recommended.

Keywords: Media, Violence, Violence in Media Representation, Bibliometric Analysis, Communication Studies

Research Paper

Received: 24.11.2023

Revised: 11.01.2024

Accepted: 19.01.2024

1. Giriş

Topluma içkin medya, gündelik hayat pratiklerine ilişik şiddeti yeniden üreten önemli bir yapıdır. Toplumsal alana gömülü bu yapı insanın dünyayı anlama, algılama ya da tasvirinde oynadığı etkin rolle öne çıkmaktadır. Dilsel ifadeden somut pratiğe şiddetin bütün boyutlarını temsil eden medya metinleri acımasız dünya sendromuyla baş başa bıraktığı insanı güvensiz ve şiddet dolu bir gerçekliğe hapsedmektedir. Başta görsel medya olmak üzere şiddet sunumlarına yayın imkânı veren platformların gösterimler/temsiller üzerinden insanın gerçeklik algısında yanılısına yarattığı hakikati Gerbner ve arkadaşları (1980, s. 25) tarafından doğrulanmış; dünyayı tehlikeli ve şiddet içerikli bir yer olarak görmeye karakterize edilen acımasız/tehlikeli dünya sendromu fenomeni ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz medyada şiddet, yoğun içerik akınına uğramanın yol açtığı pek çok sorun olmakla birlikte esas sorun şiddeti teşvikten çok güvensizliğin yükseltilmesiyle korku kültürünün beslenmesinden kaynaklı görünmektedir. Yapılan araştırmalar bu yargıyı desteklemektedir (Jamieson ve Romer, 2014, s. 39).

Şiddetin bir dili olmadığı iddiasındaki Gerbner (2018, s. 27) farklı toplulukları aynı paydaya taşıyan ortak içeriğin şiddet olduğunu düşünmektedir. Bu düşünce, özellikle yeni medyanın doğuşundan önce dominant bir güç sergileyen televizyonun şiddetle bağlantısına dikkat çekmiştir. Bu ilişkiye odaklı yaklaşımlar uzun süre ve düzenli biçimde televizyon etkisi altında kalmanın kötü, acımasız ya da karanlık bir dünyada yaşama duygusuna bağımsız bir katkı yapma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Buna göre haber medyası başta olmak üzere medyatik içerik üretiminde bulunan ortamların kamusal bir korku söylemi yaratma yönünde pratik ortaya koyduğunu görmek güç değildir. Genelde korku özelde şiddet vurgusu taşıyan haberlerin gerek seçimi gerek temsili birtakım çerçevelerin yanı sıra medya formatına uygun biçimde gerçekleşmektedir. Bu biçimsel ve içeriksel yaratım süreci şiddet içeren mesajların sunumunun sorunlu bir alanda gerçekleşmesine yol açmaktadır (Altheide, 1997, s. 647).

Medya ve şiddet ilişkisini merkeze alan araştırmalar, yirminci yüzyıl toplumunda şiddet kaynaklı vakalarda artış yaşanması ile şiddet unsuru bulunan medyatik içeriklerin üretiminin paralellik gösterdiği yönündeki endişelerden beslenmiştir (Ferguson, 2015, s. 3). 1920'li yıllarda ABD'de başlayan etki araştırmalarının 1950'lerin ikinci yarısında dikkatini şiddet içerikli çocuk programlarına yönlendirmesiyle medyada şiddetin sunumu bilimsel çalışmaların gündemi hâline gelmiştir. Medya ve şiddet ilişkiseliliğini merkeze alan etki teorileri bütün dikkatini metinlerden yayılan saldırganlığa çevirmiştir. Sosyal Bilişsel Kuram (Social Cognitive Theory, Bandura, 1963), Hazırlama Etkisi (Priming Effect, Josephson, 1987), Genel Sal-

dırganlık Modeli (The General Aggression Model, Anderson ve Bushman, 2002), Uyarma Transferi (Excitation Transfer Theory, Bryant ve Miron, 2003) gibi teoriler ilgisini medyadaki fiziksel şiddete yöneltmiştir. Bu kuramlar, şiddet içeren medyatik içerik tüketmenin saldırganlık gösteren davranışta artışa yol açıp açmadığı ya da saldırgan kişinin daha çok şiddet içeriklerine yönelip yönelmediğini anlama çabası ortaya koymuştur (Coyne vd., 2012, s. 189).

Bir yandan şiddet tasvirleriyle saldırganlık içeren davranışları doğallaştıran bir yandan da bu davranış biçiminde artışa yol açma potansiyeli ortaya koyan medya metinleri hakkındaki teorik tartışmaların, Bandura'nın (1977) Sosyal Bilişsel Kuram'ı (Social Cognitive Theory) etrafında gerçekleştiği görülmektedir. Bandura'nın Bobo Doll deneyi, teorinin iletişim alanında kabulünü sağlayan önemli bulgulara ulaşmıştır. Teoriye göre medyada saldırgan davranışa maruz kalan birey, bu davranışın doğruluk ya da yararlılığını karakter aracılığıyla dolaylı biçimde öğrenmektedir (Artino, 2007, ss. 4-6; Bandura vd., 1963, s. 10). Bandura'ya göre bu öğrenme davranışsal olduğu kadar aynı zamanda bilişsel bir öğrenmedir. Teorinin altını çizdiği iki öğrenme modelinden biri olan model alma ve taklit süreci yoğun olarak medyada sembolik model yoluyla gerçekleşmektedir. Böylece kişi şiddet içeren medyatik içerikle mükerrer biçimde etkileşimin parçası hâline geldiğinde dolaylı öğrenme süreci güçlenmektedir (Coyne vd., 2012, s. 189).

Televizyondan yansıyan şiddetin özellikle çocuklar üzerinde yarattığı dolaysız etkiden bahseden Eysenck ve Nias'ın (1978) çalışması etki araştırmaları arasında önemli bir yerde durmaktadır. Yaklaşımın ana fikri, şiddetin farklı biçimlerde ve istikrarlı şekilde medyada sunulmasının izler kitleyi şiddete karşı hissizleştirdiği/duyarsızlaştırdığı yönündedir. Dolaylı maruz kalmanın dolaysız etki yarattığı, şiddet karşısında sergilenmesi beklenen normal duygusal tepkilerin 'psikolojik körelme' tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı hipotezi Wolpe ve Lazarus'un sistematik duyarsızlaştırma (1966) çalışmasıyla örtüşmektedir (Griffiths ve Shuckford, 1989, s. 85). Sosyal öğrenmeye bağlı araştırmaları destekleyen ancak çalışmaların nörolojik süreç hakkında açıklamalara duyduğu ihtiyacı imleyen çalışmalar da medya ve şiddet ilişkini anlamaya yönelik literatürün önemli parçasını teşkil etmektedir. Murray (2008, s. 17) medyanın güçlü ve gerçek etkilerini sorgulayan araştırmalara yönelik çalışmasında; yetişkin ve çocukların tutum, değer ve davranışlarında gözlenen etkinin saldırganlık/agresiflik, korku ve duyarsızlaşma olmak üzere üç sınıfta toplandığından söz etmektedir.

Bilindiği gibi alanyazında medya etkisini şiddet çerçevesinde inceleyen araştırmaların ortak noktası anti-sosyal tutumlar, saldırganlık ve şiddet eğilimi gösteren davranış biçiminin yükselişe geçmesinde şiddet içerikli medya metinlerinin suç-

lanmasıdır (Miller, 2009, s. 116). Bu araştırmalara dayanak sağlayan teorilerden biri de Uyarma Kuramı'dır. Kurama göre izler kitle karşılaştığı şiddet içerikli metnin etkisiyle suç potansiyelini aydınlatan eylemsellikte bulunma konusunda motivasyon yakalamaktadır (Tannenbaum ve Zillmann, 1975). İletişim yoluyla saldırganlığın kolaylaşmasında duygusal uyarılmadan bahseden bu yaklaşıma benzer bir görme biçimi de Genel Saldırganlık Modeli'nde (Bushman ve Anderson, 2002) karşımıza çıkmaktadır. Model, ilişkisel olarak saldırganlıktan beslenen medya metinlerine maruz kalan kişinin beynindeki şiddet senaryolarının aktif hâle geldiğini, böylece duygusallık ve uyarılmanın arttığını öne sürmektedir (Anderson ve Bushman, 2002, s. 27; Bushman ve Anderson, 2002, s. 1680).

Medyada şiddet içerikli yayınlara maruz kalmanın saldırganlık, öfke nöbetleri başta olmak üzere şiddet temelli davranış biçimlerini artırdığını ortaya koyan araştırmaların bir kısmı gerçek hayatta şiddet ve saldırganlığa yol açtığı düşünülen medyadaki şiddetin halk sağlığı bağlamında değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir (Huesmann ve Taylor, 2006, s. 393). Medyatik içeriklerin toplum ruh sağlığını tehdit ettiği sonucuna varan yayınların bu iddiasının yanı sıra medyada temsil edilen şiddetin tekrarlı sunumunun; şiddetten türeyen psikolojik etkiyi azalttığı, saldırganlıkta istikrara yol açan davranış biçimine ilişkin motivasyonellik ürettiği düşünülmektedir (Bartholow vd., 2006, s. 532; Cline vd., 1973, ss. 9-10). Özellikle şiddet içerikli video oyunları saldırgan davranış, saldırgan biliş ve saldırgan duygulanım sonucu azalan empati duygusu ve olumlu sosyal davranış için önemli bir nedensel faktör olarak kendini göstermektedir. Başka bir ifadeyle alıcı konumundan çıkıp katılımcı rolüyle tanışan izlerkitlenin internet ve video oyunları gibi etkileşimli görsel medya üzerinden şiddete maruz kalması agresif duygulanım ve fizyolojik uyarılma ile pozitif yönlü bir bağlantı sergilemektedir (Anderson ve Bushman, 2001, s. 358; Bushman ve Huesmann, 2006, ss. 350-351; Anderson vd., 2003, s. 84, Anderson vd., 2010, s. 151). Bunun gibi şiddet içerikli filmlerin çocuklarda yarattığı değişimi araştıran etki araştırmaları da benzer bulgulardan söz ederek medyatik içeriklerin yüksek düzeyde saldırgan davranışlara yol açtığını ortaya koymaktadır (Boyatzis vd., 1995, s. 45; Bushman ve Anderson, 2015, ss. 1814-1815). Saldırganlığın yanı sıra medyada sunulan şiddetin çocukları dürtüsellik, stres, duyarsızlaşma, silaha ilginin artması, toplumda ötekileştirilenlerle ilgili stereotiplerin kanıksanması gibi olumsuz etkiler altında bıraktığı da araştırmalardan elde edilen sonuçlardan birkaçıdır (Anderson ve Bushman, 2018, s. 407). Bununla birlikte literatürde rastlanan bazı yayınlar şiddetin özellikle 13 yaşın altı izleyicileri hedef alan programlarda yoğunlaştığını gösteren kayda değer bulgular sunmaktadır (Wilson vd., 2002, s. 27).

Hedef kitlesini çocukların oluşturduğu medyatik içeriklerde şiddetin daha yüksek tonda verilmesi esasında şaşırtıcı değildir. Zira burada şiddetin daha steril hâliyle karşılaşılmaktadır. Bu tür içeriklerin ihmal edilen medya olması şiddet dozundaki yoğunluğu perdelediği gibi şiddetin önemsizleşmesi/normalize edilmesi riskini de beraberinde getirmektedir. Örneğin; doğallaştırma ya da duyarsızlaştırma, şiddete maruz kalmanın belgelenmiş önemli etkilerinin başına yerleşmektedir. Bu duyarsızlaşma kaynağının, tanıklık edilen şiddet karşısında azalan duygusal rahatsızlık ve uyarılma yoksunluğu olduğunu söylemek mümkündür (Cantor, 2000, s. 30).

Alanyazın taramasının işaretinden anlaşıldığı gibi medya ve şiddet ilişkisini inceleyen bugüne kadarki araştırmalar daha çok medya metinlerinin şiddeti pekiştirici rollerine dikkat çekmeye yönelmiştir. Bununla beraber şiddetin medyadaki yerine yeterli dikkatin sarf edildiğini söylemek zordur. Nitekim söz konusu ilişkiselliğe dayanan çalışmaların temas ettiği sorunlarda neredeyse aynı notlar öne çıkmaktadır. Bugün hâlâ medyada açığa çıkan şiddetin ideolojik, ekonomik ve kültürel boyutlarına yeterince değinilmiş değildir (Özer, 2017, s. 5,8). Medyada şiddetin sunumunun bu kapsam etrafında açılımlara muhtaç olduğu bilinmektedir. Keza şiddetin sızdığı medya metinlerinin büyük kısmı dikkate alınmamaktadır. Şiddet karşıtı söylem içeren medya mesajlarının da şiddet üretiminde bulunduğu gerçeğini göz ardı etmeyecek çalışmalara ihtiyaç olduğu açıktır. Bu gereksinimi karşılamaya aday araştırmaların medyada şiddet kullanımının nedenselleştirilmesine katkı olacağına kuşku yoktur. Bugün yaşadığımız yirmi birinci yüzyılın teknolojiye dayalı çoklu medya ortamlarındaki yetiştirme süreçlerine bakıldığında ise şiddetin temsilinde yeni biçimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Dahası sosyal medya özelinde yeni medya ortamları, insan ve şiddet karşılaşmasını oldukça sinsi denebilecek bir formda ya da formatta gerçekleştirmeyi başarmış görünmektedir. Keza bu mecralarda kullanıcı şiddetin türlü biçimine aniden denk gelmekte/maruz kalmaktadır (Harju ve Kotilainen, 2023, s. 1269). Yeni iletişim araçlarının keşfine kadar televizyonun sinsi yetiştirmeye mekânlık etmesi başta Gerbner ve arkadaşları olmak üzere bugüne kadar çok kez temas edilen konulardan biri olmuştur. Buna karşılık yeni medya ortamlarının sahip olduğu teknikler maruz kalmanın boyutlarını ileri bir aşamaya taşımıştır. Anlamda yaşanan dönüşümle medyatik içeriklere yerleşik şiddetin görünürlüğünü yitirmesi, fark edilmemesi ya da önemsizleşmesi özellikle iletişim bilimlerinin yeni birtakım görme biçimlerine duyduğu ihtiyacı imlemektedir.

Bu çalışma medya ve şiddet konulu araştırmaları sistematik biçimde inceleme çabasıdır. Nicel yaklaşımdan beslenen bu çaba bibliyometrik analizden yararlanarak somut çıktıya ulaşmanın yolunu bulmuştur. Bibliyometrik analiz sayesinde bütün-

cül nicel görüntüye erişilirken bahsi geçen konuyu merkeze alan yayınların ne tür bir eğilim içinde olduğu anlaşılmıştır. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeye paralel olarak güncellenen medya-şiddet ilişkisine ve şiddetin medya metinlerinde temsiline yönelik literatürde gözlenen genel tabloya ulaşım ortaya çıkan çeşitliliği ve görülen açığı tespit etmek çalışmanın nihai amacı kabul edilmiştir. Genel bir bakış imkânı sunan ağ haritaları yoluyla alanyazını aydınlatma hedefi bulunan bu çalışmanın bundan sonraki araştırmalara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma medya araştırmalarının ortaya çıktığı erken dönem yaklaşımlarından bugüne bilimsel metinlerin odağına yerleşen şiddet temasının son dönem görme biçimlerine hangi sınırlar çerçevesinde yansıdığını görme/gösterme amacı bulunan sistematik ve incelikli bir literatür değerlendirmesidir. Medya ve şiddet ilişkiseliliğine dikkat çeken araştırmalar arasında olma fırsatı yakalayan çalışma gerek bütüncül yaklaşım literatürü genel açıdan değerlendirme gerek daha yoğun dikkati hak eden alanları işaretleme gücü dolayısıyla alanyazına küçük olduğu kadar kayda değer bir katkı olmayı amaçlamaktadır.

İstatistiksel teknik yardımıyla elde edilen bulguların nicel ifadesi olan bu çalışma; konu hakkında yürütülen anlama ve açıklama çabalarına hangi bilim dallarında daha yoğun rastlandığı ya da hangi alanlarda konuyla ilgili daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu, hangi coğrafyalarda konunun daha çok gündeme alındığı veya hangi ülkelerde göz ardı edildiği, sorunun hangi dönemlerde daha dikkate değer bulunduğu ya da hangi dönemsel süreçte geride bırakıldığı, konuya yönelen araştırmacılar arasında nasıl bir bağlantı olduğu, konunun en çok hangi kavramlar aracılığıyla sorunsallaştırıldığı gibi bütünsel süreci ortaya koyan genel tabloyu sunmaktadır. Araştırma bu yönüyle önemlidir. Çalışmada tercih edilen araştırma tekniği, medya ve şiddet ilişkisine eğilen disiplinleri bir arada görme ve büyük veri setlerini değerlendirme imkânı sunmuştur.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Betimsel anlam arayışı görüntüsüne sahip bu çalışmada bibliyometrik analize başvurulmuştur. Somut görsel çıktıdan beslenen bu yaklaşım; incelenen bilim alanını yayın, yazar, kaynak, ülke, kurum, atıf bağlamında merceğe almada işlevsel bir araç kabul edilmektedir (Cai vd., 2023, ss. 541-542). Bibliyometrik yaklaşımların, özellikle disiplinler arası araştırmaların belirli yönlerini görme yetisi sağladığı ve diğer metodolojileri tamamlamada işe yaradığı kanıtlanmıştır (Bordons vd., 2005,

s. 453). Bununla beraber bibliyometrik açıklama türü bilişsel düzeyde, başka bir ifadeyle bilimin ana alanları veya disiplinleri düzeyinde içgörü sağlamaktadır (Leeuwen, 2005, s. 376). Bazı araştırmacılara göre ise basit bir çevrim içi aramanın ötesine geçen bibliyometrik analiz, bir çeşit alışılmadık kapsam belirleme incelemesini temsil etmektedir (Lazarides vd., 2023, s. 1).

Niceliksel karaktere dayalı literatür betimlemesi olduğu bilinen bibliyometrik analizin tercih edildiği çalışmada, medya ve şiddet ilişkisine odaklı yayınları en geniş perspektiften inceleme imkânına kavuşulmuştur. Araştırma bu bütüncül perspektifi, çıkarılan ağ haritalarına borçludur. Bilindiği gibi üretime dayalı bilimsel ilerlemenin sayısal ölçümünde kullanılan bibliyometrik haritalama bilimsel hesaplama tekniğidir. Hesaplama birtakım yazılım ve programlara ihtiyaç duymaktadır. Kullanılan yazılım aracılığıyla ulaşılan bilimsel haritalar analizin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Nitekim bu teknik bilimsel bir disiplinin içerdiği bilgilerin triyajını yapan bibliyografik materyalin analizinde kullanılan bilgisayar destekli bir inceleme metodolojisidir (Lazarides vd., 2023, s. 1).

Bu araştırmada verilere erişim Web of Science üzerinden sağlanmış, diğer tarama platformlarındaki veriler kapsam dışı tutulmuştur. Araştırmanın yalnız WOS indexlerini içlemesi çalışmanın kısıtlılıklarını oluşturmaktadır. WOS veri tabanından alınarak işlenen verilerin ağ haritasını çıkarmak amacıyla VOSviewer programı tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenecek yayınların doğru tespiti amacıyla “media” ve “violence” anahtar kelimeleri birlikte taranmış, tarama sonucunda toplam 12350 çalışmaya erişim sağlanmıştır.

Web of Science üzerinden yapılan aramada bütün alanlar kapsama dahil edilmiştir. “Media” ve “violence” anahtar kelimelerini en az bir kez birlikte kullanma kriteri çerçevesinde yürütülen araştırma, 1970–2023 yılları arasında yayımlanan çalışmaları karşımıza çıkarmıştır. Farklı disiplinlere konu olan araştırmanın iletişim (2491), psikoloji (2009) ve kriminoloji penoloji (1071) alanları başta olmak üzere kamu hukuku ve diğer sosyal bilimler gibi görme biçimleri etrafında incelendiği tespit edilmiştir. 10,889 makale, 656 kitap bölümü, 543 bildiri, 262 kitap incelemesi, 60 kitap şeklinde bir dağılım gösteren yayınlardan edinilen yazar, tarih, ülke, kurum, yayın yeri, atf, anahtar sözcükler ve işbirlikleri gibi bilgilerin oluşturduğu veriler analize uğratılmıştır.

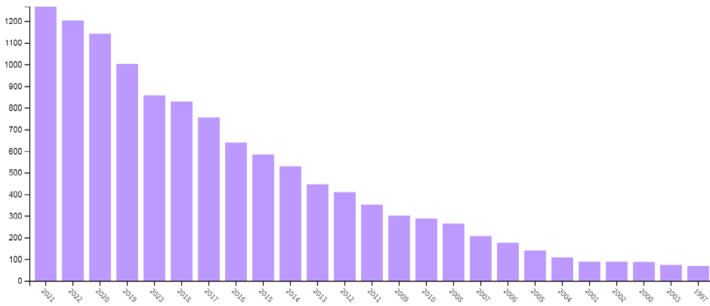
Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir:

1. Medya ve şiddet konulu çalışmalar hangi yıllarda dikkate alınmıştır?
2. Sözü edilen konu en çok hangi araştırma alanlarının kadrajına girmiştir?

3. En çok hangi dilde eser üretilmiştir?
4. Bahse konu sorun karşısında en ilgili ve etkili ülkeler hangileridir?
5. Anahtar kelimeler nasıl bir eğilim ve dağılım göstermektedir?
6. Araştırmacılar arasında nasıl bir ilişki vardır?
7. En etkili araştırmacılar kimlerdir?
8. En etkili yayınların temsil ettiği kurumlar hangileridir?

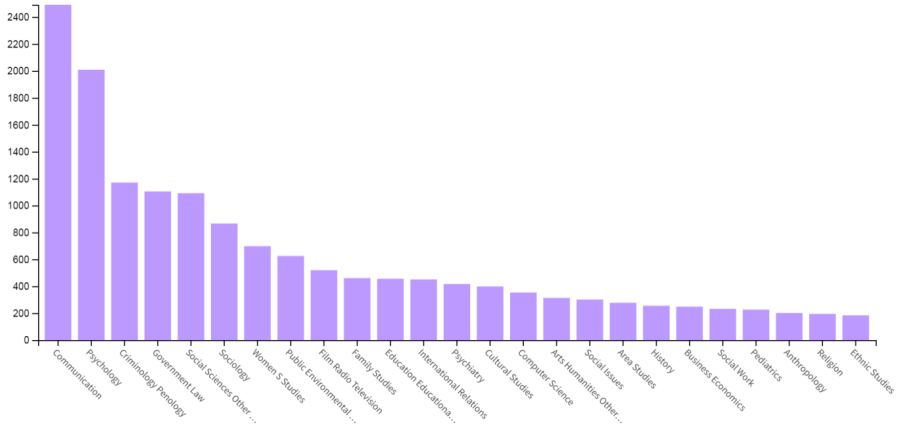
3. Bulgular ve Analiz

Medya ve şiddet hakkında bugüne kadar yürütülen çalışmalara erişim amacıyla yardımına başvuru Web of Science arama motoru bahse konu ilişkiselliği merkeze alan 12350 çalışmaya ulaştırmıştır. WOS veri tabanından alınan veriler işlenmiş, analize uygun hâle getirilmiştir. Yayınlar ait veriler VOSviewer programına kaydedilmiştir. Böylece erişim sağlanan 12350 çalışmanın yayın yılı, yayımlandığı ülke ve üniversite hakkında bilgiye ulaşılmış; söz konusu yayınları temsil eden anahtar kelimeler tespit edilmiş; en çok atıf alan yayın ve yazara ait bilgilerin yanında incelenen yayınların hangi disipline ait olduğunu ortaya koyan detaylı bir çözümleme imkânına kavuşulmuştur.

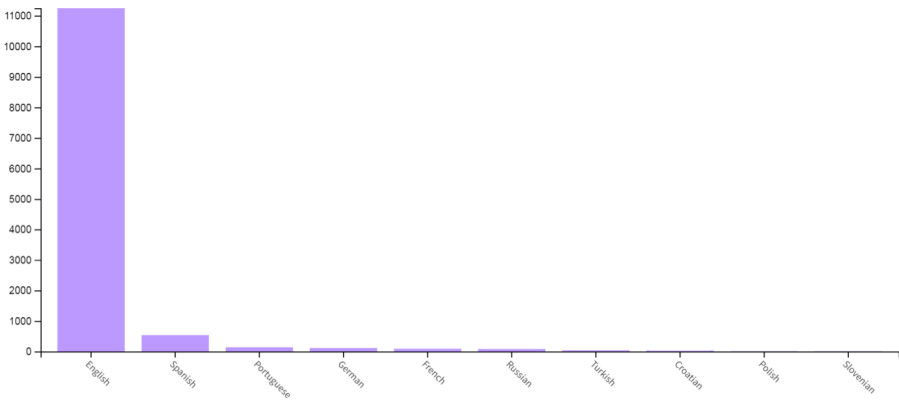
Şekil 1. Medya ve Şiddet Konulu Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı (WOS, 2023)

Çalışma kapsamında yürütülen incelemeye göre bahsi geçen alana ilişkin araştırmaların giderek artan bir seyir göstermesi 1990'lı yılları bulmuştur. Yukarıda verilen Şekil 1. 1990'lardan itibaren söz konusu yayınlarda düzenli artış yaşandığını işaret etmektedir. Rakamlar, medya ve şiddet ilişkiselliğine eğilen yayınların en yüksek oranı 2021'de yakaladığını göstermektedir. 1268 (%10.265) yayının alanyazına kazandırıldığı 2021 yılını 1202 (%9.730) yayınlara takip ederken, 3. sırada bulunan 2020 yılında 1141 (%9.237) eser üretilmiştir.

Şekil 2. Medya ve Şiddet Konulu Çalışmaların Alanlara Göre Dağılımı (WOS, 2023)

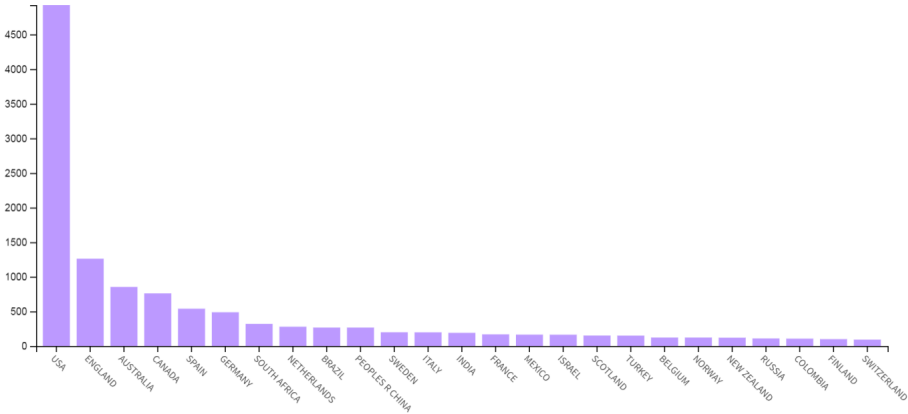
Şekil 2’de verilen grafiğe bakılında ise medya ve şiddet ilişkisine odaklanan araştırmaların alanlara göre dağılımına rastlanmaktadır. Konuyla ilgili en fazla yayın veren 25 alan grafikleştirilmiştir. Dağılıma göre en fazla yayının iletişim (2491) alanına ait olduğu görülmektedir. İletişimi 2009 yayın ile psikoloji takip ederken onu 1071 yayın ile kriminoloji penoloji izlemektedir. Sosyoloji, kadın çalışmaları, kültürel çalışmalar, din, tarih gibi alanlarda da bahsi geçen konuyla ilgili yayınların varlığı gözlenmektedir. Çalışma alanlarının yüzdelik ifadesi, inceleme konusuna odaklı yaklaşık 4 yayından birinin iletişim alanından çıktığını göstermektedir. İletişimi takip eden psikoloji %16’lık bir dilime sahip olurken üçüncü sırada yer alan kriminoloji penoloji çalışmaları toplam yayın sayısının %9’unu oluşturmaktadır.

Şekil 3. Medya ve Şiddet Konulu Çalışmaların Dillere Göre Dağılımı (WOS, 2023)

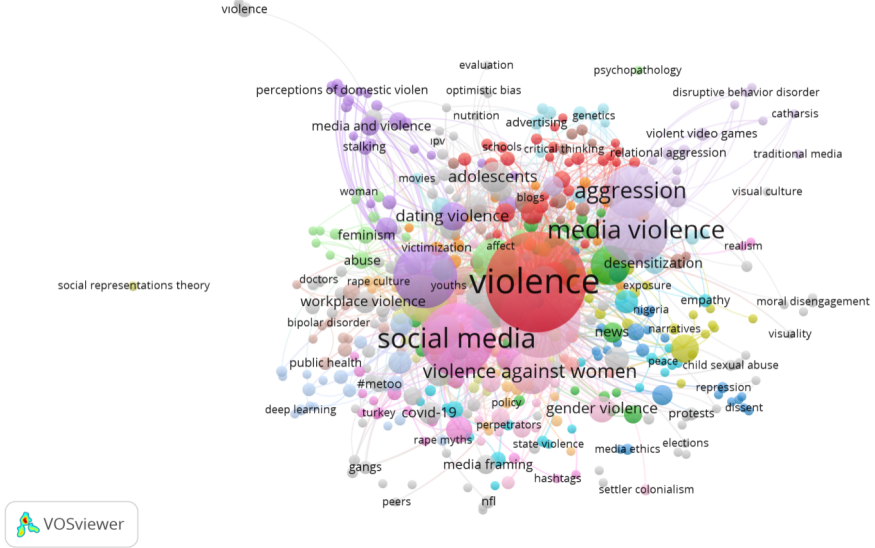
Şekil 3’te bahse konu çalışmaların yayın dillerine göre dağılımı karşımıza çıkmak-

tadır. Grafik medya ve şiddet ilişkisine odaklanan çalışmaların %91'inin (%91.014) İngilizce olarak yayımlandığını göstermektedir. Listenin ilk sırasında yer alan İngilizceyi %4 (%4.339) ile İspanyolca takip ederken 3. sırada %1'lik (%1.117) oranla Portekizce bulunmaktadır. Grafiğe göre; 11243 çalışma İngilizce yayımlanırken İspanyolca 536, Portekizce 138 yayın ile literatürdeki yerini almıştır. İlk beşte karşımıza çıkan Alman ve Fransız dilinde yayımlanan çalışmaların ise %1'in altında kaldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmaların dillere göre dağılımını veren listenin 7. sırasında Türkçe ile karşılaşmaktadır Rakamlar sadece 40 yayının Türkçe olarak alana kazandırıldığını işaret etmektedir. Sonuç olarak %91'i İngiliz diline ait yayınlardan oluşan alanın % 0.324'ünü Türkçe çalışmalar oluşturmaktadır. Buna göre Şekil 3'teki grafiğin yansıttığı oranlardan hareketle alanı İngiliz dilinin domine ettiği söylenmelidir.

Şekil 4. Medya ve Şiddet İlişkisini Konu Alan Çalışmaların Ükelere Göre Dağılımı (WOS, 2023)

Çalışmada gerçekleştirilen çözümleme sonucunda odağına medya ve şiddet ilişkisini yerleştiren araştırmalara ev sahipliği yapan 146 ülkenin bilgisine ulaşılmıştır. Şekil 4'te en fazla yayına sahip 25 ülke grafikleştirilmiştir. Buna göre 4924 yayına bahsi geçen konu hakkında yayın veren ülkeler sıralamasında ABD (%39.861) ilk sıraya yerleşirken 1260 yayımla İngiltere (%10.200) 2. sırada, 853 yayımla Avustralya (%6.905) 3. sırada gelmektedir. 25 ülkenin yer aldığı listenin 18. sırasında 150 yayımla Türkiye'ye rastlanmaktadır. Toplam araştırmanın yalnızca % 1.214'ünü oluşturan bu rakam Türkiye'de sözü edilen konunun daha fazla dikkate değeri bulunmaya ihtiyacı olduğu gerçeğini aydınlatmaktadır.

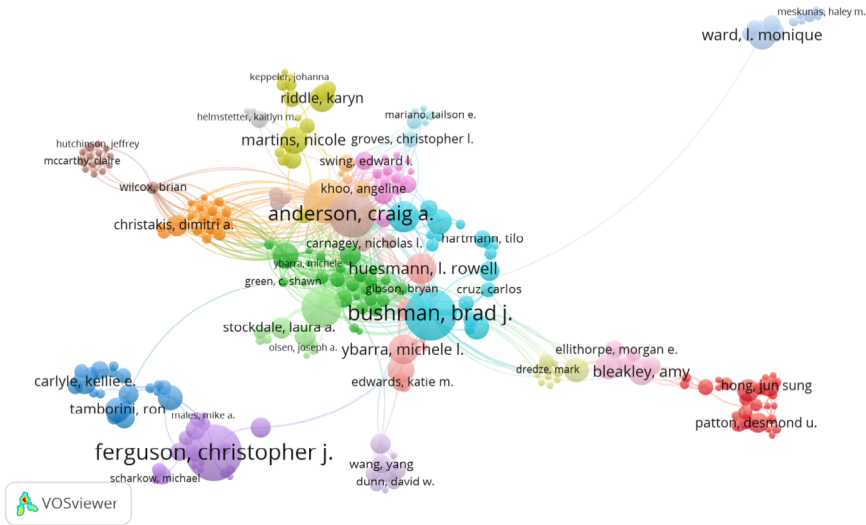

Şekil 5. Medya ve Şiddet Konulu Çalışmaların Anahtar Kelimeler Ağ Haritası (VOSviewer, 2023)

Şekil 5'te karşımıza çıkan ağ haritası anahtar kelimeler arasındaki bağlantıyı göstermektedir. Çalışmanın esas niteliğini ortaya koymanın yanında görünürlüğü ve ulaşılabilirliği artıran faktör olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda; lokal anahtar sözcüklerin ilişkisel ağını ortaya koyan harita önem kazanmaktadır. 2326 kelimedenden en az görülme sayısı 2 olan 490 bağlantı gücü yüksek anahtar kelime tespit edilerek inceleme kapsamına alınmıştır. Toplam 29 küme, 489 tema, 3007 bağlantı ve 4256 toplam bağlantı gücü saptanmıştır. Haritaya göre en yüksek bağlantı şiddet ve medya sözcükleri arasında bulunmaktadır. En çok görülme sayısına sahip kelimelere bakıldığında; medya ve şiddet kelimelerini sosyal medya, aile içi şiddet, medya şiddeti, saldırganlık, kadına şiddet gibi anahtar sözcüklerin takip ettiği görülmektedir.

Ağ haritasından hareketle 238 görülmesi bulunan şiddet sözcüğünün 259 anahtar kelimeyle bağlantısının olduğu, toplam bağlantı gücünün 622 olduğu tespit edilmiştir. Haritaya bakıldığında şiddet kelimesi etrafındaki görünürlüğü en yüksek anahtar kelimenin 155 tekrarlarla medya olduğu görülmektedir. 207 anahtar kelimeyle bağlantı ortaya koyan medya anahtar sözcüğünün 469 toplam bağlantı gücü bulunmaktadır. Harita medya ve şiddet konulu araştırmalarda öne çıkan üçüncü anahtar kelimenin ise 348 toplam bağlantı gücüyle sosyal medya olduğunu göstermektedir. 125 kez tekrarlanan sosyal medya kelimesinin 172 anahtar sözcükle bağlantılı olduğu gözlenmektedir.

Haritaya katman ve yoğunluk analizi bağlamında yaklaşıldığında ise anahtar kelimelerin dönemsel şartlara bağlı biçimde ortaya çıktığını söylemek kolaylaşmaktadır. Nitekim ağ haritasında mavi renkler daha çok önceki yıllarda öne çıkan kelimeleri gösterirken sarı renk güncel yaklaşımları simgelemektedir. Bu bilgiler eşliğinde haritadaki sarı renklere bakıldığında; 2020 - 2022 yılları arasında Covid-19, pandemi, halk sağlığı gibi anahtar kelimeler etrafındaki yoğunlaşma şartıcı değildir. Aynı anda dünyanın tamamında tek gündem başlığının pandemi olduğu süreçte toplumsalın bir yansıması olan bilimsel araştırmaların gündeme paralel bir eğilim içinde olması beklenen bir sonuçtur. Böylece bilimsel çalışmaların medya ve şiddet ilişkisini pandemi ya da halk sağlığı gibi güncel konulara eksenli bir ilgiyle değerlendirmesi söz konusu alanın genişlemesine, geleneksel araştırma nesnelere yenilerinin eklenmesine imkân tanımıştır.

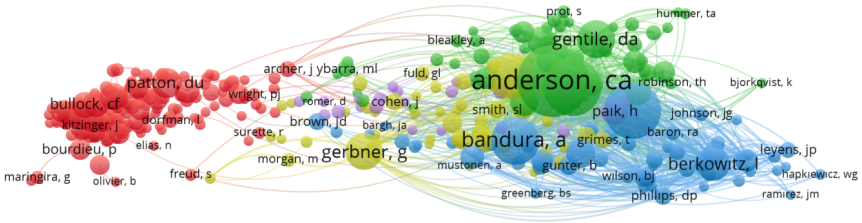

Şekil 6. Medya ve Şiddet Konulu Çalışmaların Ortak Yazarlık Ağ Haritası (VOSviewer, 2023)

Şekil 6'da medya ve şiddet konulu çalışmalara ilişkin ortak yazar analizinde bulunmayı sağlayan harita yer almaktadır. Bu ağ haritası sözü edilen başlık etrafında en fazla yayına sahip, aralarında en fazla bağlantı bulunan ve en çok atıf alan yazarların saptanması amacıyla konu hakkında en az 1 yayını olmak ve en az 1 atıf almak kriteri çerçevesinde oluşturulmuştur. Harita en fazla yayını bulunan isimlerin aynı oranda bağlantı gücü ortaya koymadığını göstermek bakımından kayda değer bir sonuç vermektedir. 63 çalışmayla en yüksek yayına sahip isim Christopher J. Ferguson'dur. Ferguson'un toplam bağlantı gücünün 33 olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili en çok yayını bulunan yazarlar sıralamasında Ferguson'u takip ederek 2. sıraya yerleşen C. Nadine Wathen'in 53 yayını, 91 toplam bağlantı gücü

bulunmaktadır. Listede 3. sırada kendine yer bulan Brad J. Bushman ise toplam 52 çalışma ile 120 toplam bağlantı gücü ortaya koymaktadır.

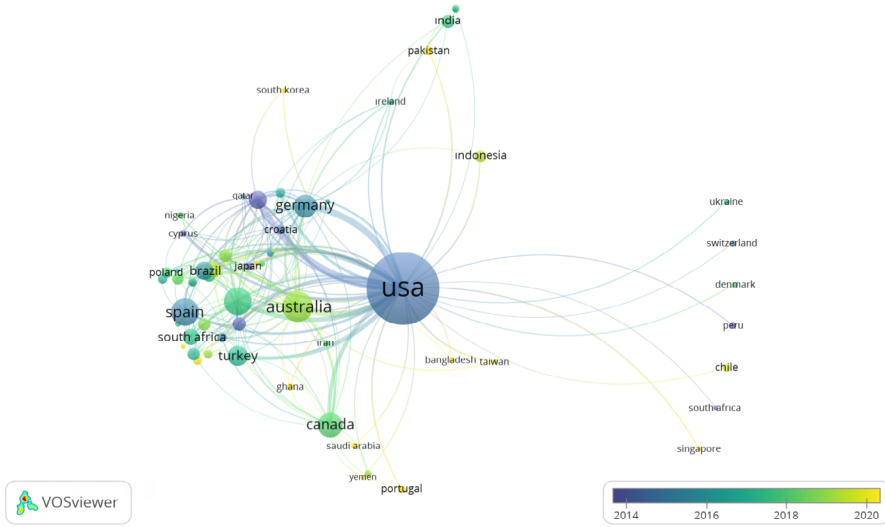
Bununa beraber yazarların atıflarına ilişkin çözümlenme bulunmayı da sağlayan haritadan anlaşıldığı gibi konu hakkında 14 yayını bulunan Craig A. Anderson 797 atf sayısı ile liste başında yer almaktadır. Anderson'ı 646 atf sayısı ile Bushman'ın izlediği haritada bir diğer güçlü isim olarak karşımıza L. Rowell Huesmann çıkmaktadır. Sadece 9 çalışma ile 590 atf sayısına ulaşan Huesmann'ı ilk beşte yer alan Gentile ve Anderson takip etmektedir. Yazarlar arasındaki toplam bağlantı gücü oranlarına bakıldığında ise sıralamada gözlenen ufak değişiklikler dışında üst sıraları benzer isimler paylaşmaktadır. Çözümlenen ağ haritasına göre; 164 ile en yüksek toplam bağlantı gücü Anderson'a ait olurken, 129 toplam bağlantı gücü bulunan Gentile 2. sırada, Bushman ise 120 toplam bağlantı gücü ile 3. sırada gelmektedir.

Şekil 7. Medya ve Şiddet Hakkında Çalışması Bulunan Yazarların Ortak Atf Haritası (VOSviewer, 2023)

Bahsi geçen konuda yayını bulunan yazarların farklı kaynaklardan aldığı atıfların haritası Şekil 7'de gösterilmektedir. Ortak atf yapılan yazarlar arasındaki ilişkinin görselleştirildiği harita en az 10 atf ölçütü çerçevesinde çıkarılmıştır. Bu kapsamda 25596 birimden 390 birim tespit edilerek incelemeye tabi tutulmuştur. Çözümleme sonucunda 5 küme, 17556 bağlantı ve 103607 toplam bağlantı gücü saptanmıştır. Ortak atf olarak görünürlüğünü artıran ve birbiriyle bağlantılı profil ortaya koyan yazarlara bakıldığında; 13032 gibi yüksek bir toplam bağlantı gücüne sahip Anderson'ın 501 atf ile haritada öne çıkan isim olduğu, onu 10539 toplam bağlantı gücü ile Huesmann'ın (316) takip ettiği, Huesmann'ın hemen arkasından yine medya ve şiddet konulu yayınlarda ismine sık rastlanan Bushman'ın

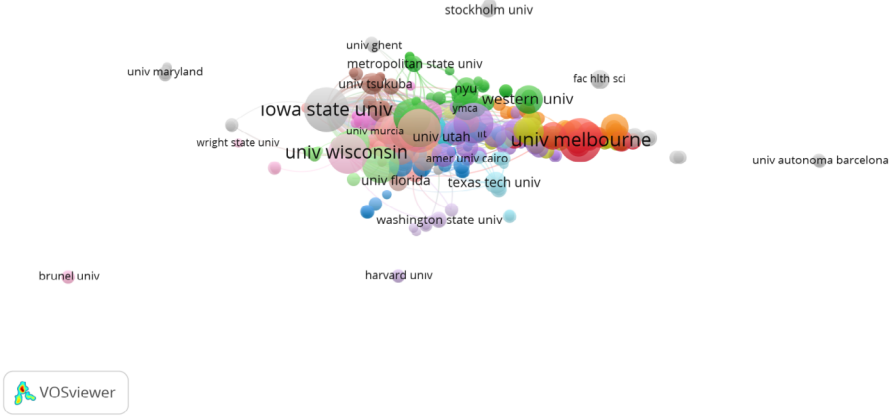
(326) geldiği görülmektedir.

Şekil 8. Medya ve Şiddet Konulu Çalışmaların Ülkeler Atf Haritası (VOSviewer, 2023)

Şekil 8’de karşımıza çıkan ağ haritası inceleme konusu yayınların atıflarının ülkelere göre triyajını sağlamaktadır. 89 ülkeden en az 1 yayın ve en az 1 atf ölçütü çerçevesinde 75 ülke tespit edilmiştir. Bu gözlem biriminde gerçekleştirilen çözümleme sonucunda toplam 22 küme, 223 bağlantı ve 1065 toplam bağlantı gücüne ulaşılmıştır. Haritada net biçimde görüldüğü gibi bağlantı gücü en yüksek ülke ABD’dir. 706 toplam bağlantı gücüne sahip ABD 9532 rakamıyla en fazla atf alan ülke olurken 1170 atıfla 2. sırada Avustralya yer almaktadır. Listenin 3. Sırasında ise Hollanda’ya (1022) rastlanmaktadır. Harita ABD’nin atf gücüne dikkat çekmek bakımından önemlidir. Benzer sıralamanın yayın sayısı için de geçerli olduğu görülmekle birlikte Hollanda yayın sıralamasında üçüncülüğü İngiltere’ye bırakmaktadır. Buna göre ABD 420, Avustralya 74, İngiltere ise 63 yayınlı listenin ilk üçünde yer almaktadır. Haritada Türkiye dikkat çekici bir görüntü vermektedir. Nitekim gerek atf gerek toplam bağlantı gücü bağlamında üst sıralara yerleşmeyen Türkiye (32) yayın sayısı ile listenin 7. sırasına yükselmektedir. Kuşkusuz ağ haritasından hareketle saptanan bu durum Türkiye’de medya ve şiddet konusunun bilimsel araştırmalar tarafından dikkate alındığını ancak daha fazla bağlantı gücüne ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Şekil 9. Medya ve Şiddet Konulu Çalışmaların Kurumlar Atf Haritası (VOSviewer, 2023)

Şekil 9. kurumların atıflarını rakamsal ifadeye dönüştüren ağ haritasını göstermektedir. En az 1 yayın ve en az 1 atf kriterine uygun olarak 1147 kurumdan aralarında yoğun bağlantı olduğu tespit edilen 775 gözlem birimi seçilmiştir. Analiz için 32 küme, 3508 bağlantı ve 5395 toplam bağlantı gücüne ulaşılmıştır. Bu gözlem biriminin çözülmesi neticesinde en çok yayın veren kurumun Iowa State University olduğu anlaşılmıştır. 21 çalışma ile liste başı olan Iowa State University’i ikinci sırada gelen Ohio State University (20) izlemektedir. 20 yayın ile temsil edilen University Melbourne ise listenin üçüncü sırasında gelmektedir. Atf görüntüsüne bakıldığında ise; en çok atf alan çalışmalara ev sahipliği yapan kurumlar arasında birinci sırada yine Iowa State University’ye (1452) rastlanmaktadır. University Michigan’ın (1413) atf sıralamasında ikinciliğe yerleştiği haritada University Wisconsin (945) üçüncü görünmektedir. Netice olarak incelenen ağ haritası, yayın ve atf üzerinden temsil edilen ABD menşei üniversiteleri baskın bir güç olarak öne çıkarmaktadır.

4. Sonuç

Haritalar yardımıyla ulaşılan niceliksel görüntü üzerinden alanyazın betimlemesi imkânı bulan bu araştırma kapsamında medya ve şiddet ilişkisine dayalı 12350 çalışma incelenmiştir. Değerlendirmeye alınan yayınların ilgisinin dönemsellik gösterdiği, ilk dönem araştırmalarının daha çok medyada şiddetin temsilinin çocuk ve yetişkinler üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik olduğu görülmüştür. Söz konusu yayınların büyük çoğunluğunun merkezine televizyonun yerleştiğinin de altını çizmekte yarar vardır. Sonraki araştırmaların yeni medyanın gelişmesi-

ne paralel bir hızla yönünü değiştirmeyi seçtiği gözlenmiştir. İnceleme aracında yaşanan yenilenmeye karşılık şiddet kültüründen beslenmeyi seçen yeni ekran dünyasının da geleneksel ekranın yolundan gittiği, ortaya çıkan olumsuz etkileri tersine çeviren bir sonuca ulaştırmadığı söylenmelidir.

Çalışmada tercih edilen bibliyometrik analiz nicel değere erişimin yanı sıra verileri nedenselleştirmeye de imkân tanımıştır. Örneğin incelenen yayınların yıllara göre dağılımı, yaşadığımız dijital çağın etrafında nedensel bir açıklamada bulunmayı sağlamıştır. Zira 2000’li yılların hemen başında düzenli artış gösteren eğilim teknik ve teknolojik gelişmeler ile şiddet arasındaki nedensel ilişkiyi göstermektedir. Sosyal medya özelinde yeni medya ortamlarının şiddet yoğun mekânlar olarak öne çıkması bilimsel araştırmaların mevcut ilgisinin bu alana kaymasına yol açmıştır. Son dönem eğiliminin sosyal medya, aile içi şiddet, saldırganlık, kadına şiddet başlıkları etrafında medyatik içerikler ile şiddet arasındaki bağlantıya dikkat çekme yönünde geliştiği görülmektedir. Bununla beraber dönemsel izler taşıdığı bilinen bilimsel araştırmaların, 2020 başlangıcıyla dünyanın tek gündem başlığı hâline gelen covid-19 pandemisinden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Buna göre 2020-2022 yılları arasında covid-19, pandemi, halk sağlığı gibi anahtar kelimeler etrafındaki yoğunlaşma şaşırtıcı değildir. Çalışmaların medya ve şiddet ilişkisini pandemi ya da halk sağlığı gibi güncel konular ekseninde bir ilgiyle değerlendirmesi söz konusu alanın genişlemesine, geleneksel araştırma nesnelere yenilerinin eklenmesine imkân tanımıştır.

Araştırma kapsamında 1970-2023 yılları arasında medya ve şiddet ilişkisi hakkında en fazla yayın veren 25 alan incelenmiş; 2491 yayın ile iletişim alanının ilk sıraya yerleştiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular toplumların ortak çok az paydasından biri olan şiddet olgusuna eğilimde iletişimi psikoloji ve kriminoloji penoloji alanının takip ettiğini göstermiştir. Yönetim hukuku, kadın çalışmaları ve sosyoloji gibi alanların da listede öne çıkan diğer alanlar olduğu görülmüştür. Çözümleme sonucunda 1990’lardan itibaren söz konusu yayınlarda düzenli artış yaşandığı saptanmıştır. Rakamlar, medya ve şiddet ilişkiselliğine eğilen yayınların en yüksek oranı 2021’de yakaladığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında incelenen çalışmaların yayın dillerine göre triyajı İngilizcenin alanı domine ettiği gerçeğini işaret etmiştir. Değerlendirilen liste medya ve şiddet ilişkisine odaklanan çalışmaların %91’inin İngilizce yayımlandığını göstermek bakımından önemli bulunmuştur. Benzer şekilde bulgular, medyadaki şiddetin sorunsallaştırıldığı ilk dönem çalışmalarından bu yana ABD’de üretilen yayınların şiddet olgusuna eğiliminin yerini koruduğunu göstermiştir. Evrensel ni-

teliği dolayısıyla İngilizcenin bilim alanına hâkim olması, ABD'deki üniversitelerin yüksek bağlantı gücü ortaya koyması gibi gerekçelerin menşei ABD şiddet çalışmalarına yoğun bir görünürlük kazandırdığı anlaşılmaktadır. Söz konusu sorunsal hakkında en yoğun üretimin gözlendiği ülkeler sıralamasında ABD'nin hemen arkasından İngiltere ve Avustralya'nın geldiği görülmüştür. Araştırmada medya ve şiddet odaklı bilimsel araştırmaların dünyadaki görünümünün yan sıra bahse konu ilişkiselliğin Türkiye'de dikkate alınma oranlarına da ulaşılmıştır. Türkiye (150 yayın) 25 ülkenin yer aldığı listenin 18. sırasında karşımıza çıkmıştır. Toplam araştırmanın yalnızca % 1.214'ünü oluşturan bu rakam Türkiye'de sözü edilen konunun daha fazla dikkate değer bulunmaya ihtiyacı olduğu gerçeğini aydınlatmaktadır.

Çalışma medya ve şiddet konulu yayın üretiminde bulunan araştırmacılar arasındaki ilişkiye yönelik açıklama imkânı tanıyan sonuca da ulaşmıştır. Çıkarılan ağ haritasından hareketle alana ilişkin en fazla yayını bulunan isimlerin aynı oranda bağlantı gücü ortaya koymadığı gerçeğini göstermek bakımından kayda değer bir sonuç vermiştir. Yanı sıra ağ haritası söz konusu alanda çalışması bulunan en etkili araştırmacıları da işaret etmiştir. Buna göre bahse konu ilişkiselliği merkeze alan araştırmacılar arasında 63 çalışmayla en yüksek yayına sahip ismin Christopher J. Ferguson olduğu anlaşılmıştır. Kuşkusuz veriler araştırmacılara erişim kadar etkili yayınların temsil ettiği kurumların bilgisine de ulaştırmıştır. Gerek yayınlar gerek atıflar hakkında niceliksel açıklama sunmayı sağlayan haritalar yayın sayısı sıralamasında da atıf oranları listesinde de ilk sırada ABD'nin yer aldığını göstermiş; en çok yayın veren kurumun Iowa State University olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmanın bulguları Türkiye açısından dikkat çekici bir sonuçtan söz etmeyi gerektirmektedir. Nitekim Türkiye hem atıf sayısı olarak hem toplam bağlantı gücü bakımından üst sıralara yerleşemezken yayın sayısı ile (32) listenin 7. sırasına yükselmiştir. Buna göre rakamlar Türkiye'de medya ve şiddet konusunun bilimsel araştırmalar tarafından nispeten dikkate alındığını ancak daha fazla bağlantı gücüne ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Sonuç olarak; araştırma kapsamında çözümlenen ağ haritaları, şiddetin medyada temsilinin Türkçe alanyazında sınırlı sayıda araştırmaya konu teşkil ettiğini göstermekle birlikte farklı görme biçiminden çıkan etki düzeyi yüksek yayınlara ihtiyaç olduğunu işaret etmiştir. Buna göre haritalar yardımıyla erişim sağlanan verilerden yola çıkarak medya ve şiddet temalı yerli literatürde gözlenen boşluğu doldurmaya aday nitelikli yayın üretimi önerisinde bulunmak mümkündür.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Altheide, D. L. (1997). The news media, the problem frame, and the production of fear. *The Sociological Quarterly*, 38(4), 647-668.
- Anderson, C. A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J. D., Linz, D., Malamuth, N. M., & Wartella, E. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological Science in the Public Interest*, 4(3), 81-110.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature. *Psychological Science*, 12(5), 353-359.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27-51.
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2018). Media violence and the General Aggression Model. *Journal of Social Issues*, 74(2), 386-413.
- Anderson, C. A., Shibuya, A., Ihori, N., Swing, E. L., Bushman, B. J., Sakamoto, A., Rothstein, H. R., & Saleem, M. (2010). Violent video game effects on aggression, empathy, and prosocial behavior in eastern and western countries: A meta-analytic review. *Psychological bulletin*, 136(2), 151-173.
- Artino, A. R. (2007). Bandura, Ross, and Ross: Observational learning and the Bobo Doll. Online submission. <https://eric.ed.gov/?id=ed499095>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1963). Imitation of film-mediated aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 3-11.
- Bartholow, B. D., Bushman, B. J., & Sestir, M. A. (2006). Chronic violent video game exposure and desensitization to violence: Behavioral and event-related brain potential data. *Journal of experimental social psychology*, 42(4), 532-539.
- Bordons, M., Morillo, F., & Gómez, I. (2005). Analysis of cross-disciplinary research through bibliometric tools. İçinde H. F. Moed, W. Glänzel, & U. Schmoch (Ed.), *Handbook of Quantitative Science and Technology Research: The Use of Publication and Patent Statistics in Studies of S&T Systems* (ss. 437-456). Springer.
- Boyatzis, C. J., Matillo, G. M., & Nesbitt, K. M. (1995). Effects of the "Mighty Morphin Power Rangers" on children's aggression with peers. *Child Study Journal*, 25(1), 45-55.

- Bushman, B. J., & Anderson, C. A. (2002). Violent video games and hostile expectations: A test of the General Aggression Model. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(12), 1679-1686.
- Bushman, B. J., & Anderson, C. A. (2015). Understanding causality in the effects of media violence. *American Behavioral Scientist*, 59(14), 1807-1821.
- Bushman, B. J., & Huesmann, L. R. (2006). Short-term and long-term effects of violent media on aggression in children and adults. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 160(4), 348-352.
- Cai, H., Sha, S., Zhang, Q., Si, T. L., Liu, Y., Zheng, W., Su, Z., Cheung, T., Ungvari, G. S., Teo, A. R., Kato, T. A., Ng, C. H., & Xiang, Y. (2023). Hikikomori: A perspective from bibliometric analysis. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 77(10), 541-549.
- Cantor, J. (2000). Media violence. *Journal of adolescent health*, 27(2), 30-34.
- Cline, V. B., Croft, R. G., & Courier, S. (1973). Desensitization of children to television violence. *Journal of personality and social psychology*, 27(3), 360-365.
- Coyne, S. M., Stockdale, L., & Nelson, D. A. (2012). Two sides to the same coin: Relational and physical aggression in the media. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research*, 4(4), 186-201.
- Eysenck, H. J., & Nias, D. K. (1978). *Sex, violence, and the media*. Temple Smith.
- Ferguson, C. J. (2015). Does media violence predict societal violence? It depends on what you look at and when. *Journal of Communication*, 65(1), E1-E22.
- Gerbner, G. (2018). *The hidden side of television violence. İçinde Invisible Crises (ss. 27-34)*. Routledge.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., & Signorielli, N. (1980). The "mainstreaming" of America: Violence profile number 11. *Journal of communication*, 30(3), 10-29.
- Griffiths, M. D., & Shuckford, G. L. (1989). Desensitization to television violence: A new model. *New ideas in psychology*, 7(1), 85-89.
- Harju, A. A., & Kotilainen, N. (2023). Encounters between violence and media | Encounters between violence and media—Introduction. *International Journal of Communication*, 17(10), 1269-1278.
- Huesmann, L. R., & Taylor, L. D. (2006). The role of media violence in violent behavior. *Annual Review of Public Health*, 27(1), 393-415.
- Jamieson, P. E., & Romer, D. (2014). Violence in popular US prime time TV dramas and the cultivation of fear: A time series analysis. *Media and Communication*, 2(2), 31-41.
- Lazarides, M. K., Lazaridou, I.-Z., & Papanas, N. (2023). Bibliometric analysis: Bridging informatics with science. *The International Journal of Lower Extremity Wounds*. <https://doi.org/10.1177/15347346231153538>

- Leeuwen, T. van. (2005). Descriptive versus evaluative bibliometrics. In H. F. Moed, W. Glänzel, & U. Schmoch (Ed.), *Handbook of Quantitative Science and Technology Research: The Use of Publication and Patent Statistics in Studies of S&T Systems* (ss. 373-388). Springer.
- Miller, T. (2009). *Television studies: The basics*. Routledge.
- Murray, J. P. (2008). Media violence: The effects are both real and strong. *American Behavioral Scientist*, 51(8), 1212-1230.
- Özer, Ö. (2017). Medyada şiddet kullanımı: Şiddet ekonomisi, medyanın ideolojik şiddeti ve yetiştirme kuramı açısından bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 27, 1-19.
- Tannenbaum, P. H., & Zillmann, D. (1975). Emotional arousal in the facilitation of aggression through communication. *İçinde Advances in experimental social psychology* (C. 8, ss. 149-192). Elsevier.
- Wilson, B. J., Smith, S. L., Potter, W. J., Kunkel, D., Linz, D., Colvin, C. M., & Donnerstein, E. (2002). Violence in children's television programming: Assessing the risks. *Journal of Communication*, 52(1), 5-35.

Medyada Filistin İşgali ve Uluslararası İnsancıl Hukuk

Beyza ÖZTURANLI*

Öz

Elli yılı aşkın süredir işgal altında olan Filistin, 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas'ın, İsrail ülkesinde düzenlediği saldırı sonrası İsrail askeri güçlerinin ağır karşı saldırılarına maruz kalmıştır. İsrail'in işgal ve abluka politikaları açıkça soykırım suçunu ve uluslararası insancıl hukuk ihlallerini işaret ederken, medya organlarının, İsrail askeri operasyonlarının meşruiyet sorunu, Hamas eylemleri ve Filistin'deki çatışmaların nedenleri ve sonuçları hakkında yer verdiği haberler pozitif hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanmasını etkilemektedir. 1967'den beri devam eden Filistin işgalinde, uluslararası hukuk ve bu minvalde insancıl hukuk çerçevesinde değerlendirilmesi gereken devlet ya da devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği şiddet içeren eylemlerinin, medya unsurları tarafından aktarılma şekli, uluslararası insancıl hukukun uygulanma(ma)sı bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşgal Altında Filistin, İsrail, Medya, Propaganda, İnsancıl Hukuk

*Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

E-mail: bozturanli.sanda@ogu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4184-5563

DOI: 10.37679/trta.1401913

ÖZTURANLI, B. (2024). Medyada Filistin İşgali ve Uluslararası İnsancıl Hukuk. TRT Akademi, 09(20), 56-79. <https://doi.org/10.37679/trta.1401913>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 08.12.2023

Revizyon Tarihi: 04.01.2024

Kabul Tarihi: 11.01.2024

Palestine Occupation in Media and International Humanitarian Law

Beyza ÖZTURANLI

Abstract

Occupied Palestine has been subjected to heavy counter-attacks by Israel Army after the attacks organized by Hamas on Israel on October 7, 2023, which has been occupied for more than fifty years. While occupation and blockade policies clearly indicate the crime of genocide and violations of international humanitarian law, media coverage on the question of legitimacy of Israeli military operations, the actions of Hamas, and the causes and consequences of the conflicts, effects the interpretation and consequences of positive law. During the occupation of Palestine, which has been going on since 1967, the way in which the violent acts carried out by state or non-state actors, which should be evaluated within the framework of international law and humanitarian law, are conveyed by media organs is important in terms of applying (or not) applying rule of international humanitarian law.

Keywords: Occupied Palestine, Israel, Media, Propaganda, Humanitarian Law

Research Paper

Received: 08.12.2023

Revised: 04.01.2024

Accepted: 11.01.2024

1. Giriş

Dünyanın herhangi bir yerinde sıcak çatışmalar sürerken, politikacılar, uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları “uluslararası hukuka” sık sık atıf yapmakta ve medyaya yansıyan bu açıklamalar, uluslararası hukukun algılanan önemine işaret etmektedir. Aynı zamanda, medyada yer alan silahlı çatışmalara ilişkin haberler, pek çok kişiyi uluslararası hukukun geçerliliğini ve etkililiğini sorgulamaya ittiği kadar, hangi normlara atıfta bulunulduğu, hangi aktörlerin sorumlu tutulduğu ve hangi mağdurların cezalandırıldığı konusunda verili bilgilerin yarattığı karmaşaya maruz bırakılmaktadır.

Uluslararası hukukun kurucusu olarak anılan Hugo Grotius 1625’te Savaş ve Barış isimli ünlü eserini yazdığından beri uluslararası hukuk, savaş ve barış hâlini düzenleyen bir hukuk dalından, devletlerarası ilişkilerin tamamını düzenleyen bir hukuk dalına doğru oldukça yavaş bir evrim süreci geçirmiştir (Grotius, 1625). Bu süreç hâlen devam etmekle birlikte, uluslararası örgütler, II. Dünya Savaşı sonundan itibaren Birleşmiş Milletlerin (BM) kuruluşu ile birlikte uluslararası hukukun aktörleri arasında yerini almış ve bugün çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları ve hatta insan hakları devrimi nedeniyle bireyler bile uluslararası hukukun konusunu oluşturmaya başlamıştır. 20. yüzyıl boyunca, Grotius’un halefi pek çok teorisyen gibi uluslararası hukukun temel amacı, barışın korunması ve savaşın önlenmesi olmuştur (Röling, 1973). Bununla beraber, dünyanın çeşitli coğrafyalarında ülke içinde veya dışında silahlı çatışmalar dönem dönem yükselişe geçmiş ve kitle iletişim araçları yoluyla uluslararası toplumun gündeminde yer etmiştir. Dolayısıyla barışın tesisine ilişkin olduğu kadar silahlı çatışmaların devamına ilişkin tartışmalar da devletlerarası platformlar dışında etkisini sürdürmektedir (Blank, 2016).

Günümüz medya ve internet kültüründe silahlı çatışmalar sadece aktif askeri operasyonların bulunduğu yerlerde değil, söz konusu operasyonların meşruluğunu ya da gayri meşruluğunu içeren, silahsızlanma, kuvvet kullanma yasağı ya da uluslararası mahkemelerin bir seçenek olarak ortaya bile konulmadığı medyatik tartışmalar çerçevesinde devam etmektedir. İşgal altındaki Filistin’de silahlı çatışmalar ve insan hakları ihlalleri neredeyse altmış yıldır çeşitli aralıklarla ve azalıp tekrar artan bir şiddetle devam etmektedir. 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas’ın, İsrail ülkesinde gerçekleştirdiği silahlı saldırı sonrası İsrail devletinin yanıtı pek çok basın unsuru tarafından “İsrail-Hamas Savaşı” şeklinde anılmaya başlanmıştır (“Verilerle İsrail-Hamas”, 2023; “Hamas-İsrail Savaşı”, 2023; “Israel-Hamas War”, 2023).

Uluslararası hukuk ve bu minvalde insanlı hukuk çerçevesinde değerlendirilmesi gereken devlet ya da devlet dışı aktörlerin gerçekleştirdiği şiddet içeren ey-

lemelerinin, medya unsurları tarafından iletilme süreçlerinin pozitif hukukla nasıl kesişeceği önem arz etmektedir. Silahlı çatışmalara ilişkin medya haberlerinin, haberin konusunun hukuka uygunluk ya da aykırılık durumuyla, başka bir deyişle “meşruiyet” ile bağlantısı olup olmadığı, bu kesişimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Medya organları, uluslararası insancıl hukukun uygulanmasında ve yorumlanmasında önemli bir etkiye sahiptir. Kamuoyunu şekillendiren, etkileyen ya da domine eden pek çok unsur bulunmaktadır ki bunlardan bazıları, orduların, paramiliter grupların, hükümet sözcülerinin veya insan hakları aktivistlerinin eylem ve söylemleri, gazetecilerin bilgi aktarımları, uluslararası ya da sivil toplum kuruluşlarının soruşturma komisyonlarının raporları ve sıradan sivillerin açıkladığı, afişe ettiği ya da yorumladığı bilgilerdir (Blank, 2016). Bu karmaşanın medyadaki yansımaları, sürmekte olan ihtilaflara ilişkin hukuki çerçevenin yorumunu etkilemektedir. Bu çalışmada, medyanın silahlı çatışmalara ve özellikle Filistin işgaline olan yaklaşımının, uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını ve yorumlanmasını nasıl etkilediği meselesi incelenmiştir. Çalışmada, işgal altındaki Filistin’in, BM tarafından 2012 yılında resmi olarak tanındığı üzere “devlet” statüsünü haiz olduğu ön kabulü tartışmaya açılmamıştır (UNGA, 2012). Çalışmada kaynak olarak, ağırlıklı şekilde yabancı medyada yer alan haberler, konu ile ilgili uluslararası hukuk enstrümanları ve insancıl hukuka ilişkin literatürdeki temel eserlerden faydalanılmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Uluslararası İnsancıl Hukuk

Medya ve uluslararası insancıl hukuk arasındaki ilişkiyi açıklamadan önce, bu kavramların kendisini anlamak gerekmektedir. Hem insancıl hukuk terimi hem de medya terimi her ne kadar bu çalışmada statik bir anlamı haizmişçesine temele alınmışsa da aslında her somut olayda egemen söylemlerin eğip bükebildiği kavramlardır.

Uluslararası hukuka eleştirel yaklaşan teorisyenler, uluslararası hukukun kaygan bir zemin üzerine inşa edilmiş olması hususunu sıkça vurgulamaktadırlar. Zira, “doğal durum” içerisinden çıkamayan aktörler olarak devletler, kendi aralarındaki ilişkileri savaşın gölgesi altında yürütmektedir. Dolayısıyla devletlerarası ilişkilerin doğası gereği, savaş ve barış alternatifleri üzerine kurulu olması, uluslararası hukukun cebri icra mekanizmalarından ve dolayısıyla etkinlikten yoksunluğu gibi hususlar sıkça eleştiri konusu olmaktadır (Krasner, 2002; Freymond, 1965; Çağır, 2011).

19. yüzyıl Avrupası devletlerarası ilişkilerinde, uyuşmazlıkların çözüm yollarının

son aşaması ve devletlerin egemen yetkilerinden biri olarak hukuka uygun kabul edilen savaş, I. Dünya Savaşı sonunda usulen sınırlanmış, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan BM'nin kurucu antlaşması (BM Şartı) ile yasaklanmıştır (BM Şartı, Md. 2/4, 1945). Üye devletler bakımından bağlayıcılık arz eden kuvvet kullanma yasağı, bütün devletler açısından teamül hukuku kuralı olarak bağlayıcıdır (Brownlie, 2003). Devletin ülkesi dışında kuvvet kullanabilmesinin iki hukuki dayanağı bulunur. Bunlardan ilki BM Şartı'nın 51. maddesinde ifadesini bulan meşru müdafaa hakkı, ikincisi ise 41. madde ve devamında işaret edilen BM Güvenlik Konseyinin uluslararası barış ve güvenliğin temini ya da muhafazası amacıyla -daimi üyelerin veto etmemesi koşuluyla- bağlayıcı bir karar olarak diplomatik, ekonomik ya da askeri tedbirlere başvurusudur (Başeren, 2003). Ancak 2001 tarihli 11 Eylül terör saldırıları ve devamında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Afganistan ve Irak üzerinde gerçekleştirdiği işgaller, egemen Devletlerin siyasal amaçlarla birbirine saldırmasının önüne geçmek amacıyla formüle edilen BM Şartı ve devamında alınan BM Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararlarının işlevselliği ve muteberliğini hem uluslararası hukukun aktörleri hem de BM Şartının amaçları bakımından sorgulanır hâle getirmiştir (Brownlie, 2003). Devlet dışı aktörlerin ve özellikle paramiliter örgütlerin uluslararası toplumu etkileyen eylemleri, bu örgütlerin varlığını ya da eylemlerini hoş gören, bu eylemlere sessiz kalan ve hatta destekleyen devletlerin varlığı bu tartışmaları alevlendirmiş ve bu süreçte de medyanın etkisi belirleyici olmuştur (Jacobson, 2010). Devletlerarası ilişkileri düzenlemek niyetindeki BM Şartı'nın devlet dışı aktörlere karşı kuvvet kullanımına ilişkin herhangi bir hüküm içermemesi, ABD dış politikasının belirlediği "ulusal çıkarların gerekleri", terör örgütlerin eylemlerinin devletlerin ulusal sınırlarını aşan etkileri ile birleşince, devletlerin ülkesi dışında yürüttüğü sınır-ötesi askeri operasyonların sayısı artmıştır. Bu askeri operasyonların pek çoğunda, karar alma konusunda başarısızlığı defalarca teyit edilmiş olan Güvenlik Konseyinin hareket-sizliğinin payı da büyüktür. Son derece ana hatlarıyla bu şekilde özetlenebilecek hukuki ve fiili durum içerisinde Filistin meselesi son derece kendine has özellikler taşımakta olup, ne 11 Eylül saldırıları ne de başka münferit saldırılar ve bunların neden ve sonuçları ile karşılaştırılmaması gereken hukuki, tarihi ve siyasi unsurları haizdir.

Uluslararası hukuk, barış hukuku çerçevesinde her ne kadar savaşı yasaklamış olsa da silahlı çatışmalar başladıktan sonra bunun meşruiyeti (jus ad bellum) hakkındaki tartışmayı bir kenara bırakarak silahlı çatışmaların hukuka uygun yürütülmesini "savaş hukuku" (jus in bello) çerçevesinde düzenler. Bu kurallara silahlı çatışmalar sırasında uyulup uyulmadığı meselesi ise savaşan tarafların savaş sonrasında sorumluluk ve hesap verebilirliğini düzenleyen kurallara tabidir (jus

post bellum) (Solis, 2016). Bu kurallar dizisinin hiçbirini dışlamak niyetinde değildir. Bununla beraber her birinin uygulanması sürecinde, hukuki meşruiyet, ahlaki mülahazalardan kaçınılmaz olarak etkilenmektedir. Uluslararası hukukun bir alt dalı olan ve silahlı çatışmalar hukuku, işgal hukuku veya savaş hukuku olarak da bilinen uluslararası insancıl hukuk, dar anlamda devletlerin, bireylerin ve devlet dışı aktörlerin silahlı çatışmalar devam ederken gerçekleştirdikleri fiilleri düzenler ve savaş sırasında kişilerin ve malların korunmasına ilişkin asgari gereklilikleri belirler (Fleck, 2008; Tütüncü, 2022). Bu çalışmada uluslararası insancıl hukuk, uluslararası hukuk çerçevesindeki dar anlamını karşılayacak şekilde kullanılmaktadır.

2.2. Medya ve Propaganda

Medya kavramı, ilk defa ABD’de, kitle iletişim araçlarının reklam ya da ticari amaçlarla kullanımı anlamına gelen teknik bir terim olarak 1920’lerde kullanılmaya başlanmıştır. İngilizce dilinde kavramsal olarak, daha eskilere dayanmakta ve “araç, mesaj, aracı, ortam aracı” anlamlarına karşılık gelen medium (Latince medius) sözcüğünün çoğuluna karşılık gelmektedir (Dooley, 2015). Günümüzde Oxford İngilizce Sözlüğü medya kavramını, “... Gazete, radyo, televizyon, internet gibi kolektif nitelikte kitle iletişim yollarından biri..” olarak tanımlamakta (“Media” OED, 2023); TRT Yayıncılık ve Medya Sözlüğü ise “Haber, eğitim, eğlence ve reklam gibi her türlü içeriğin dağıtıldığı iletişim kanallarının genel adı” olarak tanımlamaktadır (“Medya” TRT, 2023). Bu hâliyle medya, Türkçe dilinde daha geniş bir mecrada, eğlendirme, bilgilendirme ve eğitime gibi amaçlarla, her türlü bilgiyi ve mesajı alıcı topluluklara ileten görsel ve işitsel araçların tümüne verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır (Çoban, 2011). Williams’a göre, medyanın belirli bir amaçla bir bilgi ya da mesajı iletmek odaklı teknik işlevi, medya uygulamaları ve kurumlarının, kendi kontrol alanlarının dışındaki çıkarların aracılığı olarak görüldüğü sosyal işlevle uyumlu şekilde işlemektedir. Dolayısıyla yayın yapmak eyleminin konusu olan göreceli “tarafsız bilginin” iletilmesi amacı, reklam ya da propaganda amacına dönüşmektedir (Williams, 1983). Bu açıdan bakıldığında, bir iletişim platformu, süreci ve kurumu olarak medya, içinde yaşadığımız dünyayı algılamamız ve inşa etmemiz açısından fazlasıyla önem arz etmektedir.

Propaganda, Qualter tarafından “Bir bireyin ve grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun olmasına yönelik yapılan bilinçli bir faaliyet” olarak tanımlanmıştır (Qualter, 1992). Propagandaya, savaş sırasında, savaş öncesinde ve savaş sonrasında başvurulması kalı-

cı etkiler doğurmaktadır. Devletler, modern ulus devlet sisteminin yükselişinden önceki dönemde olduğu gibi küreselleşme ile ulus-devletlerin kısıncılıkla savunduğu sınırların bulanıklaştığı bugün de diğer devletlere veya devlet dışı aktörlere yönelik askeri operasyonlara destek toplamak için propagandayı kullanmaktadırlar. Örneğin, televizyonun henüz yaygın olmadığı ve okuma yazma oranlarının düşük olduğu 1930'lu yılların başında Hitler Almanya'sında Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı, önemli bir propaganda aracı olarak radyoyu kullanmıştır (Kasım, 2011). Benzer şekilde, 1990'lı yıllarda Ruanda'da radikal Hutular tarafından kurulan radyo istasyonunun yaptığı ve nefret söylemi içeren yayınlar, Tutsi azınlık nüfusa mensup bireylerin hem askeri gruplar hem de siviller tarafından öldürülmesini içeren şiddet olaylarını provoke etmiştir (Yanazigawa-Drott, 2014).

Elbette teknolojinin gelişmesi, iletişim devrimi, internet kullanımının yaygınlaşması ve dünya genelindeki olayların medyada eş zamanlı olarak yer alması, devlet kadar diğer çıkar grupları için de yeni ve kapsamlı propaganda fırsatları sağlamıştır. Bu çalışmada da “medya” kavramı, bu ikinci sosyal işlevine işaret edecek şekilde, genel bir kitle iletişim olgusuna, onun çeşitli biçimlerine (dijital dâhil) ve süreçlerine, gazetecilik mesleğine ve medyanın toplumsal kurumuna atıfta bulunmak suretiyle kullanılmaktadır.

3. Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Medyanın Kesişimi

3.1. Haklı Savaş Tartışmalarında Medya Etkisi

Yukarıda özetlendiği üzere BM Şartı'nın 2(4) hükmü devletlerin barış zamanı uluslararası ilişkilerinde başka devletlerin ülkesel bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı ve BM amaçlarıyla çelişecek şekilde kuvvet kullanımına ya da kuvvet kullanma tehdidine başvurmasını yasaklamıştır. 20. yüzyılın başarısı olarak görülen kuvvet kullanma yasağının içeriği farklı yorumlamalara konu olmaktadır. Kuvvet kullanımına başvurulabileceği iki durumdan biri “silahlı saldırıya” maruz kalan devletin başvurabileceği meşru müdafaa hakkı ve diğeri Güvenlik Konseyi'nin Şart'ın VII. bölümü çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğin temini ya da muhafazası için alacağı bir karardır. Güvenlik Konseyinin VII. Bölüm çerçevesinde karar alabilmesine ilişkin prosedürün çoğu durumda işlemediği aşikârdır (Glennon, 2003). Devletin ülkesi dışında kuvvet kullanabilmesine meşruiyet kazandıran ve doğal bir hak olan meşru müdafaa hakkı ise Şart'ta öngörülen “silahlı saldırı” koşulu nedeniyle farklı yorumlara tabi olarak başvuru bir hak olagelmıştır (Başeren, 2003). Aynı şekilde, bir devlet meşru müdafaa amacıyla güç kullandığında, kullanılan güç, somut olayda “gerekli”, saldırıyı püskürtmek veya mağduriyeti sonlandırmak amacıyla “orantılı” ve Güvenlik Konseyi tedbir alınca kadar geçici

bir süreliğine olmalıdır (ICJ, 1986). Dolayısıyla mevcut hukuk kuralı, savunma eyleminin kuralda aranan amaçlara uygun olup olmadığına odaklanmaktadır. Orantılılık koşulu, bir silahlı saldırıyı savuşturmak veya düşmanı kontrol altına almak gibi genel askeri hedeflere karşı güç kullanımının kapsamını ölçerken gereklilik koşulu, saldırıyı önlemek veya sonlandırmak için kuvvet kullanımı içermeyen savunma imkânlarının bulunup bulunmadığını sorgulamaktadır. BM Şartı'nın 51. maddesi metninden çıkan üçüncü bir koşul da meşru müdafaa hakkı kullanımının geçici olmasıdır (Başeren, 2003). Özetle bir devletin barış zamanında, ülkesi dışında kuvvet kullanımını "haklı" kılacak hukuki koşullar BM Şartı'nda belirlenmiştir.

Diğer yandan savaşın haklılığı üzerine, felsefi düzeyde ilk çağdan bu yana fikirler ileri sürülmüş, özellikle orta çağda bu fikirler Batı medeniyetinin yayılmacı politikaları etkisinde zor kullanımını içeren işgal fiillerinin hangi durumlarda meşruiyet kazanabileceğinin ortaya konulması ölçeğinde şekillenmiştir (Ereker, 2004; Hoş, 2020). Savaşın hukuken yasaklanması ancak II. Dünya Savaşı sonrasında BM Şartı ile gerçekleşmiş olmakla beraber, 20. yüzyıla kadar savaşın belirli kurallara dayandırılması sonucunda ortaya çıkan "haklı savaş" kavramı devletlerin dış politika önceliklerinden etkilenmiştir. Elbette toplumların ekonomik ve kültürel alandaki farklı değer yargıları ile farklı gelişmişlik düzeyleri, savaşın haklılığının, ideolojik olarak temellendirilmesine de ön ayak olmuştur (Dalar, 2008). Gerçekten de 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupalı devletlerce Hristiyan olmayan toplumların yaşadığı ülkeleri işgal etmek ve bu ülkeleri sömürge rejimi altına almak amacıyla yürütülen savaşlar haklı savaş teorisine dayanmaktadır (Dinçer, 2018). Savaşın yasaklanması, maalesef savaşın haklılığına ilişkin farklı değer yargılarının uygulamaya yansıtılmasına engel olamamıştır. ABD'nin terörizmle mücadele çerçevesinde geliştirdiği "önleyici meşru müdafaa" doktrini, Afganistan ve Irak'ta ortaya çıkardığı istikrar-sız tablolarla bu yansımalarından en bilineni niteliğindedir (Taşdemir, 2006).

Neticede haklı savaş teorisi, savaş için makul bir ahlaki çerçeveyi korumayı amaçlayan bir dizi ilke sunmaktadır. Savaşın hukuki meşruiyeti, kaçınılmaz olarak göreceli ahlaki meşruiyetinden etkilenmektedir (Coşkun, 2018). Meşruiyet meselesi, askeri operasyonların başlatılmasında ve sürdürülmesinde karar alma mekanizmalarının hareket alanını kısıtlayan kamuoyu desteği ile çok yakından ilişkilidir (Blank, 2016). Örneğin, hukukilik tartışmaları bir yana, ABD'nin 2001'de Afganistan'da gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ile 2003'te Irak'ta başlattığı askeri operasyonlar kamuoyu desteği bakımından çarpıcı farklılıklar arz etmiş ki bu durum operasyonların ahlaki ve hukuki meşruiyetini doğrudan etkilemiştir. 11 Eylül terörist saldırılarının büyüklüğü itibarıyla bütün dünyada infial uyandırması ve BM Güvenlik Konseyinin ABD'nin meşru müdafaa hakkını teyit eden bir karar al-

ması (UNSC, 2001), Afganistan müdahalesinin kamuoyunda neredeyse tam destek almasını sağlamıştır. Buna karşılık 2003 yılında gerçekleşen Irak müdahalesi başlangıçta kısmi bir kamuoyu desteğini haizse de Saddam Hüseyin'in terörizme verdiği desteğin belirsizliğini koruması nedeniyle sonradan bu desteği kaybetmiştir (Jacobson, 2010).

Hukuki değerlendirmeler de bu duruma oldukça paralel şekilde, Afganistan müdahalesinin başlatılmasını meşru müdafaa hakkına dayandırırken, Irak müdahalesinde ABD'nin dayanak olarak ileri sürdüğü İran-İrak savaşı ve Körfez savaşı dönemindeki Güvenlik Konseyi kararlarını yeterli bulmamıştır (Cohan, 2003; Wouters ve Ruys, 2006; Myjer ve Nigel, 2002). Hukuki değerlendirmelerin kamuoyunu etkileyen bir başka önemli unsur olduğunun ve kamuoyunun bu değerlendirmeleri öğrenme mecrasının da medya unsurları olduğunun altını çizmek gerekir. Dolayısıyla hem kuvvet kullanmanın hukukiliğini belirleyen barış hukuku kurallarının hem de uluslararası insancıl hukukun anlaşılması, meşruiyete ilişkin tartışmaların merkezinde yer almakla birlikte, medya unsurlarının bunları nasıl yorumladığı bu meşruiyeti şekillendirmektedir. Örneğin 1991'de Irak'ın, Kuveyt'i işgali üzerine çok hızlı bir şekilde alınan BM Güvenlik Konseyi kararıyla uluslararası bir boyut kazanan Körfez Krizinde (UNSC, 1991), ABD başta olmak üzere, Türkiye dâhil 40 devletin destek verdiği askeri operasyonlar sırasında medyada yer alan haberlerin, ABD başkanı ve hükümet sözcüleri tarafından koalisyon kanadının resmi söylemlerine uygun şekilde aktarılması hareketlerin kamuoyu gözünde meşruiyetini sağlamıştır. Vietnam savaşında sansürlenmeyen medyanın Amerikan kamuoyu üzerindeki etkisinin bedelini ağır ödemiş olan Amerikan yönetimi, Körfez krizinde daha ihtiyatlı davranmıştır (Arık, 2013). Kamuoyu, operasyonları, çatışma alanından haber yapmasına izin verilen gazeteciler sayesinde tıpkı bir belgesel izler gibi savaşı başından sonuna takip etmiştir. Ancak Körfez krizi sırasında öne çıkan ve medyanın üstlendiği manipülasyon ve propaganda odaklı habercilik, devletlerin iç ya da dış politikalarına göre şekillenen dezenformasyon sorunlarına neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir (McLaughlin, 2016).

BM Şart'nın 51. maddesi üye devletlerin meşru müdafaa hakkını kolektif kullanmasına müsaade etmektedir (BM Şartı, Md. 51, 1945). Örneğin, koalisyon güçleri, 1991 yılında, Irak'ın Kuveyt ülkesini işgaline dayanarak kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde ve Güvenlik Konseyi kararları ile de hukuki meşruiyeti perçinlenen askeri operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlar, temelde bir devletin bir başka devletin ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanması nedeniyle bozulan uluslararası barış ve güvenliğin yeniden temini amacını taşımaktadır. Medyadaki yansıması ile ABD, Ortadoğu'da bozulan barışı

tesis edecek ve Kuveyt'i işgalden kurtaracaktır. Özkaya'nın işaret ettiği üzere, Körfez savaşı sırasında medyanın kullandığı kavramlar, Saddam Hüseyin'in acımasızlığını ve Kuveyt işgalinin hukuka aykırılığını vurgulamıştır (Özkaya,1997).

11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen terör saldırıları sonrası medyanın paylaştığı görüntüler Ortadoğu'daki kanlı çatışmaların aksine, son derece sınırlı olmakla beraber, eldeki az sayıda görüntünün tekrar tekrar ekranlara getirilmesi (Yoloğlu, 2017), İslami terör algısını başarıyla inşa etmiştir. Böylece ABD'nin, saldırıların sorumlusu El Kaide terör örgütünün sponsoru ilan ettiği Afganistan devletine karşı gerçekleştireceği askeri müdahale meşruiyet kazanmıştır. 2003'te ABD'nin gerçekleştirdiği Irak müdahalesi sırasında ise başlangıçta medya tamamen Amerikan yönetimi kontrolünde olmakla beraber, ilerleyen aylarda savaşın maliyeti, Amerikan askerlerinin karşı karşıya olduğu hayati tehlike gibi unsurların medyaya sıkça konu edilmesiyle ulusal düzeyde savaş karşıtı hatırı sayılır bir kitle oluşmuştur (Hardaway, 2004).

Filistin'de 1967'den bu yana devam eden işgalin ise hukuka aykırılığı BM tarafından 2022 yılında bir kez daha tanınmıştır (UNGA, 2022). Ancak medyanın İsrail devletinin, ülkesi dışında kuvvet kullandığı ve Filistin devleti ülkesini işgal ettiği gerçeğine odaklanmak yerine, aşağıda ilgili başlık altında somut olarak örneklenildiği üzere, her bir şiddet olayını yorumlamak suretiyle aktarması, meseleyi Hamas'ın şiddet içeren eylemleri ile mücadele eksenine çekmesi, Filistinlilerin adalet arayışının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Özellikle Batı medyasında İsrail'in kullandığı apartheid politikalarını içeren kuvvetin, terörizmle mücadele olarak yansıtılması, Filistin halkının uluslararası hukuka uygun self determinasyon hakkının altını kazmaktadır (Angela vd., 2015; Batır ve Aras, 2011).

3.2. Uluslararası İnsancıl Hukuk ve “İliştirilmiş Gazetecilik”

Silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda insancıl hukuk, medya ve şiddet unsurları ile sık sık karşı karşıya gelmektedir. Uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde medya özellikle korunması gereken menfaatleri kendisinde toplamaktadır. Zira insan hakları ihlallerine, savaş suçlarına ilişkin en önemli delilleri ilk elden medya organları elde etmektedirler (Foster, 2015).

Silahlı çatışmalar sırasında medya mensupları, “savaş muhabiri” olarak resmi şekilde askeri bir orduya mensup veya “gazeteci” olarak sivil şekilde görev yapmak üzere iki kategori altında değerlendirilebilirler (Joyce, 2020). Savaş muhabirleri, insancıl hukuk çerçevesinde “savaş esiri” olarak muamele görmek suretiyle III. Cenevre Sözleşmesi gereği korunurlar (III. Cenevre Sözleşmesi, Md. 4A, 1949).

Resmi olarak bir orduya mensup olmayanlar ise Cenevre Sözleşmesi'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin 1977 Protokolü çerçevesinde korunurlar (Kosirnik, 1997). Buna göre, silahlı çatışma bölgelerinde profesyonel görev üstlenen gazeteciler, savaşan devletler tarafından, Sözleşme çerçevesinde sivil statüsünde kabul edilmeli, sivil statülerini olumsuz etkileyecek hiçbir eylemde bulunmamaları sağlanmalıdır. Bu süreçte gazetecinin vatandaşı olduğu veya ülkesinde bulunduğu devlet tarafından (kimlik kartı veya benzeri bir belge ile) akredite edilerek görevini icra edebilmesi sağlanmalıdır (Cenevre Sözleşmesine Ek I. Protokol, Md. 79, 1977). Silahlı çatışmaların somut koşulları çerçevesinde, gazetecinin içinde bulunduğu en büyük tehlike, sivil olarak kendisine tanınan bu korumadan faydalanamaması olacaktır. Sivillerin korunmasına ilişkin endişelerin olduğu bir savaşta, savaş muhabirlerinin sivil statüsünden ayrılarak, "iliştirilmiş gazetecilik" (embedded journalism) konumunda görev yaptıkları örnekler de bulunmaktadır.

Silahlı çatışma sırasında gazetecilerin bir tarafın ordusunun kontrolü altına yerleştirilmek suretiyle, belirli bir askeri birliğe bağlanması ve birliklere savaş bölgelerine kadar eşlik etmelerine izin verilmesi şeklinde tanımlanan iliştirilmiş gazetecilik (Moore, 2009), Körfez Savaşı (1990-91), Afganistan işgali (2001) ve Irak işgali (2003-2011) süreçlerinde ABD tarafından kullanılan yumuşak güç unsurlarından biridir.

ABD'nin Ortadoğu'da muhtelif sebeplerle gerçekleştirdiği askeri müdahalelerin öncesinde de kurumsallaşmamış örneklerinin bulunabileceği iliştirilmiş gazeteciliğe yöneltilen en önemli eleştiri, iliştirildikleri askeri güçler ile yakın ilişkileri dolayısıyla ön yargılı davranmaları ve tarafsızlıklarını yitirmeleri üzerinedir (Burri, 2015). ABD'nin Irak işgali sırasında, gazetecilere koalisyon güçleri olan ABD ve İngiliz birlikleri ile birlikte hareket etme imkânı verilmekle birlikte, operasyonların ayrıntılarını yazmamaları şart koşulmuştur. Tokgöz'e göre, iliştirilmiş gazetecilerin savaş deneyimi kazandıkları bir gerçek olmakla birlikte, iletişim özgürlüğü ve medyanın güvenilirliği tamamen yitirilmiştir. Zira iliştirilmiş gazeteciler, ABD dış politikasının siyasi söylemlerinin propagandasını yapmayı kabullenerek taraflaştırıcı bir rol üstlenmektedirler (Tokgöz, 2005).

Gerçekten de Cenevre Savaş Hukuku Sözleşmelerinde koruma altına alınan sivil veya ordu mensubu gazeteciler kategorilerinden tamamen farklı olarak, iliştirilmiş gazeteciler savaş alanlarında askeri birliklerin kontrolünde ve onlarla birlikte ilerlemesine izin verilen, kaçınılmaz olarak belli taahhütler altına giren ve bunların ihlali hâlinde görevi de sona eren gazetecilerdir (Arık, 2013). Sadece ABD değil, Birleşik Krallık, Avustralya gibi demokratik devletler de silahlı çatışmalar

sırasında bilgi akışını kontrol altında tutmak ya da en iyi ihtimalle sansürlemek amacıyla değişen ve gelişen iletişim teknolojilerinden faydalanmış, çatışma alanlarına sadece müttefik devletlerin gazetecilerinin girişine izin verilmiştir (Cottle, 2006). Diğer yandan gazetecilerin silahlı çatışmalar sırasında maruz kaldığı saldırılar dikkate alındığında, bir orduya eklenmesinin, çatışma alanından bilgi almanın tek yolu olduğu gerçeğini vurgulayan yazarlar da bulunmaktadır (Haigh, 2006; Levett, 2019; Yalçınkaya, 2008). Bu yönüyle, zıt kavramlar olarak kullanılmamakla birlikte, iliştilenmiş ya da tarafsız gazeteciliğin, uluslararası insancıl hukukun yorumlanmasını etkilemek suretiyle medya ve uluslararası hukukun bir araya geldiği bir alan yarattığı bir gerçektir.

Uluslararası insancıl hukukun çatışmalar sırasında medya unsurlarının korunmasına ilişkin düzenlemeleri de başka bir kesişim alanı yaratmakla birlikte, bu düzenlemeler ağırlıklı olarak yumuşak hukuk kaynaklarına dayanmaktadır. Hem uluslararası insancıl hukuk hem de uluslararası insan hakları hukuku, özellikle yaşam hakkının ve ifade hürriyetinin korunması çerçevesinde yumuşak hukuk enstrümanları ile medya unsurlarına koruma sağlamaktadır. Uluslararası hukukun geleneksel bir kaynağı olan antlaşmalar, devletlerin iradesini çok daha net bir şekilde kanıtlamakla birlikte, “ulusal çıkarlar” söz konusu olduğunda devletlerin sert taahhütler altına girmekten ziyade, yumuşak hukuk (soft law) kaynaklarına yönelmek suretiyle bildiriler, deklarasyonlar ya da mutabakat zaıbtları gibi mekanizmalara başvurmayı yeğledikleri bir gerçektir (Joyce, 2020). Böyle hukuiki kaynaklara örnek olarak, Joyce’un işaret ettiği BM Gazetecilerin Güvenliğı ve Cezasızlık Sorunu Eylem Planının oluşturulması, Dünya Basın Özgürlüğü Günü belirlenmesi gibi adımlarla BM Genel Kurulu, BM İnsan Hakları Konseyi ve BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün (UNESCO) yürüttüğü çalışmalar gösterilebilir (UNESCO, 2012; UNGA, 2019; UNHRC, 2018). Aslında uluslararası insancıl hukuk belgeleri, silahlı çatışmalar sırasında medyanın korunması gerekliliğini, medyanın silahlı çatışmalar sırasındaki manipüle edici değil, izleyici bir rol üstlenmesi gerektiğı ön kabulüne dayandırmaktadır. Zira Cenevre Sözleşmesi’ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunmasına İlişkin 1977 Protokolü’nün 79. maddesi, çatışmalar sırasında medya unsurlarının durumu kötüleştirecek şekilde kullanılmasını yasaklamaktadır. Benzer şekilde, yaralanan ya da esir edilen askeri personelin medya organlarıncı aşağılayıcı şekilde haberlere konu edilmesi, Roma Statüsü çerçevesinde savaş suçu olarak yorumlanabilir (ICC, Md. 8/2(b)xxi, 1998).

3.3. Medyada İsrail’in Filistin İşgali: Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk

I. Dünya Savaşı sonrası Milletler Cemiyeti tarafından İngiliz manda rejimi altına

sokulan Filistin'in bu statüsü, II. Dünya Savaşı sonrasında BM'nin kurulması ve sömürge rejimi altındaki halkların self determinasyon hakkının kabul edilmesi ile son bulmuştur (UNGA, 1952). 1947'de BM Genel Kurulunda yapılan oylamada 13 ret ve 10 çekimser ve 33 olumlu oy ile 181(II) Sayılı Taksim Planı kabul edilmiştir (UNGA, 1947). Uygulanmamış olan Plana göre, Kudüs BM Vesayet Konseyi yönetiminde uluslararası statüde kalacak, Filistin'de Yahudi ve Arap toplumlarının oluşturduğu iki ayrı devlet kurulacak, Kudüs BM tarafından özel statüde yönetilecek olan uluslararası bir şehir olacak ve İngiliz askeri unsurları 1948 yılı Ağustos ayına kadar çekilerek manda sürecini sonlandıracaktır. İngiltere bölgeden çekilmiş ancak Filistinliler Taksim Planını kabul etmemiş, İsrail devleti de kuruluşuyla birlikte Filistin halkı üzerinde soykırım politikalarını uygulamaya başlamıştır. 1948'de Filistin halkının sürgünü başlamış, ateşkes kararlarına uyulmamış; İsrail, Filistin halkını işgal yoluyla sömürgeleştirmiştir (Ünal, 2023). BM'nin kurduğu yeni dünya düzeninde savaş yoluyla toprak kazanmak hukuka aykırıyken, İsrail tedrici olarak ele geçirdiği topraklarda kasten öldürme, zorla yer değiştirme, maddi ve manevi işkence, mülkiyet hakkı ve adil yargılama hakkının ihlali gibi birçok savaş suçu işlemiştir (UNGA, 1949; UNSC, 1951). 1967'ye kadar kısmen ateşkes antlaşmaları etkisinde süreç devam etmiş ve 6 gün süren Arap-İsrail Savaşı sonrası Filistin'in işgali başka bir boyut kazanmıştır. Savaş sonunda İsrail topraklarını daha fazla genişletmiş ve işgal altındaki Filistin'de diğer Arap devletlerinin hiçbir etkisinin olamayacağı anlaşılmıştır (Khalidi, 1985).

Filistin işgali, 1967 Arap-İsrail savaşından bu yana çeşitli aralıklarla ve azalıp artan bir şiddet eşliğinde devam etmektedir. 1967 Savaşı'nın ardından BM Güvenlik Konseyinin aldığı bağlayıcı bir karar olan ve Arap-İsrail barışını amaçlayan 242 Sayılı Karar ve ateşkes çağrısı yapan 338 Sayılı Karar, tarafların bölgede barış ve güvenliği tehlikeye sokacak türden kuvvet kullanımı ve tehdidinden sakınmalarını gerektirmektedir (UNSC, 1973; UNSC, 1967). Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından sonraki yıllarda da İsrail yerleşimlerinin hukuka aykırılığına ve tanınmamasına, askeri faaliyetlerin durdurulması gerekliliğine, ateşkes koşullarına uyulmasına ve sivil nüfusun korunmasına ilişkin muhtelif kararlar alınmıştır. Filistin halkını siyasi olarak temsil eden Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) BM tarafından görüşmelerde gözlemci statüsünün kabul edilmesine rağmen, İsrail yönetimi 1967 öncesi sınırlara dönülmesine ilişkin barış görüşmelerine yanaşmamıştır. 1988'de Filistin'in bağımsızlığını ilan etmesinin ardından da işgal devam etmiştir. Bu dönemde Amerikan medyası gerek yazılı gerekse elektronik basında, Filistinlilerin bir ulus olarak varlığını reddetmek konusunda üstü kapalı bir dayanışma içinde hareket ettiği, İsrail'i işgalden dolayı sorumluluğunu mümkün olduğu ka-

dar temize çıkarmak odaklı ve kurbanı kınayan bir dil kullandığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Safty, 1991). 1987’de dikkat çeken birinci intifada başladığında, Batı medyası fazlasıyla ihtiyatlı ve durumun belirsizliğini işaret eder bir terminoloji kullanmıştır. Her ne kadar Avrupa’da intifadayı destekleyen özgürlük ve demokrasi yanlısı gösteriler düzenlense de özellikle Amerikan medyası bu gösterileri de İsrail’in resmi söylemiyle tanımlamıştır (“Jewish settlers kills”, 1988). Oysa self determinasyon hakkı, sömürge rejimi altındaki halklar için uluslararası hukukun tanıdığı bir hakktır. Ancak medyada mağdur ile failin yer değiştirmesi, Filistinlilerin “gösterici”, “isyancı”, “militan” tabirleriyle anılması, İsrail’in bu hakkı ihlal ettiği ve saldırgan aktörün kendisi olduğu gerçeğini uzun yıllar örtbas etmiştir. Örneğin CBC muhabirinin 1990 yılında FKÖ lideri Yaser Arafat ile yaptığı röportajda, barış müzakerelerinin başlatılması ihtimaline binaen sorduğu her sorusuna eklediği “... bütün dünya sizi izliyor, ... bütün dünya sizden bir cevap bekliyor.” cümleleriyle, Arafat’ın barış sürecini baltalayan bir lider ve onun karşısında bulunan İsrail’in ise bütün dünyayı arkasına almış barış ihtimalini gerçekleştirmeye çalışan devlet imajı çizmesi dikkat çekicidir (Safty, 1991).

2006’da Hamas hareketi iktidara geldiğinde de medyanın, Filistin meselesine bakış açısı değişmemiştir. Bu dönemde Amerikan medyasının Filistin meselesine bakış açısına ilişkin 2000 yılının ilk on bir ayına yönelik sistematik bir araştırmada, dönemin üç büyük medya organının “ABC World News Tonight,” “NBC Nightly News,” ve “CBS Evening News” isimli yayınlarında Batı Şeria ve Gazze bölgelerini anan doksan dokuz haber yapılmış olmakla birlikte, bunların sadece dördünde “işgal altında” veya “işgal” kelimeleri kullanıldığı tespit edilmiştir (Ackerman, 2001).

Elli yılı aşkın süredir açıkça devam eden işgal, özellikle Gazze şeridinde etkin kontrol sahibi paramiliter bir hareket olan Hamas, 2006’da iktidara geldiğinden beri, Batı medyası tarafından, terörizmle mücadele kapsamında değerlendirilmektedir. Bu noktada, yukarıda atfı yapılan Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararlarından anlaşılacağı üzere, medyanın yaklaşımı ile uluslararası hukuk ayrılmakla birlikte, özellikle 11 Eylül olayları sonrası inşa edilen İslamofobi ve bununla mücadele gerekliliği üzerine yapılan ısrarlı vurgular, Hamas’ın bir “terör örgütü” olduğuna ilişkin bazı devlet beyanatları, Filistin’in yıllardır işgal altında olduğu gerçeğini örtmekte ve İsrail askeri güçlerinin işgal eylemlerini “terörizmle mücadele” eksenine çekmeye çalışmaktadır (“BBC defends policy”, 2023).

Özellikle Batı medyasında Filistin’de işlenen savaş suçlarına ilişkin haberler çoğunlukla İsrail devletini itham etmemeye özen gösteren, dolaylı anlatımlar içermektedir. Örneğin Hamas tarafından işgal edildiği iddia edilen, içinde Mescid-i

Aksa'nın da bulunduğu ibadet alanların İsrail ordusu tarafından bombalanması olaylarında, saldırı bölgesinde bulunan siviller, Batı medyası tarafından İsrail ordusunun savaştığı “protestocular”, “direnişçiler” olarak tanımlanmıştır (“Israeli police raid”, 2023; “Violence erupts”, 2023). Yine 2021 yılında gerçekleşen İsrail saldırılarında medyanın, “İsrail ordusu” ve “Filistinli militanlar” olarak taraf tanımlaması yapması ve sanki eşitler arası bitmek bilmeyen çatışmalar varmış intibası uyandırması dikkat çekicidir (“Israeli Palestine Conflict, 2021).

Aslında Filistin'in işgali meselesine uluslararası hukukun pek çok alanı karışmaktadır. Kuvvet kullanmanın hukukiliği ve İsrail'in meşru müdafaa iddiaları barış hukukuna ilişkin değerlendirmelere konu olmaktadır. Ancak İsrail devletine ait askeri güçlerin çok uzun yıllardır sıcak çatışmaların içinde yer alması, savaşın haklılığı tartışmalarının bir kenara bırakılarak çatışmaların insancıl hukuka uygun yürüyüp yürümediğine bakmayı gerektirmektedir. Çünkü diğer bütün alanlar bir bütün olarak ihmal edilmiştir (“As Gaza War”, 2021). Bunlar arasında uluslararası hukukun hem hâlihazırda Gazze'deki çatışmalar hem de Hamas'ın 7 Ekim'deki eylemleri açısından en çok referans gösterilen ve şüphesiz merkezi öneme sahip olanı, özellikle silahlı çatışma ve işgali düzenleyen uluslararası insancıl hukuktur. Bazı yazarlara göre, ortada ülkesi işgal edilen “meşru bir egemen devlet” bulunmadığı için Batı Şeria ve 1967'de kazanılan bazı topraklar insancıl hukukun konusunu oluşturmamaktadır (Kretzmer, 2002; Blum, 1968). Buna karşılık, özellikle son yıllarda çoğu uluslararası hukukçu, uluslararası insancıl hukukun uygulanabilmesi için gerekli koşulun, işgal edilenin meşru bir egemen olması değil, işgal fiilinin kendisi yani İsrail devleti askeri gücünün bölgedeki varlığı olduğunu vurgulamaktadır (Benvenisti, 2012; Özyürek, 2023; Roberts, 1990; Turhan, 2009; Watson, 2000).

Hamas tarafından 7 Ekim 2023'te İsrail ülkesinde düzenlenen saldırılarda siviller hayatını kaybetmiş ve bir kısmı iade edilmiş olmakla beraber bir grup sivil rehlin alınmıştır. İsrail devleti ise onlarca yıldır sömürgeleştirmeye çalıştığı Filistin halkı ve işgal ettiği ülke parçaları bakımından uluslararası hukukun kuvvet kullanma yasağını ihlal etmeye devam etmektedir. Onlarca yıldır devam ettirdiği işgal nedeniyle BM verilerine göre, sadece 2008'den 2023 yılı sonuna kadar 18.206 sivil, Filistin'de İsrail askeri güçleri tarafından öldürülmüştür (OCHAOPT, 2023). Bu noktada işgal altındaki Filistin'de en azından insancıl hukukun uygulanması gerekliliğinden bahsetmek için hukuken, Hamas hareketinin bir terör örgütü olup olmadığına ilişkin bir tespite ihtiyaç bulunmamaktadır.

7 Ekim'de gerçekleşen Hamas saldırısı bazı medya organları tarafından “İsrail'in 9/11'i” olarak nitelendirilmiştir (“Political analysts”, 2023). Saldırının beklenme-

dik oluşu, toplumda yarattığı psikolojik açıdan 11 Eylül saldırıları ile karşılaştırılmış ve İsrail devletinin “kendisini savunma gerekliliği” bir anda kamuoyu desteği kazanmıştır. Ancak, İsrail devletinin 7 Ekim saldırısına verdiği yanıt, örgütün askeri kapasitesine zarar vermek amacından çok öteye gitmiştir. Bir defa Hamas’ın saldırısı sonrasında Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği ya da bozulduğuna ya da İsrail devletinin meşru müdafaa hakkının bulunduğuna ilişkin bir karar almamıştır. Hatta BM genel sekreteri, İsrail’in saldırılara verdiği yanıtların orantısızlığı ve acil ateşkes gerekliliği odaklı beyanlarda bulunmuştur (“Guterres Filistinliler”, 2023). İsrail’in Ekim ayından bu yana açıkça sürdürdüğü apartheid politikalarına rağmen, hâlen bazı medya organları meseleyi “İsrail-Filistin uyuşmazlığı” olarak tanımlamaktadır (“BM İsrail”, 2023; “Gazze dünyanın”, 2023; “Israel-Palestinian”, 2023; “Why Israel”, 2023). Oysa Filistin işgalinde taraflar eşit koşulları haiz muharipler değildir. Filistin devletinin ülkesi uluslararası hukuka aykırı olarak işgal edilmekte ve Gazze ve Batı Şeria’da yaşayan Filistin halkına karşı soykırım suçu işlenmektedir.

4. Sonuç Yerine

Uluslararası insancıl hukukun uygulanmasını gerektiren işgal durumu, işgalcinin bu hukuki statüyü kurma niyeti olup olmadığına bakılmaksızın, ele geçirilen bölgede egemen unsurun, etkin kontrol sahibinin değişmiş olması vakiasına dayanmaktadır (Dinstein, 2009). İşgal eden gücün, işgal ettiği ülkede, elde etmesi gereken asgari kontrolün oranını anlamak için 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. Maddesi'ne ve La Haye Düzenlemelerinin 42. maddesine bakmak gerekmektedir. Buna göre, bir ülkenin kısmen ya da tamamen işgal edildiği bütün hâllerde, fiili otoritenin kurulduğu ve uygulandığı ülke parçalarında artık insancıl hukuk uygulanacaktır. Yine 1907 tarihli ve işgal hukukunun esasını, işgalcinin hakları ve yükümlülüklerini düzenleyen “Kara Savaşında Uygulanacak Kurallar” başlıklı La Haye Sözleşmelerine Ek IV. No’lu Düzenlemelerin 43. maddesine göre, meşru otoriteyi eline geçiren işgalci güç, kamu düzeni ve kamu güvenliğini tesis etmek için en hızlı şekilde gerekli tedbirleri almalıdır (Benvenisti, 2012).

İnsancıl hukuk, her somut olayda farklı yorumlanması gereken, orantılılık, ihtiyatlılık, temel insani değerlere saygı gibi bazı açık ilkeler içerir. Sivillerin hedef alınmasına, ayırım gözetmeyen saldırılara yönelik veya orantısız sivil zarara yol açması muhtemel saldırılara yönelik yasaklar, insani koridorlara izin verilmesi, çocukların durumunun gözetilmesi, insani aktörlerin korunması ve bir savaş ve toplu cezalandırma yöntemi olarak açlığın yasaklanması yükümlülükleri bunlardan en önemlileridir (1949 Cenevre Sözleşmesi, Md. 16, 17, 18 ve 19). İsrail saldırıla-

rında sıkça rastlanan sivil alanlara ateş açılması olaylarında, medyada yer alan ve terörist hedeflere yönelik olmasına karşın, basitçe sivillere yönelmiş saldırıların küçümsendiği (“World reacts...”, 2023), terörizmle mücadelenin yüceltildiği haberler, aslında hedefin statüsüne ilişkin şüphelerin olduğu durumlarda hedefin sivil olduğunun varsayılması kuralının ihlalidir.

Örneğin medyada Gazze için kullanılan ve Filistin halkının direnişinin meşruluğuna vurgu yapma niyetinde olan “açık hava hapishanesi” ifadesi bile Filistin halkının öyle ya da böyle bir suç işlediği ön yargısını çağrıştırmaktadır. Filistin halkının özgürlüğünü savunmanın ön koşulu, Hamas hareketinin “terörist” ilan edilmesi ya da hiç değilse “kınanması” olarak tanıtılmaktadır (“Kar Burley remarks...”, 2023).

Oysa uluslararası hukukta üzerinde fikir birliğine varılmış bir “terörist” tanımı bulunmamaktadır. Filistin halkı yıllardır İsrail devleti tarafından korku, zulüm ve sürgün gerçeğiyle karşı karşıya bırakılmakta, yani sözlük anlamıyla terörize edilmektedir. Ne yazık ki özellikle Batı medyasında, Filistin halkının direnme hakkını teyit eden BM Genel Kurulu kararları yer bulamamaktadır. Aslında Batı medyasının odağı Filistin halkının varlığını mümkün olduğunca görmezden gelmektir. Zira işgal altındaki Filistin topraklarında yaşamaya çalışan bir halkın varlığını kabul etmek, sömürgeci politikaları kabul etmek, sömürge rejimi altındaki bütün halkların self determinasyon hakkı olduğunu kabul etmek anlamına gelecektir.

Sadece Ekim ayından bu yana, iki aydan kısa bir süre içinde 15.000'den fazla sivilin öldürüldüğü Filistin’de, hastaneler, mülteci kampları ve büyük yerleşim alanları yerle bir edilmiştir. Tahliye emirleri ve abluka uygulanması Gazze nüfusunun çoğunluğunu yerinden etmiş ve temel ihtiyaçlara erişimin engellenmesine neden olmuştur (“Crisis in Israel”, 2023; “More-than-15900-Palestinians”, 2023). İsraili yetkililerin Gazze’nin yok edilmesine ilişkin açıklamaları, İsrail askeri güçlerinin siviller ile meşru hedefleri ayırt edemediğini, insancıl hukuku ihlal ettiğini göstermekte ve soykırım suçunun maddi ve manevi unsurlarını karşılamaktadır.

Filistin’deki silahlı çatışmalara ilişkin, İsrail devleti ulusal çıkarlarını destekleyen siyasi söylem ve onun yarattığı kutuplaşma ışığında vurgulanması gereken en önemli hususlardan biri, önemli bir kısmı sivillerin korunmasına yönelik olan insancıl hukuk kurallarının müteakabiliyet esasına dayanmamasıdır. İnsancıl hukuka ilişkin normatif çerçeve, savaş durumundan etkilenmez ve diğer antlaşmaların uygulanmasından farklı olarak, insancıl hukukun emredici niteliği, taraflardan birinin bu normları ihlal etmesi halinde diğerinin ihlaline ya da normları görmezden gelmesine cevaz vermez (VAHS, Md. 60/5, 1969).

Toplumsal yaşamı düzenleyen bütün kurallar gibi uluslararası hukuk da bir dizi

norm olmaktan öte, dünya düzenine yönelik sosyal bir pratiği temsil etmektedir (Joyce, 2002). Hatta merkezi bir yasa koyucunun olmadığı gerçeği dikkate alındığında, uluslararası hukukun sosyal pratiği yansıtma yönü çok daha belirgindir. Özellikle kuvvet kullanma yasağına ve silahlı çatışmaların yürütülmesine ilişkin uluslararası hukuk kurallarının çoğu durumda tartışmalı nitelik arz etmesi, medyaya küresel yönetime yön vermek için açık kapı bırakmaktadır.

İşgal altındaki Filistin’de 1967’den beri insancıl hukukun ihlal edildiği, Gazze’deki İsrail ablukası, orantısız güç kullanımı, sivillerin hedef alınması, uluslararası hukuka aykırı toprak genişlemesi ve Filistinlilerin yerinden edilmesine ilişkin İsrail eylemleri gerek BM gerekse de sivil toplum kuruluşlarının raporları ile kayıt altında alınmıştır. İsraili sivillerin rehin alınması karşılığında Filistin’de sivillerin soykırıma tabi tutulması gibi insan hayatı ve onuru üzerinden değerler karşılaştırması yapılmasının kutuplaşma ve kamuoyu gözünde meseleyi iyiler ve kötüler arasındaki bir savaşa çevirme dışında bir sonucu olmayacaktır. Filistin’de yaşanan insani krizin, özellikle Hamas iktidara geldikten sonra, medya tarafından aktarılış tarzı, bu unsurların ve işgal fiilinin kendisinin göz ardı edilmesine neden olmakta, uluslararası hukukun Filistin halkına sırtını döndüğü izlenimi uyandırmakta ve onları saldırgan bir devletin işgali ile Hamas hareketinin siyasi öncelikleri arasında seçim yapmaya zorlamaktadır.

Bu noktada medyanın hem ahlaki hem de hukuki görevi, uluslararası hukukun işlemeyen hesap verme mekanizmalarının işlemesi için kamuoyu baskısı oluşturmaktır. Savaş alanında görev yapan medya organları, hem büyük bir risk altında çalışmakta hem de hukukun uygulanması ve etkin soruşturmaların yürütülmesi için ilk elden delilleri toplamakta ve aktarmaktadırlar. Medyanın insancıl hukukun uygulanması gerekliliğini vurgulamak yerine taraflı yayınlar yapması, aslında uluslararası hukukun bir hukuk disiplini olmadığı, siyasi temennilerden ibaret ve emperyalist Batı hegemonyasına tabi bir araç olduğu yargısını yaymaya yaramaktadır. Böylece en çok ihtiyaç duyulan anda uluslararası hukuk çalışmadığı gibi çalışmaya da zorlanmamaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Arık, Emel. (2013). Irak'tan Suriye'ye İliştirilmiş Gazetecilik. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (19), 60-77.
- "As Gaza War" (2021) <https://www.nytimes.com/2021/05/12/world/middleeast/israeli-palestinian-conflict-gaza-hamas.html> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- Başeren, Sertaç Hami. (2003) Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları. Ankara. 47-49.
- Batır, Kerem& Aras, İlhan. (2011) Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti Bağlamında Filistin Sorunu. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi. Cilt: 1 Sayı: 1. 146 - 164
- "BBC defends" (2023) <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-67076341> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- Benvenisti, Eyal. (2012) The International Law of Occupation, 2th Edition, Oxford University Press. 109
- Blank, Laurie R. (2016). Media Warfare, Propaganda, and the Law of War, in Soft War: The Ethics of UN Armed Conflict. Emory Legal Studies Research Paper No. 16-418
- Blum, Yehuda Z. (1968) The Missing Reversioner: Reflections on the Status of Judea and Samaria", Israel Law Review. Vol. 3. 279-301
- "BM İsrail Filistin", 2023 <https://www.gazeteduvar.com.tr/bm-israil-filistin-topraklarini-acik-hava-hapishanesine-cevirdi-haber-1627677> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- Birleşmiş Milletler Şartı (BM Şartı, 1945), 1 UNTS XVI, Türkçe metni için bkz. <https://turkiye.un.org/tr/33499-birle%C5%9Fmi%C5%9F-milletler-antla%C5%9Fmas-C4%B1> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- Burri, Nina. (2015) Bravery or Bravado? The Protection of News Providers in Armed Conflict. International Humanitarian Law Series. Vol.45. Brill/Nijhoff. 40
- Cenevre Sözleşmesine Ek I. Protokol. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts) (Protocol I), adopted on 8 June 1977, 1125 UNTS 3 (entered into force 7 December 1978)
- Cohan, John Alan. (2003). September 2003 The Bush Doctrine and the Emerging Norm of Anticipatory SelfDefense in Customary International Law. Pace Int'l L. Rev. Vol. 15. 283
- Coşkun, Seyit. (2018 Güz). Savaş ve Barış: Haklı/Adil Savaşa İlişkin Ahlaki Açmazlar. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi). Sayı: 26. 149-160.
- Cottle, Simon (2006). Mediatized Conflict. McGraw-Hill Education. 74-80.
- "Crisis in Israel", 2023. <https://www.amnesty.org.uk/resources/briefing-crisis-israel-and-occupied-palestinian-territories-01122023> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- "Cross border fire" (2023) <https://www.reuters.com/world/middle-east/cross-border-fire-gaza-after-israeli-police-raid-al-aqsa-mosque-2023-04-05/> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)

hi: 06/12/2023)

- Çağiran, Mehmet Emin. (2011) Raymond Aron ve Uluslararası Hukukun Hukuk Niteliği, *Journal of Istanbul University Law Faculty* 56 / 1-4. 71-96.
- Çoban, Savaş. (2013). Hegemonya Aracı ve İdeolojik Aygıt Olarak Medya, Parşömen Yayıncılık
- Dalar, Mehmet (2008). Uluslararası Hukukta " Haklı Savaş " Doktrini: Bir Problemin Analizi. *Muhafazakâr Düşünce*. Yıl: 4. Sayı:15. 229-247
- Davis, Angela Y. (2016). *Freedom Is a Constant Struggle : Ferguson, Palestine, and the Foundations of a Movement*. Haymarket Books
- Diñçer, Melih (2018). Uluslararası İlişkilerde Adil Savaş Teorisi: St. Thomas Aquinas'ın Adil Savaş Modelinin Dördüncü Haçlı Seferi'ne Uygulanması. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(14). 109-120
- Dinstein, Yoram. (2009). *The International Law of Belligerent Occupation*. Cambridge University Press. 286
- Dooley, Brendan. (2015). Media and History. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition)*. 11-18, 11.
- Ereker, Fulya A. (Güz 2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*. Cilt 1. Sayı 3. 1-36.
- Fleck, Dieter (ed). (2008). *The Handbook of International Humanitarian Law*. Second Edition. Oxford. 1
- Foster, Freya. (2015) *The Price of News From the Front Line: Rethinking the Protection of Media Personnel under International Humanitarian Law*. *Journal of Conflict & Security Law*. Vol. 20. 455–56.
- Freymond, Jacques. (1965). Review of Paix et guerre entre les nations, by R. Aron. *Revue Historique*, 233(2), 511–514
- G. McLaughlin, (2016). Goodbye Vietnam Syndrome: The Embed System in Afghanistan and Iraq. *In The War Correspondent*. 141–158.
- "Gazze dünyanın", 2023 <https://bianet.org/haber/gazze-dunyanin-en-buyuk-acikha-va-hapishanesi-122430> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- Glennon, Michael J. (May - Jun., 2003). Why the Security Council Failed. *Foreign Affairs*, Vol. 82, No. 3. 16-35
- "Guterres Filistinliler", 2023 <https://www.trthaber.com/haber/dunya/guterres-filistinliler-56-yildir-bogucu-bir-iscgale-maruz-tutuluyor-806641.html> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- Grotius, Hugo. *Savaş ve Barış Hukuku*. Çeviren: Prof. Dr. Seha Meray. SAY Yayınları, 2011.
- "Guterres Filistinliler", 2023 <https://www.trthaber.com/haber/dunya/guterres-filistinliler-56-yildir-bogucu-bir-iscgale-maruz-tutuluyor-806641.html> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)

- “ Hamas - İsrail Savaşı: Nasıl başladı, ilk ayında neler yaşandı?” 2023, <https://tr.euronews.com/2023/10/15/hamasin-silahli-kanadi-gazzeden-israile-roket-saldirisi-baslatti> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- “ Hamas-İsrail savaşı”, 2023 https://tr.wikipedia.org/wiki/2023_Hamas-%C4%B0srail_Sava%C5%9F%C4%B1 (06/12/2023)
- Ian Brownlie. (2003). *The Principles of Public International Law*. Oxford University Press. 699
- Haigh, Michel M. Vd. (2006). A Comparison of Embedded and Nonembedded Print Coverage of the U.S. Invasion and Occupation of Iraq. *The International Journal of Press/Politics*. Cilt 11, No 2. 139-153
- Hardaway , Robert. (Winter 2004) *The Role of the Media, Law, and National Resolve in the War on Terror*. *Denver Journal of International Law & Policy*. Vol. 33 (1). 104-130
- Hoş, Serdar H. (2020). *Haklı Savaş ve İnsancıl Hukuk*. Oniki Levha Yayıncılık.
- “How many Palestinians”, 2023. <https://www.reuters.com/world/middle-east/how-many-palestinians-have-died-gaza-war-how-will-counting-continue-2023-12-06/> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- ICC (1998). *Rome Statute of the International Criminal Court*, UN Doc. 2187 UNTS 3.
- International Court of Justice (ICJ) *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*. Merits, Judgment. I.C.J. Reports 1986, p. 14, parag. 176
- “İsrail-Hamas savaşı, ölü sayısı 1100’ü geçti” 2023, <https://www.dw.com/tr/i%C3%87srail-hamas-sava%C5%9F%C4%B1-%C3%B6l%C3%BC-say%C4%B1s%C4%B1-1100%C3%BC-ge%C3%A7ti/a-67036487> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- “Israel-Hamas war live: 32 Palestinians killed by Israeli strikes since ceasefire expired, says Gaza health ministry”, 2023 <https://www.theguardian.com/world/israel-hamas-war> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- “Israel-Hamas war updates: More Palestinian prisoners released”, 2023 <https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/11/30/israel-hamas-war-live-sixth-captive-prisoner-swap-ahead-of-truce-deadline> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- “Israel-Palestinian”, 2023 <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/09/why-israel-palestine-conflict-history> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- “Israeli police” (2023) https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/04/05/israeli-police-raid-at-al-aqsa-mosque-in-jerusalem-sparks-protests-and-violence_6021750_4.html (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- Jacobson, Gary C., (December 2010), *A Tale of Two Wars: Public Opinion on the U.S. Military Interventions in Afghanistan and Iraq* Source. *Presidential Studies Quarterly*. December 2010, Vol. 40. No. 4. 585-610, 586
- “Jewish settler kills” (1988) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1988/01/12/jewish-settler-kills-youth-in-west-bank-confrontation/bd->

- 3bffd6-2a24-46a0-8dc1-607e465962c7/ (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- Joyce, Daniel (2020). *Informed Publics, Media and International Law*. Hart. 79
- Kasım, Metin (2011). Hitler Döneminde Propaganda Aracı Olarak Radyo. *Selçuk İletişim*. Cilt: 6 Sayı: 4. 64 – 75.
- “Kay Burley’s remarks” 2023 <https://www.breakingnews.ie/israel-hamas/kay-burleys-remarks-about-palestinian-ambassador-receive-1500-complaints-1541202.html> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- Kretzmer, David. (1968) *The Occupation of Justice: The Supreme Court of Israel and the Occupied Territories*, State University New York Press
- Kosirnik, Rene. (1997). The 1977 Protocols: A Landmark in the Development of International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*. Vol. 320. 483–505.
- Krasner, Stephen D. *Realist Views of International Law*, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law) (96) (March 13-16, 2002), 265-268.
- Levett, Simon. (2019). *Protecting Journalist Sources in War-Time*. *Griffith Journal of Law & Human Dignity*, Vol. 7, Issue 2
- “Media” OED. (2023). https://www.oed.com/dictionary/media_n2?tab=factsheet#37520622
- “Medya”, TRT. (2023). <https://trtakademi.net/yayinlarimiz/yayincilik-ve-medya-sozlugu/> (Erişim Tarihi: 06.12.2023)
- Moore, Major Douglas W. (2009). *Twenty-First Century Embedded Journalists: Lawful Targets*, *Army Law*. 1
- “More than 15900” 2023 <https://www.reuters.com/world/middle-east/more-than-15900-palestinians-killed-gaza-since-oct-7-palestinian-health-minister-2023-12-05/#:~:text=7%20Palestinian%20health%20minister,-By%20Ali%20Sawafa&text=RAMALLAH%2C%20West%20Bank%2C%20Dec%205,health%20minister%20said%20on%20Tuesday> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- Myjer, Eric P.J. & Nigel, White D. (April 2002). The Twin Towers Attack: An Unlimited Right to Self-Defence?. *Journal of Conflict & Security Law*. Vol. 7. No. 1. 5-17
- “Political analysts”, 2023. <https://www.cnn.com/2023/10/08/israels-9/11-political-analysts-react-to-deadly-hamas-attack.html> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- OCHA, 2023. *Data on Casualties*. <https://www.ochaopt.org> (Erişim Tarihi: 13/12/2023)
- Önal, Hüseyin. (2023). *Filistin Meselesinin Bir Uluslararası Hukuk Sorunu Olarak Ortaya Çıkışı*. *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*. Editörler: Kayhan, Ali Kerem & Karaoğlu, Ali Osman Adalet Yayınevi.
- Özkaya, Aslı. (1997). *Medya ve Körfez Savaşı*. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 52(01). 576.
- Özyürek, Mehmet (2023), *İşgal, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları: İsrail Yerleşim Birimleri Filistin Meselesi*. *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*. Editörler: Kayhan,

Ali Kerem & Karaoğlu, Ali Osman Adalet Yayınevi.

Qualter, Terence H. (1980) Propaganda ve Propagandanın Gelişimi. Çeviren Ünsal Ozkay, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 35 Sayı: 01, 254-307.

Roberts, Adam. (1990). Prolonged Military Occupation: The Israeli-Occupied Territories Since 1967. The American Journal of International Law Vol. 84(1). 44-103

Röling, Bert V.A. (1973). International law and the maintenance of peace. Netherlands Yearbook of International Law (4), 1-103.

Safty, Adel. (Summer/Fall 1991). Language and Propaganda: Challenges to Media Interpretations of The Palestine Question. Arab Studies Quarterly . Vol. 13. No. 3/4. 91-117

Seth, Ackerman. (Winter 2001) Al-Aqsa Intifada and the U.S. Media. Journal of Palestine Studies, Vol. 30. No. 61-74, 62

Solis, Gary D. (2016). The Law of Armed Conflict: International Humanitarian Law in War. Second Edition. Cambridge. 186

Taşdemir, Fatma (2006). Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı. Uluslararası Hukuk ve Politika. 2(5). 75-89

Tokgöz, Oya (2005). Irak Savaşında Yeni Bir Gazetecilik Uygulaması: Embedded (iliştirilmiş) Gazetecilik Uygulaması. in A New Practise of Journalism in iraqi War: Embedded Journalism, içinde Savaşın Yüzleri Uzlaşmanın Aşamaları (Faces of War Phases of Reconciliation) Der. Ülkü Doğanay. Ankara Üniversitesi Basımevi. 75-85.

Turhan, Turgut. (2009) Uluslararası İnsancıl Hukuk ve İsrail'in Gazze Harekatı. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. No. 41. 161-182

Tütüncü, Ayşenur. (2022). İnsancıl Hukuka Giriş. Beta Yayınları. İstanbul

United Nations Security Council (UNSC) Res 1373 (28 September 2001) UN Doc S/RES/1373

United Nations Security Council (UNSC) Res 686 (2 March 1991) UN Doc S/RES/686

United Nations Security Council (UNSC) Res 687 (3 April 1991) UN Doc S/RES/687

United Nations Security Council (UNSC), Res 95 (1951) UN Doc S/RES/95

United Nations Security Council (UNSC), Res 101 (1953). UN Doc. S/RES/101

United Nations Security Council (UNSC), Res 338 (1973) UN Doc. S/RES/338

United Nations Security Council (UNSC), Res 242 (1967) UN Doc. S/RES/242

UNESCO. International Programme for the Development of Communication. UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity. UN Doc CI-12/CONF.202/6 (12 April 2012)

UN General Assembly (UNGA, 2022). Israeli Practices Affecting the Human rights of the Palestinian People in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem. 30-Dec-2022. (A/RES/77/247)

UNGA, 1952. The right of peoples and nations to self-determination. A/RES/637 (16 De-

- cember 1952)
- UNGA, 2019. The Safety of Journalists and the Issue of Impunity. UN GA Res 74/157 (18 December 2019)
- UNGA, 2012. Status of Palestine in the United Nations. A/RES/67/19 (4 December 2012)
- UNGA. Resolution Adopted on The Report of The Ad Hoc Committee on The Palestinian Question. A/RES/181(II) (29 November 1947)
- UNGA. Palestine: Question of an International Regime for the Jerusalem Area and the Protection of the Holy Places. A/RES/303(IV). (9 December 1949)
- UNHRC Human Rights Council, The Safety of Journalists, UN Doc A/HRC/RES/39/6 (27 September 2018).
- VAHS (1969). Vienna Convention on the Law of Treaties, May 23, 1969. 1155 U.N.T.S. 331; 8 I.L.M. 679.
- “What We Know About the War Between Israel and Hamas”, 2023 <https://www.nytimes.com/article/israel-gaza-hamas-what-we-know.html> (erişim: 06/12/2023)
- “Verilerle İsrail - Hamas savaşının bir ayı” 2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cd1p714d4d4o> (Erişim Tarihi: 06/12/2023)
- Walid, Khalidi. (1985). A Palestinian Perspective on the Arab-Israeli Conflict. Journal of Palestine Studies. Vol. 14/4. 35-48
- Watson, Geoffrey R. (2000). The Oslo Accords: International Law and the Israeli- Palestinian Peace Agreements, Oxford University Press. 36
- Williams, Raymond. 1983. Keywords: A Vocabulary of Culture and Society, Revised Edition. Fontana Press. 203-204.
- “World Reacts” 2023 <https://www.reuters.com/world/middle-east/world-reacts-surprise-attack-by-hamas-israel-2023-10-07/> (Erişim Tarihi: 05/12/2023)
- Wouters, Jan & Ruys, Tom. (2006) The Legality of Anticipatory Military Action after 9/11: The Slippery Slope of Self-Defense. Studia Diplomatica, Vol. 59. No. 1. 45-67
- Yalçinkaya, Haldun (Güz 2008). Savaşlarda Asker-Medya İlişkilerinin Geldiği Son Aşama: İliştirilmiş Gazetecilik. Uluslararası İlişkiler. Cilt 5. Sayı 19. 29-56.
- Yanagizawa-Drott, D. (2014). Propaganda and Conflict: Evidence From the Rwandan Genocide. The Quarterly Journal of Economics, 129(4). 1947–1994.
- Yoloğlu, Nurhayat. (2017) Küresel Medya ve İletişim Anlayışında Aktüel Enformasyondan Dezenformasyona Yöneliş. Middle Black Sea Journal of Communication Studies. Vol. 2(1): 8-15, 12.
- III. Cenevre Sözleşmesi. Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War (Third Geneva Convention). adopted on 12 August 1949. 75 UNTS 135 (entered into force 21 October 1950)

Türk Medyasında Hamas-İsrail Çatışması: Analiz ve Değerlendirme

Dursun YILMAZ*

Öz

Bu araştırma, 6-7 Ekim 2023 tarihlerinde başlayan Hamas-İsrail çatışmasının ulusal medyadaki sunumunu liberal basın kuramı çerçevesinde detaylı bir içerik analizi yöntemiyle incelemeyi amaçlamıştır. Özellikle, Türkiye'nin ulusal basınında etkin bir dağıtım ağına sahip olan gazetelerin, çatışmanın başladığı tarihten itibaren beş gün boyunca yayımladığı haberleri ele alarak bu haberlerin içeriğindeki farklılıkları ve benimsenen yaklaşımları ortaya koymayı hedeflemiştir. Araştırma, Hamas-İsrail çatışmasının ulusal medyadaki yansımalarını anlamak amacıyla liberal basın kuramı perspektifinden gerçekleştirilmiştir. Çalışma, Türkiye'nin ulusal basınına önemli ölçüde temsil eden gazetelerin, haber başlıkları, spotlar ve haber içerikleri ile birlikte sayfadaki konumlandırması üzerinden derinlemesine bir içerik analizi sunmuştur. Gazetelerin bu olaya yönelik farklı yaklaşımlarını ortaya koymak ve haberlerin tarafsızlık, tarafsızlık, haber ile yorum ayrımı gibi kriterler açısından nasıl değerlendirildiğini incelemek, temel odak noktası olmuştur. Bulgular, farklı gazetelerin Hamas ve Gazze ile ilgili farklı pozisyonlar benimsediğini gösterirken, aynı zamanda bazı gazetelerin daha hakkaniyetli bir yaklaşım sergileyerek her iki tarafın perspektifine yer verdiğini göstermiştir. Bu çalışma, medyanın çatışma haberleri üzerindeki etkisini daha derinlemesine anlamak ve çeşitli perspektifleri ortaya koymak için önemli bir adım atmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hamas-İsrail Çatışması, Gazete İncelemesi, İçerik Analizi, Haber, Objektiflik

*Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tokat, Türkiye

E-mail: dursun.yilmaz@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6161-3482
DOI: 10.37679/trta.1388643

YILMAZ, D. (2024). Türk Medyasında Hamas-İsrail Çatışması: Analiz ve Değerlendirme. TRT Akademi, 09(20), 80-123. <https://doi.org/10.37679/trta.1388643>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 09.11.2023
Revizyon Tarihi: 18.01.2024
Kabul Tarihi: 18.01.2024

Hamas-Israel Conflict in Turkish Media: Analysis and Evaluation

Dursun YILMAZ

Abstract

This research aimed to examine the presentation of the Hamas-Israel conflict, which started on October 6-7, 2023, in the national media with a detailed content analysis method within the framework of liberal press theory. In particular, it aims to reveal the differences in the content of these news and the approaches adopted by dealing with the news published by newspapers with an effective distribution network in Turkey's national press for five days from the date of the conflict. The research was carried out from the perspective of liberal press theory in order to understand the reflections of the Hamas-Israel conflict in the national media. The study presented an in-depth content analysis of newspapers that significantly represent Turkey's national press, through their positioning on the page, along with news headlines, spots and news content. The main focus has been to reveal the different approaches of newspapers towards this event and to examine how the news is evaluated in terms of criteria such as impartiality, bias, and the distinction between news and commentary. While the findings showed that different newspapers adopted different positions regarding Hamas and Gaza, they also showed that some newspapers took a more equitable approach and included the perspectives of both sides. This study has taken an important step towards a more in-depth understanding of the media's influence on conflict news and revealing various perspectives.

Keywords: Hamas-Israel Conflict, Newspaper Review, Content Analysis, News, Objectivity

Research Paper

Received: 09.11.2023

Revised: 18.01.2024

Accepted: 18.01.2024

1. Giriş

Medya, toplumu etkileyen ve yönlendiren önemli bir iletişim aracı olarak kabul edilir. Medya kuruluşları; haber, bilgi, eğlence, kültür ve diğer içerikleri aracılığıyla topluluklar arasında iletişim kurmayı sağlar. Genellikle yazılı, görsel veya işitsel araçlar kullanarak geniş kitlelere ulaşabilen medya; gazeteler, televizyon, radyo, internet ve sosyal medya gibi platformlar aracılığıyla bilgilerin paylaşılması ve toplumsal etkileşimde bulunulması için önemli bir rol oynar. Toplumun başvurduğu ilk bilgi kaynaklarından biri olan medya; haber, analiz ve yorumlar aracılığıyla bilinci şekillendirme potansiyeline sahiptir. Medya kuruluşları genellikle kendilerini “tarafsız, bağımsız ve özgür” olarak tanıtır ancak her biri kendi ideolojik perspektifine sahiptir. Bu sebeple medyanın olayları objektif ve tarafsız bir biçimde sunma amacı, haber söylemlerini ideolojik etkilerle karşılaştırılabilir. (Atabek, 1994, s. 27; Bélair-Gagnon, 2013, ss. 478-492; Yüksel, 2022, s. 521).

Medyanın toplum üzerindeki etkisi büyük önem taşımaktadır. Haber, bilgi, eğlence ve kültür aracılığıyla topluluklar arasında iletişim kurma rolüyle birlikte, medyanın etkisi yalnızca bu alanlarla sınırlı değildir; aynı zamanda belirli olayları ele alma biçimi de kritik öneme sahiptir. Filistin (Hamas)-İsrail çatışması, medyanın olayları nasıl sunup değerlendirdiği konusundaki etkilerini anlamak açısından örnek teşkil etmektedir. Bu karmaşık sürecin tarihsel kökenleri, medyanın içeriğini ve dilini şekillendirirken, toplumların algıları üzerinde de etkiler yapmıştır.

Filistin-İsrail çatışması, tarihsel kökeni olan ve bölgede uzun süredir devam eden karmaşık bir süreçtir. İsrail devletinin 1948’de kurulması, Filistin toprakları üzerindeki tarihî bir dönemin başlangıcını işaret ederken, 1967 Altı Gün Savaşı, İsrail’in Gazze Şeridi, Doğu Kudüs, Golan Tepeleri ve Batı Şeria’yı ele geçirdiği bir dönemi başlatmıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) kuruluşu ve Oslo Anlaşmaları (1993-1995) ile barış sürecinin başlamasına rağmen çatışmalar devam etmiştir. Hamas’ın 1987’deki kuruluşu, İsrail ile mücadele amacı güden yeni bir oyuncunun sahneye çıkmasına neden olmuştur. İkinci İntifada (2000-2005) dönemi, taraflar arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. 2008-2009, 2012 ve 2014’teki Gazze Savaşları, şiddet olaylarının arttığı dönemler olarak öne çıkmıştır. Bugün, çatışmalar hâlâ devam etmekte olup, güvenlik, toprak ve statü sorunları, taraflar arasındaki temel anlaşmazlıkların belirleyicisi konumundadır (East, ve America, 2023; Samuel, 2023, ss. 3-9; Yıldırım, 2021, ss. 3840-3884).

Bu makale, 7 Ekim gecesi Hamas’ın askeri kanadının İsrail’e yönelik gerçekleştirdiği saldırıları ve bu saldırıların ardından İsrail’in, Gazze’ye başlattığı misillemele-ri ulusal ve yaygın medyanın odak noktası olarak ele almaktadır. Bu çerçevede, Aydınlık, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Karar, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Akit,

Yeni Birlik, Yeni Şafak ve Yeniçağ gazetelerinin savaşıla ilgili haberleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. İncelenen haberler, 8 Ekim 2023 ile 12 Ekim 2023 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Haberler, ilgili gazetelerin basılı versiyonlarının birinci sayfalarından derlenmiştir. Bu çerçevede, benzer veya aynı konuya odaklanan haberler seçilip incelenerek ilgili gazetelerin haberlerindeki farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, Türkiye'deki medya duruşunun anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla ülkede etkin bir şekilde yayımlanan ve geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan bir dizi gazeteyi incelemeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, geniş bir dağıtım ağına sahip olan (Bkz. Tablo 1) ve toplumu etkileyen önemli konularda haber ve bilgi sunan bazı öne çıkan gazeteler ele alınmıştır. Örneklemin seçimi sürecinde, belirlenen temel kriter 8-12 Ekim 2023 tarihleri arasında ülkede yayımlanan 12 farklı gazetenin içerik analizlerine dayanmaktadır. Bu analizler, her bir gazetenin haber öncelikleri, olaylara yaklaşımı, editoryal tutumu ve kamuoyu oluşturmadaki etkisi gibi önemli unsurları içermektedir. Bu yöntemle, seçilen gazetelerin medya sahnesindeki rolü ve toplum üzerindeki etkisi daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve Türk mediasındaki çeşitli seslerin anlaşılmasına katkı sağlanmış olacaktır.

Gazetecilik, haberin objektifliği veya tarafsızlığı gibi konularla birlikte ele alınan temel unsurlardan biridir. Aynı zamanda haber fotoğrafları ve tasarım, metinlerin yanı sıra gazetelerin etkileyiciliği ve anlaşılabilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle incelemeye dâhil edilen gazetelerin çözümlemeleri yapılmadan önce haberle ilgili bileşenlere dair açıklamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda aşağıda belirtilen bazı tanımlara yer verilmiştir.

Haber, çok sayıda farklı tanıma sahip olan bir kavramdır ve tek bir evrensel tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışma için bazı tanımları incelemek yararlı olacaktır. Örneğin, Oya Tokgöz'e göre haber; bir fikrin, sorunun veya olayın hikâyeleştirilerek sunulmasıdır (2021, s. 12). Bu tanım incelediğinde, haberin gerçek ile olan ilişkisinin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Başka bir tanımla habercilik; gerçek, yeni, anlaşılır, ilginç veya önemli olayları basit, sade bir dil kullanarak, açık ve kesin bir biçimde, tarafsızlık ilkesine uygun olarak haberleştirme (özetleme: biçimlendirme) işlemi ve ardından hızla yayılmasını sağlama işlemidir (Girgin, 2003, s. 96). Bu tanıma göre haber temel olarak gerçeği anlaşılır ve objektif bir biçimde sunma çabasıdır.

Ancak bununla birlikte, Gaye Tuchman (1978), "Making News: A Study in the Construction of Reality" adlı kitabında gazetecilik pratiğini anlamak için toplumsal, kültürel ve ekonomik faktörleri detaylı bir şekilde ele almıştır. Kitap, haberlerin seçilmesi, düzenlenmesi ve sunulmasındaki süreçlerin sadece profesyonel ga-

zetecilik normlarına değil, aynı zamanda geniş toplumsal bağlamlara ve kültürel dinamiklere de dayandığını vurgulamıştır. Tuchman, haberin nasıl inşa edildiğini anlamak için gazetecilerin kararlarını ve uygulamalarını çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik etmenlerle bağlantılı olarak değerlendirmiştir. Bu şekilde, haberin ortaya çıkış sürecini sosyal yapının bir yansıması olarak ele alarak, medyanın toplumla etkileşimini ve haber üretimindeki çeşitli güç dinamiklerini ortaya koymuştur.

Lippmann (1965), bireylerin gerçekliği doğrudan gözlemleyerek anlamak yerine medya aracılığıyla filtrelenmiş bir şekilde algıladıklarını ifade etmiş ve bu sürecin haberin oluşturulmasında ve toplum üzerindeki etkilerinde önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Galtung ve Ruge (1965) ise haber değerliliği üzerinde çözümleme yaptıkları çalışmalarında gazete haberlerinin nasıl oluşturulduğunu belirleyen temel faktörleri tanımlayarak frekans, eşsizlik, eşlilik, uzaklık, çatışma, öncelik, etki ve yaygınlık gibi kriterlerin haber değeri taşıma potansiyelini nasıl etkilediğini sistemli bir şekilde analiz etmişlerdir. Bu faktörler, bir olayın haber olma olasılığını belirlemede gazetecilerin kararlarını ve haber seçimlerini şekillendiren önemli ölçütleri temsil ettiğini ifade etmişlerdir.

Görseller, haberin anlatmak istediği hikâyeye duygusal bir derinlik kazandırma potansiyeli taşır. Kullanılan fotoğraflar, grafikler ve diğer görsel unsurlar, okuyucunun içeriğe daha derinlemesine bağlanmasına yardımcı olabilir. Anahtar kelimeler, haberin ana temasını belirleyen ve odaklanılan konuyu vurgulayan kritik unsurlardır. Ek olarak haberin yazarı ve kaynağı, içeriğin güvenilirliği üzerinde etkili bir rol oynayabilir. Bu sebeple haberin üretildiği medya kuruluşunun itibarı analiz sürecinde dikkate alınmalıdır. Tarih ve zaman unsurları, haberin güncelliğini ve zaman içindeki evrimini anlamak açısından önem arz eder. Dil ve ton kullanımı, gazete haberlerinde duygusal tonu, tarafsızlığı veya tarafıllığı değerlendirmek için detaylı bir şekilde incelenmelidir.

Gazete haberlerinin içerik analizi sürecinde dikkate alınması gereken bir dizi önemli unsur bulunmaktadır. Başlık, haberin ana temasını yansıtan bir öge olarak öne çıkar. Başlıklar, okuyucunun dikkatini çekmek ve haberin özünü hızlıca anlamalarını sağlamak amacıyla özenle seçilir. Alt başlıklar ise haberin detaylarına işaret ederek içeriğin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlar.

Objektiflik ilkesi, “değer yargılarından arınmış bir gazeteci” fikrini ortaya koyar. Ancak tarafsızlık, gazetecinin haber metninde kendi görüşlerini açıkça ifade etmemesidir. Aynı şekilde dengelilik, “objektif” ve “tarafsız” habercilik, bir teminat ilkesi olarak kabul edilir ve gazetecinin farklı görüşlere adil bir şekilde yer vermesini gerektirir (Hackett, 1998, s. 33). Haberlerde objektiflik, yorum ve manipülasyon arasındaki ince çizgide önemli bir denge gerektirir. Haberin objektif bir

şekilde sunulması, olayların tarafsız bir perspektiften aktarılmasını ifade eder; ancak aynı zamanda, haberin anlaşılır ve etkili olması için yazarın seçtiği kelimeler, vurgular ve yapı, okuyucuda belirli bir duygusal tepki uyandırma potansiyeli taşır. Bu noktada, objektifliğin yorumun sınırları içinde kalarak, haberin manipülasyona açık olmadan, objektif bir biçimde sunulması önemlidir.

Günümüz haberciliğinde sıkça tartışılan konulardan biri de objektifliktir. Objektiflik, bir habercinin kişisel görüşlerini olaya katmadan aktarabilme yeteneği olarak tanımlanır. Bu konuda Altschull, bir habercinin “objektif olmama” suçlamasından kaçınmak için dört önemli noktaya dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir: İtibar oluşturan konularda tarafların görüşlerine yer verilmelidir, iddia edilen konularda açıklamalara yer verilmelidir, haber kaynağının sözleri doğrudan tırnak içinde verilmelidir ve haberde somut gerçeklere yer verilmelidir (1984, s. 131).

Öte yandan, objektiflikle ilgili olarak Işık ve Akbaba, haberlerin nitelik, denge ve eşit zaman ve alan kuralına uyması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu, haberlerin güçlü bir temele dayandırılması ve farklı görüşlere adil bir şekilde yer verilmesi anlamına gelmektedir (2004, s. 148).

Hamas-İsrail çatışması, bölgesel bir sorun olup tarihsel kökenlere, toprak anlaşmazlıklarına ve karmaşık politik dinamiklere dayandığına yukarıda değinilmiştir. Neil Caplan’ın (2020) “The Israel-Palestine Conflict: Contested Histories” adlı kitabında yapılan ayrıntılı inceleme, Hamas (Filistin)- İsrail çatışmasının tartışmalı konularına ışık tutmaktadır. Yazar, genel tanımlamalardan olayların adlandırılmasına kadar çeşitli kavramların, bu tarihi sürecin algılanışını şekillendirmedeki rolüne odaklanmıştır. Çalışmada, Filistin-İsrail çatışmalarının genel tanımlamaları, ana karakterlerin adlandırılması ve olayların adlandırılması üzerinde durularak, kavram seçiminin önemine vurgu yapılmıştır. Yazar, savaşan tarafları tanımlarken kullanılan terimlerin, özellikle “terörist” ve “özgürlük savaşçısı” gibi ifadelerin, okuyucuda hangi duyguları ve değerlendirmeleri uyandıracığına dikkat çekerek kavramların olayların algılanışındaki kritik rolünü vurgulamıştır (Caplan, 2020, s. 6).

Bu çerçevede, Hamas-İsrail çatışmasını liberal öğretiyi benimseyen basın, Filistin topraklarındaki İsrail politikaları, sivil kayıplar, yerinden edilmeler, insan hakları ve uluslararası hukuk perspektifinden ele aldığı iddiasındadır. Ancak, liberal basının bu konudaki haberleştirme biçimi, Neil Caplan’ın çalışmasındaki tartışmalı konuları göz önüne sererek ele alınmalıdır. Bu bağlamda, liberal basın anlayışının çatışmanın haberleştirilmesindeki rolü ve gazetelerin sunumlarının objektiflik açısından değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Liberal basın anlayışı, medyanın sansürden özgür olması, fikirlerin çeşitliliğine izin verilmesi, eleştirel

bir bakış açısı benimsemesi ve ulusal sınırların ötesinde iletişim özgürlüğüne vurgu yapmaktadır (Özer, 2010, s. 40). Bu kapsamda, liberal medya kuramının çatışmaları haberleştirme sürecinde nasıl uygulandığını anlamaya yönelik temel prensipleri ele almıştır. Özetle, liberal medya kuramının çatışma haberlerini ele alma şeklinin bu analizde anlaşılmasına çalışmıştır.

Liberal basının iddia ettiği objektiflik, özellikle İsrail'in, Gazze'ye müdahalesi gibi hassas konularda sıkça sorgulanmıştır. Örneğin, liberal basın genellikle insan haklarına vurgu yaparak çatışmayı ele alırken, İsrail'in güvenlik endişelerini vurgulamamış olabilir mi. Bu durum, liberal basının ideolojik eğilimleriyle çatışabilir ve nihayetinde haber sunumunun objektifliğini de zorlayabilir. İsrail-Gazze çatışması gibi karmaşık olaylarda, liberal basının bakış açısı ve vurguları, haberin objektiflik iddiasını etkileyebilir.

Seçilen Türk gazeteleri (Aydınlık, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Karar, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Akit, Yeni Birlik, Yeni Şafak ve Yeniçağ), çatışma haberlerini objektiflik açısından analiz etmek amacıyla incelenmiştir. Gazetelerin çatışma konularındaki objektiflik düzeyini değerlendirmek amacıyla, başlık ve haber tonu üzerinden saldırılar ele alınmıştır. Bu kapsamda, başlıkların objektifliği, haber tonunun tarafsızlığı, duygusallığı ve etkileyciliği değerlendirilmiştir. Dil kullanımına odaklanılarak, haberlerde tarafsız ve objektif ifadelerin ne ölçüde kullanıldığı, taraflı ifadelerin varlığı ve provokatif kelimelerin kullanımı analiz edilmiştir. Çatışmanın taraflarının temsil edilmesine özel bir vurgu yapılmış ve haberlerde geçen olayların taraflarının dengeli ve hakkaniyetli bir şekilde temsil edilip edilmediği değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, bir tarafla ilgili aşırı vurgular veya eksiklikler ele alınmıştır.

Liberal basının iddia ettiği objektiflik, çatışmaların haberleştirilmesi bağlamında karmaşık bir konudur. Bu karmaşıklık, gazetelerin siyasi eğilimleri ve okuyucu kitlesiyle etkileşimi üzerinden objektiflik iddiasının sorgulanabilir olmasından kaynaklanmaktadır. Türk basınından seçilen örneklem üzerinden yapılan analiz, demokratik değerlere, basın özgürlüğüne ve çeşitliliğe dayanarak okuyuculara çatışmanın farklı boyutlarını sunmayı amaçlamıştır. Ancak, farklı siyasi görüşleri temsil eden gazetelerin, kendi görüşleri doğrultusunda haberlerine yorum kattıkları ve tarafların tarihi süreç ve kamu vicdanındaki yerini dikkate almadan yayım yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, liberal basın kuramının belirlediği ilkelerle yayıncılık yapmadıkları, tarafsız ve objektif haberlerle kamuoyunun serbest oluşumuna ne derece katkıda buldukları konusunda soru işaretleri uyandırmaktadır.

2. Yöntem ve Gereç

Bu çalışmaya konu olan araştırmada yukarıdaki sorun sunumu çerçevesinde içerik çözümlemesi yöntemiyle gazetelerin Hamas-İsrail çatışma haberlerini objektif olarak sunup sunmadıkları ortaya konmuştur. Bu bağlamda, içerik çözümlemesini tanımlayan ve uygulayan ilk isim olarak kabul edilen Berelson'a göre, içerik çözümlemesi iletişimde kullanılan yazılı ve açık içeriğin objektif, sistematik ve sayısal tanımlamalarını yapan bir araştırma tekniğidir (Berelson, 1952, Aktaran: Öğülmüş, 1991, s. 216). İçerik çözümlemesi çok çeşitli alanlarda kullanılsa da asıl amacı gazetelerin belirli bir zaman dilimini içeren nicel verilerini sistematik ve objektif bir şekilde analiz etmektir. Holsti (1969) ise belirli bir iletişim formundaki belgeleri inceleme ve kategorize etme süreci olarak içerik analizini tanımlamıştır. Başka bir ifadeyle içerik çözümlemesinin amacı, bir metni tasvir etmek veya açıklamak değil, metin içeriğinden hareketle toplumsal gerçeklikle ilgili sonuçlar çıkarmaktır (Gökçe, 1995).

İçerik analizi yöntemi, diğer analitik araçlara göre önemli avantajlara sahip olması nedeniyle çalışmada tercih edilmiştir. Krippendorff (2018), içerik analizini "içerikleri açıklamak, sınıflandırmak ve ölçmek için bir araştırma tekniği" olarak tanımlamıştır. Bu yöntem, metin, resim, ses veya video içeriği gibi çeşitli iletişim türlerini analiz etmek amacıyla kullanılabilir. Berelson (1952 içerik analizini iletişim araştırmalarındaki medya içeriğini anlama, sınıflandırma ve çözümleme amacıyla kullanılan bir yöntem olarak ele almıştır (Aktaran: Öğülmüş, 1991, s. 216). Temel olarak, içerik analizi araştırmacılara bir konunun temel özelliklerini belirleme ve belirli bir zaman diliminde veya bağlamda belirli bir konuyla ilgili olan belgelerin içeriğini anlama imkânı tanır. Bu tanım, içerik analizini bir belge veya medya içeriğini sistematik olarak inceleme ve kategorize etme süreci olarak ele almaktadır.

Çalışma, Türkiye genelinde geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden ve ulusal düzeyde günlük olarak yayımlanan Aydınlık, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Karar, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Akit, Yeni Birlik, Yeni Şafak ve Yeniçağ gazetelerini kapsamaktadır. Bu gazetelerin seçiminde, siyasi eğilimleri, tirajları ve medya gruplarına bağlılıkları gibi faktörler dikkate alınmıştır. Gazeteler bu doğrultuda seçilmiştir.

Gazete	Aydınlık	Bir Gün	Cumhuriyet	Hürriyet	Karar	Milliyet
Tiraj*	10.416	4.622	17.193	129.717	50.841	99.611
Tarih	* https://medyatakup.com.tr/ (Erişim: 30.12.2023) 10 Temmuz - 16 Temmuz 2023 Gazetelerin Tirajları Gazeteler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.					

Gazete	Sabah	Sözcü	Yeni Akit	Yeni Birlik	Yeni Şafak	Yeniçağ
Tiraj*	134.010	105.525	53.244	32.168	51.899	50.113
Tarih	* https://medyatakip.com.tr/ (Erişim: 30.12.2023) 10 Temmuz - 16 Temmuz 2023 Gazetelerin Tirajları Gazeteler alfabetik sıraya göre sıralanmıştır.					

Tablo 1. Türkiye'deki Ulusal Gazetelerin Tirajları

Araştırma, gazetelerin birinci sayfasındaki haberleri inceleyerek basının gündemini anlamaya ve analiz etmeye odaklanmıştır. Gazetelerin birinci sayfaları genellikle gazetenin vitrini olarak kabul edilir ve en önemli konuların burada yer aldığı varsayılır (Yılmaz ve Sezgin, 2020; Yılmaz, 2016). Okuyucuların ilgisini çeken ve gazetenin genel görüşünü yansıtan bu kritik bölüm, çalışmanın sınırlarını oluşturmuştur.

Türkiye'de basın ve yayın faaliyetleri zaman içinde çeşitli evrimler geçirmiştir. Bu evrimlerde, siyasal erkin etkisi oldukça belirgin bir rol oynamıştır. Ayrıca, basının holdingler aracılığıyla şekillenmesi, sermaye ilişkileri ve iç rekabet gibi faktörler, medya sahipliği yapılarının sık sık değişmesine neden olmuştur. Bu değişim süreçleri, özellikle Hürriyet, Milliyet, Sabah gibi köklü gazetelerin yayın politikalarında da dönüşümlere sebep olmuştur. Medya dışı faaliyetleri yürüten holdingler ya da plaza gazeteciliği olarak bilinen yayın kuruluşları, bu değişim süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır (Kadioğlu, 2018; Olkun, 2013; Topuz, 2003). Türkiye'deki köklü gazeteler arasında yer alan Cumhuriyet gazetesi gibi bazı yayın organlarının sahiplik ve sermaye yapılarında birtakım değişimler yaşanmasına rağmen genel olarak yayın politikalarını büyük ölçüde sürdürmüşlerdir.

Basın dünyasındaki evrimler ve güncel durum da dikkate alınarak, araştırma örneğini oluşturan gazeteler, sahiplik ve sermaye yapılarındaki değişimlere rağmen genel olarak yayın politikalarını sürdürmüşlerdir. Medya dışı faaliyetlere yatırım yapan holdinglerin etkisiyle birlikte, gazetelerin içerik, yönetim ve stratejilerinde meydana gelen değişimler, medya sektöründeki dinamikleri şekillendirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'deki medya ortamının evrimi, sadece gazetelerin içsel dinamikleriyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda siyasal, ekonomik ve ticari etkenlerin etkileşimiyle şekillenmiştir (Bulunmaz, 2011, s. 237-246; Erdoğan, 2007, s. 42-49; Özkır, 2013, s. 69-94). Araştırma sürecinde kullanılan metodoloji ve analiz yöntemleriyle birlikte, gazeteler aşağıdaki şekilde kategorize edilmiştir:

- Hürriyet ve Milliyet gazeteleri (Liberal Ana akım): Bu gazeteler kuruldukları dönemden bugüne kadar sahiplik yapılarında pek çok değişikliğe maruz kalmışlardır. Günümüzde ise bu markalar, Demirören Yayın Holding bünyesinde yer almaktadır. Bu gazeteler, Atatürk Milliyetçiliği, laiklik savunucusu ve Batı yanlısı liberal ana akım medyanın önde gelen temsilcileri olarak tanımlanmaktadır (Özkır, 2013, s. 45-70).
- Sabah ve Yeni Birlik (Merkez Sağ): Sabah gazetesi, Kalyon Holding çatısı altında faaliyet gösteren bir medya markasıdır. Gazete, 1985 yılında yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahiplik yapısı ve yayın politikaları zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramış ancak genel olarak merkez sağda konumlanmıştır (Kuyucu, 2013, s. 144-163). Türkiye'nin en çok satan gazetelerinden biri olarak bilinmekte ve 2023 itibarıyla da bu başarısını sürdürmektedir (Bkz. Tablo 1). Yeni Birlik gazetesi ise 2016 yılında bir gazeteci olan Avni Özgürel tarafından kurulmuş, milliyetçi merkez sağ politikalar doğrultusunda yayın yapmaktadır. Her iki gazete de merkez sağ ana akım medyanın temsilcileri olarak nitelendirilebilir.
- Cumhuriyet, Birgün, Aydınlık ve Sözcü, gazeteleri ise solun farklı eğilimlerini temsil eden yayınlar kategorisinde çalışmaya dâhil edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin yayın politikasında zaman içerisinde bazı siyasi tutarsızlıklar yaşanmış olmasına rağmen genel olarak kuruluş misyonunu oluşturan Atatürk ilke ve devrimleri konusundaki hassasiyetini sürdürdüğü ifade edilebilir (Kaya, 2010, s. 74-91). Birgün gazetesi, "Halkın gazetesi" söylemiyle ve "Patronsuz gazete" olma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Sermaye ilişkisine girmeyen gazete, sosyalist ideoloji etrafında çevre, kadın, LGBTI+ haklarına saygı gösterir ve bu hakların savunucusudur. Yoksulluk, engellilik ve sosyal adalet konularında yüksek toplumsal farkındalık sunar (Altındal, 2019, s. 5). Aydınlık gazetesi, uzun yıllardır "Görev Vakfı" bünyesinde yayın yapmaktadır. Bu gazetenin finansmanını sağlayan unsur ise söz konusu vakfın 125 mütevelli üyesidir. Aydınlık gazetesi, bu vakfın desteğiyle patronsuz bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Özellikle sosyalizm ve ulusalcılık temelinde yayınlarını sürdüren gazete, son zamanlarda dolaylı olarak da olsa iktidarı destekleyen içeriklere yer verdiği gözlemlenmiştir (Özata, 2023, s. 182; Yüksel, 2022, s. 503-528). Sözcü gazetesi, 27 Haziran 2007 tarihinde İstanbul merkezli olarak kurulmuştur. Genellikle mevcut hükûmeti eleştiren yazılarıyla bilinen bu gazete, özellikle Türkiye'deki seküler kesim içerisinde popülerlik kazanmıştır (Nalçinkaya, 2022, s. 1738).

- Yeni Şafak, Yeni Akit ve Karar gazeteleri, muhafazakâr sağıın çeşitli ekollerini temsilen örnekleme dâhil edilmişlerdir. Yeni Şafak gazetesi, ilk yayınına 10 Şubat 1974'te başlamış olup 1995-1998 yılları arasında İz Yayıncılık tarafından işletilmiştir. 1998'den sonra Albayrak Grubu tarafından satın alınmıştır. Özellikle diğer gazetelerle karşılaştırıldığında, gazetenin muhafazakâr yapısını koruyarak ciddi, düşünce ve yoruma dayalı bir içeriğe odaklandığı belirtilmektedir (Şark, 2010, s. 28). Yeni Akit gazetesi, 2001 yılında "Anadolu'da Vakit" adıyla kurulmuş ve İslamcı bir gazete olarak tanımlanmıştır. İslami yayın anlayışını sürdürerek, 2010 yılında "Yeni Akit" ismini benimsemiştir (Bıyıklı ve Tiryaki, 2023, s. 121). Karar, 2015'te çağdaş, muhafazakâr ve Müslüman bir çizgide yayımlanan bir gazete olduğu Vikipedi'de yer almaktadır (Vikipedi, Erişim Tarihi: 04.01.2024).
- Yeniçağ, milliyetçi kesimleri temsil ettiği düşüncesiyle çalışmaya dâhil edilmiştir. Gazete, 2002 yılında "Türkiye Türklerindir" ve "Dünyayı Türkçe Okuyun" sloganlarıyla yayın hayatına başlamıştır (Vikipedi, Erişim Tarihi: 04.01.2024).

Bu gazeteler arasında 1924 tarihinde kurulan Cumhuriyet, Türkiye'de yayımlanan günlük gazetelerin en köklüsüdür. Hürriyet 1948'den, Milliyet 1950'den bu yana aralıksız yayın yapmaktadır. Diğer gazeteler daha sonraki farklı tarihlerde kurulmuş yayınları bazen inkitaya uğrasa da bugüne kadar gelmiş farklı siyasi çizgileri yansıtmaktadırlar.

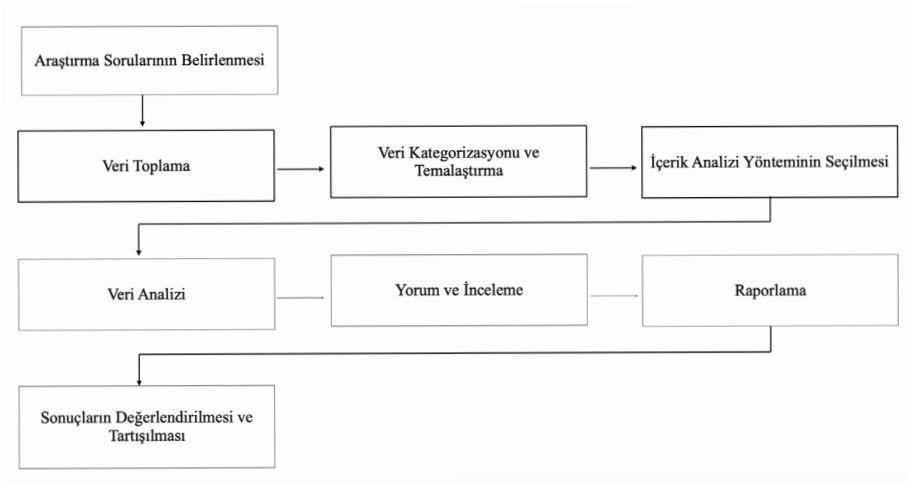
Türkiye'deki medya gruplarına yönelik kullanılan terimler, ülkedeki siyasi çeşitliliği ifade etme amacını taşımaktadır. Örneğin, "ana akım", "liberal", "muhafazakâr" ve "merkez sağ" gibi terimler, farklı bireyler ve gruplar arasında çeşitli yorumlara yol açmaktadır. Bu durum, terimlerin tanımlanması konusunda çeşitli perspektifler arasında çeşitlilik ve anlam zenginliği oluşturabilir. Bu araştırmada ele alınan gazetelerin sınıflandırılmasında, gazetelerin kendi konumlandırımlarının kamusal algıdaki önemi büyük bir faktördür.

Bu bağlamda, gazetelerin birinci sayfalarında yer alan haberlerin sunumu, dili, niteliği, sayfadaki konumu, tasarımı ve görselleri gibi belirli değişkenlerin sistematik ölçümleri yapılmıştır. Haberin içeriğinde kullanılan dil, haberin üslubu, seçilen kelimeler ve kullanılan ton gibi değişkenler ile Hamas-İsrail arasındaki çatışmalara yaklaşım ele alınmıştır. Savaş hakkında olumlu veya olumsuz net değerlendirmeler içermeyen, daha objektif ifadelerin kullanıldığı haber içerikleri nötr kabul edilmiş ve buna göre tasnif edilmiştir. Bu çalışmada, örneklem içerisine dâhil edilen gazetelerde yer alan haberler, tablo ve görsel aracılığıyla ulusal basının Hamas-İsrail çatışmasının medyadaki sunumu değerlendirilmiştir.

Analiz boyunca kullanılacak olan bazı ölçütlerin açılımı şu şekildedir:

- Haber dağılımı: Savaşla ilgili gazetelerde yayınlanan ilgili haberlerin sayfadaki oranı,
- Haberin gazetedeki konumu: Sayfa içerisindeki yeri (manşet, sürmanşet, üst kuşak, orta kuşak vb.),
- Haberin sunumu: Fotoğraf, karikatür, grafik şeklinde sunulup sunulmadığı,
- Haberin niteliği ve içeriği: Haberin nasıl aktarıldığının yanı sıra kullanılan dil, ton ve ifade biçimi, haberin içeriğinin tarafsızlık, duygusallık veya etkileyicilik gibi ölçütlere göre değerlendirilmesini içerir.

Çalışmanın evreni çatışma ile ilgili basında yer alan haberlerdir. Örneklem ise söz konusu gazetelerin birinci sayfalarında 8-12 Ekim 2023 tarihlerinde yayımlanan konu ile ilgili haberlerdir. İlk olarak sadece birinci sayfaları ele alınmış, diğer sayfalar çalışmanın dışında bırakılmıştır. İkinci olarak savaşla ilgili doğrudan veya dolaylı haberler incelenmiş ve gazetelerin birinci sayfalarında yer alan diğer haberler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Üçüncü olarak bahsi geçen yayın organlarının basılı versiyonları temel alınmıştır. Son olarak söz konusu gazetelerin 8-12 Ekim 2023 tarihleri dışındaki sayıları örnekleme dâhil edilmemiştir.

Şekil 1. Gösterişçi Duyarlılık Türlerine Göre Paylaşımların Niteliği

Şekil 1’de yer alan yol haritası, gazetelerin içerik analizini gerçekleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Şekil 1’deki yol haritasının açıklaması şu şekildedir:

1. **Araştırma Sorularının Belirlenmesi:** İlk adım, analizin amacını belirlemek ve hangi sorulara cevap arandığını anlamaktır. Bu bağlamda, araştırmancının hedefleri, odak noktaları ve beklenen çıktıları göz önüne alınarak aşağıdaki sorular belirlenmiştir.
  - Gazeteler, çatışmaları nasıl tanımlamıştır?
  - Gazeteler, ölenlerin tanımlanmasında hangi kavramları vurgulamıştır?
  - Gazeteler, işgalci ve yerleşimci tanımlamalarını hangi bağlamda kullanmıştır?
  - Gazeteler, devlet tanımlamalarında nasıl bir dil kullanılmıştır?
  - Gazeteler, çatışan tarafları (aktörleri) tanımlamalarında hangi kelimeleri öne çıkarmıştır?
  - Gazeteler, çatışmaları haber başlıklarına (manşetlere) nasıl taşımıştır?
  - Gazeteler, çatışmalara ilk sayfalarında nasıl ve ne ölçüde yer vermiştir?
  - Gazeteler, hangi tarafları desteklemiştir veya eleştirmiştir? İki taraf arasında nasıl bir tavır ortaya koymuşlardır?
  - Gazeteler, çatışmanın taraflarına yönelik nasıl bir dil ve üslup kullanmışlardır?
2. **Veri Toplama:** Örneklem alınan gazetenin birinci sayfalarının bir aylık yayımları dosyalanmıştır. Daha sonra bu gazetelerin, araştırmancının sınırlılıkları içerisinde incelenen haberlerinin 8-12 Ekim 2023 tarihli beş günlük birinci sayfaları ayrı bir dosya oluşturulmuştur.
3. **Veri Kategorizasyonu ve Temalaştırma:** Gazetelerden elde edilen veriler, belirli kategorilere veya temalara göre düzenlenmiştir. Bu doğrultuda haberlerde yer alan ilgili kategorilerdeki tüm sözcükler sayılmış ve tekrarlanma oranının fazlalığı nedeniyle kategorize edilerek temalaştırılmıştır. Bu adım, analizi daha spesifik hale getirerek verilerin düzenlenmesine yardımcı olmuştur (Tablo 2'ye bakınız.)
4. **İçerik Analizi Yönteminin Seçilmesi:** İçerik analizi için kullanılacak yöntemler belirlenmiş ve bu doğrultuda içerik analizi kodları kullanılmıştır.
5. **Veri Analizi:** Kodlanmış veriler üzerinde frekans analizi yapılarak tema ve alt temaların ne kadar sıklıkla geçtiği tespit edilmiştir (Tablo 2). Tema analizi yapılmış her bir tema ve alt tema için haber metinleri detaylı bir şekilde inceleyerek ana temalar ve bu temalar altında geçen özel unsurları belirlenmiştir.
6. **Yorum ve İnceleme:** Analizin sonuçları yorumlanmış, bulgular araştırma so-

ruharına göre değerlendirilmiştir.

7. **Raporlama:** Analizin sonuçları raporlanmış ve bu rapor, bulguların, yöntemlerin, kullanılan analiz tekniklerinin ve sonuçların detaylı bir şekilde açıklanmasını içermektedir.
8. **Sonuçların Değerlendirilmesi ve Tartışılması:** Analizin genel sonuçları değerlendirilmiş ve tartışılmış, bulguların genel anlamı, katkıları, sınırlamaları sunulmaya çalışılmıştır.

Temalar	Saldırıların tanımlanması	Savaşanların tanımlanması	Ölenlerin tanımlanması	İşgalci-Yerleşimci tanımlanması	Devlet tanımlanması	Aktörlerin tanımlanması
Alt Temalar	Saldırı (162), Savaş (94), Çatışma (65), Operasyon (43), Abluka (39), Harekât (25), Baskın (16), Aksa Tufanı (11), Misilleme (3),	Ordu (30), Militan (27), Terörist (21), Örgüt (16), Direnişçi (15), Askeri kanat (12), Savaşçı (8), Mücahit (3),	Ölü- öldü- öldürüldü (47), Katliam (48) Hayatını kaybetti (35), Can kaybı (16), Şehit (9), Soykırım (9), Yaşamını yitirdi (5)	İşgalci (30), Yerleşimci (8)	İsrail (671), Filistin (320), Filistin devleti (23), Terör devleti (9), Katil devlet (8) Haydut devlet (3), Siyonist devlet (3), İsrail devleti (2),	Hamas (218), Filistinli (109), İsraili (67)

Tablo 2'de belirtilen temalar ve alt temaların daha detaylı bir şekilde açıklaması aşağıda sunulmuştur:

3. Savaş Temaları ve Alt Temaları

Günümüzde çatışma ve savaşlar sık sık gündemi meşgul etmektedir. Bu tür olayların anlaşılması ve analiz edilmesi sadece siyasi ve askeri bağlamları ile sınırlı değildir; aynı zamanda kullanılan dil, tanımlar ve semboller de önemli bir rol oynar. Aşağıda, savaş temaları ve bu temaların altında bulunan alt temaların bir analizi sunulmaktadır:

3.1. Saldırıların Tanımlanması

Saldırı: Bir düşmana veya rakip güce yapılan saldırıyı ifade eder. Bu terim, çatışmaların temel eylemini tanımlar. Türk basını, Hamas-İsrail çatışmasını genellikle saldırı kavramı üzerine odaklanarak ele almıştır. Toplamda 162 kez kullanılan bu terimi, en az kullanma eğiliminde olan gazeteler, beş kez ile Sabah ve yedi kez ile Sözcü gazetesi olarak gözlemlenmiştir.

Savaş: Devletlerarasında veya içsel olarak gerçekleşen geniş çaplı çatışmayı ifade etmektedir. Savaş, genellikle askeri güçlerin aktif olarak katıldığı büyük çaplı çatışmaları tanımlamaktadır. İlgili zaman dilimindeki ilgili haberlerde kavram 94 defa kullanılmıştır. Gazeteler, genellikle bu kavramı haberlerinde doğrudan kullanırken, Sabah gazetesi ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarına dayanarak bu ifadeyi kullanmıştır.

Çatışma: İki veya daha fazla taraf arasında meydana gelen anlaşmazlık, çatışma veya mücadele durumunu ifade eden bir kavramdır. Farklı çıkarlar, ideolojiler veya değerler nedeniyle ortaya çıkabilen bir durumu ifade eder. İlgili haberlerde ifade 65 kez kullanılmıştır. Kavramı en sık kullanan gazete, 12 kez ile Birgün olmuş, sadece bir kez kullanan gazete ise Aydınlik olmuştur. Sözcü ve Yeniçağ gazeteleri ise bu kavramı kullanmamışlardır.

Operasyon: Genellikle belirli bir amacı gerçekleştirmek için düzenlenen planlı ve organize edilmiş bir eylem veya diziyi ifade eder. Askeri bağlamda kullanıldığında, operasyonlar genellikle stratejik veya taktiksel hedeflere ulaşmak için yürütülen askeri faaliyetleri kapsar. Toplamda 43 kez kullanılan kavram, gazetelerde her iki tarafın eylemlerini ifade etmek amacıyla yoğun bir şekilde kullanılmış olsa da daha çok İsrail'in askeri harekâtları için tercih edilmiştir.

Abluka: Bir alanın çevresinin kuşatılması, hareket özgürlüğünün kısıtlanması ve sıkı bir kontrol altına alınması durumunu anlatır. Abluka, genellikle stratejik bir hedefi ele geçirmek, bir grubu kontrol etmek veya bir bölgeyi izole etmek amacıyla kullanılabilir. Bu terim, İsrail'in Gazze politikalarını ifade etmek amacıyla toplamda 39 kez kullanılmıştır. Kavramı en fazla kullanan gazete, dokuz kez ile Yeni Akit olurken, Cumhuriyet gazetesi hiç kullanmamıştır. Diğer gazeteler ise benzer oranlarda, birbirine yakın sıklıklarda kullanmışlardır.

Harekât: Askeri bir operasyon veya savaş eylemi olarak kullanılır. Harekât, askeri strateji ve taktikleri içerebilir. Toplamda 25 kez kullanılan terimi, Aydınlik ve Yeni Akit gazeteleri Hamas perspektifinden ele alırken, diğer gazeteler İsrail perspektifinden kullanmışlardır.

Baskın: Beklenmedik bir saldırı veya saldırı anında başlatılan bir eylemi tanımlar. Çalışma kapsamındaki gazetelerden sekizi her iki tarafın eylemlerini ifade eden bu terimi benzer oranlarda kullanmışlardır.

Aksa Tufanı: Genellikle bir saldırı veya belirli bir stratejik hedefe yönelik bir eylemin adlandırılması olarak kullanılan bir ifadedir. Bu terim, askeri veya savaş literatürüne özgü bir kavram değildir. Ancak, bazı gazeteler, özellikle Hamas'ın operasyonlarını tanımlarken bu terimi kullanmıştır. Yedi gazetenin toplam 11 kez yer verdiği bu ifade, üç kez Yeni Akit ve iki kez Yeni Şafak iki kez de Yeniçağ'da diğer gazetelerde de birer kez kullanılmıştır.

Misilleme: Bir önceki saldırıya karşılık verme veya karşılık verme eylemi olarak kullanılır. Misilleme eylemi, taraflar arasında bir döngüyü başlatabilir. Gazetelerin sınırlı bir şekilde yer verdiği bu kavram, her iki taraf için de kullanılmıştır.

3.2. Savaşanların Tanımlanması

Ordu: Büyük ölçekli askeri bir güçtür, genellikle devletin savunma veya saldırı amaçları doğrultusunda organize edilen bir birimdir. İsrail'in askeri gücünü temsil eden kavram, birçok gazete tarafından sıkça kullanılmıştır. Bu terimi kullanmayan gazeteler ise Sabah ve Yeni Şafak olmuştur. En fazla kullanan gazeteler ise sırasıyla Karar beş kez, Birgün beş kez ve Milliyet dört kez olarak belirlenmiştir. Toplamda, bu kavram beş günlük bir dönemde 30 kez kullanılmıştır.

Militan: Savaşan, savaşçı veya direnişçi gibi daha sert ifadelerin yerine kullanılan bir terimdir. Bu terim, savaşanların belirli bir ideoloji veya grupla ilişkilendirilmesine yardımcı olur. Hamas-İsrail çatışmasında savaşanların tanımlanmasında kullanılan "militan" tanımını beş günlük bir dönemde şu şekilde kullanmışlardır: Milliyet gazetesi 13 kez, Hürriyet gazetesi dokuz kez, Birgün gazetesi iki kez, Cumhuriyet gazetesi bir kez ve Yeni Birlik gazetesi bir kez. Toplamda 27 kez, bu terim Hamas tarafını tanımlamak için kullanılmıştır.

Terörist: Sivil halkı hedef alan şiddet eylemleri düzenleyen kişileri tanımlar. Bu terim, uluslararası hukuk ve terörizm konularındaki görüş ayrılıklarına neden olan bir terimdir. Beş günlük bir dönemde, terim olan "terörist" ifadesi toplam 21 kez gazetelerin birinci sayfa haberlerinde kullanılmıştır. Bu kavram, Yeni Akit gazetesinde 12 kez İsrail saldırılarını ve saldırganlarını tanımlamak için, Yeni Şafak gazetesinde iki kez, Milliyet gazetesinde ise bir kez olmak üzere toplam 15 kez İsrail saldırganlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Yeni Akit ve Yeni Şafak gazeteleri bu ifadeyi doğrudan haberlerinde kullanmışken, Milliyet gazetesi bu ifadeyi haber içindeki kaynağa dayandırarak kullanmıştır. Karar gazetesi ise "terörist" ifadesini

haberlerinde beş kez Hamas aleyhine kullanmış, ancak bunu doğrudan haberlerinde değil, başkalarına (muhalif partilerin açıklamalarına) istinaden haberlerde kullanmıştır. Hürriyet gazetesi ise bu kavramı Hamas aleyhine bir kez kullanmıştır.

Örgüt: Belli bir amaç etrafında bir araya gelen bireyler veya gruplar tarafından oluşturulan yapıyı ifade eder. Bu terim, askeri anlamda bir orduyu da içerebilir, ancak genellikle daha geniş bir kapsamda kullanılır. Gazeteler, “örgüt” ifadesine sıklıkla yer vermiştir. Toplamda 16 kez kullanılan bu kavramın en fazla, sekiz kez ile Birgün gazetesi tarafından kullanıldığı gözlemlenmiştir. Birgün gazetesi, Hamas adına savaşımları “Filistinli örgütler”, “Marksist örgütler”, “direniş örgütleri” gibi tanımlamalarla sıkça ifade etmiştir. Ayrıca, bu terimi İsrail savaşımları için kullanan gazeteler de bulunmaktadır.

Askeri (silahlı) Kanat: Bir örgütün veya hareketin askeri bölümünü ifade eder. Askeri kanat, genellikle stratejik ve taktiksel operasyonlardan sorumlu olan askeri birimleri içerir ve geniş bir örgütsel yapı içinde belirli bir rol oynar. Bu terim, çeşitli gazetelerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Yeni Akit ve Yeni Birlik gazeteleri, beş günlük haberlerinde bu terime dörder kez, Karar üç kez yer vermişlerdir. Toplamda 15 kez kullanılan bu terime, Milliyet gazetesi iki kez, Yeniçağ ve Yeni Şafak gazeteleri ise birer kez yer vermiştir.

Direniş (ci) Savaşımlı: Savaşın bir tarafında yer alan ve genellikle işgalcilere veya düşmanlara karşı direnen kişiyi tanımlar. Bu terim, özgürlük hareketleri veya direniş gruplarına üye olanları belirtmek için sıkça kullanılır. Örnekleme gazetelerinden Birgün, 8 Ekim tarihinde bu kavramı sekiz kez olmak üzere toplamda dokuz kez yayımlamıştır. Yeni Akit gazetesi üç, Aydınlık gazetesi ise iki kez, Sabah gazetesi ise bir kez bu kavrama yer vermiştir. Dolayısıyla, belirtilen dönemde bu kavram toplamda 15 kez kullanılmıştır.

Savaşımlı: Savaşımlı veya savaşıma katılan bireyi ifade eden bir terimdir. Genellikle askeri eğitim almış ve belirli bir çatışma veya savaş bağlamında görev alan kişileri tanımlar. Savaşımlı, orduda veya belirli bir örgütte hizmet veren, savaş becerilerine sahip olan bireyler olabilir. Bu terim, Hamas’a mensup savaşımlı tanımlamak amacıyla toplamda dört kez Aydınlık, üç kez Yeni Şafak, iki kez de Birgün olmak üzere sekiz kez kullanılmıştır.

Mücahit: Dini veya ideolojik nedenlerle savaşımlı bir kişiyi ifade eder. Bu terim, savaşımlının kendilerini dini bir amaç için savaştıklarını vurgular. Bahsedilen dönemde, “mücahit” tanımı Yeni Akit gazetesi tarafından iki kez, Aydınlık gazetesi tarafından da bir kez olmak üzere toplam üç kez Hamas savaşımlını tanımlamak için kullanılmıştır.

3.3. Ölenlerin Tanımlanması

Ölü-öldü- öldürüldü: İfadeleri, savaşın acımasız gerçeğini basit bir dille ifade eder ve kaybedilen yaşamların sayısal bir göstergesidir. Bu terimler, şiddet eylemleri sonucu yaşamını yitirenleri vurgular. Aydınlik ve Birgün gazeteleri dışındaki diğer gazeteler bu kavramları kullanmıştır. Karar gazetesi bu terimi on kez ile en fazla kullanırken, Yeniçağ gazetesi ise iki kez ile en az kullanmıştır. Yeni Akit gazetesi ise bu terimi yoğun olarak İsrail tarafı için kullanmıştır. Diğer gazeteler ise bu ifadeleri her iki taraf için de kullanmışlardır.

Katliam: Büyük çaplı şiddet olaylarını tanımlar. Bu terim, masum sivillerin hedef alındığı vahşet içeren olayları ifade eder. Bu terim, Aydınlik, Cumhuriyet ve Yeni Birlik gazeteleri dışındaki gazetelerde kullanılmıştır. Haber metinlerinde, bu kavram genellikle İsrail'in eylemlerini tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. İlgili zaman diliminde 48 kez yayımlanan bu kavrama haberlerinde en fazla, 14 kez ile Yeni Şafak gazetesi yer verirken onu Karar 11, Sabah dokuz, Yeni Akit yedi kez kullanmıştır. Milliyet gazetesi, doğrudan haber metinlerinde değil, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarına atıfla bu kavrama üç kez yer vermiştir. Diğer gazeteler ise birer kez kullanmışlardır.

Hayatını Kaybetti: Ölen bir kişinin yaşamının sona erdiğini daha yumuşak bir şekilde ifade eder ve özellikle medyada ölenlerin tanımlanmasında tercih edilebilir. Bu terimi Aydınlik ve Cumhuriyet gazeteleri hariç diğer gazeteler farklı oranlarda kullanmıştır. Yeniçağ gazetesi altı kez ile en fazla kullanırken, Sabah gazetesi bir kez kullanmıştır.

Can Kaybı: İfadesi savaşın etkisi altındaki insanların yaşam kayıplarını daha insan-çıl bir şekilde ifade eder. Bu kavram, altı gazete tarafından kullanılmıştır. En fazla, bu terimi altı kez ile Cumhuriyet gazetesi kullanmıştır.

Şehit: Savaşta ölen kişiler için kullanılan bir terimdir. Bu terim, dini veya ulusal bir bağlamda kullanılabilir ve kişinin fedakârlık ve kurbanlık niteliklerini vurgular. Araştırmaya dâhil olan zaman diliminde bu kavram dokuz kez kullanılmıştır. Yeni Akit ve Sabah gazeteleri, Hamas (Gazze'de) cephesinde yaşamını kaybedenler için kullanırken, Aydınlik gazetesi bu terimi Filistin mücadelesinde can vermiş önceki Türk vatandaşları için kullanmıştır.

Soykırım: Büyük çaplı şiddet olaylarını tanımlar. Bu terim, masum sivillerin hedef alındığı vahşet içeren olayları ifade eder. Bu kavramı kullanma eğiliminde olan gazeteler arasında öne çıkan Yeni Akit, Yeni Şafak ve Sabah gazeteleridir.

Yaşamını yitirdi: İfade, ölen kişinin yaşamının sona erdiğini belirten daha yumuşak bir ifade sunar. Cumhuriyet gazetesi tarafından 5 kez kullanılmıştır.

3.4. İşgalci- Yerleşimci Tanımlanması

Yerleşimci: Yabancı topraklarda yerleşim kurmuş olan kişileri tanımlar. Bu terim, savaşın ve işgalin siyasi ve toprakla ilgili boyutlarını ifade eder. Bu kavramı, Yeni Şafak, Aydınlık, Sabah ve Milliyet gazeteleri kullanmıştır. Haberlerinde beş kez ile en fazla yer veren Yeni Şafak gazetesi, bu ifadenin önüne veya arkasına “yasadışı” veya “işgalci” tabirini ekleyerek İsrail’e yönelik olarak kullanmıştır. Milliyet gazetesi dışındaki diğer gazeteler genel olarak İsrail aleyhine bu ifadeyi kullanmışlardır.

İşgalci: Bir başka ülkenin topraklarını zorla kontrol altına almış veya işgal etmiş devlet, kişi veya grubu tanımlar. İşgalciler, genellikle uluslararası hukukun ihlali olarak kabul edilir. Bu terime yer veren altı gazete bulunmaktadır. Toplamda 30 kez kullanılan bu terime, haberlerinde 20 kez yer veren gazete Yeni Akit olmuştur.

3.5. Devlet Tanımlamaları

İsrail dünya kamuoyunda çeşitli sıfatlarla tanımlanmaktadır ve bu tanımlamalar genellikle siyasi ve ideolojik perspektiflere göre değişiklik göstermektedir. İslam Dünyası ve bazı İsrail politikaları karşıtı çevreler, İsrail’i işgalci, zalim ve Filistin topraklarını işgal eden bir devlet olarak nitelendirmektedir. Batılı müttefik ülkeler ve pro-İsrail çevreleri ise İsrail’i demokratik, Batı’nın Orta Doğu’daki müttefiki, güvenlik meseleleriyle başa çıkan bir ülke ve terörle mücadelede öncü olarak görmektedir. Nötr ve tarafsız çevreler ise İsrail’i bağımsız bir devlet, uluslararası toplumun bir üyesi ve toprak anlaşmazlıklarının tarafı olarak tanımlamaktadır. Bu sıfatlar, farklı siyasi görüşlere ve bakış açılarına dayanmaktadır. İsrail’in siyasi, askeri ve toprakla ilgili politikaları çeşitli tartışmalara neden olmuş ve bu da farklı tanımlamalara yol açmıştır. İsrail’in mevcut durumu ve politikalarıyla ilgili olarak farklı kesimler arasında süregelen görüş ayrılıkları devam etmektedir (Ateş, 2009, s. 61-83; Oktay, 2019, s. 171; Rogers, ve Ben-David, 2010, s. 202-229).

Filistin dünya kamuoyunda, genellikle siyasi ve ideolojik perspektiflere bağlı olarak farklı sıfatlarla tanımlanmaktadır. Filistin yanlısı ve İsrail karşıtı çevreler, Filistin’i özgürlük mücadelesi veren, işgal altındaki topraklar üzerinde direniş gösteren ve Filistin Devleti’nin kurulması için mücadele eden bir entite olarak tanımlar. Diğer yandan, nötr ve tarafsız çevreler Filistin’i bağımsız bir devlet, uluslararası toplumun bir parçası ve toprak anlaşmazlıklarının merkezinde bulunan bir bölge olarak değerlendirir. Her iki perspektif de Filistin’in durumuyla ilgili farklı bakış açıları sunmaktadır.

Türk kamuoyunun şekillenmesinde etkili olan basın organları İsrail’i ve Filistin’i kendi perspektiflerinden tanımlamışlardır.

İsrail: Coğrafi olarak Ortadoğu'da bulunan ve 1948 yılında kurulan İsrail Devleti, bölgedeki siyasi ve toplumsal tartışmalara konu olan bir ülkedir. Bağımsızlığını savunanlarla eleştirenler arasında farklı yorumlara yol açan bir konudur. Gazeteler, genellikle “devlet” tanımlaması yapmadan, sadece “İsrail” ifadesini kullanarak İsrail devletini tanımlamışlardır. Belirtilen zaman aralığında yayımlanan haberlerde toplamda 671 kez bu tanım kullanılmıştır. Bu kavramı ön tanımlama olmadan en çok kullanan gazete, beş gün içinde 90 kez ile Hürriyet olmuştur. Yeni Akit gazetesi ise 89 kez İsrail kavramını kullanmış, ancak bu kavramı “katil”, “Siyonist”, “işgalci” gibi bazı ön tanımlamalarla birlikte kullanmıştır.

Filistin: Filistin, Orta Doğu'da yer alan bir bölge ve tarihsel olarak bu bölgede var olan Filistin Devleti, siyasi görüşlere bağlı olarak farklı yorumlara neden olan bir konudur. Filistin sorununa odaklanan ve çeşitli siyasi görüşlere dayanan tartışmaları içermektedir. Gazeteler, belirtilen zaman dilimi içerisinde toplam 320 kez “Filistin” tanımlamasına haberlerinde yer vermişlerdir. Bu sayı, “İsrail”in tanımlamasının yarısı kadar değildir. Toplamda 46 kez ile en fazla yer veren gazete Yeni Akit olurken, sadece dört kez yer veren Sözcü ise en az yer veren gazete olmuştur.

Filistin Devleti: Filistin'in tanımlanması, Filistin sorununa ve siyasi görüşlere bağlı olarak farklı yorumlara yol açmaktadır. Bu kavram, gazetelerin doğrudan haber metinlerinde değil, ancak Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başkan Putin'in açıklamalarına dayanarak yapılan haberlerde bütün gazetelerde birbirine yakın oranlarda toplam 23 kez yayımlanmıştır.

Terör Devleti: Diğer ülkeler veya toplumlar üzerinde şiddet veya korku kullanarak hükmetmeye çalışan bir devleti tanımlar. Bu terim, siyasi tartışmalara neden olabilir. Bu tanımlamaya, Yeni Akit sekiz, Yeni Şafak ise bir kez olmak üzere toplamda dokuz kez haberlerinde yer vermiştir.

Katil Devlet: Diğer toplumlar veya devletler tarafından ölüm ve yıkıma neden olduğu düşünülen bir devleti tanımlar. Bu terim, güçlü bir siyasi ve ahlaki eleştiri içerir. Bu ifadeye doğrudan haberlerinde yedi kez yer veren gazete Yeni Akit'tir.

Haydut Devlet: Diğer devletler veya toplumlar tarafından yasa dışı ve istikrarsız olarak kabul edilen bir devleti tanımlar. Bu terim, siyasi düşmanlıkları yansıtır. Bu ifadeye doğrudan haberlerinde üç kez yer veren gazete Yeni Akit'tir.

Siyonist Devlet: İsrail'in kurulmasını veya desteklenmesini savunan Siyonizm ideolojisini benimsemiş bir devleti tanımlar. Bu terim, ideolojik ve siyasi anlayışların bir parçasıdır. Politik Siyonizm, 19. yüzyılda Yahudi düşüncesi etkisiyle Filistin'e dönerek kendi ulus devletlerini kurma fikrini canlandırmış ve 1880 sonrasında

fili bir proje haline gelmiştir. Avrupa’da yayılan milliyetçilik akımının etkisiyle, Theodor Herzl liderliğinde 1897’de Basel’de gerçekleşen birinci Dünya Siyonist Kongresi, Politik Siyonizmi bir ideoloji haline getirmiş ve Filistin’e Yahudi göçlerinin başlamasına yol açmıştır (Duran, 2020, s. 135-158). Siyonist Devlet ifadesine örneklem gazeteler içerisinde haberlerinde üç kez doğrudan yer veren gazete Yeni Akit olmuştur.

İsrail Devleti: İsrail’in tanımlanması, bu coğrafyadaki tartışmalı bir konudur. İsrail’in bağımsızlığını savunanlarla eleştirenler arasında farklı yorumlar bulunmaktadır. Bu tanıma genel olarak gazeteler yer vermemiştir; bu ifadeyi ifade eden “İsrail” kavramını kullanmışlardır. Yalnızca Aydınlik ve Birgün gazetelerinde bu kavram birer kez geçmiştir.

3.6. Aktörlerin Tanımlamaları

Hamis: Hamis: Filistin merkezli bir örgüt olarak Hamis, 1987 yılında kurulmuş ve Filistin halkının haklarını savunduğunu ifade eden bir siyasi ve askeri örgüttür. Dünya kamuoyunda farklı perspektiflere göre değişen tanımlamaları bulunmaktadır. Birçok ülke ve kuruluş Hamis’i meşru bir direniş veya özgürlük hareketi olarak görürken, terör örgütü kabul eden ülkeler de mevcuttur. Tanımlamalar, genellikle siyasi, ideolojik ve bölgesel faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir (Alhalayqa, 2018, s. 52; Ateş, 2009, s. 63-64; Kazan, 2016, s. 124-125; Oktay, 2019, s. 171).

Aktör	Gazete	Yayın sıklığı	Aktörü Tamamlama	Niteliği
Hamis	Aydınlik	10	“Hamis Siyasi Büro Üyesi...”	Olumlu
	Birgün	20	“Hamis militanları...”	Olumsuz
	Cumhuriyet	22	“Hamis’a ve diğer militan...” “Hamis örgütünün...” “Hamis’in silahlı kanadının”	Olumsuz
	Hürriyet	35	“Hamis militanları”	Olumsuz
	Karar	21	“Hamis’in silahlı kanadı”	Olumlu
	Milliyet	32	“Hamis militanları,” “Hamis’in askeri kanadı”	Olumsuz
	Sabah	5	“Hamis”	Nötr
	Sözcü	12	“Hamis”	Nötr
	Yeni Akit	13	“Hamis’in silahlı kanadı, Hamis’in mücahidleri, direnişçi...”	Olumlu

Aktör	Gazete	Yayın sıklığı	Aktörü Tamamlama	Niteliği
Hamas	Yeni Birlik	18	“Hamas’ın silahlı kanadı...”, “Hamas güçleri...”	Olumlu
	Yeni Şafak	19	“Hamas’ın silahlı kanadı, Hamas Siyasi Büro Başkanı...”	Olumlu
	Yeniçağ	11	“Hamas’ın silahlı kanadı”	Olumlu
Toplam	12	218		

Tablo 3. Gazetelerin Hamas’ı Tanımlaması

Tablo 3’teki verilere göre, Türk basınında Hamas’ın tanımlanması konusunda görüş ayrılıkları olduğu görülmektedir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Milliyet gibi gazeteler, Hamas’ı haber metinlerinde “militan” sıfatı ile birlikte kullanarak egemen kamuoyunu potansiyel olarak rahatsız edecek bir ifadeyle sunmuşlardır. Muhafazakâr sağ basına ait gazeteler (Karar, Yeni Akit, Yeni Birlik, Yeni Şafak ve Yeniçağ) ise Hamas’ı meşru bir aktör olarak çağrıştıran “askeri kanat”, “siyasi büro başkanı” gibi ifadeleri tercih etmişlerdir. Merkez sağda yer alan Sabah ve sol çizgideki Sözcü gazeteleri ise Hamas’ın önüne arkasına herhangi bir sıfat koymadan, haberlerinde nötr bir şekilde ifade etmişlerdir.

Filistinli: Terim, Filistin topraklarından gelen veya Filistin kökenli kişileri tanımlar. Bu terim, kimlik ve siyasi bağlamlarda kullanılmaktadır. İlgili tarih aralığındaki gazete haber metinlerinde, bu ifadeye toplamda 109 kez yer verilmiştir. Diğer gazetelere kıyasla, Birgün ve Yeni Akit gazeteleri ifadeyi daha fazla öne çıkışlardır.

İsraili: Terim, İsrail vatandaşı veya İsrail’de yaşayan kişiyi ifade eder. Bu kavram, haber metinlerinde toplamda 67 kez kullanılmıştır. Bu oran, “Filistinli” ifadesinin neredeyse yarısı kadar bir oranı temsil etmektedir. İfadeye en fazla yer veren gazete ise Hürriyet olmuştur.

Bu temalar ve alt temalar, Hamas-İsrail çatışmasındaki medya tutumunu, dilini, tanımlamalarını ve sembollerini analiz etmek için kullanılmaktadır. Ancak, bu tanımlamalar gazetelerin yayın politikalarına ve eşik bekçilerinin bakış açılarına bağlı olarak değişebilmektedir. Terimlerin tarafsızlık ve objektiflik konularında hassasiyet yaratabileceği unutulmamalıdır. Bu analizler, çatışma ve savaş konularında daha derinlemesine anlayışlar geliştirmek ve çatışmaların çözümüne katkıda bulunmak için önemlidir.

3. Bulgular

Bu çalışmanın elde ettiği bulgular, araştırmaya tabi tutulan gazetelerin içerik analizleri sonucu elde edilen verilere dayanmaktadır. Bu bağlamda, analitik bir yaklaşım benimsemek adına iki ayrı tablo oluşturulmuştur. Tablo 4, seçilen gazetelerin ilgili haberlerde geçen kavramlarına odaklanarak, gazetelerin çatışmaya yönelik tutumlarını detaylı bir şekilde incelemiştir. Kavramlar, bir konuyu tanımlamak ve adlandırmak açısından önemli unsurları içermekte olup, konunun anlaşılması üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu tanımlama konusunun daha iyi anlaşılması için Caplan'ın (2020) ilgili eserine başvurulabilir. Tablo 4, sadece yazılı basın iki tarafı nasıl tanımladığını değil, aynı zamanda gazetelerin taraflara yaklaşımındaki dilin tonunu ve üslubunu da göstererek, basın kuruluşlarının tutumları hakkında kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Bu durum, gazetelerin kendi duruşlarını açıklama bağlamında da önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 5'de ise gazetelerin çatışmaların başladığı ilk beş günlük (8-12 Ekim) Hamas-İsrail çatışmasını ele alan birinci sayfa haberleri incelenmiştir. İncelemede; ilgili haberin başlığına, haberin sayfadaki yerine-konumuna, büyüklüğüne ve haberin niteliğine odaklanılmış, bunların içerikleri analiz edilmiştir.

	Saldırıların tanımlanması	Savaşınların tanımlanması	Ölenlerin tanımlanması	İşgalci-Yerleşimci tanımlanması	Devlet tanımlanması	Aktörlerin tanımlanması
Aydınlık	Saldırı (10), Harekât (6), Savaş (5), Aksa Tufanı (1), Baskın (1), Operasyon (3), Abluka (1), Çatışma (1)	Savaşçı (4), Örgüt (3), Ordu (2), Direnişçi (2), Mücahit (1),	(Yer almıyor)	İşgalci (3), Yerleşimci (1)	İsrail (72) Filistin (40), Filistin Devleti (3), İsrail Devleti (1)	Hamas (10), Filistinli (8), İsraili (3)
Birgün	Saldırı (20), Savaş (13), Çatışma (12), Operasyon (10), Abluka (4), Harekât (2) Aksa Tufanı (1),	Direnişçi (9), Örgüt (8), Ordu (5), Savaşçı (2), Askeri kanat (2), Mililitan (2)	Sivil kayıplar (3), Hayatını kaybetti (2) Katliam (1)	İşgalci (2)	İsrail (56) Filistin (39), Filistin Devleti (1), İsrail Devleti (1) Katil Devlet İsrail (1),	Hamas (20), Filistinli (18), İsraili (2)
Cumhuriyet	Saldırı (15), Savaş (11), Çatışma (8), Operasyon (3), Aksa Tufanı (1),	Ordu (3), Örgüt (2), Mililitan (1),	Can Kaybı (6), Yaşamını yitirdi (5), Öldü, öldürüldü (3)	(Yer almıyor)	İsrail (42) Filistin (4)	Hamas (22), Filistinli (4), İsraili (4)

	Saldırıların tanımlanması	Savaşınların tanımlanması	Ölenlerin tanımlanması	İşgalci-Yerleşimci tanımlanması	Devlet tanımlanması	Aktörlerin tanımlanması
Karar	Saldırı (20), Savaş (10), Çatışma (9), Harekât (5), Baskın (3), Operasyon (2), Misilleme (1), Aksa Tufanı (1)	Ordu (5), Terörist (5), Askeri kanat (3),	Katliam (11), Hayatını kaybetti (11), Öldü, öldürüldü (10), Can kaybı (3)	İşgalci (1)	İsrail (58), Filistin (44), Filistin Devleti (2)	Hamas (21), Filistinli (12), İsraili (6)
Milliyet	Saldırı (15), Savaş (9), Çatışma (7), Harekât (4), Abluka (3), Baskın (3), Operasyon (1)	Militan (13), Ordu (4), Askeri kanat (2), Terörist (1),	Öldü, öldürüldü (5), Hayatını kaybetti (3), Katliam (3), Can Kaybı (1)	Yerleşimci (1),	İsrail (62), Filistin (23), Filistin Devleti (1)	Hamas (32), Filistinli (5), İsraili (5)
Sabah	Saldırı (6), Savaş (4), Abluka (3), Operasyon (2), Baskın (1)	Direnışçi (1)	Katliam (9), Öldü, öldürüldü (5), Şehit (2), Soykırım (2), Hayatını kaybetti (1)	İşgalci (3), Yerleşimci (1),	İsrail (32), Filistin (20), Filistin Devleti (4)	Hamas (5), Filistinli (8), İsraili (2)
Sözcü	Saldırı (7), Savaş (5), Abluka (2), Baskın (1)	Taraflar	Öldü, öldürüldü (5), Hayatını kaybetti (2), Katliam (1)	(Yer almıyor)	İsrail (22), Filistin (4)	Hamas (12), Filistinli (2), İsraili (2)
Yeni Akit	Saldırı (26), Abluka (9), Operasyon (9), Savaş (7), Çatışma (3), Aksa Tufanı (3), Harekât (1), Baskın (1)	Terörist (12), Askeri kanat (4), Direnişçi (3), Örgüt (2), Ordu (2), Mücahit (1),	Katliam (9), Soykırım (7), Öldü, öldürüldü (5), Filistinli şehit (5), Hayatını kaybetti (1)	İşgalci (20),	İsrail (89), Filistin (46), Terör Devleti İsrail (8), Katil Devlet İsrail (7), Haydut Devlet İsrail (3), Siyonist Devlet (3), Filistin Devleti (1)	Hamas (13), Filistinli (16), İsraili (7)
Yeni Birlik	Saldırı (26), Abluka (7), Savaş (6), Çatışma (6), Operasyon (1)	Askeri kanat (4), Örgüt (3), Ordu (3), Militan (2)	Hayatını kaybetti (3), Öldü, öldürüldü (3), Can kaybı (2)	(Yer almıyor)	İsrail (68), Filistin (26), Filistin Devleti (5)	Hamas (18), Filistinli (4), İsraili (8)

	Saldırıların tanımlanması	Savaşların tanımlanması	Ölenlerin tanımlanması	İşgalci-Yerleşimci tanımlanması	Devlet tanımlanması	Aktörlerin tanımlanması
Yeni Şafak	Savaş (11), Saldırı (10), Çatışma (9) Operasyon (8), Aksa Tufanı (2), Abluka (2), Misilleme (1), Baskın (1), Harekât (1)	Askeri kanat (3), Savaşçı (3), Terörist (2)	Katliam (14) Öldü, öldürüldü (3), Hayatını kaybetti (2) Soykırım (2), Can kaybı (3), İsrail'in kayıpları,	İşgalci (2), Yerleşimci (5)	İsrail (61), Filistin Devleti (3) Terör Devleti İsrail (1)	Hamas (19), Filistinli (11), İsraili (5)
Yeniçağ	Saldırı (13), Savaş (6), Aksa Tufanı (2), Harekât (1), Operasyon (1), Abluka (1)	Askeri kanat (1), Ordu (1)	Hayatını kaybetti (6), Öldü, öldürüldü (2), Can kaybı (1), Katliam (1)	(Yer almıyor)	İsrail (19) Filistin (9),	Hamas (11), Filistinli (6), İsraili (4)

Tablo 4. Gazetelerin Hamas- İsrail Arasında Yaşanan Çatışmaları Tanımlaması

Belirlenen temalara ilişkin veriler Tablo 4'te sunulmuştur. Buna göre 12 gazetenin Hamas-İsrail çatışması bu temalar üzerinden içerik analizine tabi tutulmuş aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Gazeteler, saldırıları ve savaşları genellikle tarafların kimliklerine veya politik görüşlerine göre tanımlamışlardır. Örneğin, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri saldırıları ve savaşları daha nötr bir şekilde tanımlamış görünmektedir. Diğer yandan, Yeni Akit ve Yeni Şafak gibi gazeteler İsrail tarafını daha olumsuz bir dille tanımlamaktadır. Cumhuriyet ve Sözcü ise daha nötr bir dil kullanmış tarafları ve olayları daha az detaylandırmıştır.

Ölenleri tanımlamada da benzer bir çeşitlilik söz konusudur. Bazı gazeteler Filistinlilerin “yaşamını kaybettiğini” ifade ederken, diğerleri “katledildi” veya “can kaybı” ifadelerini kullanmışlardır. İşgalci-yerleşimci tanımlamasında ise Sabah, Yeni Akit, Aydınlık, Birgün ve Yeni Şafak gibi gazeteler, İsrail’i işgalci olarak tanımlarken, diğer gazeteler daha nötr ifadeler kullanmışlardır. Devletin tanımlanması konusunda ise genellikle “Filistin” ve “İsrail” terimleri kullanılmıştır.

Bu analiz, gazetelerin farklı siyasi görüşlere ve perspektiflere sahip olduklarını ve bu farklılıkların haber diline yansıdığını göstermektedir. Gazeteler, okuyucu kitlesini ve politik duruşlarını gözeterek haberleri farklı biçimlerde sunmuşlardır.

4. Hamas-İsrail Çatışmasının Tanımlanmaları

Gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasını tanımlamaları farklılık göstermektedir. Ana temaların altındaki detaylar:

4.1. Saldırıların Tanımlanması

Hamas-İsrail çatışması, tarihsel ve siyasi bir karmaşıklığa sahip bir süreçtir. Basının bu olayları ele alış şekli, kullandığı dil, oluşturduğu kavramlar kamuoyunu önemli ölçüde şekillendirir (Caplan, 2020). Aşağıda, Tablo 4'te yer alan verilere dayanarak, gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasındaki saldırıları nasıl tanımladıklarını kategorilere ayıran bir analiz sunulmaktadır. Aydınlik, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Karar, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Akit, Yeni Birlik, Yeni Şafak ve Yeniçağ gazeteleri, çatışmaları çeşitli ifadelerle yorumlamış ve bu bağlamda öne çıkan terimlerin kullanım sıklıkları üzerinden temalarını şekillendirmişlerdir. Bu analiz, medyanın çatışmaya yaklaşımını anlamak ve farklı bakış açılarını vurgulamak amacıyla yapılmıştır.

Gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasındaki saldırıları tanımlama şekilleri çeşitli kategorilere ayrılabilir. Hürriyet, Milliyet ve Yeni Birlik, saldırıları genellikle nötr bir dil kullanarak "saldırı" kelimesiyle tanımlamıştır. Bu gazeteler, olayları daha çok "saldırı" kavramı üzerinden yorumlayarak bu terimi ön planda tutmuşlar, diğer ifadeleri de bu ana terimle birlikte kullanmışlardır.

Aydınlik, Cumhuriyet ve Sabah ise olayları daha dramatik bir dille tanımlayarak özellikle "Aksa Tufanı Operasyonu" gibi duygusal ifadeleri tercih etmiştir. Karar ve Yeni Şafak gazeteleri, saldırıları sıklıkla "savaş" kelimesiyle vurgulayarak çatışmayı savaş bağlamında ele almıştır. Birgün, Yeni Akit ve Yeni Şafak gibi gazeteler, ifadelerinde genellikle Filistin perspektifini benimseyerek Filistinli grupları destekleyen ve eleştirel bir dil kullanmışlardır.

Bu farklılıklar, her gazetenin olayları nasıl ele aldığını ve okuyucuya hangi perspektiften sunduğunu yansıtmaktadır.

4.2. Savaşın Tanımlanması

Liberal ana akım gazeteler kategorisine örnek olarak seçilen Hürriyet ve Milliyet gazeteleri, genellikle çatışmalardaki aktörleri ve olaya müdahil olan tarafları tanımlarken Hamas için genellikle "militan" terimini öne çıkarmışlardır. Her iki gazete de Hamas için toplamda 22 kez "militan" kavramını vurgularken İsrail tarafı için ise toplamda sekiz defa "ordu" ifadesini kullanmışlardır.

Aydınlık gazetesi Hamas için “savaşçı,” “örgüt” ve “mücahit” gibi ifadeleri kullanarak çatışmaların aktörlerini tanımlamıştır. Birgün, Cumhuriyet, Karar ve Sabah gazeteleri ise çatışan tarafları daha geniş bir perspektiften değerlendirmiş ve farklı kavramları tercih etmiştir. Cumhuriyet ve Karar genellikle “ordu” kavramını öne çıkararak İsrail devletinin askeri gücüne vurgu yaparken, Birgün ve Sabah gazeteleri çatışmalara müdahil olan tarafları çeşitli terimlerle ifade etmişlerdir. Birgün gazetesi Hamas için “direnişçi” ve “örgüt” İsrail tarafı içinse “ordu” tanımlamaları yaparken Sabah, çatışmalara katılan Hamas tarafını “Direnişçi” kavramlarıyla tanımlamıştır. Sözcü gazetesi ise tarafları hiçbir isim veya sıfatla tanımlamamış haber metinlerinde “taraf” şeklinde ifade etmiştir.

Yeni Birlik, Yeni Şafak ve Yeniçağ gazeteleri, çatışan tarafları belirlerken özellikle Hamas için “Askeri Kanat” ifadesini tercih etmişlerdir. Yeni Akit gazetesi ise çatışmalara müdahil olan tarafları tanımlarken İsrail tarafı için daha çok “terörist” tanımlamasına yer verirken Hamas tarafı için ise “askeri kanat,” “direnişçi” ve “mücahit” gibi terimlerle tanımlamayı tercih etmiş bu temalar üzerinden bir perspektif geliştirmiştir.

4.3. Ölenlerin Tanımlanması

Hamas-İsrail çatışmasındaki ölümleri tanımlama konusunda gazeteler arasında belirgin farklılıklar görülmektedir. Hürriyet, Milliyet ve Sözcü, genellikle “öldü, öldürüldü” ve “hayatını kaybetti” gibi nötr ifadeleri tercih etmişlerdir. Bu gazeteler, ölümleri basit bir dille tanımlayarak olaylara tarafsız bir bakış açısı sunmayı amaçlamışlardır.

Yeni Şafak, Karar, Sabah ve Yeni Akit ise daha dramatik bir dil kullanarak ölümleri ifade etmişlerdir. Özellikle “katliam” kelimesini sıkça kullanarak İsrail aleyhine bir söylem kurmuşlardır. Bu gazeteler, çatışmanın şiddetini ve insan kaybının büyüklüğünü vurgulayarak okuyuculara etkileyici bir anlatım sunmaya çalışmışlardır.

Cumhuriyet, Yeniçağ, Yeni Birlik ve Birgün, ölümleri daha insancıl bir perspektiften ele alarak “can kaybı” ve “sivil kayıplar” gibi kavramları kullanmışlardır. Bu terimlerle, sivil kayıpların ve masum insanların yaşam kaybının altını çizmeyi hedeflemişlerdir. Aydınlik gazetesi ise ölüm olaylarına haberlerinde hiç yer vermemiştir.

Son olarak, Yeni Akit, Yeni Şafak, Karar ve Sabah gibi gazetelerin tercihi, çatışmanın insanlık dramını vurgulamak ve okuyucuların duygusal tepkisini çekmek yönündedir. Bu noktada “soykırım” ve “şehit” ifadelerine de sıklıkla yer vermişlerdir. Diğer gazeteler ise daha nötr bir dil kullanarak olayları tarafsız bir şekilde aktarmayı tercih etmişlerdir.

4.4. İşgalci-Yerleşimci Tanımlanması

Gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasında “yerleşimci” ve “işgalci” kavramlarını kullanma sıklıkları oldukça çeşitlidir. Aydınlık, Cumhuriyet, Hürriyet, Sözcü, Yeni Birlik ve Yeniçağ gibi gazeteler, haber metinlerinde bu terimlere yer vermemiştir.

Cumhuriyet, Milliyet ve Yeni Şafak gibi bazı gazeteler, “işgalci” kavramını kullanmaktan kaçınmış ve yerleşimcileri tanımlamada sınırlı bir dil kullanmışlardır. Ancak Karar, Sabah ve Yeni Akit gibi gazeteler, özellikle İsrail’i eleştirirken sıkça “işgalci” ifadesine başvurmuşlardır.

Bu durum, gazetelerin siyasi duruşlarına ve olaylara bakış açılarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bazı gazeteler terimleri sınırlı bir şekilde kullanırken diğerleri daha keskin bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

4.5. Devletin Tanımlanması

Gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasındaki devletleri tanımlama şekilleri, kullanılan dil ve terimlerin sıklıkları üzerinden çeşitli kategorilere ayrılabilir. Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Birlik ve Yeniçağ gibi gazeteler, devlet tanımlamalarında genellikle nötr bir dil kullanarak “İsrail” ve “Filistin” terimlerini öne çıkarmıştır. Bu gazeteler, genellikle ülkeleri ismen belirleyerek olayları raporlamış ve öne çıkan devlet tanımları arasında çok fazla değerlendirici terim kullanmamıştır.

Birgün, Yeni Akit ve Yeni Şafak gibi gazeteler ise devlet tanımlamalarında daha dramatik bir dil kullanarak özellikle İsrail’i eleştirel bir şekilde nitelendirmişlerdir. “katil devlet İsrail” ifadesi gibi değerlendirici terimler bu gazetelerde daha sık kullanılmıştır. Yeni Akit ve Yeni Şafak gazeteleri aynı zamanda “terör devleti İsrail” ifadesini de kullanarak devlet tanımlamalarını daha yüksek bir eleştirel tonla yapmıştır. Bu gazeteler devlet tanımlamalarında güçlü bir şekilde Filistin perspektifini yansıtmıştır. Aydınlık ve Karar gazeteleri de devlet tanımlamalarında Filistin devletine daha nötr bir şekilde atıfta bulunmuştur.

Bu çeşitlilik, gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasındaki devlet tanımlamalarını ele alış biçimlerindeki farklılıkları yansıtmaktadır.

4.6. Aktörlerin Tanımlanması

Gazeteler, Hamas-İsrail çatışmasındaki aktörleri tanımlarken farklı vurgular yapmıştır. Hürriyet, Milliyet ve Yeni Akit gibi gazeteler genellikle Hamas’ı öne çıkararak sıkça vurgu yapmışlardır. Örneğin, Hürriyet ve Milliyet, çatışmaların müsebbibi olarak Hamas’ı en sık tanımlayan gazeteler arasında yer alırken, Yeni Akit

gazetesi olumlu bir perspektifle Hamas'ı öne çıkarma eğiliminde bulunmuştur.

Diğer taraftan, Aydınlık, Sabah, Sözcü, Yeni Şafak ve Yeniçağ gibi gazeteler, çatışmadaki tarafları daha dengeli bir biçimde ifade etmiş gibi görünmektedir. Filistinli ve İsraili aktörleri eşit bir şekilde tanımlama eğiliminde olmuşlardır. Bu durum, söz konusu gazetelerin çatışmayı daha tarafsız bir perspektifle ele alabileceklerini göstermektedir. Bu kategorizasyon, gazetelerin çatışmadaki aktörleri nasıl değerlendirdiklerini ve hangi tarafa daha fazla vurgu yaptıklarını anlamak için önemli bir gösterge olabilir.

Gazeteler arasında farklı tanımlamalar ve dil kullanımı olduğu açıktır. Bu durum, gazetelerin politik ve ideolojik bakış açılarından kaynaklanabilir. Her gazetenin farklı bir bakış açısını yansıttığı söylenebilir.

5. Hamas-İsrail Çatışmasına Dair Dil ve Üslup Kullanımı

Gazetelerin dil kullanımı, politik görüşleri ve haberlerin sunum biçimleri hakkında önemli ipuçları sunar. Örneğin, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri, üslup kullanımında "Hamas militanı" ifadesiyle nötr sayılamayacak bir yaklaşım ortaya koysa da ölenleri sadece "öldü-öldürüldü" ifadesiyle belirtmişlerdir. Gazeteler, "işgalcilere" ve devlet tanımlamalarına dair bilgi vermemişlerdir, bu da dilin genel olarak tarafsız olduğunu göstermektedir.

Aydınlık gazetesinde dil kullanımı, Filistin perspektifinden sunulduğunu göstermektedir. Birgün gazetesi, Filistinli örgütleri ve direnişi destekleyen bir tavır sergileyerek dilini Filistinli grupların perspektifinden sunmuştur. Sivil kayıplara ve işgale vurgu yapmış, "işgalci İsrail'i" eleştirmiş ve Filistinlilere destek vermiştir. Dil genel olarak tarafsızdır. Cumhuriyet gazetesi, dil kullanımını nötr bir şekilde sürdürmüş, savaşı "saldırı" ve "çatışma" ifadelerini kullanarak tanımlamıştır. Savaşanları, ölenleri ve devletleri detaylı bir şekilde tanımlayarak dilini tarafsız tutmuştur. Sabah gazetesi daha yoğun ve duygusal bir üslup kullanarak çatışmaları vurgulamakta, savaşanları ve ölenleri ayrıntılı bir şekilde tanımlarken, "işgalci yerleşimcileri", İsrail'i ve Filistinli mağdurları belirgin bir şekilde tanımlamaktadır. Dil kullanımı, haberin taraflı olduğunu göstermektedir. Sözcü gazetesi, dil kullanımında İsrail-Hamas çatışmasını tarafsız bir şekilde sunuyor gibi görünmekte, tarafların eylemlerini objektif bir dille ifade etmektedir.

Yeni Birlik gazetesi, dil kullanımını nötr bir şekilde sürdürmüş, savaşanları tarafsız bir şekilde tanımlamıştır. Savaşın sonuçlarına dair bilgi vermemiş, işgalcileri ve devletleri tanımlamıştır. Dil genel olarak tarafsızdır. Yeni Akit gazetesi, dil kullanımını dramatik ve taraflı bir şekilde sürdürmüş, İsrail'e karşı güçlü bir tavır almıştır.

Savaşanları ve ölenleri tanımlayarak İsrail'i eleştirmiş ve işgalcileri sert bir şekilde kınamıştır. Dil, haberlerin Filistin perspektifinden sunulduğunu göstermektedir. Yeni Şafak gazetesi, dil kullanımını dramatik ve taraflı bir şekilde sürdürerek Filistinli savaşçıları desteklemiştir. Savaşanları ve hayatını kaybedenleri tanımlayarak çatışmayı vurgulamış ve İsraili yerleşimcileri “yasa dışı işgalciler” olarak eleştirmiştir. Dil, haberlerin Filistin perspektifinden sunulduğunu göstermektedir.

Karar gazetesi, dil kullanımını dramatik ve taraflı bir şekilde sürdürmüş, İsrail'e karşı güçlü bir tavır almıştır. Savaşanları ve ölenleri tanımlayarak işgalcileri eleştirmiş ve savaşı vurgulamıştır. Dil, haberlerin Filistin perspektifinden sunulduğunu göstermektedir. Yeniçağ gazetesi, dil kullanımını taraflı bir şekilde sürdürmüş, Filistinli mağdurları desteklemiştir. Dil, haberlerin Filistin perspektifinden sunulduğunu göstermektedir.

Gazetelerin haber dilinin kullanımı, Hamas-İsrail çatışmasını farklı perspektiflerden sunarak çeşitli ideolojilere ve politik görüşlere işaret etmektedir. Bu nedenle, gazeteler aynı olayı farklı şekillerde tanımlayıp ve yorumlamaktadırlar, bu da haber dilinin çeşitliliğini ve okuyuculara sunulan bakış açılarını vurgulamaktadır. Gazeteler, okuyucularına çeşitli bakış açıları sunar ve bu nedenle aynı olayı farklı şekillerde tanımlayıp ve yorumlamaktadırlar.

	Tarih	Haber Başlığı	Sayfada Haberin Yeri	Niteliği	
				Hamas için	İsrail için
Aydınlık	08.10.23	İsrail'e tarihi tokat	Sürmanşet	Olumlu	Olumsuz
	09.10.23	Hamas vurdu İsrail karıştı	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	10.10.23	Dip noktasındayız	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	11.10.23	İsrail saldıracaktı ilk yumruğu biz attık	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	12.10.23	Dünya 1967 diyor	Manşet	Olumlu	Olumsuz
Birgün	08.10.23	Zulme karşı direniş meşru	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	09.10.23	İşgalci katiller	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	10.10.23	Görülmemiş tufan	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	11.10.23	Gazze nefessiz	Orta üst kuşak	Olumlu	Olumsuz
	12.10.23	Fosfor bombasıyla ölüm yağdırıyorlar	Alt kuşak	Olumlu	Olumsuz
Cumhuriyet	08.10.23	Yine savaş	Manşet	Nötr	Nötr
	09.10.23	Kan ve yıkım	Manşet	Nötr	Nötr
	10.10.23	Gazze nefessiz	Orta üst kuşak	Olumlu	Olumsuz
	11.10.23	Gazze yerle bir	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	12.10.23	Siviller ölüyor	Orta üst kuşak	Olumlu	Olumsuz

Hürriyet	08.10.23	Ortadoğu cehenne- me döndü Dünya	Manşet	Nötr	<i>Nötr</i>
	09.10.23	Şokta	Manşet	Nötr	<i>Nötr</i>
	10.10.23	Yüzlerce canlı kalkan	Manşet	Nötr	<i>Nötr</i>
	11.10.23	Gazze çaresizliği	Manşet	Nötr	<i>Nötr</i>
	12.10.23	Gazze'den çıkış yok Ben nereye gideyim	Manşet	Nötr	<i>Nötr</i>

Karar	08.10.23	Netanyahu'nun istediği oldu	Manşet	Olumsuz	Olumsuz
	09.10.23	Seyircili katliam	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	10.10.23	Ateşe benzin flosu	Manşet	Nötr	Nötr
	11.10.23	Çocukların ne suç var	Manşet	Nötr	Olumsuz
	12.10.23	iki milyon kişi ölümü bekliyor	Manşet	Nötr	Olumsuz

Milliyet	08.10.23	İsrail'in 11 Eylül'ü	Manşet	Olumsuz	Olumlu
	09.10.23	Şabat Baskını	Manşet	Olumsuz	Olumlu
	10.10.23	Ateş böyle yayılıyor	Manşet	Olumsuz	Olumlu
	11.10.23	Kuşatma	Manşet	Olumsuz	Olumlu
	12.10.23	İşgale doğru Yok oluş	Manşet	Olumsuz	Olumlu

Sabah	08.10.23	İsrail'e 5 bin roket	Alt kuşak	Nötr	Nötr
	09.10.23	Gazze'de İsrail vah- şeti	Alt kuşak	Olumlu	Olumsuz
	10.10.23	Dünya Gazze'yi	Üst kuşak	Olumlu	Olumsuz
	11.10.23	ölüme terk etti	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	12.10.23	İsrail'den soykırım Savaş değil katliam	Manşet	Olumlu	Olumsuz

Sözcü	08.10.23	Ortadoğu kan gölü	Üst kuşak	Nötr	Nötr
	09.10.23	Olan sivillere oluyor	Alt kuşak	Nötr	Nötr
	10.10.23	Filistin halkını ateşe attılar	Alt kuşak	Olumsuz	Nötr
	11.10.23	Savaş feryadı	Alt kuşak	Nötr	Nötr
	12.10.23	ABD uçak gemisinin Doğu Akdeniz'de ne işi var?	Alt kuşak	Nötr	Nötr

Yeni Akit	08.10.23	Ümmetin aslanları	Sürmanşet	Olumlu	Olumsuz
	09.10.23	katil İsrail'i vurdu	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	10.10.23	İsrail balonu patladı	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	11.10.23	Katil İsrail'in gücü çocuklara yetiyor	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	12.10.23	Gazze'de soykırım Batı, katilin suç ortağı	Manşet	Olumlu	Olumsuz

Yeni Birlik	08.10.23	Aksa Tufanı İsrail hazırlıksız yakalandı	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	09.10.23	Netanyahu: Ortado- ğu'yu değiştireceğiz	Orta üst kuşak	Olumlu	Olumsuz
	10.10.23	Gazze'de yıkım büyüyor	Alt kuşak	Nötr	Olumsuz
	11.10.23	İsrail devlet gibi davranmıyor	Manşet	Nötr	Olumsuz
	12.10.23				
Yeni Şafak	08.10.23	Öfke patladı İsrail şoktan çıkma- madı	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	09.10.23	ABD desteğiyle soykırım	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	10.10.23	Gazze'yi çöle sür- mek istiyor	Manşet	Olumlu	Olumsuz
	11.10.23	Gazze'nin feryadı	Üst kuşak	Olumlu	Olumsuz
	12.10.23				
Yeniçağ	08.10.23	Yine kan yine göz- yaşı Hamas'ın saldırısı- na İsrail'den hava	Sürmanşet	Nötr	Nötr
	09.10.23	harekâtıyla karşılık geldi	Orta üst kuşak	Nötr	Nötr
	10.10.23	Savaş katliama döndü	Sürmanşet	Nötr	Olumsuz
	11.10.23	Taş üstünde taş bırakmadılar	Sürmanşet	Nötr	Olumsuz
	12.10.23	Öldürülen masu- miyet	Orta kuşak	Nötr	Olumsuz

Tablo 5. Gazetelerin Hamas-İsrail Arasında Yaşanan Çatışmaları Haberleştirmeleri

6. Haber Başlıkları ve Manşetlerin Analizi

Tablo 5'te yer alan bu başlıklar ve manşetler, gazetelerin yayın politikaları ve yaklaşımları hakkında bazı ipuçları sunmaktadır. İşte bu manşetlere dayalı olarak yapılan gözlemler:

Aydınlık: Gazze'deki olayları eleştirmekte ve "İsrail soykırımı" gibi ifadeler kullanılmaktadır. İsrail'i "tarihi bir tokat" yemekle eleştirmektedir. Gazete manşetlerinde, Hamas'ın İsrail'e karşı atılan "tarihi tokat" ve "ilk yumruğu attık" ifadelerini öne çıkararak, Hamas'ın başarısını vurgulamaktadır. Bu, gazetenin Hamas'ı desteklediğini gösterebilir. Gazete, İsrail'i eleştiren bir dil kullanmaktadır. "İsrail saldırıcağı" ifadesi, İsrail'in niyetlerini eleştiren bir yaklaşımı yansıtıyor gibi görünmektedir. "Dünya 1967 diyor" ifadesi, 1967 Altı Gün Savaşı'na gönderme yaparak, Gazze-İsrail çatışmasının tarihsel bir bağlamda ele alındığını göstermekte-

dir. Bu manşetler, gazetenin Gazze'yi ve Hamas'ı desteklediği ve İsrail'i eleştirdiği bir perspektiften çatışmayı ele aldığını göstermektedir.

Birgün: Gazze'deki olayları “Zulme karşı direniş(in) meşru” olduğu şeklinde tanımlayarak İsrail'e karşı Filistin direnişini destekleyici bir dil kullanmaktadır. Aynı zamanda İsrail'i “işgalci katiller” olarak ağır bir dille nitelemektedir. Manşetlerdeki ifadeler, çatışmanın etkilerini özellikle Gazze'deki sivil halk üzerinde vurgulamaktadır. “Fosfor bombasıyla ölüm yağıdırıyorlar” ifadesi, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının sivillere zarar verdiğini vurgulamaktadır. Bu manşetler, gazetenin çatışmayı Gazze lehine ve İsrail karşıtı bir bakış açısıyla ele aldığını ve Gazze'deki sivil kayıpları öne çıkardığını göstermektedir.

Cumhuriyet: Gazze'deki savaşı sık sık vurgulamakta ve sivillerin ölümüne dikkat çekmektedir. Gazze'deki yıkım ve sivillerin ölümüne odaklanan bir yayın politikası izlediği görülmektedir. Manşetlerdeki ifadeler, çatışmanın etkilerini özellikle siviller üzerinde vurgulamaktadır. “Siviller ölüyor” ifadesi, sivil kayıplara ve insanların yaşadığı zorluklara odaklıyor gibi görünmektedir. Cumhuriyet, başlıklarında sade bir dil kullanmaktadır ve “Yine savaş” gibi genel ifadeleri tercih etmektedir. Bu gazete, çatışmayı daha tarafsız bir şekilde sunmaya çalışıyor gibi görünmektedir.

Hürriyet: Başlıkları daha nötr görünmektedir. Savaşı ve ölümleri açıklamak için duygusal anlamda daha yüklü dil kullanmaktan kaçınmıştır. Bu, daha tarafsız veya dengeli bir yaklaşımı yansıtır denilebilir. Gazze olaylarına dikkat çekmektedir ve manşetlerinin dilinde duygusal bir ton hâkimdir. Başlıkları, Gazze'deki çaresizliği ve savaşı vurgulamaktadır. Hürriyet, başlıklarında “Gazze çaresizliği” ve “Gazze'den çıkış yok” gibi insanları duygusal olarak etkileyebilecek ifadeler kullanmaktadır. Başlıklardaki dil, Gazze'deki durumu vurgulamaya yöneliktir. Çatışmanın tarafları konusunda nötr olduğu söylenebilir. Hürriyet, Gazze olaylarına siyasi ve ideolojik değil, daha çok insani bir açıdan yaklaşıyor gibi görünmektedir.

Karar: İsrail'in Gazze'yi hedef aldığına dair bir bakış açısı sunarak sivillerin ölümüne dikkat çekmektedir. Karar gazetesi, başlıklarında İsrail perspektifine vurgu yapmaktadır. “Netanyahu'nun istediği oldu” ve “Seyircili katliam” gibi ifadeler, bu yaklaşımı yansıtmaktadır. Başlıktaki “Çocukların ne suçu var” ifadesi çocukların ve sivillerin hedef alınmasını ve çatışmanın sivil nüfusa etkilerini vurgulamaktadır. Gazete, “iki milyon kişi ölümü bekliyor” ifadesi ile Gazze'deki krizi ve insanların hayatlarını tehlikeye atan şiddeti vurgulamaktadır. Gazetenin bu manşet ve başlıkları çatışmayı İsrail karşıtı ve İsrail'in eylemlerini eleştiren bir perspektiften ele aldığını göstermektedir.

Milliyet: Milliyet, “İsrail'in 11 Eylül'ü” ve “İşgale doğru” gibi başlıklarla, İsrail pers-

pektifini yansıtır gibi görünmektedir. Bu başlıklar, genel olarak İsrail'in güvenliği ve durumuna vurgu yapmaktadır. Ancak, "Şabat Baskını" gibi ifadelerle olaylara belirgin bir İsrail odaklılık göstererek çatışmayı ele aldığı gözlemlenmektedir. Bu manşetler, gazetenin çatışmayı hem İsrail yanlısı bir perspektiften hem de kısmen eleştirel bir bakış açısından değerlendirdiğini yansıtmaktadır. Manşetler, İsrail'i sadece saldırgan bir ülke olarak değil, farklı açılardan olaylara yaklaşılarak tasvir etmektedir.

Sabah: Sabah gazetesi, başlıklarında İsrail'e yönelik ağır eleştirel ifadeler kullanmaktadır. "İsrail vahşeti" ve "Savaş değil katliam" gibi ifadelerle İsrail'i suçlayan bir dil kullanmaktadır. Gazete, Gazze'deki İsrail saldırılarına dikkat çekmektedir ve bu saldırıları kınayan başlıklar kullanmaktadır. Gazze'deki vahşeti vurgulamaktadır. Haber başlıkları, çatışmayı İsrail karşıtı bir bakış açısıyla ele alıyor gibi görünmektedir. "İsrail'den soykırım" ifadesi, İsrail'i soykırımla suçlamakta ve ağır bir şekilde eleştirmektedir. Bu başlıklar, gazetenin çatışmayı Filistin lehine ve İsrail karşıtı bir perspektiften ele aldığını ve İsrail'i olumsuz bir şekilde tasvir ettiğini göstermektedir.

Sözcü: Ortadoğu'da kanın aktığını "Ortadoğu kan gölü" ve "Savaş feryadı" gibi ifadelerle sivillerin öldüğünü vurgulamaktadır. Aynı zamanda ABD'nin Doğu Akdeniz'deki rolünü sorgulayan başlıklar kullanmıştır. Haber başlıklarındaki ifadeler, sivillerin çatışmanın en büyük kurbanları olduğunu ve onların yaşadığı zorlukları öne çıkarmaktadır. "Olan sivillere oluyor" ifadesi, sivil kayıplara dikkat çekmekte ve insan odaklı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. "Filistin halkını ateşe attılar" ifadesi, çatışmada suçlu olarak hem Hamas'ı hem de İsrail'i gösteren bir bakış açısını yansıtmaktadır. "ABD uçak gemisinin Doğu Akdeniz'de ne işi var?" ifadesi, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını eleştiren bir soru içermektedir. Bu haber başlıkları, gazetenin çatışmayı insana odaklanan bir perspektiften ve Ortadoğu'da yaşanan şiddeti eleştirel bir yaklaşımla ele aldığını göstermektedir.

Yeni Akit: Manşetler, İsrail'i "katil" olarak nitelendiren ve çatışmanın İsrail'in suçlarına odaklanan bir dil kullanmaktadır. "Gazze'de soykırım" ifadesi, Gazze'deki olayları soykırım olarak nitelendiren ağır bir iddiayı içermektedir. "Ümmetin aslanları" ifadesi, İslam ümmetini ve Müslümanları, Hamas'ı destekleyen bir dil içermektedir. "Batı, katilin suç ortağı" ifadesi ile Batı ülkelerini İsrail'in eylemlerine karşı suç ortağı olarak suçlayan bir bakış açısını yansıtmaktadır. Gazete, Gazze'deki olayları sık sık İsrail'in aleyhine yorumlamakta ve İsrail'i katil olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda Batı'yı İsrail'in suç ortağı olarak görmektedir. Bu manşetler, Gazze-İsrail çatışmasını oldukça ağır eleştiren ve İsrail'i suçlayan bir bakış açısıyla ele alan ifadeler içermektedir.

Yeni Birlik: Başlıkları daha nötr, ancak İsrail'in tutumunu sorguluyor gibi görünmektedir. Gazze'deki olayları savaş olarak değil "Aksa Tufanı" olarak tanımlamaktadır. İsrail'in devlet olarak davranmadığını ima etmektedir. Manşetler, farklı açılardan çatışmayı ele alıyor gibi görünmektedir. Örneğin, "Aksa Tufanı" ifadesi, çatışmanın şiddetini ve çatışma bölgesindeki etkilerini vurgulamaktadır. "İsrail hazırlıksız yakalandı" ifadesi, İsrail'in çatışmaya nasıl hazırlıksız yakalandığını eleştiriyor gibi görünmektedir. "Netanyahu: Ortadoğu'yu değiştireceğiz" ifadesi, İsrail'in Ortadoğu politikalarını ve liderliğini yansıtmaktadır. Manşetler, İsrail'e karşı eleştireci bir dil kullanmaktadır, özellikle "İsrail devlet gibi davranmıyor" ifadesi İsrail'i eleştirmektedir. Manşetlerde belirli bir tarafa yakınlık veya aidiyet ifadesi bulunmamaktadır. Bu, gazetenin çeşitli görüşleri farklı açılardan ele alan bir yaklaşımla yansıttığı görülmektedir.

Yeni Şafak: Manşetler, çatışmanın etkilerini özellikle Gazze'deki sivil halk üzerinde vurgulamaktadır. "Gazze'nin feryadı" ifadesi, sivil kayıpları ve insanların yaşadığı zorlukları odaklıyor gibi görünmektedir. "ABD desteğiyle soykırım" ifadesi, İsrail'in ABD desteğiyle soykırım yapmakla suçlandığı bir dil kullanmaktadır. "Gazze'yi çöle sürmek istiyor" ifadesi, İsrail'in Gazze'yi yok etmeye çalıştığı bir iddiayı içermektedir. Gazete, İsrail'e karşı ağır eleştiriler içeren güçlü bir dil kullanarak Gazze'yi savunarak İsrail'i eleştirmektedir.

Yeniçağ: başlıklarında Gazze olaylarını eleştiren ifadeler kullanıyor gibi görünmektedir. "Savaş katliama döndü" ve "Öldürülen masumiyet" gibi ifadeler, İsrail'e karşı eleştirel bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Gazze'deki olayları savaş ve katliam olarak tanımlamaktadır. İsrail'in Gazze'ye hava harekâtıyla karşılık verdiğini belirtmektedir. Manşetler hem Hamas'ın roket saldırılarını hem de İsrail'in hava harekâtını ele almaktadır ve böylece her iki tarafın çatışmaya katkısını yansıtmaktadır. "Öldürülen masumiyet" ifadesi, sivil kayıpları ve masum insanların ölümünü vurgulamaktadır. Bu başlık ve manşetler, çatışmayı taraflar arasındaki şiddet ve yıkımın bir sonucu olarak ele alan daha tarafsız bir bakış açısıyla ele almaktadır.

Genel olarak, bazı gazeteler (örneğin Sabah, Birgün, Aydınlık, Yeni Şafak ve Yeni Akit) İsrail'i eleştirirken diğerleri (örneğin Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet ve Sözcü) daha nötr veya iki tarafı da eleştiren bir dil kullanıyor gibi görünmektedir. Her gazetenin kendi okuyucu kitlesi ve politik duruşu göz önüne alındığında, bu başlıklar ve manşetler bu farklılıkları yansıtmaktadır. Hangi gazetenin hangi tarafa daha yakın olduğu veya daha tarafsız olduğu, bu başlıklardan yola çıkarak değerlendirilebilir. Ancak bir gazetenin politikası ve yaklaşımı, yalnızca başlıklarla değerlendirilmemelidir. İçerik, yazarlar ve daha geniş bir tarihsel bağlam da dikkate alınmalıdır.

7. Haberin Sayfadaki Konumunun Analizi

Önceki bölümde, Hamas-İsrail çatışması ile ilgili haberlerin, örneklem olarak seçilen gazetelerdeki dil, ton, içerik ve niteliği üzerine bir içerik analizi yapılmıştır. Bu bölümde ise gazetelerin birinci sayfalarında, çatışmanın nasıl yansıtıldığına; yani haberin sayfanın neresinde ve ne kadar yer kaplayarak sunulduğuna odaklanılmıştır.

Tablo 5 ve Görsel 1 üzerinde yapılan incelemede, Hamas-İsrail çatışmasıyla ilgili haberlerin farklı şekillerde birinci sayfada yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, gazetelerin olaya yönelik yaklaşımlarını belirlemede önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. “Hürriyet” ve “Milliyet” gibi ana akım ve daha liberal yaklaşımları benimseyen gazetelerde, Hamas-İsrail çatışması haberleri geniş puntolarla manşetlerde yer almaktadır. Ayrıca, bu gazeteler çatışma haberlerine sayfa içinde oldukça geniş bir alan ayırmış, hatta bazı durumlarda neredeyse tüm sayfayı bu haberlere ayırmışlardır. Haberlerin içerikleri, sunum biçimleri, kullanılan dil ve üslup konuları yukarıda detaylı bir şekilde açıklandığı için burada tekrarlanmamıştır (Görsel 1’e bakınız).

Görsel 2’de ise sol tandanslı yayınlarıyla öne çıkan gazeteler incelenmiştir. Tablo 4 ve Tablo 5’te verilen haber analizleri ile yukarıda açıklanan bu analizler Görsel 2 içinde yer almıştır. Bu gazetelerin ortak özelliği mevcut iktidara (AK Parti Hükûmeti’ne) muhalif yayınlar olmalarıdır, Çatışma haberlerinin sayfadaki konumlarına bakıldığında “Sözcü” gazetesi, Gazze-İsrail çatışmasını sürmanşetten vermiş olmasına rağmen, haberin sayfadaki yeri, habere ayrılan sütunun oldukça küçük olduğu görülmektedir. Diğer üç gazete ise olayları büyük puntolarla ve büyük fotoğraflarla oldukça geniş ve etkili bir şekilde sunmuşlardır. Bilhassa “Birgün” gazetesi alt başlıklar ve görsellerle neredeyse ilk sayfanın tamamını ayırmıştır (Görsel 2’ye bakınız).

Görsel 3’te ise merkez sağ gazeteleri olan “Sabah” ve “Yeni Birlik” gazetelerine yer verilmiştir. Özellikle “Sabah,” hükûmete yakın bir holding gazetesi ve büyük bir medya grubunun parçası olması (Vikipedi, Erişim Tarihi: 10.01.2024) nedeniyle, habere birinci sayfasında ayırdığı yer dikkat çekicidir. Gazete, olayın en sıcak hali olan ilk gününde haberi en alt köşede ve küçük bir sütunda

Görsel 1. Ana Akım Gazetelerin 8 Ekim Tarihli Birinci Sayfaları

Görsel 2. Sol Eğilimli Gazetelerin 8 Ekim Tarihli Birinci Sayfaları

vermiştir. “Yeni Birlik” gazetesi ise haberi manşetten vermiş, alt başlıklarla desteklediği haberde kullandığı etkili görsellerle nerdeyse tam sayfayı bu habere ayırmıştır (Görsel 3’e bakınız).

Görsel 4’te ise muhafazakâr ve milliyetçi sağ basını temsil eden gazetelere yer verilmiştir. Bu gazeteler, sayfalarında ilgili haberlere farklı boyutlarda etkileyici

görseller ve alt başlıklarla yer vermişlerdir, haberlerin sayfadaki kapladığı alan (sütun) “Yeniçağ” hariç diğerlerinde %50 oranında olduğu söylenebilir (Görsel 4’e bakınız).

Görsel 3. Merkez Sağ Gazetelerin 8 Ekim Tarihli Birinci Sayfaları

Görsel 4. Muhafazakâr Sağ ve Milliyetçi Gazetelerin 8 Ekim Tarihli Birinci Sayfaları

8. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma, Türk basınının farklı ekollerinden seçilmiş gazetelerin Hamas-İsrail çatışması gibi hassas bir konuyu ele alma şeklini incelemek amacıyla birinci sayfa çatışma haberlerini liberal basın kuramı çerçevesinde analiz etmiştir. Analizler, gazetelerin bu konudaki objektiflik düzeyini değerlendirmek için haberlerde geçen tanımlama kavramlarının sıklığına, dil tonuna, niteliğine ve gazetenin haberlerinde olaya yaklaşım perspektifine odaklanmıştır. Bu çerçevede, ilgili haberlerin gazetelerin sayfalarında nasıl konumlandırıldığı, hangi başlık ve manşetlerin kullanıldığı gibi unsurlara odaklanılarak içerik analizi yapılmıştır.

Çalışmada, Türk basınını temsil eden on iki gazetenin Hamas-İsrail çatışmasıyla ilgili haberleri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Yapılan incelemede, haber üretiminde kullanılan kavramların ve haber sunum biçimlerinin çoğunlukla gazetelerin kendi ideolojik eğilimleri veya çıkarları tarafından etkilendiğini göstermiştir.

Hamas ve Gazze yanlısı gazeteler, sadece Hamas'a açık bir destek sunmakla kalmayıp aynı zamanda İsrail ve Batı ülkelerine yönelik sert eleştirilerde bulunarak belirgin bir taraflılık sergilemektedir. Bu gazeteler, haberlerinde duygusal bir ton kullanarak okuyucularına belirli bir bakış açısı sunmuş ve çatışmanın insanlık dramını vurgulamıştır. Ancak, bu tutum liberal basın kuramının savunduğu nesnellik ve çeşitlilik idealleriyle örtüşmemektedir.

İsrail karşıtı gazeteler ise İsrail'in eylemlerini eleştirmiş ve özellikle sivil kayıplara odaklanmıştır. Eleştirilerini daha nötr bir tutumla dile getirirler de belirgin bir İsrail karşıtlığı içermekte ve çatışmanın insan hakları boyutuna vurgu yapmaktadır. Bu gazeteler, okuyucularına çatışmanın insani yönlerini düşündürmeyi amaçlamıştır. Ancak, bu tutum da liberal basın kuramının savunduğu tarafsızlık ilkesine tam olarak uymamaktadır.

Tarafsız veya nötr gazeteler ise çatışmayı daha dengeli bir şekilde ele almayı amaçlamış ve hem Hamas ve Gazze hem de İsrail perspektiflerine yer vermiştir. Ancak, bu gazetelerin de İsrail'in eylemlerini sorguladıkları ve eleştirdikleri görülmektedir. Bu gazeteler, okuyucularına çatışmayı daha geniş bir perspektiften değerlendirme fırsatı sunmuş ve bilgiye dayalı bir bakış açısı sağlamışlardır. Ancak, liberal basın kuramına göre, başlıklar, kullanılan dil ve haber sıralanışı gibi unsurların incelenmesi, bu gazetelerin de belirli bir yönelim içerdiğini göstermektedir.

Bu sınıflandırmalar, medyanın karmaşıklığını anlamak adına önemli bir kaynak oluştururken, her bir gazetenin içerisindeki farklı yazarlar, editörler ve siyasi etkileri göz önüne alarak bu perspektifleri daha derinlemesine anlamak için ileri düzeyde araştırmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışma, medyanın ideolojik çeşitliliğini

vurgulayarak liberal basın kuramının objektiflik ve çeşitlilik ideallerinin önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Çalışmanın sonuçlarına dayanarak, Türk medyasını temsilen seçilen gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasını ele alış biçimi liberal basın kuramı perspektifinden incelenmiştir. Liberal basın kuramı, haberlerin objektif, adil ve çeşitli bakış açılarıyla sunulmasını savunur. Analizler, seçilen gazetelerin konuya yaklaşımları genel olarak üç başlık altında tartışılmıştır.

1. **Hamas ve Gazze Yanlısı Gazeteler:** Bu kategoride yer alan gazeteler, Hamas ve Gazze halkına yönelik dil ve üsluplarında açık bir destek gösterirken, aynı zamanda İsrail'i ve destek veren Batı ülkelerini eleştirmişlerdir. İsrail için kullanılan ifadeler arasında "katil", "soykırmacı", "istilacı", "terörist devlet" gibi ağır eleştiriler bulunmaktadır. Bu kategorideki bazı gazeteler arasında Aydınlık, Birgün, Sabah, Yeni Akit ve Yeni Şafak bulunmaktadır. Bu gazeteler, haberlerinde belirgin bir taraflı üslup kullanarak İsrail'i eleştirmiş ve Hamas'ı savunmuşlardır. Ancak, bu gazetelerin haberlerindeki duygusal ton ve aşırı taraflılık, objektif ve dengeli bir bakış açısına zarar vermekte liberal basın kuramıyla çelişki arz etmektedir.
2. **İsrail Karşıtı Gazeteler:** Bu kategoride yer alan Cumhuriyet, Karar ve Sözcü gazeteleri, İsrail'in Gazze'deki eylemlerini eleştirmiş ve özellikle masum sivillerin maruz kaldığı orantısız güç kullanımına odaklanmışlardır. Cumhuriyet, "Kan ve yıkım", "Gazze nefessiz", "Gazze yerle bir", "Siviller ölüyor" şeklindeki haber başlıklarını kullanırken, Karar, "Çocukların ne suçu var" ve "iki milyon kişi ölümü bekliyor" gibi başlıklar kullanmıştır. Sözcü gazetesi ise "Ortadoğu kan gölü", "Olan sivillere oluyor", "Filistin halkını ateşe attılar", "Savaş feryadı" gibi başlıklarla sivil kayıplara ve insani drama odaklanmıştır. Bu gazeteler, İsrail'e yönelik eleştirilerini dile getirirken daha nötr bir tutum sergiledikleri söylenebilir. Ancak, bu gazetelerin haber dilinde hâlâ belirgin bir İsrail karşıtlığı ve eleştirisi bulunmaktadır. İsrail'in Gazze'deki eylemlerini eleştiren bu gazeteler, özellikle sivil kayıplara odaklanmaktadır. Liberal basın kuramı çerçevesinde, bu gazeteler insan haklarına vurgu yaparak, olayları eleştirirken tarafsızlık ilkesinden uzaklaşmış oldukları görülmektedir. Bu nedenle eleştirilerin tonu ve ifadeleri, liberal basın kuramının vurguladığı objektiflik ilkesiyle çeliştiği ifade edilebilir. Liberal basın, eleştirilerin objektif ve adil bir şekilde sunulmasını ister.
3. **Tarafsız veya Nötr Gazeteler:** Hürriyet, Milliyet, Yeni Birlik ve Yeniçağ gazeteleri, başlıklarında daha nötr bir dil kullanmışlar hem Hamas ve Gazze hem

de İsrail perspektiflerine yer vermişlerdir. Çatışmayı her iki taraf arasında aşırı bir önyargı göstermeden daha dengeli bir şekilde ele almayı amaçladıkları görülmektedir. Ancak, İsrail'in eylemlerini de sorgulamaktadırlar. Bu bağlamda Hürriyet, "Gazze çaresizliği", "Gazze'den çıkış yok", "Ben nereye gideyim" gibi haber başlıklarıyla çatışmanın taraflarını değil, eylemlerin sonucundaki insani drama odaklanmıştır. Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5'in analizlerine göre, gazetenin haber metinlerinde kullandığı tanımlama ifadeleri, dil ve üslup, Hamas'ı eleştiren bir yaklaşımı ortaya koyduğu hâlde, haber başlıklarında bu durum bariz bir taraflılığın göstermemektedir. Milliyet; "İsrail'in 11 Eylül'ü", "Şabat Baskını" ve "Ateş böyle yayılıyor" gibi daha insani dramı ön plana çıkaran haber başlıkları kullanmıştır. Bu gazeteler, çatışmayı dengeli bir şekilde ele almayı amaçlamış ve hem Hamas ve Gazze hem de İsrail perspektiflerine yer vermiştir. Ancak, liberal basın kuramına göre, tarafsızlık iddiasında olan bir medyanın seçtiği başlıklar, kullandığı dil ve haberlerin sıralanışıyla dolaylı bir şekilde politik duruşunu yansıtabilir.

Analiz, seçilen gazetelerin Hamas-İsrail çatışmasını ele alış biçimlerini liberal basın kuramı çerçevesinde değerlendirmiştir. Ancak, her bir kategori içindeki gazetelerin belirgin özellikleri, liberal basın kuramının idealleriyle çatışmaktadır. Özellikle, belirli gazetelerin haberlerindeki duygusal ton ve aşırı taraflılık, objektif ve dengeli bir bakış açısına zarar verecek şekilde öne çıkmıştır.

Bu analiz, medyanın çeşitliliği ve önyargıların karmaşıklığına dikkat çekmekle birlikte, liberal basın kuramının önemini vurgulamaktadır. Sınıflandırmalar, her gazetenin yayın politikaları ve manşetlerinin daha spesifik bir analizine olanak tanımaktadır. Ancak, unutulmaması gereken önemli bir nokta, gazetelerin farklı yazarlara, editörlere ve siyasi eğilimlere sahip olabileceğidir. Bu durum, bir gazetenin tüm içeriğinin tek bir siyasi bakış açısını yansıtmadığını göstermektedir. Gazete başlıkları, bir yayının genel editoryal tutumunu tam olarak yansıtmayabilir. Medya önyargısı karmaşık bir konudur ve bir gazetenin genel editoryal duruşunu anlamak için daha fazla inceleme gerekmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Alhalayqa, I. A. (2018). Hamas'ın yeni medya kullanım pratikleri: Hedef kitleler ve içerikler. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altındal, Y. (2019). Jeotermal Enerji Santraline Direnişin Medya Hali: Birgün Gazetesi Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 1-20.
- Altschull, J. H. (1984). Agents of power: The role of the news media in human affairs. (No Title).
- Atabek, N. (1994). Gazetecilikte tarafsızlık. *Marmara İletişim Dergisi*, 7(7), 23-36.
- Ateş, D. (2009). Gazze trajedisi: sorumluluk ve kavramların haklılaştırma işlevi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 61-83.
- Bélair-Gagnon, V. (2013). Revisiting impartiality: Social media and journalism at the BBC. *Symbolic Interaction*, 6(4), 478-492.
- Bıyıklı, Ş., & Tiryaki, S. (2023). Yazılı Basında Nefret Söylemi ve Damgalama: "Yeni Akit Gazetesi Örneği. *Tablet Kitabevi (E-Kitap)*.
- Bulunmaz, B. (2011). Holdingleşme ekseninde Türk mediasında tekelleşme sorunu. *Öneri Dergisi*, 9(36), 237-246.
- Duran, M. A. (2020). Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 135-158.
- East, M., & America, S. (2023). The Israel-Palestine Conflict–Saga of Terrorism, Wars and Forsaken Roadmaps for Peace.
- Erdoğan, İ. (2007). Türkiye'de Gazetecilik ve Bilim İletişimi, Yapısal Özellikler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *GÜ İletişim Araştırmaları Merkezi Kırkıncı Yıl Kitaplığı* No: 7.
- Galtung, J., & Ruge, M. H. (1965). The structure of foreign news: The presentation of the Congo, Cuba and Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of peace research*, 2(1), 64-90.
- Girgin, A. (2003). Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik 'i, 2. baskı. *İnkılâp Yayınları*, İstanbul, 193-194.
- Gökçe, A. (1995). İçerik çözümlemesi. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 9-36.
- Hackett, R.A. (1998). "Bir Paradigmanın Önemi Yitirisi: Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik", (Çev. A. İnal), İlef Yıllık.
- Holsti, O. R. (1969). Content analysis for the social sciences and humanities. Reading, MA: Addison-Wesley (content analysis).
- Işık, M. ve Akbaba, E., (2004). "Medyada Haber Seçimi", *Medyada Yeni Yaklaşımlar*, Konya: Eğitim Kitabevi
- Kadıoğlu, Z. K. (2018). Türkiye'de medya sahipliği ekseninde mülkiyet yapılarındaki değişimin kronolojik analizi (1950-2010). *İnsan ve İnsan*, 5(16), 100-120.
- Kaya, A. E. E. (2010). Cumhuriyet Gazetesi'nin kuruluşundan günümüze kısa tarihi. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 74-91.
- Kazan, H. (2016). Terör-medya ilişkisi ve medyada terör haberciliği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12(24), 109-146.
- Krippendorff, K. (2018). Content analysis: An introduction to its methodology. Sage publications.
- Kuyucu, M. (2013). Türkiye'de çapraz medya sahipliği: Medya ekonomisine olumsuz etki-

- leri ve bu etkilerin önlenmesine yönelik öneriler. *Selçuk İletişim*, 8(1), 144-163.
- Lippmann, W. (1965). Public opinion. 1922. URL: <http://infomotions.com/etexts/gutenberg/dirs/etext04/pbp nn10.htm>.
- Nalçinkaya, Ö. (2022). Gazetelerin Siyasi Partilere Yaklaşımı: Sözcü Gazetesi Üzerine Bir İnceleme. *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (SMART JOURNAL)*, 8(63), 1732-1751.
- Oktaç, S. (2019). Eşik Bekçiliği Teorisi Kapsamında Medya Etiği Sorunsalı-BBC-Jeremy Bowen Örneği. *Kent Akademisi*, 12(1), 159-176.
- Olkun, E. O (2013). Türkiye’de medya sahiplik yapısındaki değişim: milliyet ve vatan gazeteleri örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bilim Dalı.
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik çözümlemesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 24(1), 213-228.
- Özata, M. (2023). Türk Basınında İran İslam Devrimi: Aydınlik Gazetesi Örneği. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 12(34), 179-207.
- Özer, Ö. (2010). Liberal basın. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özkır, Y. (2013). Hürriyet Gazetesi’nin kimliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 45-70.
- Özkır, Y. (2013). Türkiye’nin Yakın Siyasi Tarihi ve Hürriyet Gazetesi’nde Laiklik Haberleri: Aydın Doğan Dönemi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(4), 69-94.
- Rogers, R., & Ben-David, A. (2010). Coming to terms: a conflict analysis of the usage, in official and unofficial sources, of ‘security fence’, ‘apartheid wall’, and other terms for the structure between Israel and the Palestinian territories. *Media, War & Conflict*, 3(2), 202-229.
- Samuel, M. T. (2023). The Israel-Hamas War: Historical Context and International Law. *Middle East Policy*.3–9. <https://doi.org/10.1111/mepo.12723>
- Şark, E. (2010). Yeni Şafak Gazetesi’nin Yayın Politikası ve Haber Söylemi. Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi, Turkey.
- Tokgöz, O. (2021). Çeşitli Anlatım Biçimleriyle Günümüzde Haberciliğin Konumu. *Yeni Yüzyıl’da İletişim Çalışmaları*, 1(3), 5-20.
- Topuz, H. (2003). II. Mahmut’tan holdinglere Türk basın tarihi. *Remzi Kitabevi*.
- Tuchman, G. (1978) *Making News*. New York: Free Press.
- Yıldırım, Y. (2021). İsrail-Filistin sorununda iki devletli çözüm arayışları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(41), 3840-3884. <https://doi.org/10.26466/opus.874933>
- Yılmaz, D., & Sezgin, M. (2020). Siyasal ve sosyal bağlamda mankurt kavramının Türk yazılı basınında metaforik kullanımı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1010-1030.
- Yılmaz, D. (2016). Siyasal iletişim açısından 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçimleri yazılı basın analizi. Yüksek lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, H. (2022). Türk basınında patronsuz gazetecilik olgusu. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (40), 503-528.
- Akşam, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.
- Aydınlık, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası..
- Birgün, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.

Hürriyet, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.
Milliyet, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.
Sabah, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.
Sözcü, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.
Yeni Akit, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.
Yeniçağ, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.
Yeni Şafak, 8-12 Ekim 2023 tarihleri arası.

Medyada Şiddetin Temsili: Bibliyometrik Bir Analiz

Bünyamin UZUN*

Öz

Medya, insanların gündelik yaşamının önemli bir parçasıdır. İnsanlar gündelik yaşamının büyük çoğunluğunu medyayı kullanarak geçirmektedir. Medyanın insanlara aktardığı birçok içeriğin içerisinde şiddet de yer almaktadır. Medyanın fiziki ya da psikolojik olarak zarar vermeyi içeren şiddet eylemlerine içeriklerinde yoğun bir şekilde yer vermesi nedeniyle insanların şiddeti normal kabul etmeye başladığı düşünülmektedir. Bir anlamda insanlar medyada gördüğü şiddeti taklit etmekte ve şiddet içerikleri yeniden inşa edilerek sürekli hâle gelmektedir. Bu çalışmanın konusunu “şiddet ve medya” konusunda yapılan çalışmaların bibliyometrik görüntüsünü sunmaktır. Çalışmanın temel önemi, şiddet ve medya konulu araştırma makalelerinin profilini çıkarmasıdır. Çalışma, Web of Science veri tabanında yer alan “şiddet ve medya” konulu 1000 araştırma makalesi ile sınırlandırılmıştır. Söz konusu sınırlılıklar çerçevesinde elde edilen veriler bibliyometrik yöntemle incelenmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bibliyometrik veriler VOSviewer analiz programı aracılığıyla haritalandırılmıştır. İncelenen 1000 araştırma makalesi ortak yazarlarla birlikte 1833 araştırmacı tarafından hazırlanmış ve 466 farklı dergide yayımlanmıştır. Çalışma sonucunda şiddet ve medya konusunun oldukça geniş bir çalışma alanı olduğu saptanmıştır. Çalışmanın en önemli sonuçlarından bir diğeri de fiziki şiddete odaklanan çalışmaların çoğunlukta olmasına karşın psikolojik şiddet ve mobbing gibi şiddet türlerinin oldukça az çalışmanın odağı olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Medya, Medyada Şiddet, Şiddetin Temsili, Bibliyometrik Yöntem

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Eskişehir, Türkiye

E-mail: uzunbnyamin17@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5697-5080

DOI: 10.37679/trta.1394386

UZUN, B. (2024). Medyada Şiddetin Temsili: Bibliyometrik Bir Analiz. TRT Akademi, 09(20), 124-147.

<https://doi.org/10.37679/trta.1394386>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 22.11.2023

Revizyon Tarihi: 28.12.2023

Kabul Tarihi: 02.01.2024

Representation of Violence in the Media: A Bibliometric Analysis

Bünyamin UZUN

Abstract

Media is an important part of people's daily lives. People spend most of their daily lives using the media. Violence is also included in many of the content that the media conveys to people. It is thought that people have started to accept violence as normal due to the media's intense coverage of acts of violence that involve physical or psychological harm. In a sense, people imitate the violence they see in the media and violent content is reconstructed and perpetuated. The topic of this study is the studies on "violence and media". The main aim is to present a bibliometric view of the studies on violence and media. The main significance of the study is that it profiles research articles on violence and the media. The study was limited to 1000 research articles on "violence and media" in the Web of Science database. The data obtained within the framework of these limitations were analyzed by bibliometric method. The bibliometric data obtained within the scope of the study were mapped through the VOSviewer analysis program. The 1000 research articles analyzed were prepared by 1833 researchers including co-authors and published in 466 different journals. As a result of the study, it was determined that the subject of violence and media is a very broad field of study. One of the most important results of the study is that although the majority of studies focus on physical violence, psychological violence and mobbing are the focus of very few studies.

Keywords: Violence, Media, Violence in Media, Representation of Violence, Bibliometric Method

Research Paper

Received: 22.11.2023

Revised: 28.12.2023

Accepted: 02.01.2024

1. Giriş

Kitle iletişim araçları toplumsal yaşamın önemli parçalarından birisi hâline gelmiştir. Söz konusu araçlar, bu konuları nedeniyle çeşitli işlevleri yerine getirmektedir. Bunlar arasında bilgi verme, haberdar etme, eğitim ve eğlendirme gibi işlevler dikkat çekmektedir. Kitle iletişim araçlarının her biri kendi doğalarına uygun olarak aktardıkları içeriklerle bireyler arasında ve toplumda iletişim ve etkileşimi sağlamaktadır. Medyanın aktardığı içerikler, toplumun düşünce dünyasını etkilemekte ve içeriklerin ulaştığı milyonlarca insanın farklı farklı düşünme sistemlerini şekillendirmektedir (Tokgöz, 2006). Bu anlamda medyanın bilgi verme ve eğitim işlevlerinin insan yaşamına düşünsel ya da eylem bakımından yansımaları olduğu söylenebilir.

Kitle iletişim araçlarının topluma olumlu etkilerinin yanı sıra kurumların politikaları ve kâr amaçlı olmalarından kaynaklanan olumsuz etkileri de vardır. Nitekim medya kuruluşları kamusal yarar düşüncelerinin aksine kendini izlettirme veya okutturma amaçlı yayıncılık yapmaktadır. Bu anlamda kitlelerin ilgisini çekebilecek içeriklerin tercih edilmesi kaçınılmaz olacaktır. Özellikle görsel işitsel medyada şiddet içerikleri önemli bir oranı kaplamaktadır (Özer, 2017). Medya kuruluşlarında şiddet içeriklerinin oldukça fazla yer alması insanların şiddet içeriklerini tercih etmesinden kaynaklanmakta ve bu da çeşitli nedenlerle olmaktadır. Bu anlamda bilişsel olarak sosyalleşme ve rahatlama gibi etkenler şiddet içeriklerini izleme nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bir bireyin çevresindeki insanlarla ortak içerikleri izleme ve onlarla ortak bir payda bularak sosyalleşme isteği şiddet içerikli yapımları izlemenin altında yatan etkenler olabilmektedir. Buna ek olarak şiddet içeriklerinin izlenmesinin duygusal boyutu da vardır. Örneğin şiddet içerikli yapımlar heyecan transferi gerçekleştirmektedir. Heyecan transferi, insanların izlediği içerikle uyarılmasını sağlamaktadır. İnsanlar kendilerine heyecan veren ve dikkatini çekmeyi başaran içerikleri izlemektedir. Bunun yanı sıra şiddet içeriklerini izlemek psikolojik olarak da bir rahatlama vermektedir. Nitekim medyada sunulan şiddet bir haklılık bağlamı içerisinde kurgulanmakta ve şiddeti uygulayan yapımın iyi karakterinin uyguladığı şiddet, izleyicide bir rahatlama sağlamaktadır. Öte yandan insanların bastırılmış duygularını hayata geçiren karakterleri izlemek de insanlarda bir rahatlama sağlayacaktır. Şiddet içeriklerinin izlenmesinde etkili olan bir diğer etken de görsel işitsel özelliklerdir. Şiddet içerikli yapımlar kaliteli efekt kullanımı ve üst düzey çekim tekniklerini içermesi nedeniyle de insanların ilgisini çekmektedir. Günümüz teknolojisi düşünüldüğünde bütün yapımlar çok kaliteli çekim teknikleri ile hazırlanmaktadır. Ancak bu noktada insanların izlediği şeyleri kolay anlaması ve benimsemesi devreye girmektedir. Başka bir deyişle televizyon ve sinema başta olmak üzere görsel işitsel medyada insanların kolay

anlaması nedeniyle şiddet içerikli yapımları tercih ettiği görülmekte ve medya da bunu kullanarak şiddet içeren yapımları hızla artırmaktadır. Nitekim Ömer Özer (2004), şiddet görsellerinin evrensel olarak kolay anlaşılabilirliği nedeniyle uluslararası yapımlarda tercih edildiğini ve medya işletmeciliği bakımından başarılı olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda komedi ya da dram içerikleri belirli bir bölge için etkili olabilirken şiddet içeren aksiyon yapımları dünya genelinde başarılı yapımlar olabilmektedir.

Medyanın böylesine tercih ettiği ve kullandığı şiddet içeriklerinin topluma etkileri ve medyanın şiddeti nasıl sunduğu üzerine bir tartışmaya geçmeden önce şiddet kavramını tanımlamakta yarar vardır. Medyada şiddet araştırmalarında öncülerden olan George Gerbner ve Larry Gross (1976), şiddeti: “Fiziksel gücün silahlı ya da silah kullanmadan, kişinin kendisine ya da başkalarına karşı, kurbanın kendi rızası dışında, acı verecek şekilde incitilmesi, öldürülmesi ya da olayın bir parçası olarak kurban olacak derecede tehdit edilmesi unsurlarının açık bir ifadesidir.” şeklinde tanımlamaktadır. Görüldüğü gibi Gerbner ve Gross, şiddeti tanımlarken ve çerçevesini çizerken fiziksel güç ve fiziksel zararı ön plana çıkartmıştır. Söz konusu tanıma göre şiddetin psikolojik boyutu ve farklı yönlerinin kapsam dışında bırakıldığı söylenebilir. Şiddet kavramına yönelik bir diğer tanımda ise şiddetin kapsamı ön plana çıkartılmıştır. Buna göre yıkıcı ve yok edici saldırganlığın bir biçimi olarak şiddet, kişilere veya nesnelere belirli boyutlarda zarar vermeyi içeren gücün aşırı ve kontrolsüz kullanımudur ve şiddet bireysel ya da toplu olarak ortaya çıkabilir (Arıkan, 1987). Görüldüğü gibi şiddetin topluma, bireylere ve çevreye verdiği zararlar, onun tanımlanmasının temelini oluşturmaktadır. Buna ek olarak şiddet, yıkıcı bir davranış olarak yer almakta ve toplumsal yaşamdaki olumsuz konumu belirginleştirilmektedir. Elbette şiddet bu boyutu ile değerlendirildiğinde hukuki ve siyasi bağlamı da göz ardı edilmemelidir (Williams, 2007). Nitekim toplumsal yaşamı ve toplumsal düzeni olumsuz etkileyen şeylerin toplumun yönetimi ve denetimini sağlayan hukuki ve siyasi bağlamlar tarafından bir yaptırımı ortaya çıkmaktadır.

Burada yer alan iki şiddet tanımı da fiziki bağlamı ve fiziki zararı ön plana çıkartarak oluşturulmuştur. Öte yandan şiddet yalnızca fiziki bağlamı ile değerlendirilemeyecek kadar geniş ve kapsamlı bir olgudur. Şiddetin psikolojik boyutu ve insan yaşamında yarattığı korkuların da göz önüne alınarak incelenmesi gerekmektedir. Nitekim medyanın aktarmış olduğu şiddet öğeleri insanlarda psikolojik etkiler bırakmaktadır (Gümüş, 2006a; Özer, 2010). Bunun yanı sıra şiddetin meşru-yasal şiddet, devletler ve büyük gruplar arası şiddet, gayrimeşru-yasa dışı şiddet, bireysel ve örgütlü şiddet, araçsal, duygusal ve düşmanca şiddet, hayvanlara ve başka nesnelere yönelik şiddet, kendine yönelik şiddet, dolaylı şiddet, sembolik

şiddet, kötü muamele, gündelik şiddet, dayak, taciz gibi pek çok türden oluştuğu söylenebilir (Gümüş, 2006b: 13-35). Elbette şiddet, söz konusu şiddet türleri ile sınırlı değildir ve artırılabilir. Nitekim söz konusu şiddet türlerinin bir kısmı fiziki olmayan özellikler taşımaktadır. Medya aracılığıyla sunulan şiddet içerikleri de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Şiddetin oluşumu ya da ortaya çıkması birçok nedenden dolayı olabilmektedir. Şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasında farklı etkenlerin rol oynaması biyolojik, psikolojik ve sosyal bütünlük içerisinde değerlendirilmesini gerektirmektedir (Özgür, vd., 2011). Nitekim Gümüş (2006a), şiddetin ortaya çıkmasına neden olan 23 etkeni belirtmekte ve bunların artırılabilirliğini belirtmektedir. İnsan yaşamının ne kadar geniş bir alanının şiddetin kapsadığı daha belirgin hâle gelmektedir. Öte yandan hangi nedenle olursa olsun şiddetin hangi formla ortaya çıktığına bakılmaksızın bir sorun olarak değerlendirilip çözülmesi gerekmektedir.

İnsanlar, daha önce değinilen, medyanın işlevlerinden birinden yararlanmak için medyayı kullanmaktadır. Ancak medya, insanlara almak istediklerinin yanı sıra yaşamlarını olumsuz bir şekilde etkileyecek şiddet içerikleri de vermektedir. Bu da medyanın insanların davranışlarının oluşumuna etkisini belirginleştirmektedir (Erdem, 2020). Medyada sunulan şiddetin insanların tutum ve davranışlarına etkisi bazen hemen ortaya çıkarken bazen de uzun süreçler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim yetiştirme kuramı, medyanın şiddet sunumunun çeşitli süreçlerle insanlara etkilerini test etmektedir. Özellikle iletişim alanında yetiştirme kuramına dayanarak medyada şiddetin sunumu ve topluma etkileri araştırılmaktadır (Özer, 2017).

Kitle iletişimi yoluyla şiddetin sunulması ve şiddet öğelerinin yeniden inşasının incelenmesi iletişim çalışmalarında farklı boyutlarda incelenmektedir. Bu anlamda görsel işitsel medyada ve sosyal medyada şiddetin sunumu ve insanlara etkileri (bknz: Allen, vd., 2022; Contor, 2000; Coyne, vd., 2016; Elsaesser, vd., 2020; Gerbner, vd., 1980; Gerbner, 1998; Gunter, 2008; Morales, 2017) medyada haberler aracılığıyla toplumda var olan kadına şiddet, sporda şiddet gibi şiddet örneklerin aktarılmasına yönelik çalışmalar bulunmaktadır (bknz: Bronstein, 2008; Gökulu, 2008; 2013; Montiel, 2014; Novo-Arbona, 2022; Nisan ve Tuncel, 2020; Sutherland, vd., 2019). Bu bakımdan çalışmada, şiddet ve medya konusunda yapılan araştırma makaleleri bibliyometrik yöntemle incelenmiştir. Çalışma, bugüne kadar yapılan çalışmalardan hareketle alandaki eksiklikleri, araştırmacıların odaklandığı noktaları, şiddetin medya aracılığıyla yeniden üretimine ilişkin çalışmaların gelişimini açıklamayı amaçlamaktadır. Öte yandan şiddet ve medya konusunda bundan sonra çalışma yapacak olan araştırmacılara da alanda yapılmış önemli çalışmalar özetlenmektedir.

2. Medyadaki Şiddet Araştırmaları ve Medyada Şiddetin Sunumu

Medyada sunulan şiddete ilişkin araştırmalar ilk olarak 1920-1930'lu yıllarda Amerika'da ortaya çıkmıştır. Yapılan ilk çalışmalar sessiz sinema filmlerinin çocuklar üzerindeki etkisini araştırmaya yönelik olmuştur (Lowery ve DeFleur, 1995). Öte yandan yapılan çalışmalarda, medyada şiddet kullanımının kitle iletişimi tarihiyle doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. Nitekim gazetelerin ilk örnekleri olan haber kağıtlarında da bugün polis-adliye haberleri diye tanımlanan içeriklerin örnekleri görülmüştür. İnsan ölümleri ve dehşet içerikli haberler haber kağıtlarında ve gazetelerde sıklıkla yer almıştır. Dolayısıyla kitle iletişiminin ortaya çıktığı ilk günden başlayarak şiddet içerikli olaylar medyada yer almıştır (Özer, 2010). Teknolojik gelişmelerle birlikte medyanın yaygınlaşmasının ardından medyada yer alan şiddetin artması sonucunda yapılan akademik çalışmalar da artmıştır. Bu anlamda medya ve şiddet ilişkisini tarihsel bağlamıyla inceleyen çalışmalarla birlikte medyada sunulan şiddetin incelenmesi de artış göstermiştir. Öte yandan medyada şiddet araştırmalarına bakıldığında hazırlanan çalışmaların büyük bir çoğunluğunun televizyon üzerine olduğu görülmektedir (Yetişer, 2021). Söz konusu araştırmalar etki araştırmaları çerçevesinde yapılan ve medyada sunulan şiddetin bireyler ve toplum üzerindeki etkilerini ölçmeyi amaçlayan çalışmalardır.

Medyada sunulan şiddete ilişkin araştırmalar 1970'li yıllarda başta ABD olmak üzere birçok yerde hızla artmıştır. Şiddet araştırmalarının ABD'de ortaya çıkması ve gelişmesinin yanı sıra 1970'li yıllarda yaygınlaşması o günlerde ABD kamuoyunun tartıştığı sorunlarla doğrudan ilişkilidir. Nitekim 1960'lı yıllarda ABD, Vietnam Savaşı, savaş karşıtı protestolar, siyahilerin başkaldırısı, üniversite protestoları ve ülkede yaşanan ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların şiddet boyutları gibi konuları temel alan bir gündeme sahip olmuştur (Holloran, 1983). Böylesi bir gündemin yaşandığı yerde şiddet kaçınılmaz olarak ortaya çıkmakta ve medya araçları aracılığıyla da yeniden inşa edilmektedir. Nitekim haberlerde ve dizi ya da film gibi diğer içeriklerde sıklıkla şiddet içerikleri yer almaya başlamıştır. Bu dönemde sosyal bilimlerden araştırmacılar medyada yer alan şiddeti araştırmaya ve topluma etkilerini tartışmaya yönelmiştir. Durum böyleyken, başta iletişim bilimleri alanı olmak üzere çeşitli disiplinlerden araştırmacılar medya ve şiddet ilişkisi üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Başka bir deyişle medya ve şiddet ilişkisi 1970'li yıllarda hızla artış göstermiş ve önemli bir çalışma alanı konumuna gelmiştir.

Medyada sunulan şiddeti araştıran iletişim bilimcilerin öncülerinden birinin George Gerbner olduğunu düşünen James Halloran (1983), onun çalışmalarında televizyonun, toplumsal düzeni pekiştirmeye yardımcı en basit ve en ucuz araç olduğu düşüncesinin ön plana çıktığını belirtmektedir. Bu anlamda Gerbner, televizyonda sunulan şiddetin bu rolü üstlendiğini yaptığı çalışmalarla ortaya koymuştur.

Medyada sunulan şiddet hem toplumsal düzeni yeniden oluşturmaya yardımcı olurken hem de şiddet olaylarını meşrulaştıran bir bağlam ortaya çıkmaktadır. Medyanın şiddet sunumundaki konumu literatürün incelenmesi ile daha belirgin hâle gelecektir. Dolayısıyla medyada şiddetin nasıl sunulduğuna ilişkin bir değerlendirme yapmakta yarar vardır.

Medyada sunulan şiddet, toplumun şiddet olaylarını normal kabul etmesine neden olan bir etkiye sahiptir. Nitekim medya o kadar fazla şiddet içeriği sunmaktadır ki insanların bunun normal bir durum olduğunu düşünmesine yol açmaktadır. Bu durum medyanın yetiştirme işlevi ile ilişkilidir ve insanların bilinçaltına işleyen bu şiddet öğeleri bazen kısa süreli olarak bazen de uzun süreler sonrasında ortaya çıkabilmektedir (Gerbner, 1998). Medyanın şiddet sunumunun insan yaşamını ve kararlarını yetiştirme bağlamıyla etkileyecek konumda olması şiddetin tekrar üretilmesini sağlamaktadır. Böylece hem medya için sürekli olarak içerik üretilecektir hem de insanların algıları temelden değişecektir. Dolayısıyla medyanın yetiştirme işlevi şiddeti sıradanlaştırmakta ve meşrulaştırmaktadır.

Medyanın şiddeti sıradanlaştırması elbette nicel verilerle de desteklenmesi gereken bir tezi ortaya çıkarmaktadır. İnsanların medya aracılığıyla ne kadar şiddete maruz kaldığı önemli hâle gelmektedir. Gerek ABD’de gerekse de Türkiye ve Rusya’da yapılan araştırmalarda özellikle televizyonda hem kurgusal yapımlar olan dizi ve filmler hem de haberler dikkate alındığında oldukça fazla şiddet öğesinin yer aldığı saptanmıştır (Gerbner, vd., 1980; Özer, 2004; Özer ve Gerasimova, 2010). Dolayısıyla oldukça fazla şiddet öğesine maruz kalan insanlar için şiddet, sıradan bir şey ya da gündelik yaşamın bir parçasıymış gibi bir algı oluşmaktadır. Televizyonda gördüğü ve rol model olarak aldığı kişilerin şiddet uygulayan konumda olması insanların şiddet uygulamasına da katkı sağladığı düşünülmektedir. Özellikle çocukların ve ergenlerin televizyonda böylesi sıklıklarda şiddet unsuruna maruz kalması şiddetin normal ya da sıradan bir davranış olduğu algısını çok güçlü hâle getirecektir. Böylece medya, şiddeti sıradanlaştırarak tekrar tekrar üretilen bir ürün hâline dönüştürmektedir.

Şiddetin meşrulaştırılması aslında sıradanlaştırılması ile başlamaktadır. Nitekim sıradan ve gündelik yaşamın bir parçası olan bir şeyin toplumun geneli tarafından meşru kabul edileceği düşüncesi vardır. Ancak medyada şiddetin bu kadar fazla temsil edilmesi, toplumsal çıkarlardan çok medyanın kâr elde etmesini sağlayacak etmenlere yönelmesinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım ve Dudu, 2014). Başka bir deyişle medyanın, şiddeti yaygınlaştırması ve meşrulaştırması sorunlu bir temele dayanmaktadır. Ancak medya çeşitli stratejilerle şiddeti meşrulaştırmakta ve bunun sonucunda da yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Medya endüst-

risi, şiddeti meşrulaştırma aşamasında beş strateji benimsemektedir. Söz konusu stratejiler aynı zamanda medyanın çok fazla şiddet içerikli ürünlere yer verdiği eleştirilerine cevap niteliğindedir. Bu anlamda James W. Potter (1999, s. 154-155) medyada şiddet temsiline meşrulaştırılmasını şu stratejilere dayandırmaktadır:

1. Şiddet yaşamın bir parçasıdır.
2. Tüm dramalar çatışma üzerine kuruludur ve şiddet çatışmanın bir aygıtıdır.
3. Şiddet, sorumluluk ölçütlerinde negatif yönünü göstererek kullanılmaktadır.
4. Şiddet üreticileri de en az onları eleştirenler kadar güçlü aile değerleriyle yoğrulmuş insanlardır.
5. Hayal ürünü olarak yaratılan şiddet, izleyicilere, hatta çocuklara bile zarar vermemektedir.

Burada Potter'ın listelediği, medyanın şiddet içeriklerine ilişkin savunuları görüldüğü gibi şiddetin yaşamın bir parçası olduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Buna ek olarak medya, şiddetin olumsuz yanlarını yansıttığı iddia edilmektedir. Başka bir deyişle, medya toplumda var olan şiddeti negatif bağlamıyla yansıtmakta ve temsili bu şekilde yaptığını öne sürmektedir. Ancak bu çalışmada da değinilen birçok araştırma bunun tam aksini ortaya koymuştur. Bu anlamda Potter'ın belirttiği savunular ile şiddetin, medyada gösteriminin yoğun bir şekilde devam etmesi şiddeti meşrulaştırmaktan öteye gitmemektedir.

Şiddet içeriklerinin medyada sunulmasına ilişkin bir diğer iddia da özellikle haberlerde yer alan şiddet öğelerine ilişkindir. Bu anlamda şiddet ve şiddete dayanan suçların medya tarihinden çok daha eski olduğu ve toplumu etkileyerek şiddetin artmasına katkı sunmadığı düşüncesidir. Elbette suç ve şiddet insanlık tarihi ile paralel bir gelişim göstermiştir ancak medyanın şiddet olaylarına ilişkin hatırlatıcı ve sıradanlaştırıcı işlevi de unutulmamalıdır. Nitekim insanların medyada görebildiği şiddet hatırlaması ya da orada gördüğü şiddet türüne özenerek bunu gerçekleştirmesi olasılığı vardır. Burada medyanın insanlara olayları kanıksattığı ve olağan bir durum algısı yarattığı söylenebilir (Nisan ve Tuncel, 2020). Öte yandan Özer (2010, 86-88), şiddet haberlerini yapan muhabirlere yönelik bir çalışmada muhabirlerin çoğunluğunun dramatik bir cinayet haberinin ardından gazete satışları ve okunma oranlarının arttığını belirttiklerini açıklamıştır. Buna ek olarak muhabirler, çeşitli anket çalışmaları sonuçlarına göre insanların polis adliye haberleri ile en çok ilgilendiğini aktarmıştır. Bu anlamda medyanın insanların ilgisini çeken ve kurumuna kâr getirecek içeriklere ağırlık verdiği görülmektedir.

Medyada şiddetin temsili yoluyla şiddetin meşrulaştırılmasında rol oynayan bir

diğer nokta da özellikle kurgusal yapımlarda şiddeti “haklı” göstermedir. Nitekim dizi ve filmlerin büyük bir çoğunluğunda belirli bir oranda şiddet yer almaktadır. Yapımlarda başrol olarak yer alan karakterin uyguladığı şiddet haklı bir gerekçeye ya da inanca dayandırılmaktadır. Böyle bir uygulama şiddetin meşrulaşmasına neden olmakta ve insanlara haklı gerekçeleri olduğunda şiddet uygulayabilme özgürlüğü algısını vermektedir. Başka bir deyişle medyadaki şiddet meşru müdafaa çerçevesinde temsil edilmekte ve bu durum oldukça fazla ve tekrar eder şekilde kullanılmaktadır. Elbette haklı bir nedene dayanan durum meşru kabul edilecektir. Buna ek olarak haklı gerekçeyi ortaya çıkartan yapımların kötü karakteri de şiddet uygulamakta ve bir anlamda iyi olan karakterin şiddet uygulaması kaçınılmaz gibi gösterilmektedir (Özer, 2010a). Medyanın, bu sunum şekli hem şiddeti meşrulaştırmakta hem de normalleştirmektedir. Bu anlamda medya içerikleri, insanlara "Eğer siz de bir haksızlığa uğrarsanız ya da haklı bir gerekçeniz olursa şiddet uygulama özgürlüğüne sahipsiniz." algısını vermektedir. Elbette medyanın öğretici işlevi ile birlikte oluşan şiddet teşvikini de göz ardı etmemek gerekmektedir.

Çalışmada medyanın, şiddeti sunum şekli ve insanlarda oluşturduğu algılara odaklanıldığı göz önüne alındığında medyada sunulan şiddeti açıklamaya yönelik psikolojik yaklaşımlara değinmekte yarar vardır. Nitekim burada medyada sunulan şiddetin psikolojik boyutları belirgin bir şekilde görülmektedir. Medyada sunulan şiddeti açıklamayı amaçlayan psikolojik kuramları Ömer Özer (2010b, 385-386), dört kategoride toplamaktadır. Bunlar, “Davranışsal Etkiler Kuramları, Bilişsel Kuramlar ve Duygusal Kuramlar” şeklinde sıralanmakta ve Öğrenme ve Oluşum Kuramı'nı da içermektedir. Söz konusu kuramlar çerçevesinde gerçekleştirilen yaklaşımlar medyada sunulan şiddeti psikolojik bağlamıyla açıklamaktadır.

Davranışsal etkiler kuramları çerçevesinde yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu laboratuvar deneylerine dayanmaktadır. Söz konusu araştırmalarda çocuk ya da erişkinlere şiddet görüntüleri izletilmiş, daha sonra da davranışları ölçülmüştür. Araştırmalar sonucunda, şiddet ve saldırganlık davranışlarındaki artışlar izlenen şiddet görüntülerine dayandırılarak açıklanmıştır. İzlenen şiddet içeriğinin öznesinin bu davranışı nedeniyle ödüllendirildiğinde, izleyicilerin saldırgan ve şiddete yönelik davranışlarının arttığı saptanmıştır (Carter ve Weaver, 2003, s. 6). Davranışsal etkiler kuramları kapsamında; sosyal öğrenme kuramı, taklit etme, katarsis, engellenme, kavşak kuramı ve üçüncü değişken kuramı temel yaklaşımları oluşturmaktadır (Özer, 2010b).

Sosyal öğrenme kuramı temelinde, televizyonda sunulan şiddete maruz kalma ile saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiyi açıklamayı amaçlamaktadır. Kurama göre,

özellikle çocuklar televizyonda çok fazla şiddet içeriği gördüğünde bunu kendi yaşamlarında da uygulamaktadır. Nitekim çocuklar gözlemleyerek öğrendiği şiddet ile gerçek şiddet arasındaki farkı kavrayamamaktadır (Van Evra, 1998). Taklit etme kuramı ise insanların medyada gördüğü şiddeti taklit ettiği tezine dayanmaktadır. Özellikle küçük çocuklar televizyonda gördüğü şeyleri taklit ederek uygulamaktadır (Özer, 2010b). Davranışsal etkiler kapsamında ele alınan bir diğer yaklaşım olan katarsis, izleyicilerin televizyon içeriklerinden kendilerine geçen olumsuz duygulardan kurtulmak için bir yol bulması temeline dayanmaktadır. Burada şiddet, medya mesajlarının yanı sıra bireyin içinde bulunan unsurlara da dayanmaktadır. Dolayısıyla medyada sunulan şiddet bireyin iç dünyasında bulunan şiddet ile bir araya gelerek eylemin ortaya çıkmasına kaynaklık etmektedir (Potter, 2003). Engellenme ise insanların medyada gördüğü şiddet ve saldırganlık sonucunda saldırgan davranışlar sergilemesini engelleyen sosyal yaptırımları yok sayma işlevi görmesidir. Başka bir deyişle medyada sunulan şiddet, insanların kafasında şiddetin meşru olduğu algısını yaratarak engellenmeyi azaltacaktır. Öte yandan kavşak kuramı ise şiddet davranışlarının altında yatan nedeni aile ve çevrede aramaktadır. Aile içinde sorunlu bir yapı oluştuğunda ve buradan doğan psikolojik bir boşluk oluştuğunda medyada gördüğü karakterlerle daha fazla özdeşleşen çocukların şiddete başvurması daha fazla olmaktadır. Nitekim çocukların aile bağlarında oluşan boşlukların, fazla izleme gerçekleştirdiklerinde medya karakterleri ile kendilerini daha yoğun bir şekilde özdeşleştirmesine neden olmaktadır. Davranışsal etkiler kuramları çerçevesinde ele alınan son yaklaşım olan üçüncü değişken kuramı, diğer davranışsal etkiler kuramlarının geliştirilmiş bir biçimi olarak işlev görmektedir (Özer, 2020b). Üçüncü değişken kuramı, şiddeti açıklarken sosyoekonomik statü gibi farklı değişkenleri de açıklamanın temeline yerleştirmektedir. Bu anlamda zekâ düzeyi görece düşük çocuklar ya da alt sınıflarda yer alan ailelerin çocukları daha fazla televizyon izlemekte ve daha fazla şiddete maruz kalmaları nedeniyle davranışları da bu doğrultuda değişmektedir (Dağ, vd.,2006).

Bilişsel Kuramlar içerisinde; “duyarsızlaştırma, sosyalleşme, bilişsel olarak hazır hâle getirme, sosyal biliş ya da şema, bilişsel yetenekler ve kavram erişebilirliği” yaklaşımları yer almaktadır (Özer, 2010b). Duyarsızlaştırma kuramı, insanların kan ve şiddete karşı doğal bir olumsuz duyguya sahip olmasından hareket ederek medyada sunulan şiddet nedeniyle duyarsızlaşmanın ortaya çıktığını öne sürmektedir (Carter ve Weaver, 2003). Başka bir deyişle başta çocuklar ve gençler olmak üzere insanlar medyada sunulan şiddetin etkisi ile çevrelerinde gördükleri gerçek şiddete karşı duyarsız kalmaktadır. Sosyalleşme ise medyada sunulan şiddetin psikolojik nedenlerini çevresel etkiler bağlamında açıklamaktadır. Sos-

yalleşme kuramı ile taklit etme arasında bir ilişki olduğu düşünülür ancak sosyalleşme taklide kaynaklık eden içeriklerin zihinsel süreçlerde nasıl yer aldığını ve sosyalleşme sürecine etkisini araştırır. Bilişsel olarak hazır hâle getirme kuramı ise insanların medyada gördüğü içeriklere benzer olarak kendilerinde var olan benzer düşüncelerin etkinleşebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Bir anlamda insanları uyaran bir şiddet görüntüsü olduğunda şiddet eylemini gerçekleştirme si daha kolay hâle gelecektir (Özer, 2010b). Bilişsel kuramlar içerisinde yer alan sosyal biliş ya da şema kuramı, davranışsal etkiler kuramının düşünsel boyutu olarak değerlendirilebilir. Şema kuramına göre, özellikle çocuklar günlük yaşamda, şiddet deneyimleri olmadığı için bunu televizyondaki sunum ile öğrenmekte ve izleyerek öğrendiği duruma benzer bir zorlukla karşılaştığında da televizyonda gördüğü şiddeti rol model olarak alabilmektedir. Bilişsel yetenekler kuramı, bir bireyin gelişme seviyesinin belirli bir mesaj aldığı anda ona verdiği tepkilerin bilişsel süreçlerine odaklanmaktadır. Bu durum özellikle çocukların bilişsel gelişiminin ve yeteneklerinin kısıtlı olduğu dönemlerde şiddet mesajlarına verdiği tepkilerde belirginleşmektedir (Potter, 1999). Medyada sunulan şiddeti bilişsel olarak açıklamayı amaçlayan son kuram ise kavram erişebilirliğidir. Burada birey bir olayla karşılaştığında kendi hafızasında onu açıklamak için kavramlar aramaktadır. Kavramsal erişebilirlik, medyada sunulan şiddetin gerçek yaşamdaki insanları kavramsal olarak konumlandırmaya etkisini ortaya koymaktadır (Potter, 1999, s. 17).

Duygusal Kuramlar kapsamında; “sosyal karşılaştırma, heyecan transferi, çocuklarda korku tepkileri ve genel uyarılmışlık hâli” yaklaşımları çerçevesinde yapılan çalışmalar yer almaktadır (Özer, 2010b). Sosyal karşılaştırma kuramı, çocukların saldırgan davranışlarının kendilerine özgü olmadığı ve başka çocukların da bu davranışlara sahip olduğu inancına dayanmaktadır. Medya, bu noktada sunduğu şiddet içerikleri ile işlevsel bir rol oynamaktadır. Nitekim medyada, şiddet içeriklerinin yer alması çocukların söz konusu inançlarını pekiştirmektedir (Huesmann, vd., 2006). Heyecan transferi ise medyada sunulan şiddetin bireyleri uarması durumudur. Bir anlamda medyada sunulan şiddetin bireyleri uarması ile oluşan heyecan transferi bireylerin içinde olan şiddet dürtüsünün ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Duygusal kuramlar içerisinde yer alan bir diğer yaklaşım olan çocuklarda korku tepkileri, Contor ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş ve hangi tür medyada sunulan şiddetin çocuklarda korkuya neden olduğuna odaklanılmıştır. Bu anlamda yapılan çalışmalar kısa süreli etkilere yönelik açıklamalar sunmaktadır. Duygusal kuramlar kapsamında son olarak genel uyarılmışlık hâli yer almaktadır. Genel uyarılmışlık hâli, medyada sunulan şiddetin insanların genel uyarılmışlık hâlini artırarak şiddete yönelttiği savunusu üzerinde şekillenmektedir. Genel uyarılmışlık hâli, heyecan transferinin ileri bir aşaması olarak değer-

lendirilebilir. Nitekim şiddet eyleminin ortaya çıkmasında etkili olan duyguların medya izleyiciliği ile ortaya çıkması durumu söz konusudur (Özer, 201b).

Öğrenme ve oluşum kuramı, temelinde George Gerbner tarafından geliştirilen yetiştirme kuramı ve çözümlenmelerinin psikolojik bağlamı da içine alan bir çalışma sistemini oluşturmaktadır. Bu anlamda öğrenme ve oluşum, televizyonun, izleyicinin sosyal gerçeklik kavramlaştırmasını yani yetiştirmeyi psikolojik açıdan araştırmaktadır. Ancak iki kuram arasındaki en belirgin fark, ideoloji kavramına yaklaşımlarıdır. Yetiştirme kuramı, şiddeti ideoloji kavramı da kapsayacak şekilde açıklarken öğrenme ve oluşum, ideoloji kavramını araştırma dışında tutmaktadır. Öğrenme ve oluşum kuramında bireyler televizyonda gördüğü şiddet içerikleri aracılığıyla bir öğrenme gerçekleştirmektedir. Oluşum ise söz konusu öğrenme sürecinin bir temel oluşturduğu süreç ya da eylemdir (Özer, 2010b).

Yukarıda değinilen şiddetin medyada sunumunu açıklayan psikolojik kuramlar medya ve şiddet araştırmalarının daha geniş bir bağlamda ve disiplinler arası gerçekleştirilmesine olanak sağlamıştır. Öte yandan şiddet ve medya ilişkisinin medyanın şiddeti temsili üzerinden şekillendiği görülmektedir. Medyanın şiddet sunumu kitle iletişim araştırmalarının gelişimiyle sürekli olarak üzerinde tartışılan ve çalışmaların yürütüldüğü bir alan olmuştur. Medyada şiddet araştırmaları “etki araştırmaları” ve “yetiştirme kuramı” çerçevelerinde şekillenmiştir. Etki araştırmaları, medyanın şiddet sunumu ile insanların tutum ve davranışlarını değiştirmesine odaklanmaktadır. Yetiştirme kuramı ise televizyonun, insanların sosyal gerçeklik kavramlaştırması ve dünya algılamasına olan katkısını ortaya koymaktadır. Yapılan çalışmalarda elde edilen genel kanının medyanın şiddeti meşrulaştırdığı ve normalleştirdiği yönündedir. Bu durum şiddet öğelerini yeniden üretmekte ve şiddet toplumsal yaşamda sürekli olarak var olan bir unsur hâline gelmektedir. Nitekim medyanın şiddeti yaygınlaştırması ile olumsuz bir işlev gördüğü söylenebilir. Çalışmada söz konusu medya ve şiddet araştırmalarının bibliyometrik verileri ışığında alanın bir profili çıkartılmış ve yeni, medya ve şiddet çalışmalarına yol gösterici olması adına nicel veriler paylaşılmıştır.

3. Yöntem

Bu çalışmada Web of Science veri tabanında yer alan “medya ve şiddet” anahtar kavramlarını içeren araştırma makaleleri bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bibliyometrik analiz, veri tabanlarında yer alan içeriklere ilişkin bilimsel verileri incelemeyi amaçlar. Dolayısıyla bibliyometri, belirli bir alandaki yayımlanmış bilimsel çalışmaların ölçülebilir bilgileri elde ederek istatistiki olarak inceleme yöntemidir (Chen, vd., 2015). Bu anlamda bibliyometrik yöntem nicel araştırma

yöntemleri arasında yer almaktadır. Bibliyometrik yöntem, elde edilen veriler ışığında literatürün profilini çıkarmak ve görsel temsilini oluşturmak için bibliyometrik grafikler ve haritalardan yararlanır. Bu anlamda bibliyometrik analiz gerçekleştirilirken incelenen konundaki çalışmaların, yıllara göre dağılımı, yazarları, üretildikleri ülkeler, kurumlar, anahtar kelimeleri ya da etki düzeyleri gibi farklı değişkenleri incelenmektedir (Chen, 2017; Danvila-del-valle, vd., 2019). Bibliyometrik analiz ile incelenen alanın profili çıkartılarak çalışmaların genel eğilimi ve araştırmacıların o alanda hangi noktalara daha az odaklandığı ortaya konmaktadır (Öztürk ve Demir, 2023). Bu anlamda söz konusu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yol gösterici bir profil sunulmaktadır.

3.1. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada incelenen medya ve şiddet konulu çalışmalarla ilgili bibliyometrik veriler, 15 Kasım 2023 tarihinde Web of Science veri tabanından elde edilmiştir. Thomson Reuters Bilimsel Bilgi Enstitüsü tarafından 1900'lü yılların başlarında geliştirilen Web of Science veri tabanı, oluşturduğu geniş ağı ile yayımlanan kitap, dergi, makale ve bildirimleri kapsayan bir atıf indeksi sunmaktadır. Bunun yanı sıra Web of Science, elinde bulunan geniş ağı ile araştırmacılara, dergi seçimi, araştırma değerlendirme ve bibliyometrik analizler için kullanılabilir bibliyometrik veri setleri sağlamaktadır (Chadegani vd., 2013; Chavarro, vd., 2018).

Bu çalışma kapsamında Web of Science veri tabanında, "violence and media (şiddet ve medya)" anahtar kavramı aratılmış ve bu konuyla ilgili 12000 çalışma olduğu saptanmıştır. Bunun ardından yalnızca araştırma makaleleri için bir sınırlamaya gidilmiş ve yüksek nitelikli çalışmaların yer aldığı SSCI, AHCI ve ESCI indekslerinde taranan dergilerde yayımlanan 7028 araştırma makalesi belirlenmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları göz önüne alınarak Web of Science veri tabanında yer alan 7028 araştırma makalesinden rastgele seçilen 1000 araştırma makalesi çalışmada incelemeye dâhil edilmiştir. Öte yandan elde edilen verinin büyüklüğü nedeniyle şiddet ve medya konulu çalışmaların hangi disiplinlerden araştırmacılar tarafından hazırlandığı ve çalışmaların yıllara göre dağılımı kapsam dışında bırakılmıştır.

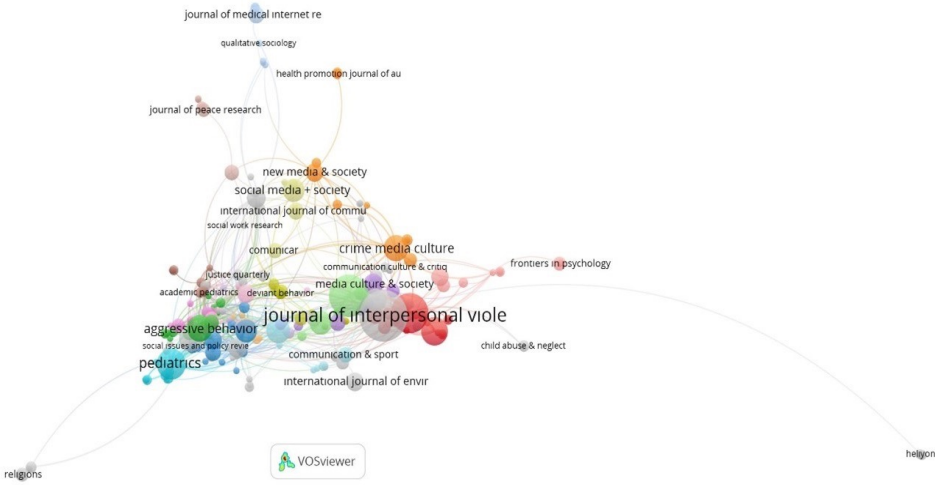
3.2. Verilerin İşlenmesi ve Kullanılan Araçlar

Bu çalışmada, Web of Science veri tabanından elde edilerek araştırmaya dâhil edilen 1000 araştırma makalesinin verileri, dışa aktarılarak bibliyometrik çalışmalarda ağları görselleştirmek için kullanılan VOSviewer yazılım programı ile işlenmiştir. VOSviewer programı, bibliyometrik verilerin işlenmesi ile anlamlı görseller elde etmeye ve bibliyometrik veriler arasındaki ilişkiyi haritalandırmaya yaramaktadır (Van Eck ve Waltman, 2017). Bu anlamda veri tabanlarından elde

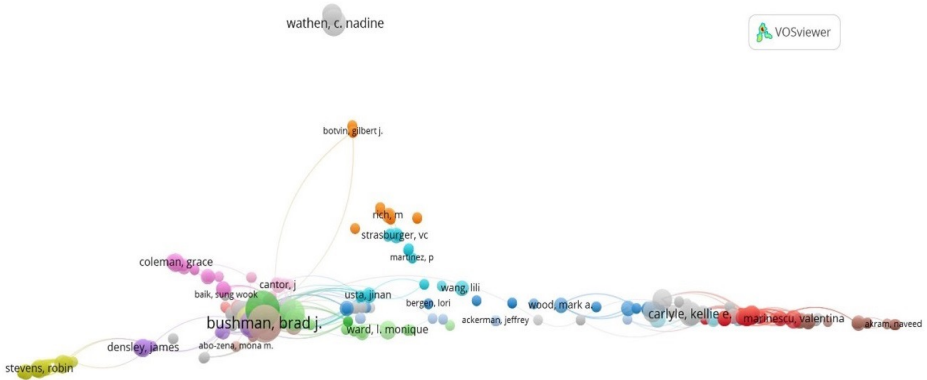

Web of Science veri tabanına göre en fazla (332) atıf yapılan araştırma makalesi ise Bushman ve Anderson (2001) tarafından hazırlanan “Media violence and the American public: Scientific facts versus media misinformation” başlıklı çalışmadır. Web of Science veri tabanına göre en fazla atıf yapılan ikinci araştırma makalesi (331) ise Carnagey, Anderson ve Bushman (2007) tarafından yazılan, “The effect of video game violence on physiological desensitization to real-life violence” adlı çalışmadır. Nitekim ortak yazar olarak yer alan Bushman ve Anderson medya ve şiddet konusunda en fazla atıf yapılan araştırma makalelerinin yazarları arasında yer almakta ve bu anlamda en etkili yazarlar olarak dikkat çekmektedir.

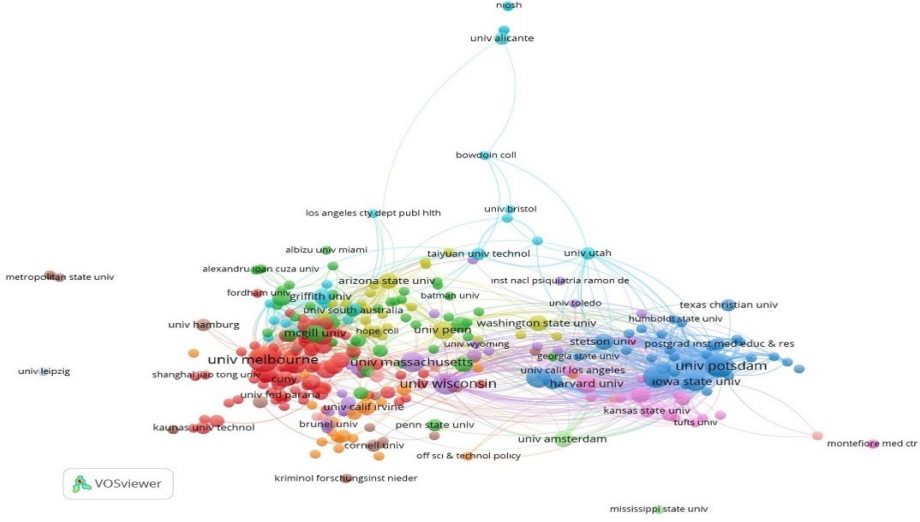
Grafik 2. En fazla Çalışma Yayımlayan ve Çalışmalarına Atıf Yapılan Dergilerin Dağılımı

Çalışma kapsamında incelemeye alınan şiddet ve medya konulu 1000 araştırma makalesi 466 farklı dergide yayımlanmıştır. Şiddet ve medya konulu en fazla araştırma makalesinin yayımlandığı dergilerin dağılımı Grafik 2’de yer almaktadır. Bu anlamda en fazla araştırma makalesinin yayımlandığı dergi Journal of Interpersonal Violence (54) olmuştur. Bu dergide yayımlanan araştırma makalelerine Web of Science veri tabanına göre 482 atıf yapılmıştır. Öte yandan yayımladığı araştırma makalelerine en fazla atıf yapılan dergilere bakıldığında ise Web of Science veri tabanına göre yayımlanan 5 araştırma makalesine 697 atıf yapılan Journal of Experimental Social Psychology adlı dergi ilk sırada yer almaktadır.

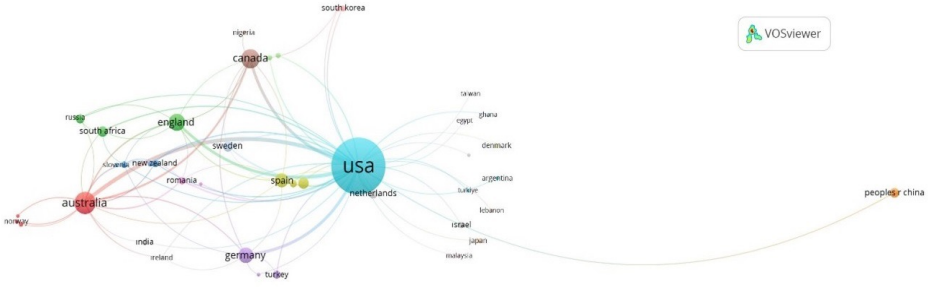
Grafik 3. En Fazla Çalışma Yayımlayan ve Atf Yapılan Yazarlar

Grafik 3, şiddet ve medya konusuyla ilgili en fazla çalışma yayımlayan araştırmaların ağ haritasını göstermektedir. Çalışma kapsamında incelenen 1000 çalışmanın yazarlara göre dağılımına bakıldığında, ortak yazarlarla birlikte 1833 araştırmacının çalışmalarına katkı sunduğu saptanmıştır. Araştırmacılardan Brad J. Bushman 13 araştırma makalesi yayımlayarak en fazla çalışma yapan araştırmacı olmuştur. Bushman'ın bu çalışmalarına toplam 1222 atf yapılmıştır. Christopher J. Ferguson 12 araştırma makalesi yayımlayarak şiddet ve medya konulu en fazla araştırma makalesi yayımlayan ikinci araştırmacı olmuştur. Ferguson'un çalışmalarına ise toplam 585 atf yapılmıştır. İnceleme kapsamında analiz edilen araştırma makalelerinden 11 çalışmayı yayımlayan Craig A. Anderson en fazla yayım yapan üçüncü araştırmacı konumunda olmasına karşın çalışmalarına yapılan toplam 1004 atf ile en fazla atf yapılan ikinci yazar konumundadır. Öte yandan çalışma kapsamında incelemeye alınan 1000 araştırma makalesinin 1833 farklı araştırmacı tarafından hazırlanmış olması başta iletişim bilimleri olmak üzere çeşitli alanlarda şiddet ve medyanın ne kadar yoğun bir şekilde çalışıldığını göstermektedir.

Grafik 4. En Fazla Çalışma Yayımlayan ve Atıf Yapılan Araştırmacıların Yer Aldığı Kurum/Kuruluşlar

Grafik 4'te çalışma kapsamında incelenen şiddet ve medya konulu araştırma makalelerini yayımlayan araştırmacıların yer aldığı kurum ve kuruluşlar gösterilmektedir. Söz konusu kurum ve kuruluşların tamamı üniversitelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada incelemeye dâhil edilen 1000 araştırma makalesi 356 farklı üniversitede yer alan araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Bu yazarların yer aldığı kurumlara bakıldığında en fazla (8) çalışmanın Avusturalya'daki The University of Melbourne olduğu görülmektedir. Bu üniversitede yer alan araştırmacıların yayımladığı 8 araştırma makalesine 136 atıf yapıldığı saptanmıştır. En fazla araştırma makalesi yayımlayan ikinci (7) üniversite ise Almanya'da yer alan Universität Potsdam olmuştur. Potsdam Üniversitesinden araştırmacıların yayımladığı 7 araştırma makalesine 213 atıf yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından yayımlanan araştırma makalelerine en fazla atıf yapılan üniversiteye bakıldığında Iowa State University ilk sırada yer almaktadır. Bu üniversiteden araştırmacıların yayımladığı 4 araştırma makalesine 426 atıf yapıldığı görülmüştür.

Grafik 5. Çalışmaların Hazırlandığı Ülkelerin Dağılımı

Çalışma kapsamında incelemeye dâhil edilen 1000 araştırma makalesini hazırlayan ortak yazarlarla birlikte 1833 yazarın çalıştığı ülkelerin dağılımı Grafik 5'te gösterilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen araştırma makalelerinin yazarlarının 60 farklı ülkeden olduğu saptanmıştır. Grafik 5'te de görüldüğü gibi çalışmaların ülkelere göre dağılımını gösteren haritanın merkezinde ABD yer almaktadır. Nitekim ABD'li araştırmacılar incelemeye dâhil edilen 1000 araştırma makalesinin 404'ünü yayımlamıştır. Bu anlamda oldukça büyük bir oranın ABD'li araştırmacılar tarafından oluşturulduğu anlaşılmaktadır. ABD'li araştırmacılar tarafından yayımlanan 404 araştırma makalesine 9205 atıf yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla medya ve şiddet konulu çalışmalarda en etkili araştırma makalelerinin ABD üniversitelerinde çalışmakta olan araştırmacılar tarafından yayımlandığı söylenebilir. ABD'nin ardından en fazla araştırma makalesi yayımlayan araştırmacıların ülkelerine bakıldığında Avusturalya (62) ve Kanada (47) çalışma ile iki ve üçüncü sıraları oluşturmaktadır. Avusturalya'dan araştırmacıların yayımlamış olduğu 62 araştırma makalesine 868 atıf yapılırken Kanada'dan araştırmacıların yayımladığı 47 araştırma makalesine ise 547 atıf yapılmıştır.

Öte yandan araştırma kapsamında incelemeye dâhil edilen çalışmalar içerisinde Türkiye'den 10 araştırma makalesinin yayımlandığı görülmüştür. Söz konusu 10 araştırma makalesine Web of Science veri tabanına göre 64 atıf yapılmıştır.

ve bunun medya ile ilişkileri çalışmaların merkezine oturmuştur. Bu anlamda iş yeri zorbalığı, dolaylı ırkçılık ya da siber şiddet gibi genellikle insanın fiziki anlamda şiddete maruz kalmadığı şiddet örneklerinin oldukça az çalışmanın merkezine alınması önemli bir eksikliktir. Öte yandan “aile içi şiddet” çalışmalarda incelenen şiddet türleri gibi bir şiddet türü olmasına karşın yalnızca bir araştırma makalesinin odak noktasını oluşturmuştur. Ancak aile içi şiddete ilişkin veri toplamanın ya da tanık bulmanın oldukça zor olduğu düşünüldüğünde oldukça az çalışmaya konu olması normaldir.

5.5. Sonuç

Kitle iletişimi bugün insanların yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim insanların sosyalleşmesinde kitle iletişim araçları önemli roller oynamaktadır. Bu anlamda kitle iletişim araçlarının takibi ile insanlar birçok şey öğrenmekte ve bunları yaşamlarında uygulamaktadır. Öte yandan kitle iletişim araçları tarafından insanlara yalnızca olumlu içerikler sunulmamaktadır (Tokgöz, 2013). Kitle iletişim araçları tarafından insanlara sunulan ve olumsuz anlamda etkileyen unsurların başında şiddet gelmektedir. Şiddet, haberler ve kurgusal yapımlar aracılığıyla medyada oldukça yoğun bir şekilde dolaşıma sokulmakta ve yeniden üretimi sağlanmaktadır. Dolayısıyla medya aracılığıyla yoğun bir şekilde temsil edilen şiddet öğelerinin topluma etkileri bakımından iletişim ve psikoloji bilimleri başta olmak üzere çeşitli disiplinler tarafından araştırılması gerekmektedir (Özer, 2004). Bu bağlamda şiddet ve şiddetin medyada temsili çeşitli perspektiflerden araştırmalara konu olmaktadır. Başka bir deyişle medya ve şiddet ilişkisi tartışmalı bir konu olması nedeniyle geniş bir literatürü de beraberinde getirmiştir. Nitekim medya ve şiddet araştırmaları yaklaşık olarak yüz yılı bulan geniş bir araştırma alanı niteliğindedir.

Bu çalışma, şiddet ve medya ilişkisine odaklanarak hem topluma etkileri hem de medyanın şiddet süreçlerindeki rollerini inceleyen çalışmaların bibliyometrik profilini oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaca uygun olarak Web of Science veri tabanında şiddet ve medya konulu araştırma makalelerinden çalışmanın sınırlılıkları doğrultusunda 1000 çalışmanın bibliyometrik verileri incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelemeye alınan şiddet ve medya konulu araştırma makalelerinin oldukça geniş bir bağlamda farklı medya türlerine ve çeşitli şiddet türlerine yönelik çalışmalar olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak dünyada hızla artan bireysel ve kolektif şiddet örnekleri göz önüne alındığında ve bunların da medya aracılığıyla sunumunun kaçınılmaz olması nedeniyle yeni çalışmaların hazırlanması beklenen bir durumdur.

Şiddet ve medya konulu çalışmaların oldukça geniş bir alanı kapsadığı görülmüştür. Nitekim çalışma kapsamında incelemeye alınan 1000 araştırma makalesinin ortak yazarlarla birlikte 1833 araştırmacı tarafından hazırlandığı düşünüldüğünde bu durum daha belirgin hâle gelmektedir. Buna ek olarak incelenen çalışmaların 466 ayrı dergide yayımlandığı görülmüştür. Bu anlamda farklı disiplinlerden ve oldukça geniş bir dergi ağının medya ve şiddet konusunda hazırlanan yayımları kabul ettiği söylenebilir. Öte yandan hem yayım sayısı hem de atıf sayıları ile birlikte değerlendirildiğinde medya ve şiddet konulu araştırmalar için *Journal of Interpersonal Violence*, *Journal of Experimental Social Psychology*, *Aggressive Behavior*, *Pediatrics* ve *Violence Against Women* ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda şiddet ve medya konulu araştırmalar yayımlamak isteyen araştırmacılar için başta bu dergiler olmak üzere uygun birçok dergi olduğu söylenebilir.

Şiddet ve medya konulu çalışmalar ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında incelenen araştırma makalelerini yayımlayan araştırmacıların ülkeleri ve kurumlarına bakıldığında ABD ilk sırada yer almaktadır. Bu anlamda şiddet ve medya araştırmalarının temellerinin atıldığı ABD’nin bu konuda en etkili ve en fazla çalışmaların gerçekleştirdiği yer olması beklenen bir durumdur. Öte yandan çalışma kapsamında incelenen araştırma makalelerinin 60 farklı ülkeden araştırmacılar tarafından yayımlandığı görülmüştür. Çalışma kapsamında incelemeye dâhil edilen araştırma makalelerinin 10’u Türkiye’den araştırmacılar tarafından yayımlanmıştır. Bu durum yalnızca çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle incelemeye alınan SSCI, AHCI ve ESCI nitelikli indekslerinde taranan 1000 araştırma makalesini ele alması nedeniyle ortaya çıkmıştır ve Türkiye’den şiddet ve medya konulu nitelikli daha fazla yayım olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın dikkat çekici sonuçları arasında, şiddet ve medya konusunda yapılan çalışmaların odaklandığı noktaların saptanması için yapılan ortak kelime analizi bulguları yer almaktadır. Çalışma kapsamında incelemeye alınan araştırma makalelerinde en az kullanılan ortak anahtar kelimeler önemlidir. Bu anlamda, “şiddet ve temsil”, “suçlar”, “iş yeri zorbalığı”, “kadınların temsili”, “dolaylı ırkçılık”, “siber şiddet”, “İslamafobi”, “nefret suçu” ve “şiddet sosyolojisi” gibi kavramlar oldukça az kullanılan anahtar kelimeler olmuştur. Burada yer alan ve çok az kullanılan ortak anahtar kelimeler psikolojik şiddet olması ve insanların gündelik yaşamda daha sık karşı karşıya kalma ihtimali olan şiddet türleri olması nedeniyle dikkate değerdir. Bu anlamda fiziki şiddetin ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Nitekim en çok kullanılan ortak anahtar kelimelere bakıldığında bu daha belirgin olmaktadır. Buna ek olarak sosyal medya ağları ve buralarda şiddetin yeniden inşasını merkeze alması beklenen sosyal medya ağlarına ilişkin anahtar kelimelerin de oldukça az kullanıldığı görülmüştür.

Bu çalışma, dünyanın en önemli veri tabanlarından biri olan Web of Science veri tabanında yer alan şiddet ve medya konulu araştırma makalelerinden seçilen 1000 çalışmanın bibliyometrik görünümüne odaklanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın sonuçları kendi sınırlılıkları ve bağlamıyla değerlendirilmelidir. Ancak çalışma çerçevesinde elde edilen sonuçlardan hareketle bundan sonra gerçekleştirilecek çalışmalar için bir profil sunmaktadır. Bu anlamda özellikle Türkiye’de yapılacak çalışmalarda, Web of Science veri tabanına göre daha az odaklanılan siber şiddet, sosyal medya ağlarında şiddet temsili, dolaylı ırkçılık ve medyada şiddet sosyolojisi gibi konularda çalışmalar yapılmalıdır. Nitekim bu doğrultuda yapılacak çalışmalar hem nitelikli araştırmaların ortaya çıkmasına katkı sunacak hem de şiddet ve medya alanında oluşan boşluğun doldurulmasına yardımcı olacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Allen, J., Ash, S. M. ve Anderson, C. A. (2022). Who Finds Media Violence Funny? Testing the Effects of Media Violence Exposure and Dark Personality Traits. *Psychology of Popular Media*, 11(1), 35-46. DOI: 10.1037/ppm0000296
- Arikan, Ç. (1987). Sosyal Hizmetler Açısından Şiddet ve Bir Türü Olarak Evlilikte Kadına Yönelik Şiddet. *H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 5(1), 75-97.
- Bronstein, C. (2008). No more Black and Blue -: Women against violence against women and the warner communications boycott, 1976-1979. *Violence Against Women*, 14(4), 418-436.
- Bushman, B. J. ve Anderson, C. A. (2001). Media Violence And The American Public: Scientific Facts Versus Media Misinformation. *American Psychologist*, 56(67), 477-489.
- Charter, C. ve Weaver, C. K. (2003). *Violence and the media*. Open University Press.
- Chadegani, A. A., Salehi, H., Yunus, M., Farhadi, H., Fooladi, M., Farhadi, M. ve Ebrahim, N. A. (2013). A Comparison Between Two Main Academic Literature Collections: Web of Science and Scopus Data Bases. *Asian Social Science*, 9(5), 18-26.
- Chavarro, D., Ràfols, I. ve Tang, P. (2018). To What Extent is Inclusion in the WEB of Science an Indicator of Journal ‘Quality’?. *Research Evaluation*, 27(2), 106-118.
- Chen, C. (2017). Science mapping: A Systematic Review of The Literature. *Journal of Data and Information Science*, 2(2), 1-40.
- Chen, H., Jiang, W., Yang, Y., Yang, Y. ve Man, X. (2015). Global Trends of Municipal Solid Waste Research From 1997 to 2014 Using Bibliometric Analysis. *Journal of*

- The Air & Waste Management Association*, 65(10), 1161-1170.
- Contor, J. (2000). Media Violence. *Journal of Adolescent Health*, 27(2), 30-34.
- Carnagey, N. L., Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2007). The Effect Of Video Game Violence On Physiological Desensitization To Real-Life Violence. *Journal Of Experimental Social Psychology*, 43(3), 489-496.
- Dağ, İ., Öktem, F., Yazıcı, M. K., Güvenç, G., Rezaki, M., Demir, N., Özer, Ö., Özer, Ö. A. ve Tunçel, M. (2005). *Televizyon programlarındaki şiddet içeriğinin, müstehcenliğin ve mahremiyet ihlallerinin izleyicilerin ruh sağlığı üzerindeki etkileri*. RTÜK.
- Danvila-del-Valle, I., Estévez-Mendoza, C. ve Lara, F. J. (2019). Human Resource Straining: A Bibliometric Analysis. *Journal of Business Research*, 101, 627-636.
- Elsaesser, C. M., Patton, D.U., Kelley, A., Santiago, J. ve Clarke, A. (2020). Avoiding fights on social media: Strategies youth leverage to navigate conflict in a digital era. *Journal of Community Psychology*, 49(3), 806-821. <https://doi.org/10.1002/jcop.22363>
- Erdem, M. N. (2020). Medya İçeriğinde Şiddetin Sunumu Üzerine Argümantatif Bir Çalışma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1198-1217.
- Gerbner, G. ve Gross, L. (1976). Living with Television: The Violence Profile. *Journal Of Communication*, 26(2), 173-199.
- Gerbner, G. (1998). Cultivation analysis: An overview. *Mass Communication and Society*, 1(3-4), 175-194.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., ve Signorielli, N. (1980). The "mainstreaming" of America: Violence profile number 11. *Journal of Communication*, 30(3), 10-29.
- Gökullu, G. (2013). Representation of Sexual Violence in Turkish Cinema and Television Series. *Asian Journal of Womens Studies*, 19(2), 66-91.
- Gökulu, G. (2008). Futbol Haberlerinin Sunumunda Şiddet Fanatizm ve Milliyetçilik. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(3), 147-164.
- Gunter, B. (2008). Media violence - Is there a case for causality?. *American Behavioral Scientist*, 51(8), 1061-1122. DOI: 10.1177/0002764207312007
- Gümüş, A. (2006a). Şiddetin Türleri. Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu. Eğitim Sen Yayınları, 13-38.
- Gümüş, A. (2006b). Şiddetin Nedenleri. Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu. Eğitim Sen Yayınları, 39-92.
- Halloran, J. (1983). Kitle İletişimi: Şiddetin Belirtisi mi, Yoksa Nedeni mi?. (Çev. R. Keleş). İletişim ve Toplum Sorunları Kuram ve Uygulama, içinde (ss. 62-84). Unesco/Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları. 63-84.
- Huesmann, L. R., Moise-Titus, J., Podolski, C. L. ve Eron, L. D. (2003). Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behavior in young adulthood: 1977-1992. *Developmental psychology*, 39(2), 201.
- Lowery, A. S. ve DeFleur, M. L. (1995). *Milestones in Mass Communication Research: Media Effects*. Longman.
- Montiel, A. (2014). Media Treatment of Violence Against Women. *Comunicacion Medios*, 30, 9-25. DOI: 10.5354/0719-1529.2015.30332
- Morales, E. (2017). Ecologies of Violence on Social Media: An Exploration of Practices, Contexts, and Grammars of Online Harm. *Social Media + Society*, 9(3). <http://dx.doi.org/10.1177/1073214517708111>

- ps://doi.org/10.1177/205630512311968
- Nisan, F. ve Tuncel, I. (2020). Kadına şiddetin haberlerde sunumu: Emine Bulut örneği. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 104-123.
- Novo-Arbona, A., Peña-Fernández, S., Martínez-Odrizola, L., Jiménez-Martín, E. ve Eguskiza-Sesumaga, L. (2022). Media and violence against women in the Basque Country: A self-regulation case study. *Feminist Media Studies*, 23(7), 3291-3307. <https://doi.org/10.1080/14680777.2022.2108875>
- Özer, Ö. (2004). *Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Kültürel İşlevlerinin İncelenmesi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özer, Ö. (2010a). Şiddet Olaylarına İlişkin Haberlerin Üretimi: Ankara'daki Polis- Adliye Muhabirlerinin Görüşleri. (Ed.). Ö. Özer. *Medyada Şiddet Kültürü: Bu Öyküde Sen Anlatılıyorsun*. içinde (s. 61-120). Literatürk Yayınevi.
- Özer, Ö. (2010b). Medyada Sunulan Fiziksel Şiddetin Etkilerini Açıklayan Psikolojik Kuramlar. (Ed.). Ö. Özer. *Medyada Şiddet Kültürü: Bu Öyküde Sen Anlatılıyorsun*. içinde (s. 385-410). Literatürk Yayınevi.
- Özer, Ö. ve Gerasimova, S. (2010). Yetiştirme Kuramı: Televizyonun Yetiştirme Rolüne İlişkin Türkiye ve Rusya'da Yapılan Araştırma. (Ed.). Ö. Özer. *Medyada Şiddet Kültürü: Bu Öyküde Sen Anlatılıyorsun*. içinde (s. 323-346). Literatürk Yayınevi.
- Özer, Ö. (2017). Medyada Şiddetin Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 27, 1-19.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Arabacı, B. L. (2011). Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Öztürk, M. & Demir, Y. (2023). Bilgilendirme ve kaos arasında: Afet yönetiminde medyanın rolüne yönelik bibliyometrik bir analiz. *TRT Akademi Dergisi*, 8(17), 1-20. DOI: 10.37679/trta.1270615
- Potter, W. J. (1999). *On media violence*. Sage.
- Potter, W. J. (2003). *The 11 myths of media violence*. Sage.
- Sutherland, G., Easteal, P., Holland, K. ve Vaughan, C (2019). Mediated representations of violence against women in the mainstream news in Australia. *BMC Public Health*, 19, <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6793-2>.
- Tokgöz, O. (2013). *Temel gazetecilik*. İmge Kitabevi.
- Van Eck, N. ve Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.
- Van Eck, N. J. ve Waltman, L. (2017). Citation-based clustering of publications using CitNetExplorer and VOSviewer. *Scientometrics*, 111, 1053-1070.
- Van Evra, J. (2004). *Television and child development*. Routledge.
- Williams, R. (2007). *Anahtar Sözcükler*. (Çev. S. Kılıç). İletişim Yayınları.
- Yetişer, B. (2021). Türkiye'de kadına yönelik şiddet konusunu içeren medya yayınlarının içerik analizi ile incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Reserches*, 18(39), 60-97.
- Yıldırım, B. ve Dudu, E. (2014). Farklı Yayın Politikalarına Sahip Gazetelerde Kadına Yönelik Şiddetin Sunumu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 23-50.

Medyada Kadınlar: Savaş ve Çatışma Fotoğraflarında Şiddetin ve Mücadelenin Portresi

Gözde YARDIM*
Halil ŞEKER**

Öz

Savaş ve çatışma haberlerinde kadınların medyada nasıl temsil edildiği, birçok önemli nedene sahiptir. Savaş ve çatışma haberlerinde kadınların temsil edilmesi, geleneksel cinsiyet rollerini ve stereotiplerini sorgulama fırsatı sunmaktadır. Medya, kadınların sadece mağdur olarak değil, aynı zamanda direniş gösteren, liderlik eden veya aktif rol oynayan bireyler olarak da temsil edilmesiyle cinsiyet eşitliğine katkı sağlayabilir. Sonuç olarak, kadınların savaş ve çatışma haberlerinde yaşadıkları şiddetin doğru ve etik bir şekilde sunulması, toplumun daha bilinçli, eşitlikçi ve adil bir perspektife sahip olmasına katkı sağlar. Bu görüşlerden hareketle, araştırma kapsamında, 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan İsrail-Filistin çatışmasını konu alan haberlerin kadın odaklı haber fotoğraflarının içerik analizi yapılmıştır. Anadolu Ajansının konu ile ilgili 7 Ekim 2023-5 Aralık 2023 tarih aralığında web sitesi üzerinden yayınladığı kadınların bulunduğu haber fotoğrafları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Toplamda kadın odaklı 41 haber fotoğrafına içerik analizi uygulanmıştır. Haber görsellerinde kadınlar, daha çok toplumsal olaylarla ilişkili olarak ön plana çıkmıştır. En fazla savaş karşıtı protestolarda yer alarak haberlere konu olan kadınlar, direnişçi, güçlü ve kararlı kategorilerinde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca fotoğrafların analizinde kadınların yaşadıkları psikolojik şiddet fiziksel şiddetten daha fazla görülmektedir. Görsellerdeki kadınlar direnişçi temsilinden sonra en fazla mağdur olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Savaş ve Çatışma Haberciliği, Şiddet, Kadın ve Şiddet, Toplumsal Cinsiyet, Medya ve Şiddet

*Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

E-Mail: yardimgozde@hotmail.com ORCID: 0000-0001-6457-6904

** Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

E-Mail: halilfahrettin@gmail.com ORCID: 0000-0001-8513-9850

Doi:10.37679/trta.1401870

YARDIM, G., & ŞEKER, H. (2024). Medyada Kadınlar: Savaş ve Çatışma Fotoğraflarında Şiddetin ve Mücadelenin Portresi. TRT Akademi, 09(20), 148-171. <https://doi.org/10.37679/trta.1401870> Doi:10.37679/trta.1401870

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 07.12.2023

Revizyon Tarihi: 11.12.2023

Kabul Tarihi: 12.01.2024

Women in the Media: Portraits of Violence and Struggle in War and Conflict Photographs

Gözde YARDIM
Halil ŞEKER

Abstract

There are many important reasons for how women are represented in the media in news of war and conflict. The representation of women in war and conflict news offers the opportunity to question traditional gender roles and stereotypes. The media can contribute to gender equality by representing women not only as victims, but also as individuals who resist, lead or play an active role. As a result, presenting the violence experienced by women accurately and ethically in war and conflict news contributes to society having a more conscious, egalitarian and fair perspective. Based on these views, within the scope of the research, a content analysis of women-oriented news photographs of the news about the Israeli-Palestinian conflict, which started on October 7, 2023, was conducted. News photographs of women published by Anadolu Agency on its website between October 7, 2023 and December 5, 2023 constitute the sample of the research. Content analysis was applied to a total of 41 women-focused news photographs. In news visuals, women came to the fore mostly in relation to social events. Women, who are the subject of the news mostly by taking part in anti-war protests, come to the fore in the categories of resistant, strong and determined. In addition, in the analysis of the photographs, the psychological violence experienced by women is seen more than physical violence. The women in the visuals are presented as victims the most, after the representation of resisters.

Keywords: War and Conflict Reporting, Violence, Women and Violence, Gender, Media and Violence

Research Paper

Received: 07.12.2023

Revised: 11.12.2023

Accepted: 12.01.2023

1. Giriş

Savaş ve çatışmaların toplumsal şiddete olan etkisi kompleks bir konudur ve bir-biri ile ilişkili bir dizi faktörü içermektedir. Bu etkilerin, genellikle birçok değişkenin bir araya gelmesi ve karmaşık bir etkileşim ağı oluşturmaları nedeniyle kesin bir şekilde belirlenmesi zor olsa da savaş ve çatışmaların toplumsal şiddet üzerinde yarattığı olumsuz etki yadsınamaz bir gerçektir. Bireysel noktada kişiler üzerinde travmatik etki yaratması sonucunda çatışmalar, psikososyal etkileri ile şiddet eğilimini artırabilir. Bireysel alandan topluma yayılan bu olumsuz etkiler, toplumları olumsuz etkileyerek sosyal normların bozulmasına ve toplumsal yapıda yıkıma neden olabilir. Savaş ve çatışmaların toplumsal travmalar yaratması ile toplumda şiddet kültürünün oluşması ve şiddetin toplum içinde bir çözüm olarak görülmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddetin kaçınılmaz bir çözüm yolu olarak görülmesi, Max Weber'in de bahsettiği gibi; devletlerin şiddeti meşrulaştırarak savaş açma hakkını yasallaştırmasıyla mümkün olmaktadır. Savaş ve şiddet genellikle güç mücadeleleri ve otoritenin kullanımıyla ilgilidir ve devletler fiziksel şiddet tekelinin tek sahipleridir (Weber, 2006, s. 26-27). Devletlerin savaş ile ilgili ifadeleri, şiddeti sadece kabul edilebilir kılmakla kalmayıp aynı zamanda bir vatandaşlık görevi olarak yeniden şekillendirmektedir. İnsani çatışmayı düzenleyici prensipler içinde konumlandırarak ve onu politik ve sosyal amaçlara göre düzenleyerek devletler, savaşı şiddet ve öfke yerine zorunlulukla yönlendirilen ve uluslararası sözleşme ilkeleriyle kontrol edilen gerekli bir şiddet olarak sunmaktadır (Smith ve Higgins, 2012, s.132). Aynı zamanda savaş ve şiddetin toplumsal bağlamını anlamak için toplumsal statü, sınıf ve güç dinamiklerini incelemek gereklidir. Sınıf, statü ve toplumsal cinsiyet analizi, savaşın ve şiddetin toplumsal eşitsizlikle nasıl ilişkilendirilebileceğini anlamak için oldukça önemlidir. Savaş olgusunun erk temelli olması, savaşın genellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve patriarkal normların güçlü olduğu bir çerçevede gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bu durum, savaş ve çatışmanın planlanması, yürütülmesi ve sonuçları üzerinde erkek egemenliğinin baskın olduğu bir ortamı ifade eder. Savaşa katılan liderlerin, askeri personelin ve karar vericilerin genellikle erkek olması, bu olgunun bir yansımasıdır. Bu durum, savaşın hem cinsiyet rollerini hem de güç dinamiklerini etkileyerek kadınları farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Savaş ve çatışmalarda yaşanan bu etkiler ve sonuçlarını kamuoyuna aktarmada medya, bir dizi önemli rol üstlenir ve savaşın halk üzerindeki etkilerini, algılanmasını şekillendirmektedir. Savaş zamanında medya, genellikle bilgi akışının kontrolünü elinde bulunduran bir araç olarak işlev görür. Bu durum, savaşın kamuoyu üzerindeki etkilerini derinleştirebilir ve savaşın sosyal ve politik sonuçlarını etkileyebilir. Ancak, medyanın bu rolü sıklıkla eleştiriye tabi tutulmaktadır ve nesnellik, dürüstlük

ve etik meseleleri önemli tartışma konuları olmaktadır. Şiddetin medyada nasıl sunulacağı, toplumsal düşüncüyü şekillendirme, toplumsal normları belirleme ve halkın davranışlarını etkileme konularında güçlü bir etkiye sahiptir. Özellikle savaş zamanlarında toplumsal cinsiyet rolleri temelli dezavantajlı grup olarak ön plana çıkan kadınların ve maruz kaldıkları şiddetin medyada temsili geleneksel cinsiyet rollerini daha belirgin hâle getirerek şiddetin toplum içindeki kabul edilebilirlik düzeyini etkileyebilmektedir. Belirli bir davranışın medyada sıkça sunulması, toplumda o davranışın norm hâline gelmesine katkıda bulunmaktadır. Savaş ve çatışma ile ilgili haberlerde kadınların medyada nasıl sunulduğu toplumsal düşüncüyü şekillendirme, toplumsal normları belirleme ve halkın davranışlarını etkileme konularında güçlü bir etkiye sahip olduğu için incelenmesi gereken önemli konulardan biridir. Bu çerçevede, İsrail-Filistin çatışmasını ele alan haberler üzerine yapılan araştırmada, 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren başlayan süreç incelenmiştir. Araştırma kapsamında, Anadolu Ajansının 7 Ekim 2023 ile 5 Aralık 2023 tarihleri arasında web sitesinde yayımladığı tüm haberler incelenmiş ve bu haberler arasından haber fotoğraflarında kadınların yer aldığı 41 haber fotoğrafı amaçlı örneklem tekniği ile seçilmiştir. Seçilen bu tarih aralığındaki haberler, kadın odaklı haber fotoğraflarını içermektedir ve bu görseller, araştırmanın temel hedefi olan savaş ve çatışma haberlerinde kadınların nasıl temsil edildiğini incelemek amacıyla amaca yönelik örneklem tekniği ile belirlenmiştir. Savaş ve çatışma haberlerinde kadın sunumları, savaşın toplumsal boyutlarını vurgular ve toplumsal cinsiyet rolleri, eşitsizlik ve adaletsizlik gibi konuların tartışılmasına olanak tanır. Kadınların savaş haberlerindeki temsilini görmek, toplumsal cinsiyetle ilgili sorunların farkındalığını artırabilir ve bu konuda daha fazla konuşmaya yol açabilir. Araştırmada ele alınan konu ve inceleme alanı bu nedenlerle önemli görülmektedir.

2. Savaş ve Çatışma Haberciliği Nedir?

En geniş anlamıyla medyanın savaşlar, çatışmalar ve benzeri olaylar hakkında haber yapma süreci olarak tanımlanan savaş ve çatışma haberciliği, genellikle ulusal veya uluslararası düzeyde meydana gelen savaşlar, iç çatışmalar, terör saldırıları ve diğer benzeri olayları kapsamaktadır.

Savaş ve çatışma haberciliğinin tarihsel gelişim sürecine baktığımızda, ilk olarak Kırım Savaşı'nı görmekteyiz. Modern savaş gazeteciliğinin başlangıcı olarak bilinen The Times gazetesinin 1854'te Kırım Savaşı'nı bildirmek üzere William Howard Russell'ı yollamasıyla başlayan savaş ve çatışma haberciliğinin, gazeteci Russell'ın bu konudaki başarısıyla askeri ve siyasi politikayı etkileme gücüne sahip olduğu anlaşılmış oldu (McLaughlin, 2016, s.1). The Times gazetesi, savaş muha-

birlerinin haberleri aktarırken olayları olabildiğince tüm gerçekliğiyle sunulmasını belirlemişti ve Russel'in bu belirlenen standarda uyması ile çok etkili hâle gelen haberler, hükümetin düşmesine neden oldu. Kırım Savaşı ile etkisi açıkça ortaya çıkan savaş ve çatışma haberciliği, 1950- 1953 yılları arasında süren Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki savaşta da aynı etkisini sürdürerek gazeteci Tom Hopkinson'un halkın psikolojisi için olumsuz olsa da Güney Kore'nin savaş esirlerine kötü davrandığını gösteren haberin yayınlanmasının önemli olduğunu vurgulamaktaydı. Gerçeklerin aktarılmasından daha önemli bir şey olmadığını savunan bu anlayış daha sonraki dönemde biraz daha kırılarak propaganda ve sansürün etkisinde ilerlemiştir (Çubukçu, 2010, s. 27).

Savaş ve çatışma haberciliğinin yakın tarihindeki en yaygın mitlerinden biri, Vietnam Savaşı döneminde, ana akım ABD medyasının genellikle Vietnam'a karşı olup ABD ordusu ve Güney Vietnamlı müttefikleriyle açıkça karşı olduğu ve bu durumun "Vietnam Sendromu" olarak geniş bir inançla anılmasıdır. Bu terim Amerika Birleşik Devletleri'nde toplumun ve medyanın, Vietnam Savaşı deneyimine karşı olumsuz bir tutum geliştirmesi ve bu savaşın etkilerini değerlendirme şeklini tanımlamaktadır. Amerikan toplumunun ve medyasının, savaşa karşı daha eleştirel ve çekingen bir yaklaşım geliştirmesi kamuoyunun savaşa karşı artan bir direnci olduğuna dair bir algı oluşturmuştur (McLaughlin, 2016, s. 112-113).

2003'teki Irak Savaşı'nda da savaş haberlerinin aynı özelliklerinin çoğunu gözlemlemek mümkündür ancak bunların yanı sıra savaş gazetecileri haberlerde sansürün çeşitli yeni yönlerini de dâhil ederek çatışma haberciliğini daha karmaşık hâle getirmiştir. Medya ve askeri yapılanmanın propaganda sisteminin bu değişimi bilinçli olarak gerçekleştirilmiştir. Ortak ekonomik ve siyasi çıkarlar, medya ve hükümetin savaş propagandasındaki çıkarlarının yakınlaşmasına neden olmuştur (Kumar, 2006, s. 51). 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve ardından uygulanan gazetecilik stratejisi, İliştirilmiş Gazetecilik olarak adlandırılmaktadır. Daha önceki savaşlarda benzer taktiklerin kullanıldığı bilirse de bu gazetecilik pratiği, II. Körfez Savaşı olarak bilinen bu çatışmada en etkili şekilde hayata geçirilmiştir. Bu stratejinin temel amacı, bilginin kontrol altına alınmasıdır (Arık, 2013, s. 64). Gazetecilikte ilüstrilmiş yaklaşım, haber raporlama sürecinde veya yazılarında gazetecinin kişisel inançları, siyasi eğilimleri veya başka bir çıkarı nedeniyle bilgiyi objektif bir şekilde sunamaması durumunda ortaya çıkabilir. Bu durum, kamuoyunu yanıltabilir ve gazetecinin güvenilirliğini zedeleme potansiyeli taşır. Böylece, savaşın aktarılması ve savaş mağdurlarının medyada temsili noktasında çeşitli etik sorunlar doğmaktadır. Savaş ve çatışma süreçlerinde tarafların genellikle propaganda amacıyla medyayı kullanması, medyanın bağımsız perspektiften uzaklaşmasına yol açmaktadır. Savaş haberlerinde bir diğer etik sorun ise haber-

lerde kullanılan şiddet içeren görüntülerin, izleyici veya okuyucularda travmatik etkiler bırakmasıdır. Aynı zamanda haber içeriklerinde toplumun bir kesimini hedef alan yanlış şiddet görüntüleri olayları bağlamından kopararak toplum algısını farklı konulara odaklamakta ve gerçekler göz ardı edilmektedir.

Savaş ve medya, her ikisi de yürütülen bir kampanyayı işaret ettiğinden ve bir iletişim biçimi olmalarından dolayı birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Herhangi bir savaşla ilgili haberlerin yayınlanış biçimi, savaşı takip edip ilgilenen kamuoyunu ve kamuoyunun ilgili savaşa bakış açısını derinden etkilemektedir. Bu açıdan, savaşın ilerleyiş şekli ve içinde bulunduğu durum, medyanın söyleyiş biçimiyle de biçimlenmektedir. Angajman kurallarını, belirli hedeflerin tanımlanmasını, kimin müttefik kimin düşman olduğunun belirlenmesine kadar medyanın iletileri büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden savaş sadece savaş alanıyla sınırlı değildir. Medya üzerinden kamuoyunda da savaşın kazanılması adına mücadele edilmektedir. Dolayısıyla savaşlar gitgide daha çok medyalaştırılmaktadır (Abid, 2017, s. 417). Dolayısıyla, savaş ve çatışma haberciliği savaşın kamuoyu açısından nasıl algılandığını belirleme bakımından çok önemlidir. Öyle ki savaş alanının yanında medya üzerindeki algı için de bir savaş sürmektedir.

Öte yandan, savaş ve çatışma haberciliği yapan gazeteciler, savaş mağdurlarının gözünden konuşabilmektedir. Mağdurların acı hikâyeleri kamuoyuna anlatılarak savaş ve çatışma haberciliğine ahlaki ve vicdani söylemler katmaktadır. Diğer taraftan ise, savaşta bir taraf olmaktadır (Chouliarakı, 2015, s. 105-106). Bu taraftarlık kamuoyunu yönlendirmek ve kimin dost kimin düşman olduğunu anlatmak adına önemlidir.

3. Savaş ve Çatışma Haberlerinde Fotoğraf Kullanımının Önemi

Haberde sunulan fotoğraflar, haber metinleri gibi önemli mesajları iletmektedir. Hedef kitlesi okuyucu olan fotoğrafın verdiği mesaj, basın organı tarafından kodlanmaktadır. Basında yer alan bir fotoğraf, birçok farklı faktöre bağlı olarak şekillenmektedir. Fotoğrafın çekilmesi ve seçilmesi aşamasında başlayan anlam oluşturma süreci, fotoğrafın hangi sayfada yer alacağı, alt başlık, metin ve manşet gibi unsurlar tarafından belirlenmektedir (Uçak, 2012, s. 75).

Haberdeki fotoğrafların haberde sunulan olayın inandırıcılığını artırma ve somut kaynak olması nedeniyle okuyucuların olaya kendi gözleriyle şahit olmasından sonra en çok güven verecek kaynaklardır. Gazeteciler bu nedenle sıklıkla fotoğraf kullanarak haber sunumlarının gerçekliğini artırmayı hedeflemektedir (Kasım, 2014, s. 436).

Haber yazısının güçlendirilmesinde fotoğrafın katkısı göz ardı edilemez. Bir fotoğ-

raf, önemli bir haber yazısının temelini oluşturabilir. Bu nedenle, fotoğrafın, bir haber gibi bağımsız bir çerçeve içinde gazete sayfasında yer alması gerekmektedir. Haberde kullanılan fotoğraflar; teknik, içerik ve estetik açıdan ele alındığında, fotoğrafların orijinal içeriğinin korunmaması bozulmaya neden olmaktadır. Bu bozulmada sorun, haber fotoğrafçısından değil, aksine editör ve tasarımcının müdahalesinden kaynaklanmaktadır (Bodur, 2017, s. 135). Özellikle savaş, çatışma gibi olağanüstü durumlarda kullanılacak herhangi bir yanlış ve yanıltıcı olay fotoğrafı, toplumsal boyutta bir manipülasyona neden olabilir.

Savaş ve çatışma haberlerinde insanların deneyimlerine odaklanan fotoğraflar, çoğu zaman acılı ve travmatik durumları içermektedir. Savaş görüntüleri, gerçek olayların ve gerçek insan deneyiminin kendiliğinden, güçlü ve özgün tasvirleridir. Günümüzde haber kuruluşlarında savaşın haberleştirilmesi ve resmedilmesi, bir-biriyle rekabet hâlinde olan yayıncı kuruluşların izleyicileri çekmek, güçlü ve resmi haber kaynaklarına erişimi güvence altına almak, yeni kaynaklara erişim sağlayabilecek ilişkileri geliştirmek, kamusal saldırı veya tepkiden kaçınmak ve bilgi odaklı görünmek gibi motivasyonlara göre şekillenmektedir. Bu motivasyonlar haber görsellerinin perspektiflerini kaçınılmaz olarak şekillendirmektedir (Griffin, 2010, s. 34- 36). Ancak savaş haberlerinde doğru ve etkileyici fotoğraflar, haberin güvenilirliğini artıracığı için yayın kuruluşlarının yansız haberciliği ön plana çıkarmaları oldukça önemlidir. Okuyucular, görsel kanıtlarla desteklenen bir haberin daha inandırıcı olduğunu düşünebilirler. Fotoğraflar, haberin duygusal ve insan boyutunu vurgulayarak, izleyicilere olayları daha derinlemesine anlama fırsatı sunarak belirli bir durumu veya olayı eleştirel bir bakış açısıyla sunabilir, toplumsal farkındalık yaratabilir ve hatta politik değişimlere katkıda bulunabilir.

4. Medyada Kadın Şiddetinin Temsili

Kadına yönelik şiddet, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemini içermektedir. Başka bir anlatımla, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir unsuru olarak açıklanabilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve kadına yönelik şiddetin azaltılması adına siyasetlerin ve stratejilerin geliştirilmesi için yapılan önemli çabalara rağmen, kadınlar şiddete maruz kalmaya devam etmektedir (Harries ve Bird, 2005, s. 92; Meltzer, 2022, s. 1). Toplumsal cinsiyet rollerini, toplumun bireyleri oluşturarak nesilden nesile aktarmaktadır. Öyle ki bu rollerle sınırlandırılan bireyler dahi bu duruma katkıda bulunmaktadır (Uzun, 2023, s. 272).

Günümüz dünyasında hemen hemen her ülkede şiddet veya şiddete uğrama olasılığı, özellikle kadınların kamusal veya özel yaşamlarının her alanında hayatlarını altüst ederek ve eylem alanlarını daraltarak doğrudan seçim haklarını sınırlamak-

tadır. Bu durum, dolaylı olarak kadınların sosyal yaşamda özgüvenlerini ve öz-saygılarını yitirmesine sebep olmaktadır. Sonuç olarak şiddet, kadınların toplum yaşamına tam katılımına engel teşkil etmektedir (Heyzer, 1998, s. 17).

Medyanın sosyal yaşamdaki gerçekliği alıp kendi gerçekliğine uyarlayacağı, bu açıdan bireylerin gerçekliğinin de medyanın ürettiği bu gerçekliğin üzerinden oluşacağı bilinmektedir. Dolayısıyla medya sıfırdan bir gerçeklik oluşturamamaktadır (Özer, 2017, s. 4). Medyada kadına yönelik şiddet konusu ele alındığında da durum değişmemektedir. Bu anlamda, konunun temelde güç odaklarıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Yani, kadına şiddetle ilgili bir haber yapılmaya karar verildiğinde, gazetelerin ve gazetecilerin kaynak kullanımındaki güç ilişkileri bu kararla kesişir. Burada kimin konuşacağı ve kimin gerçekliği kurgulayacağı önemli olmaktadır (Simons ve Morgan, 2017, s. 1203). Dolayısıyla, kadına yönelik şiddet söylemleri bir şekilde ataerkil toplumun gündelik hayatta nasıl oluştuğunu gösteren yansımalarıdır. Böylece kadına yönelik şiddet söylemi, ataerkil bir toplumda güç ve kontrolün altını çizerek sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu tür bir sorgulama ataerkil sistemin kadına yönelik şiddet söylemi açısından neler getirir neler götürdüğünü vurgulaması açısından önemlidir (Mardikantoro vd., 2022, s. 3).

Mağduriyet yaşayanları, yasa koruyucuları, savunucu grupları ve akademisyenleri, dolayısıyla toplumsal yaşamı ilgilendirmesiyle kadına yönelik şiddet konusu önemli bir sorun olarak konumlanmaktadır. Gerek gündelik yaşamdaki mücadelede gerekse mesleki yaşamdaki çatışmada görünür olsa da bu konu gazeteler, televizyon, filmler ve çeşitli medyalar aracılığıyla kamuoyuna sunulmaktadır. Dolayısıyla, medyanın kendisi, kadına yönelik şiddet konusunda belirleyici bir etmendir (Easteal vd., 2015, s. 104). Kadına yönelik şiddetin haberlerde temsili ise; kadın imgesinin ve kadının medyadaki sunumu ve şiddetin haberlerdeki temsili olmak üzere iki temel inceleme dayanağıyla kesişmektedir (Dursun, 2010, s. 19).

Yaygın medya ele alındığında, cinsiyete dayalı normları ve ikilikleri belirlemesi ve güçlendirmesiyle öne çıkmaktadır (Bridges ve Wadham, 2019, s. 219). Dolayısıyla yaygın medya, kamuoyu için kadına yönelik şiddet hakkındaki bilgilerin önemli bir kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Kadına yönelik şiddet konusu, gazetecilerin ve okuyucuların her gün karşılaştığı sıradan haberler durumundadır. Bu tür bir şiddetin ve kadına yönelik şiddet düzeylerinin azaltılması isteniyorsa, medyanın kadına yönelik şiddeti okuyucusuna nasıl aktardığı burada önemli bir konudur (Morgan ve Simons, 2018, s. 1165). Çünkü medyada sunulan kadına yönelik şiddet tasvirleri, sosyal yaşamdaki normalleşmenin geliştirilmesinde ve bu normalleşmenin sürdürülmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır (Johnson ve Miller, 2016, s. 211). Haber organlarının tümünde hemen dikkat çeken konulardan birisi,

özellikle kadına yönelik şiddetle ilgili haberlerdir. Kadınlara yönelik şiddet türleri ise; tecavüzler, cinayetler şeklinde sonsuz bir konu başlığı listesi olarak gözlemlenebilmektedir. Bazı ülkelerde kadına yönelik şiddetin büyük bir bölümünün kayıt altına alınmadığının da altı çizilmesi gerekmektedir (Srivastva ve Agarwal, 2004, s. 63). Yine de son yıllarda uluslararası yaygın medya ele alındığında, kadına yönelik şiddete karşı mücadelede yaygın medyanın daha hassas olduğu ve bu tür haberlerde az da olsa daha dikkatli olduğu söylenebilir (Novo-Arbona vd., 2023, s. 3291).

Bahsedilen bu dikkate rağmen, genel olarak bakıldığında, yaygın medyada kadınların temsili genellikle basmakalıp olmaya ve kadınlara yönelik ayrımcı söylemleri üretmeye devam edilmektedir. Bu söylemler ve temsiller sonucunda, kadınların sosyal yaşama katılımındaki eşitsizlik pekiştirilmektedir. Öte yandan, kadınların toplumsal yaşamdaki siyasi, ekonomik ve kültürel engeller, bu ortamları biçimlendirmesi noktasında daha aktif rol oynayamamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla dünya üzerinde yaşayan tüm kadınlar, kadınların insan haklarıyla ilgili tutum ve düşüncelerini değiştirmek için yaygın medyanın gücünden yararlanmaktadır. Özetlenecek olursa, kadınlar kendi hakları için yaygın medyanın gücünden yararlanabilmek adına mücadele ederken, yaygın medya da bu mücadele sonucunda az da olsa dikkatli davranma eğilimine girebilmektedir. Fakat yine de yukarıda bahsedilen güç ilişkileri ve medyanın sosyal yaşamdan alarak kendine göre yeniden ürettiği gerçeklik yeterli olmamaktadır (Sarnavka, 2003, s. 91-92).

5. Savaş ve Çatışma Haberlerinde Kadınlar

Çatışma ortamlarındaki kadınlar ve kız çocukları, cinsel şiddet olaylarına katılmak zorunda kalmış, günlük yaşam ve hayatta kalmak için kısıtlı kaynağa sahip olmuş, sevdiklerini kaybetmiş ve ailelerinin sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalmıştır. Bugün, tüm bu çatışma içindeki kadınların yaşadıkları riskler aynı derecede gerçek olmakla kalmıyor, aynı zamanda savaşların doğasının giderek daha fazla özel alanı işgal etmesi, kimlikleri ve güvenlikleri için bir tehdit hâline gelmesi gerçeğiyle daha da artmaktadır. Ayrıca, günümüzde ortaya çıkan savaş ve çatışma olaylarının çoğu dinsel veya etnik kökene sahip olup kimlik meseleleriyle bağlantılıdır. Bu durum, kadınlara ve kadın haklarına aykırıdır (Pedro, 2019).

Savaş zamanlarında kadınlar, bir dizi zorlukla karşılaşmakta ve çeşitli şekillerde şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu durumlar, savaşın türüne, coğrafi konumuna ve diğer birçok faktöre bağlı olarak değişebilir. Savaş zamanlarında, geleneksel cinsiyet rolleri genellikle daha belirgin hâle gelir. Savaş olgusunun erk temelli olması, genellikle silahlı kuvvetlere katılma, savaş stratejilerini belirleme ve politik karar-

larda yer alma gibi alanlarda kadınların sınırlanmasına neden olabilir. Askeri güçler genellikle erkekler tarafından yönetilir ve kadınların bu alandaki aktif katılımı sıklıkla kısıtlanabilir. Bu durum, kadınları savaşa katılmaktan ziyade evde kalmaya ve daha geleneksel rolleri üstlenmeye yönlendirebilir. Ayrıca savaş zamanlarında cinsel şiddet ve taciz oranlarının artması, kadınları daha savunmasız bir konuma getirmektedir. Bu tür şiddet, sıklıkla savaşın bir silahı olarak kullanılır ve kadınlar, cinsel şiddet mağduru olma riski altında kalabilir. Öte yandan kadınlar, savaşlarda sosyal sınıflarına bağlı olarak farklı deneyimler yaşarlar. Örneğin, yüksek sosyal sınıflardan gelen kadınlar genellikle savaşın etkilerinden korunmaya çalışırken, düşük sosyal sınıflardan gelen kadınlar sıklıkla ekonomik zorluklar, güvenlik riskleri ve diğer şiddet sorunlarıyla da karşılaşabilirler.

Savaşlar erkekler tarafından organize edilir ve savaş haberleri ataerkil bir bakış açısıyla inşa edilmektedir. Ancak, savaşın kurbanları genellikle siviller olmaktadır. Kadınlar savaşta mağdur olarak gösterilmekte ya da göz ardı edilmektedirler. Yine, cinsel tehdit, tecavüz, taciz, kaçırılma ve mülteci olup göç etme, psikolojik sorunlar gibi konular ise tüm savaşların ortak özelliği olarak bilinmektedir. Dolayısıyla, savaş ve kadına yönelik şiddet birbiriyle oldukça yakın ilişkili konulardır. Savaş ortamı, kadına yönelik şiddeti beslemektedir (Ferris, 2004, s. 20-22; Cockburn, 2013, s. 434; Hynes, 2004, s. 432).

Yaygın medya ele alındığında, kadınların savaş ve çatışma ortamlarındaki durumlarının kamuoyuna yanlış yansıttığı söylenebilir. Haberlerde kadınlarla ilgili enformasyonlar çarpıtılmakta ve böylece birçok önemli olabilecek konular atlanarak gizlenmektedir. Medya, öne çıkan aktörlerin stratejilerine ve söylemlerine odaklanmakta, böylece diğer aktörlerin ve özellikle de kadınları savaş ve çatışma ortamında neler yaşadığını gözden kaçırmaktadır. Ancak kadınlar, böylesine sağlıksız bir ortamda yaşadıkları acılarla ve kayıplarla önemli bir aktör konumundadır. Yaygın medya, hızlı ve basit olma arayışı içerisinde, savaşın karmaşık yapısını yalnızca açıklamalar, manevralar, emirler gibi bir dizi kelimelere indirgeme eğilimindedir (Del Zotto, 2002, s. 141-142). Bu yüzden, savaş ve çatışma haberlerinde kadınların sesi çok az duyulmakta ya da hiç duyulmamaktadır. Yaygın medya, haberlerinde kadınları sıklıkla görmezden gelmektedir (Steans, 2008, s. 164). Böyle bir ortamda kadınlar ihtiyaç duydukları insani desteği bulamamaktadır. Savaş ve çatışma içerisinde kadınlara medyanın verdiği destek, o ülkenin yaşadığı travmalara, çatışmanın süresine ve doğal maden kaynaklarına olan ilgisine paraleldir (Rehn ve Sirleaf, 2002, s. 4). Oysa savaşlara kadınlar da katılmaktadır. Çatışmada ya da çatışmanın gerisinde bir şekilde savaşın içindedir. Ancak, haberler genellikle kadınları kurban olarak sunmaya devam etse bile, kurban olarak bile kadınlar haberlerde bahsedilmemektedir (Harp, 2011, s. 212).

Öte yandan yaygın medyanın savaş ve çatışma haberlerinde, kadın bedeni de ideolojik olarak savaş alanında kullanılmakta ve karşıt taraflar birbirlerini itibarsızlaştırmanın bir yolu olarak gündeme getirmektedir. Bu, erkekler tarafından yönlendirilen bir söylemdir. Yaygın medya, haberlerinde geleneksel toplumsal cinsiyet normlarına uygun şekilde bu haberleri dizayn etmektedir (Fowler, 2007, s. 7-9).

Geçmişten günümüze süregelen ve şahit olduğumuz İsrail-Filistin savaşları kökenleri tarih boyunca uzanan karmaşık ve derin bir siyasi, toprak ve etnik anlaşmazlıklara dayanmaktadır. Genel hatlarıyla, İsrail ve Filistin arasındaki toprak anlaşmazlıkları, her iki tarafın tarihsel olarak aynı bölgede hak iddia etmesinden kaynaklanır. Filistinliler, 20. yüzyılın başlarından itibaren Filistin toprakları üzerinde yaşamış ve bir devlet kurma hakkına sahip olduklarını savunurken, İsrail ise Yahudi halkının tarihsel bağlamında bu topraklara hak iddia eder.

Birleşmiş Milletlerin 1947'de açıkladığı 181 sayılı karar ile Filistin'in bir Yahudi ve bir Arap devlete bölünmesiyle Filistin ve İsrail arasında çatışmalar başlamıştır. İki ülke arasında ilk silahlı çatışma, 1967 yılında İsrail tarafından başlatılmış, ikinci savaş ise 1973 yılında İsrail ve Arap devletleri (Mısır, Suriye) arasında olmuştur. Çatışmalar, 2008-2009 yıllarında ise Gazze Savaşı ile devam etmiştir (Halwani ve Kapitan, 2008, s. 5).

İsrail devleti, belirli aralıklarla Gazze şeridini bombalayarak savaşı sürdürmekte ısrarcıdır. Genel anlamda, çatışmaların iki ülke arasında milliyetçilik değerleri etrafında döndüğü, savaş nedeninin Yahudi milliyetçiliği ile Filistin milliyetçiliği arasında bir mücadele olduğu savunulmaktadır. Her iki devletin de aynı toprak parçasına derinden milliyetçi bağlarla bağlı olması, topraklar için sonucu savaş ve çatışma olan bir hak iddia etmeye neden olmaktadır (Neal, 1995, s. 1-2).

1948'deki İsrail bağımsızlığı sırasında yaşanan savaşlar ve sonrasında başlayan toprak değişimleri, birçok Filistinlinin yerinden edilmesine neden olmuştur. Filistinlilerin bu topraklara dönme hakkı ve mülteci sorunu, bugün hâlâ devam eden bir anlaşmazlık konusudur. Kudüs hem Müslümanlar hem de Yahudiler için kutsal bir şehir olarak kabul edilir. Kudüs'ün statüsü, İsrail-Filistin sorununun bir parçası olarak taraflar arasında anlaşmazlık konusu olmuştur. Her iki taraf da Kudüs'ü kendi başkentleri olarak görmekte ve kontrol etme konusundaki iddialarını sürdürmektedir.

En son olarak 7 Ekim 2023'te tekrar alevlenen İsrail-Filistin çatışmaları ise Hamas'ın (İslami Direniş Hareketi) silahlı kanadı İzzeddin el-Kassam Tugayları'nın, İsrail geneline geniş çaplı saldırısı ile başlamıştır. Saldırının ardından savaş kararı alan İsrail devleti, olağanüstü hâl ilan ederek İsrail başbakanı Binyamin Netanyahu, saldırıların başlamasının ardından ulusa sesleniş konuşmasında İsrail'in resmi

olarak savaşta olduğunu ilan etmiştir. Karşılıklı çatışmalar devam ederken binlerce İsrail ve Filistinli sivil ve asker hayatını kaybetmiş, birçok Filistinli ve İsraili vatandaş yerinden edilmiştir (McKernan, 2023)

İsrail-Filistin sorunu, etnik ve dini kimliklere dayalı bir anlaşmazlık içerir. Filistinliler ve İsraililer, kendi milliyetçi ve dini kimliklerine bağlı olarak bu topraklarda hak iddia ederler. Bölgedeki diğer ülkelerin ve uluslararası toplumun İsrail-Filistin sorununa müdahalesi, bu çatışmayı daha da karmaşık hâle getirmiştir. Destek ve müdahaleler, çatışmanın tarafları arasındaki gerilimi artırabilir veya azaltabilir.

Daha önce İsrail-Filistin Savaşı'nın medyada nasıl aktarıldığı ile ilgili yapılan “Dünya Basınında İsrail-Filistin Meselesi: 2021 Mayıs İsrail Saldırılarına İlişkin Haberlerin Söylem Analizi” (Kaya, 2021) isimli çalışmada; haber, söylem ve ideoloji çerçevesinde farklı yayın politikalarına sahip medya kuruluşlarının içerikleri incelenmiş, genel anlamda savaşın farklı gazetelerde sunumu gazetelerin ideolojileri çerçevesinde belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Günümüzde medyada, savaş ve çatışmanın doğrudan tüm çıplaklığı ile yansıtılmasından ziyade işlenen insanlık suçu ve terör olaylarında da medya kuruluşunun ideoloji temelli haber ve söylem inşasını gerçekleştirdiği, haber dilinde ve görselinde bu doğrultuda bir çerçevelenme olduğu görülmektedir (Kaya, 2021, s. 207-208).

İdeoloji temelli haber ve söylem inşasının yanında yaygın medya, kadınların savaş ve çatışma konularına katılımını görmezden gelmekte ve aynı zamanda sektördeki kadınlara da öne çıkma fırsatı sunmamaktadır. Savaş ve çatışma haberlerinde kadın savaş muhabirlerinin medyada söz hakkı neredeyse yoktur. Kadınların bu şekilde göz ardı edilmesi, savaş içerisinde kadınların yaşamlarının değersiz olduğu ve pasif birer aktör oldukları mesajını yeniden üretmektedir. Böylece, sivillerin ve özellikle kadınların savaş ortamından etkilenmediği düşüncesi perçinlenmektedir (Harp vd., 2011, s. 211-212).

Dolayısıyla yaygın medya, savaş ve çatışma haberlerinde kadınların bakış açılarını, deneyimlerini, barışı getirme çabalarını çarpıtmakta ya da görmezden gelmektedir. Fakat kadınlar, savaşa meydan okuyarak ve barışı getirmeye çalışarak savaş ve çatışmanın içinde yer alan önemli aktörlerdir (Thompson vd., 2007, s. 435-436; Lemish, 2005, s. 275).

6. Yöntem

Araştırma kapsamında 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan İsrail-Filistin çatışmasını konu alan haberlerde, kadın odaklı haber fotoğraflarının içerik analizi yapılmıştır. Anadolu Ajansının konu ile ilgili çatışmaların başlangıcı olan 7 Ekim 2023 ile 5 Aralık 2023 tarih aralığında web sitesi üzerinden yayınladığı savaş ile ilgili ha-

berlerdeki haber fotoğrafları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu tarih aralığındaki haberler araştırma için seçilirken, haber fotoğrafında kadınların bulunduğu tüm görseller araştırma amacı kapsamında belirlenmiştir. Araştırmada, savaş ve çatışma haberlerinde kadınların nasıl temsil edildiğinin fotoğraflar üzerinden incelenmesi doğrultusunda belirlenen fotoğraflar amaca yönelik örneklem tekniği ile belirlenmiştir. Bu doğrultuda, toplamda 41 haber fotoğrafına içerik analizi uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında haber metinleri incelemeye dâhil edilmemiş, haber görselleri üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Fotoğrafların incelenmesinde gösterge bilimsel çözümlene yerine içerik analizi yöntemi tercih edilerek daha fazla sayıda medya içeriği taranarak fotoğraflar ile ilgili ana temalar ve genel eğilimler hakkında bilgi edinme amaçlanmıştır. İçerik analizi yöntemi bu noktada, daha çok veriyi incelemek için gösterge bilimsel analize göre daha avantajlı bulunmuştur. Ayrıca gösterge bilimsel analizin daha çok dil ve semboller üzerine yoğunlaşması ve öznel araştırmacı yorumları içermesi araştırmada amaçlanan, belirlenen haber fotoğraflarında kadınların temsilinin nesnel bir şekilde ortaya çıkarılması için tercih edilmemiştir. İncelenen haberlerin analizinde metinler ve sözel semboller analiz dışı bırakılmıştır. İçerik analizi ile analiz edilen fotoğraflar, belirlenen kategorilere göre temalandırılmıştır. Fotoğraflarda kadınların yüz ifadeleri ve duyu durumları net bir biçimde görülmektedir. Savaş yeri, hastane, yaralanma, ölüm gibi fotoğraflar: mutsuzluk, mağdur, korku, endişe teması; protesto, yürüyüş içerikli fotoğraflar: mücadele, direniş teması; yardımlaşma, yardım edildiği açıkça görülen fotoğraflar: yardım alan teması olarak kategorileştirilmiştir. Fotoğraflarda kadınlar aile bağları içinde (çocukları ve aileleriyle) ya da toplumsal ilişkiler (protestolar, yardımlaşma vs.) içinde gösterilmektedir ve bu durum analizde toplumsal ilişkiler teması ile kodlanmıştır.

Çalışmada, gerçekleştirilmek istenen; haber fotoğraflarında sosyal gerçekliğin, kadınların temsilinin belirlenen temalar dâhilinde Fiske'nin de içerik analizi ile ilgili vurguladığı gibi; nesnel, ölçülebilir, doğrulanabilir bir açıklamasını yapmaktır (Fiske, 1996, s. 176). İçerik analizi, ilgili içerikleri toplayıp araştırma amacına göre inceleme tekniğidir. Herhangi bir şekilde içerik gönderebilen sözcüklere, resimlere, düşüncelere, anlamlara, temalara veya bir iletiye atıfta bulunur (Neuman, 2014, s. 466). İçerik analizinin 9 aşaması vardır. Bunlar; amaçların belirlenmesi, kavramların tanımlanması, araştırma alanının belirlenmesi, girdilerin yerinin belirlenmesi, mantıksal yapının üzerine koyulması, kodlamaların sınıflandırılması, sayma işleminin gerçekleşmesi, yorumlamanın yapılması ve sonuçların yazılması şeklindedir (Büyüköztürk vd, 2012: 241).

İçerik analizi ile incelenen fotoğraflar aşağıdaki kodlara göre analiz edilmiştir:

1. Rol ve Pozisyon:

- Mağdur: Kadınlar genellikle şiddetin mağdurları olarak mı gösteriliyor?
- Direnişçi: Kadınlar olaylara karşı aktif bir direniş gösteriyorlar mı?
- Yardım Alan: Kadınlar yardım alırken veya yardım sağlarken mi gösteriliyorlar?

2. İfade ve Duygu Durumu:

- Mutluluk: Kadınlar haberlerde neşeli ve mutlu bir şekilde mi temsil ediliyorlar?
- Korku ve Endişe: Kadınlar haber fotoğraflarında genellikle korku veya endişe ifadesi mi taşıyorlar?
- Güçlü ve Kararlılık: Kadınlar güçlü ve kararlı bir duruş sergiliyorlar mı?

3. Şiddet Biçimi:

- Fiziksel Şiddet: Kadınlar fiziksel şiddetin kurbanları olarak mı gösteriliyorlar?
- Sözel Şiddet: Fotoğraflarda kadınlara yönelik sözel saldırı veya tehditler var mı?

4. Toplumsal İlişkiler:

- Aile İlişkileri: Aile bağlamında kadınların temsili.
- Toplumsal Bağlantılar: Kadınlar haber fotoğraflarında toplumsal ilişkiler içinde mi gösteriliyorlar?

5. Fotoğrafın Konusu:

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın hakları
- Çatışma ortamında günlük yaşam
- Çatışma ve şiddet görüntüsü
- Savaş karşıtı protestolar

6. Fotoğrafın kaynağı ne?

- Anadolu Ajansı
- Herhangi bir kaynak yok
- Diğer kaynaklar

7. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, araştırma kapsamında belirlenen 41 haber fotoğrafının araştırma amacı kapsamında belirlenen kodlarla oluşturulan içerik analizi bulguları ve yorumları sunulmaktadır.

	Sayı	Yüzde
Anadolu Ajansı	28	68,3
Kaynak Belirtilmemiş	13	31,7
Toplam	41	100,0

Tablo 1. Fotoğrafın Kaynağı

Yukarıdaki tabloya göre, yapılan haberlerdeki kadın fotoğraflarının kaynağı incelendiğinde; yüzde 68,3'ü Anadolu Ajansının kendi kaynak fotoğrafı, yüzde 31,7'si ise kaynağı belirtilmeyen fotoğraflardır. Anadolu Ajansı diğer kaynaklardan aldığı fotoğrafların kaynağını belirtmemiştir. Bu sonuçlara göre, Anadolu Ajansı sıklıkla haberlerinde kendi fotoğraflarını kullanmıştır. Somut bir kaynak olması nedeniyle kendi fotoğrafını kullanması, Anadolu Ajansının haberlerinin güvenilirlik düzeyini arttırdığı söylenebilir. Ayrıca kendi fotoğraflarını kullanarak özgün bir haber yapısı kurgulayabildiği ifade edilebilir. Böylece kendi okuyucusuna orijinal haber ve görüntüleri sağladığı belirtilebilir.

Fotoğraf 1. Savaş Mağduru Filistinli Kadın ve Çocukları

	Sayı	Yüzde
Mağdur	17	41,5
Direnışçi	21	51,2
Yardım alan	3	7,3
Toplam	41	100,0

Tablo 2. Fotoğrafta Kadının Rol ve Pozisyonu

Yukarıdaki tabloya göre, yapılan haberlerdeki fotoğrafta kadının rol ve pozisyonu ele alındığında; yüzde 41,5'i mağduriyet yaşayan kadın fotoğrafı, yüzde 51,2'si direnişçi kadın fotoğrafı ve yüzde 7,3'ü yardım alan kadın fotoğrafı kullanımıdır. Bu sonuçlara göre, Anadolu Ajansı sıklıkla direniş gösteren kadınların fotoğrafını haberlerinde kullanmıştır. Öte yandan mağduriyet yaşayan kadın fotoğraflarının kullanımı da fazladır. Yardım edilen ya da yardım alan kadınların fotoğrafları da çok azdır. Buna göre, Anadolu Ajansı İsrail-Filistin Savaşı'nda direniş gösteren kadınları ön plana çıkartarak onların savaş ortamında güçlü taraflarını ön plana çıkarmıştır. Ayrıca, dünya çapında savaş karşıtı protestoları da gündeme getirerek savaşa karşı bir pozisyon almış ve savaşın kadınlar açısından nasıl bir mağduriyet yarattığını göstermiştir.

Fotoğraf 2. İsrail'in Gazze'deki El-Ehli Baptist Hastanesini Bombalaması

	Sayı	Yüzde
Mutluluk	2	4,9
Korku ve endişe	18	43,9
Güçlü ve kararlı	21	51,2
Toplam	41	100,0

Tablo 3. Fotoğrafta Kadının İfade ve Duygu Durumu

Yukarıdaki tabloya göre, yapılan haberlerdeki kadın fotoğraflarında kadınların ifadeleri ve duygu durumlarına bakıldığında; yüzde 4,9'u mutluluk ifade eden kadın fotoğrafları, yüzde 43,9'u korku ve endişe ifade eden kadın fotoğraflarıyken, yüzde 51,2'si ise güçlü ve kararlı kadın fotoğraflarıdır. Bu sonuçlara göre, Anadolu Ajansı yaptığı haberlerde sıklıkla güçlü ve kararlı kadın fotoğrafları kullanmıştır. Yine, korku ve endişe yaşayan kadınların fotoğrafları da fazladır. Mutluluk ifade eden kadın fotoğrafları ise yok denecek kadar azdır. Bu açıdan bakıldığında, savaş karşıtı veya savaşın içinde güçlü ve kararlı kadın fotoğrafları haberlerinde kullanarak genellikle güçlü kadın profilini ön plana çıkarmıştır. Bunun yanında, haberlerinde savaşın içinde korku ve endişe yaşayan kadın fotoğrafları yayınlamak savaşın kötü yanlarını okuyucularına göstermiştir.

Fotoğraf 3. Avustralya'da Eylemcilerin Filistin'e Destek Gösterisi

	Sayı	Yüzde
Fiziksel şiddet	15	36,6
Psikolojik şiddet	26	63,4
Toplam	41	100,0

Tablo 4. Fotoğrafta Kadına Yönelik Şiddet Biçimi

Yukarıdaki tabloya göre, yapılan haberlerdeki kadın fotoğraflarında kadına yönelik şiddet biçimleri ele alındığında; haberlerin yüzde 36,6'ında kadınlara yönelik fiziksel şiddetin gösterildiği fotoğraflar kullanılırken, haberlerin yüzde 63,4'ünde

ise psikolojik şiddeti imleyen kadın fotoğrafları kullanılmıştır. Bu sonuçlara göre, Anadolu Ajansı yaptığı haberlerde sıklıkla psikolojik şiddeti imleyen kadın fotoğraflarını ön plana çıkarmıştır. Anadolu Ajansının haberlerindeki kadın fotoğraflarında fiziksel şiddetten daha çok psikolojik şiddeti ön plana çıkarması, medyada gösterilen kadına yönelik şiddet görüntülerinin azaltılması açısından olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

	Sayı	Yüzde
Aile ilişkileri	16	39,0
Toplumsal bağlantılar	17	41,5
Bireysel	8	19,5
Toplam	41	100,0

Tablo 5. Toplumsal ilişkiler

Yukarıdaki tabloya göre, yapılan haberlerdeki kadın fotoğraflarındaki toplumsal ilişkilere bakıldığında; fotoğrafların yüzde 39'u kadınların aile ilişkilerini gösteren fotoğraflar, yüzde 41,5'i kadınların toplumsal bağlantılar içerisindeki fotoğrafları ve yüzde 19,5'i kadınların bireysel fotoğrafları kullanılmıştır. Bu sonuçlara göre, Anadolu Ajansı yaptığı haberlerde sıklıkla kadınların toplumsal bağlantılar içerisinde gösteren fotoğrafları kullanmıştır. Kadınların aile ilişkileri içerisindeki fotoğrafları da haberlerde çokça kullanılmaktadır. Buna göre, Anadolu Ajansı haberlerindeki fotoğraflarda kadınları toplumsal bağlantılar içerisinde kullanarak, kadınların sosyal yaşamda daha görünür olduğunu göstermekte ve kadınların savaşa karşı direniş göstererek seslerini daha çok duyurduğunu belirtmektedir. Öte yandan, kadın fotoğraflarında kadınların aile ilişkileri gösterilerek, kadınların ailesini önemseydiği ön plana çıkarılmaktadır.

Fotoğraf 4. Kadın Direnişçilerin Savaş Karşıtı Yürüyüşü

	Sayı	Yüzde
Çatışma ortamında günlük yaşam	13	31,7
Çatışma ve şiddet görüntüsü	8	19,5
Savaş karşıtı protestolar	20	48,8
Toplam	41	100,0

Tablo 6. Fotoğrafın Konusu

Yukarıdaki tabloya göre, yapılan haberlerdeki kadın fotoğraflarının konusu incelendiğinde; fotoğrafların yüzde 31,7'si kadınların çatışma ortamında günlük yaşam anlarını, yüzde 19,5'i kadınların içinde kaldığı çatışma ve kadınlara yönelik şiddet görüntülerini ve yüzde 48,8'i ise kadınların savaşa karşı protestolarını gösteren fotoğraflar kullanılmıştır. Bu sonuçlara göre; Anadolu ajansı yaptığı haberlerde sıklıkla savaş karşıtı protesto yapan kadınların fotoğrafları kullanılmıştır. Buna göre, Anadolu Ajansı kadınların savaş karşıtı duruşlarını haber fotoğraflarında daha çok paylaşmış ve kadınların savaşa karşı duruşlarını göstermiştir.

8. Sonuç

Savaşlar, tüm halklar üzerinde derin bir yıkıma yol açmaktadır. Ancak savaş alanında etkin olarak yer almayan kadınlar için savaş ve çatışmanın olumsuz etkileri kat kat artmaktadır. Ataerkil toplumlarda kadın, toplum içinde analık görevi ile yüceltilerek, dışarıdan gelecek bir saldırıya karşı erkekler tarafından korunması gereken bir varlık olarak güçsüzleştirilmektedir (Arman ve Şerbetçi, 2012, s. 75) Bu durum medyada kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ile temsil edilmesiyle katlanarak sürmektedir. Savaş ve çatışmalar, kadınların sivil özgürlükleri, kaynaklara ve haklara erişimleri üzerindeki ciddi kısıtlamaları beraberinde getirerek hem fiziksel hem psikolojik şiddete yol açmaktadır. Kadınların savaş haberlerinde medyada temsil edilmesi, genellikle birkaç faktöre bağlı olarak değişebilir ve bu temsil biçimleri ülkeden ülkeye, medya kuruluşundan medya kuruluşuna farklılık gösterebilir. Ancak genel olarak araştırma analizinden yola çıkarak bazı ortak temaların olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen haberlerde kadınlar, savaşın toplumsal etkileri bağlamında temsil edilmiştir. Kadınların güçlü bir şekilde direniş göstermesi gibi konular medyada yer bulmuştur. Kadınların mücadelecisi ve güçlü temsili kadınların barış sürecindeki rolü ve çabalarını vurgulamaktadır. Haber görsellerinde kadınlar, daha çok toplumsal olaylarla ilişkili olarak ön plana çıkmıştır. En fazla savaş karşıtı protestolarda yer alarak haberlere konu olan kadınlar, direnişçi, güçlü ve kararlı kategorilerinde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca fotoğrafların analizinde kadınların yaşadıkları psikolojik şiddet fiziksel şiddetten daha fazla görülmektedir.

Araştırmaya göre, görsellerdeki kadınlar direnişçi temsilden sonra en fazla mağdur olarak sunulmuştur. Anadolu Ajansı'nda direniş gösteren kadınları ön plana çıkartarak, onların savaş ortamında güçlü taraflarını ön plana çıkarmanın yanı sıra kadınların çatışma bölgelerinde şiddet mağdurları olarak gösterilmiştir. Bu tür haberler, kadınların savunmasız ve yardıma muhtaç olduğu imajını pekiştirebilir.

Araştırmada ilgi çeken sonuçlardan biri de Anadolu Ajansı'nın yaptığı haberlerde sıklıkla güçlü ve kararlı kadın fotoğrafları kullanmasıdır. Yine, korku ve endişe yaşayan kadınların fotoğrafları da fazladır. Ataerkil toplumsal yapı ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında düşünüldüğünde genel kanı olarak kadınların savaş ve çatışma ortamlarında gösterdikleri direniş, dayanıklılık ve iyileşme hikâyelerinin medyada az yer bulması, incelenen haberler odağında bu genel görüşü kırarak niteliktedir. İncelenen haberlerde, kadınların sadece mağdur olarak değil, aynı zamanda liderlik rolleri, direniş rolleri gibi diğer yönleriyle de gösterildiği dikkat çekmektedir. Bu, kadınların çeşitli kimlik ve deneyimlerini daha doğru bir şekilde

yansıtmakta ve onları yalnızca zayıf ve yardıma muhtaç varlıklar olarak değil, aynı zamanda güçlü ve etkili bireyler olarak da göstermektedir.

Savaş ve çatışma haberciliğinde gazetecilerin yaşadıkları risk ve zorluklar üst boyutlarda olsa da medyanın toplumda farkındalık yaratma ve bilinç oluşturma konusunda etkili bir araç olduğu unutulmamalıdır. Kadına şiddetin doğru bir şekilde haberleştirilmesi, bu konudaki toplumsal bilincin artmasına katkı sağlar. Toplumun sorunun ciddiyeti konusunda bilgilendirilmesi, kadına şiddetle mücadelede önemli bir adımdır.

Ayrıca haber fotoğrafları, olayların gerçekleştiğini görsel olarak ispatlama ve tanıklık, toplumsal olayları ve sorunları gerçekçi bir şekilde yansıtarak olayların sosyal ve kültürel bağlamını anlama, olayların tarihini belgeleme, haberin güvenilirliğini artırma gibi çok önemli işlevlere sahiptir. Ancak, fotoğrafların kullanımında dikkatli olunması önemlidir. Bazı durumlarda, yanıltıcı veya manipülatif fotoğraflar, haberin doğruluğunu sorgulatabilir. Bu nedenle, gazetecilerin ve haber kuruluşlarının etik standartlara uymaları, doğru ve tarafsız bir temsil sağlamaları büyük bir önem taşımaktadır. Fotoğraflar, çatışma ve savaşın farklı yönlerini ve etkilerini yansıtmalıdır. Sadece şiddet içeren görüntülerden kaçınılarak, olayın geniş bir perspektifi sunulmalıdır. Özellikle geleneksel olarak, savaş fotoğraflarında genellikle erkeklerin öne çıkarılmasının aksine kadınların da mücadeleci ve güçlü olarak gösterilmesi, toplumsal algıyı değiştirerek kadınların sadece mağdur değil, aynı zamanda direnişçi ve güçlü bireyler olduğunu vurgulamada önemlidir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye % 50 (1. Yazar), % 50 (2. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Kaynakça

- Abid, M. (2017). War, media, and war journalism in Afghan Jihad. *Peace Review*, 29 (4), 450-457.
- Arık, E. (2013). Irak'tan Suriye'ye İliştirilmiş Gazetecilik. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(19), 60-77.
- Arman, M. N., & Şerbetçi, D. (2012). Postkolonyal feminist teoride milliyetçilik, militarizm ve savaş karşıtlığı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 65-83

- Bodur, F. (2017). Bir Fotoğrafın Haber Fotoğrafı Olabilme Ölçütleri Ulusal Gazetelerde Kullanılan Haber Fotoğraflarının Değerlendirilmesi. *Route Education and Social Science Journal*.
- Bridges, D., ve Wadham, B. (2019). Gender under fire: portrayals of military women in the Australian print media. *Feminist Media Studies*, 20 (2), 219-237.
- Büyükoztürk, Ş., Aygün, Ö. E., Çakmak, E. K., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Chouliaraki, L. (2015). Digital witnessing in war journalism: The case of Post-Arab Spring conflicts. *Popular Communication*, 13 (2), 105-119.
- Cockburn, C. (2013). War and security, women and gender: an overview of the issues. *Gender & Development*, 21 (3), 433-452.
- Çubukçu, F. (2010). Türkiye'de Bir Uzmanlık Alanı Olarak Savaş Muhabirliği: Irak Savaşı Örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı Radyo-Tv Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Del Zotto, A. C. (2002). Weeping women, wringing hands: How the mainstream media stereotyped women's experiences in Kosovo. *Journal of Gender Studies*, 11 (2), 141-150.
- Dursun, Ç. (2010). Kadına yönelik şiddet karşısında haber etiği. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 2 (1), 19-32.
- Easteal, P., Holland, K., ve Judd, K. (2015). Enduring themes and silences in media portrayals of violence against women. *Women's Studies International Forum*, 48, 103-113.
- Ferris, E. (2004). *Women, war and peace*. Sweden: Life & Peace Institute.
- Fiske, J. (1996). İletişim çalışmalarına giriş. (S. İrvan, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Fowler, C. (2007). Journalists in feminist clothing: Men and women reporting Afghan women during Operation Enduring Freedom, 2001. *Journal of International Women's Studies*, 8 (2), 4-19.
- Griffin, Michael. (2010). Media images of war. *Media, War & Conflict*. 3. 7-41. 10.1177/1750635210356813.
- Halwani, Raja & Kapitan, Tomis. (2008). *The Israeli-Palestinian Conflict: Philosophical essays on self-determination, terrorism and the one-state solution*. New York: Palgrave Macmillan.
- Harp, D., Loke, J., ve Bachmann, I. (2011). More of the same old story? Women, war, and news in Time Magazine. *Women's Studies in Communication*, 34 (2), 202-217.
- Harries, G. ve Bird, W. (2005). Keeping an eye on the campaign: monitoring media coverage of the 16 Days of Activism: No Violence Against Women and Children Campaign. *Agenda: Empowering Women For Gender Equity*, 19 (66), 90-96.
- Heyzer, N. (1998). Working towards a world free from violence against women: Unifem's contribution. *Gender & Development*, 6 (3), 17-26.
- Horvit, B., Cortés-Martínez, C. & Kelling, K. (2018). 23. Journalism, War, and Peace. In T. Vos (Ed.), *Journalism* (pp. 453-472). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9781501500084-023>
- Hynes, H. P. (2004). On the battlefield of women's bodies: An overview of the harm of war to women. *Women's Studies International Forum*, 27 (5-6), 431-445.

- Johnson, J. M. Q., ve Miller, B. (2016). When women “snap”: The use of mental illness to contextualize women’s acts of violence in contemporary popular media. *Women’s Studies in Communication*, 39 (2), 211-227.
- Kasım, M. (2014). Basında Haberin Anlatımında Fotoğrafın Rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10(1-2), 431-448.
- Kaya, E. (2021). Dünya basınında İsrail-Filistin meselesi: 2021 Mayıs İsrail saldırılarına ilişkin haberlerin söylem analizi. *MEDIAJ*, 4 (2), 190-210.
- Kumar, D. (2006). Media, War, and Propaganda: Strategies of Information Management During the 2003 Iraq War. *Communication and Critical/Cultural Studies* Vol. 3, No. 1, March 2006, pp. 48 – 69. DOI: 10.1080/14791420500505650.
- Lemish, D. (2005). The media gendering of war and conflict. *Feminist Media Studies*, 5 (3), 275-280.
- Mardikantoro, H. B., Baehaqie I., ve Siroj, M. B. (2022). Construction of women in media: A critical discourse analysis on violence against women in newspaper. *Cogent Arts & Humanities*, 9 (1), 1-14.
- Meltzer, C. E. (2022). Isolated incidents. Media reporting on violence against women in the German press. *Journalism Practice*, DOI: 10.1080/17512786.2022.2162952.
- Morgan, J., ve Simons, M. (2018). Changing Media Coverage of Violence Against Women: The role of individual cases and individual journalists. *Journalism Practice*, 12 (9), 1165–1182.
- Neal, I. S. (1995). The Roots of the Israeli-Palestinian Conflict: 1882-1914. *Honors Projects*, 27, 1-39.
- Neuman, W. L. (2014). Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicel yaklaşımlar (Çev: S. Özge). Ankara: Yayınodası Yayınları.
- Novo-Arbona, A., Peña-Fernández, S., Martínez-Odriozola, L., Jiménez-Martín E. ve Eguskiza-Sesumaga, Leyre (2023). Media and violence against women in the Basque Country: a self-regulation case study. *Feminist Media Studies*, 23 (7), 3291–3307.
- Özer, Ö. (2017). Medyada şiddet kullanımı: Şiddet ekonomisi, medyanın ideolojik şiddeti ve Yetiştirme Kuramı açısından bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 27, 1-19.
- Pedro, S. (2019). *Women In Conflict Zones*. Oxfam.
- Rehn, E. ve Sirleaf, E. J. (2002). *Women, war and peace: The independent experts’ assessment on the impact of armed conflict on women and women’s role in peace-building*. New York: Unifem.
- Sarnavka, S. (2003). Using the master’s tools: feminism, media and ending violence against women. *Gender & Development*, 11 (1), 91-93.
- Simons, M., ve Morgan, J. (2017). Changing media coverage of violence against women: Changing sourcing practices?. *Journalism Studies*, 19 (8), 1202-1217.
- Smith, Angela & Higgins, Michael. (2012). Introduction: Reporting war – history, professionalism and technology. *Journal of War & Culture Studies*. 5. 131-136. 10.1386/jwcs.5.2.131_7.
- Srivastva, S. K., ve Agarwal, S. (2004). Do the visual media contribute to violence against women?. *Journal of Social Sciences*, 9 (1), 63-65.
- Steans, J. (2008). Telling stories about women and gender in the war on terror. *Global Society*, 22 (1), 159-176.

- Thompson, M. E., Toro, M. S., ve Gómez, K. A. (2007). Feminist media coverage of women in war: 'You are our eyes and ears to the world'. *Gender & Development*, 15 (3), 435-450.
- Uçak, O. (2012). Yazılı Basında Ve İnternet Gazeteciliğinde Kullanılan Haber Fotoğraflarının Karşılaştırılması. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC July 2012 Volume 2 Issue 3*.
- Uzun, B. (2023). Spor, Siber Zorbalık ve Toplumsal Cinsiyet. B. Ayhan ve E. Baloğlu (Ed.). *Medya ve Kadın, içinde (s.268-289)*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Weber, M. (2006). *Meslek Olarak Siyaset*. (A. Timuçin, & M. Sert, Çev.) Chiviyazıları Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- McKernan, Bethan (2023), <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/07/hamas-launches-surprise-attack-on-israel-as-palestinian-gunmen-reported-in-south>, (Erişim Tarihi: 26.12.23).

Kadına Yönelik Şiddet Olaylarında Gösterişçi Duyarlılık: Eleştirel Perspektiften Sosyal Medya Üzerine Bir Analiz¹

Sema ÇAĞLAYAN*

Öz

Bu çalışma, bireysel gösterişçi duyarlılık (GD) davranışının 'kadına yönelik şiddete hayır' söylemi üzerinden sosyal medya ortamında nasıl sergilendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın evrenini "kadına yönelik şiddete hayır" söylemiyle özdeşleşen sosyal medya paylaşımları, örneklemini ise X.com üzerinden 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü kapsamında #KadınaŞiddeteHayır etiketi ile 25.11.2023 tarihinde gerçekleştirilen paylaşımlar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda elde edilen veriler nitel ve nicel içerik analizi yöntemi dâhilinde, Tosi ve Warmke (2016)'nin GD biçimleri betimlemesi, Hill ve Fanciullo (2023)'nun GD karakterleri tanımlaması ve Philips (2020) ile Shatz (t.y.)'ın GD özellikleri sınıflandırmasından yararlanılarak tanımlayıcı istatistikler ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre GD tanımlamasına uyan tweetlerin ağırlıklı olarak 'tekrarlama' biçiminde gerçekleştirildiği ve 'soğuk kalpli' GD özelliği sergilediği tespit edilmiştir. GD özelliklerine göre gerçekleştirilen analiz sonucunda ise gösterişçi duyarlılığın yüzeysel, tekrar içeren, samimi olmayan şekillerde sosyal medya ortamında sergilendiği belirlenmiştir. Sonuç bölümünde, erişilen tüm bulgular, GD kavramına dair farklı bakış açıları dâhilinde tartışılmıştır. Gösterişçi duyarlılığa dair gerçekleştirilen araştırmalar henüz çok yeni olup, kadına yönelik şiddete karşı gerçekleştirilen paylaşımlar üzerinden sergilenen GD davranışını ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu doğrultuda bu çalışma, sosyal medyada yer alan GD içerikli söylemlerin kadına yönelik şiddeti azaltma ve farkındalık kazandırma yönündeki etkisi kapsamında bir ön değerlendirme sağlayarak literatüre katkı sağlayacak bir özgünlüğe sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Gösterişçi Duyarlılık, Slaktivizm, Kadına Yönelik Şiddet, Sosyal Medya, Farkındalık

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Kocaeli, Türkiye

E-mail: semakyn77@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5715-8744

DOI: 10.37679/trta.1408109

ÇAĞLAYAN, S. (2024). Kadına Yönelik Şiddet Olaylarında Gösterişçi Duyarlılık: Eleştirel Perspektiften Sosyal Medya Üzerine Bir Analiz. TRT Akademi, 09(20), 172-203. <https://doi.org/10.37679/trta.1408109>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 21.12.2023

Revizyon Tarihi: 16.01.2024

Kabul Tarihi: 19.01.2024

¹Genişletilerek yayımlanan bu çalışma, 13-14 Aralık 2023 tarihlerinde Yalova Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 1. Ulusal Kadının ve Ailenin Güçlendirilmesi Sempozyumu'nda "Kadına Yönelik Şiddet Olaylarında Gösterişçi Duyarlılığın Medya Yansımalarının Eleştirisi" başlığı ile sunulmuştur.

Virtue Signaling in Incidents of Violence Against Women: An Analysis on Social Media from a Critical Perspective

Sema ÇAĞLAYAN

Abstract

This study aims to reveal how individual virtue signaling (VS) behavior is exhibited on social media through the discourse of 'say no to violence against women.' The universe of the research consists of social media posts associated with the discourse against violence against women, and the sample is formed by the posts sent on November 25, the International Day for the Elimination of Violence Against Women, with the hashtag #KadınaŞiddeteHayır on X.com. The data obtained were evaluated using qualitative and quantitative content analysis methods, based on Tosi and Warmke's (2016) description of VS forms, Hill and Fanciullo's (2023) characterization of VS, and the classification of VS features by Philips (2020) and Shatz (n.d.), and were analyzed using descriptive statistics. According to the findings, tweets that fit the VS description were predominantly performed in the form of 'piling on,' and the predominant VS feature exhibited was 'cold-hearted.' The analysis conducted based on VS features revealed that virtue signaling is exhibited on social media in superficial, repetitive, and insincere forms. In the conclusion, all the findings obtained were discussed from different perspectives regarding the concept of VS. Research on virtue signaling is still relatively new, and there hasn't been a study specifically addressing VS behavior exhibited through posts against violence towards women. In this regard, this study possesses originality by providing a preliminary assessment within the scope of the impact of VS-themed discourses on social media on reducing violence against women and raising awareness, and contributes to the literature.

Keywords: Virtue Signaling, Slacktivism, Violence Against Women, Social Media, Awareness

Research Paper

Received: 21.12.2023

Revised: 16.01.2024

Accepted: 19.01.2024

1. Giriş

Ağ bağlantılı toplumlarda çoğu pratik dijital teknolojiler üzerinde şekillenmekte; sorunların çözümüne yönelik eylem arayışları da artık en popüler dijital platformlar olan sosyal ağlarda tartışılmaktadır. Sosyal medya, sahip olduğu özellikler dolayısıyla konvansiyonel medya tarafından dile getirilemeyen seslerin kamuoyuna duyurulmasında, farkındalık ve etkileşim yaratmada, dağınık grupları bir amaç doğrultusunda örgütlemeye ve aktivist hareketleri desteklemeye çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Bu yönüyle yeni nesil sosyalleşme ve toplumsal hareketler için dijital kamusal alanlar yaratmakta, etkileşimin ve iletişimin boyutunu değiştirmektedir. Toplumsal sorunların görece özgür koşullarda tartışıldığı platformlara sahip olan sosyal medya ortamında bu sorunlara yönelik bireysel ve örgütsel destek arayışları sürmektedir (Castells, 2008; Fuchs, 2020; Thompson, 2019, s.158, 288; Trezn, 2009; Van Dijk, 2016).

Cinsiyet eşitsizliklerinin ve kadına yönelik şiddet olaylarının azaltılması ile farkındalık yaratmaya dair çözümler de farklı söylemler ve şekillerde sosyal medya ortamında yer bulmakta; çoğu birey bu şiddete yönelik tepkisini şahsi sosyal medya hesaplarında postlar ve etiketler ile dile getirerek suçluları kınamaya yönelmekte ve şiddet mağdurlarına desteklerini sunmaktadır. Bununla birlikte bu platformlarda dile getirilen destek arayışları ve kınamalar çoğu zaman sözde kalmakta ve gerçek hayatta fayda sağlayacak ve sorunların çözümüne katkı sunacak ölçüde eyleme dönüşmemektedir. Gösterişçi duyarlılık olarak adlandırılan bu kolaycı yaklaşımlar, yararlı olmanın ötesinde, minimum çabayla kolayca gerçekleştirilen ve belirlenen hedeflere ulaşmaktan çok bireylerin kendilerini iyi hissetmelerini sağlayan slaktivist eğilimleri artırarak #şiddetehayır ve benzeri etiketleri paylaşmanın kaba kuvvetin önüne geçmede yeterli olacağına inanan bir kitle yaratabilmekte ve toplumsal duyarsızlaşmayı tetikleme riski barındırabilmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalar gösterişçi duyarlılığın tanımına (Bartholomew, 2015a, 2015b; Bowman, 2016; Feró ve Bajusz, 2018; Goldhill, 2019; Massey-Abernathy ve Haseltine, 2019; Wallace vd., 2018), motivasyonuna (Hamilton, 2019, s.12-14; Shrimley, 2019; Tosi ve Warmke, 2016, s.201) ve özelliklerine (Philips, 2020; Shatz, t.y.) odaklanmaktadır. Gösterişçi duyarlılığın olumsuz sonuçlarına odaklanan çalışma sayısı ise fazla değildir. Tosi ve Warmke (2016), gösterişçi duyarlılığın sinizmi artırarak öfke tükenmesine yol açabileceğini ve kutuplaşmalara neden olarak toplumsal sorunları artırabileceğini ifade etmektedir. Gray (2018), kolay bir şekilde sosyal puan kazanımına olanak veren gösterişçi duyarlılık davranışlarının, fayda sağlamayan sözde duyarlı ifade ve gösterilere olan eğilimi artıracığını ifade etmektedir. Coppola (2021), sosyal medyada trend olan konular hakkında bireyin tepkisiz ve sessiz kalmasının duyarsızlık olarak algılanabileceğini

ve bu endişe nedeniyle bireylerin mecburen gösterişçi duyarlılık içeren paylaşımlar yapmaya zorlanabileceğini belirtmektedir. Tilakkumar da (2020), gösterişçi duyarlılık kapsamındaki pasif aktivist hareketlerin bir örneğini oluşturan sosyal medyada ırkçılık karşıtı bir hikâye yayınlamanın, destek sunmak için hiçbir faydası olmadığını belirterek bu davranışların çözüm için harekete geçmeyi zorlaştıracağını vurgulamaktadır. Miles-Hercules ve Muwwakkil (2021) ise, gösterişçi duyarlılığı siyahi karşıtlığını kınamak için gerçekleştirilen söylemin özelliklerine odaklanarak irdeledikleri çalışmalarında bu yöndeki davranışların, bireylerin ve kurumların yapısal ırkçılığı üstü örtülü bir biçimde savunmasına olanak tanıdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bu çalışma, mevcut araştırmalardan farklı olarak sosyal medyada sergilenen gösterişçi duyarlılık içerikli paylaşımların 'biçimlerini', 'karakterini' ve 'özelliklerini', kadına yönelik şiddet söylemi kapsamında farklı açılardan inceleyerek ortaya çıkarmayı ve sonuçlarını tartışmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla, sosyal medya ortamındaki gösterişçi duyarlılık davranışını üç farklı yönden ele alarak inceleyen ilk çalışma olması sebebiyle önem arz etmektedir. Sosyal medyanın çeşitli olanaklarına odaklanan çoğu araştırmanın (McMullan, 2020; Nielsen vd., 2016; Yujie vd., 2022) aksine bu çalışma, sosyal medyanın negatif etkisini gösterişçi duyarlılık amacıyla kullanılması bağlamında ele almakta ve kadına yönelik şiddet içerikli paylaşımlar çerçevesinde gösterişçi duyarlılık yaklaşımlarını tartışarak yeni bir bakış açısı sunmakta ve literatürü genişletmektedir.

Çalışmada ilk olarak gösterişçi duyarlılık kavramı kısaca tanımlanmış, devamında araştırmanın metodolojisine değinilerek bulgular sunulmuştur. Nitel ve nicel içerik analizi yönteminin birlikte kullanıldığı çalışmada elde edilen veriler SPSS veri analiz programına kodlanarak tanımlayıcı istatistikler ile analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise erişilen tüm bulgular, GD kavramına dair farklı bakış açıları dâhilinde tartışılmıştır.

2. Gösterişçi Duyarlılık Kavramı

İngilizce 'Virtue signaling' olarak ifade edilen gösterişçi duyarlılık davranışları yeni olmamakla birlikte son birkaç yılda güncel bir kavram olarak öne çıkmaya ve ele alınmaya başlamıştır (Bartholomew, 2015b). Türkçede argo bir terim olan 'duyar kasma' ifadesiyle karşılık bulmuş; bu ifadeye karşılık 'gösterişçi duyarlılık' teriminin kullanılması önerilmiştir. Temel olarak iyi ve erdemli davranışlara dair topluma dürüst olmayan sinyaller vermeyi ifade etmekte; birey ya da kuruluşların, genellikle toplum nezdinde duyarlı ve sorumlu bir şekilde algılanma amacıyla gerçek olup olmadığı bilinemeyen erdemli davranış ve ifadeleri, yüz yüze veya çeşitli medya araçlarıyla kolay yoldan çevrelerine duyurma davranışı olarak ta-

nımlanmaktadır (Paşalı Taşoğlu ve Çağlayan, 2021, s.493; 2022, s.838).

Miles-Hercules ve Muwwakkil (2021)'e göre gösterişçi duyarlılık, dil ve ilerici sosyopolitik değerlerle yüzeysel uyumu gösteren diğer işaretlerin kullanımı yoluyla kişinin ahlakını vurgulamaya yönelik eylem veya uygulamaları şeklinde ifade edilmektedir. Gösterişçi duyarlılığın amacı, bir duruma karşı iyi niyetli çabalar sunmaktan öte topluma iyi görünmek ve saygınlık kazanmaktır (Hamilton, 2019, s. 12). İtibar kazanma, taktir edilme ve iyi görünme arzusu, bireyleri faydasız ve sözde davranışlara yönlendirebilmektedir (Tosi ve Warmke, 2016, s. 201). Kurumlar tarafından da pazarlama hedeflerine ulaşmak ve marka saygınlığını artırmak için başvuru gösterişçi duyarlılık davranışı, tüketicilerin sosyopolitik konularda genellikle markaların tavrı almasına yönelik talebi doğrultusunda sergilenmekte ve marka değerine dürüst olmayan bir şekilde olumlu katkılar sağlamaktadır (Vredenburg vd., 2020).

Gösterişçi duyarlılığın ne zaman gerçek anlamda sergilendiğini anlamak çok güçtür. Bu nedenle suçlayıcı ifadelerden kaçınmak gerekir. Bununla birlikte örneğin kanser derneklerinin kanser hastalarının teşhis ve tedavisine yönelik somut bir fayda sağlamaktan öte yakalarına kurdele takıp yürüyüş düzenlemesi gibi, söylemin ya da eylemin faydalı davranışa dönüştürülemediği noktada gösterişçi duyarlılık davranışından şüphelenilmesi gerekmektedir. Nitekim gösterişçi duyarlılık davranışı, güvenilir sinyaller vermenin zıt anlamıdır (Bowman, 2016). Bundan dolayı topluma sergilenenler ile gerçekleştirilen eylemler arasındaki tutarlılık, gösterişçi duyarlılık suçlamalarını bertaraf etmede bir kriter sunmaktadır.

Günümüzün iletişim teknolojisi gösterişçi duyarlılık davranışlarını kolaylaştırarak (Bartholomew, 2018) pasif bir forma sokmakta; sosyal medyada adaletsizlik olarak algılanan bir eyleme ilişkin raporları kınayan tweetler atmaya erdemli ve saygıdeğer görünmek için yeterli kılarak yanıltıcı bir duruş sergilemeyi mümkün hâle getirmektedir. Görüş ve düşünceleri gösterişçi duyarlılık sergileyen bireylerle aynı doğrultuda olanlar da desteklerini, bu paylaşımları yeniden paylaşarak, beğenerek veya mesaj göndererek sergilemektedir (Bartholomew, 2015; Berthon vd., 2021). Toplumsal bir sorunun çözümüne yönelik çalışmalar yürütmenin zorluğunun aksine sosyal medyada kınayıcı paylaşımlar yayınlamak maliyetsizdir ve birkaç saniye sürmektedir (Gray, 2018). Bu davranışlar ya da gösteriler yüzeyseldir (Kalina, 2020, s. 478). Bu yönüyle gösterişçi duyarlılık davranışlarının tipik karakterini yansıtmaktadırlar.

Duyguların eylemden giderek daha fazla ayrıldığı bir duygu ötesi benlik ve duygu ötesi toplumda yaşadığımızı belirten Mestrovic (1996, aktaran Berthon vd., 2021), gerçeklerden veya ilkelere çok akranları arasındaki imajla ilgilenen

post-duygusal bireyleri ve organizasyonları yüzeysel olarak hoş, dikkat çekici bir şekilde duygusal, duyguları politik olarak doğru yollarla ifade etme konusunda yetenekli ve otoriterliğin yerini bir kontrol aracı olarak duygusal manipülasyona bırakacak şekilde manipülatif olarak tanımlamıştır. Bu parametreler, gösterişçi duyarlılık sergileyen birey ve kuruluşların özelliklerine dair sinyaller vermektedir. Gösterişçi duyarlılık davranışlarına dair işaretlerin tanınması, manipülatif yönlerinin bertaraf edilebilmesi ve gerçek duygu ve davranışların güvenilir sinyallerini yitirmemesi adına önemlidir.

Gösterişçi duyarlılık, ahlaki karakterleri metalaştırmaktadır. Bu yönde bir nesneleştirme özneler arasılığı dışlamakta, benliğin nesneleştirilmesiyle karakterize edilen ve narsistik patolojiye benzeyen bir yapı üretmektedir. Dolayısıyla kamusal söylem üzerinde yarattığı zararların yanı sıra temelde etik dışı olduğu için reddedilmesi gereken bir yaklaşım olduğu ifade edilmektedir (Grohmann, 2022, s. 27).

Gösterişçi duyarlılık sergileyen birey ya da örgütler, gündeme yansıyan bir konu trend olur olmaz bu konuda paylaşımlar yaparak topluca tepki göstermeye başlamaktadır (Kalina, 2020, s. 478). Bunun haricinde, öngörülü bir şekilde bir sorunu gündeme taşıyan ve çözüm sunan ilk kişi ya da örgütlerden olma noktasında sınıfta kalmaktadırlar. Bu davranışın en bariz örneği 2020 yılında Black Lives Matter hareketi ile yaşanmış; bu hareket, beyaz vatandaşların sosyal medya hesaplarını sembolik olarak siyah karelerle donatması, fakat bu çabalara ilgili soruna yönelik hareketi ilerletecek bir eylemin eşlik etmemesi dolayısıyla kınanmıştır (Applebaum, 2021, s. 47). Sosyal ağlarda sıklıkla slaktivizm, kliktivizm ve hashtag aktivizmi şeklinde pasif aktivist hareketlerle kendini gösteren bu davranışlar, temelinde bencil bir motivasyon ve kolaycı yaklaşımlara işaret etmektedir. Krispenz ve Bertams (2023), karanlık ego-araç ilkesine (dark-ego-vehicle principle) göre, yüksek narsistik özellikler taşıyanlar gibi karanlık kişiliğe sahip bireylerin olumlu sosyal hedeflere ulaşmak için değil, kendi özel ego odaklı ihtiyaçlarını tatmin edecek şekilde yeniden tasarlamak için politik ve sosyal aktivizme ilgi duyduklarını ve patolojik narsistik ile aktivizm arasındaki ilişkide gösterişçi duyarlılığın sürekli yer aldığını öne sürmektedir. Bu yaklaşım, hashtag aktivizmi gibi gösterişçi duyarlılık eğilimlerinin bencil doğasını anlamaya psikolojik bir bakış açısı sunmaktadır.

Slaktivizm, kliktivizm ve hashtag aktivizmi gibi kavramlar, tembel ve pasif eylemleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Glen, 2015, s. 81-82; Gürel ve Nazlı, 2019, s. 192; Yang, 2016, s. 13). Amaca yönelik daha kararlı ve örgütlü olan aktivizm (Yılmaz Sert, 2014, s. 294) ve dijital aktivist hareketler ile karıştırmamaya dikkat edilmelidir. Slaktivist hareketler, bireylerin iyi-ahlaki değerlerine işaret etmesi durumunda gösterişçi duyarlılık ile ilişkilendirilebilecek bir biçim almaktadır (Shatz, t.y.).

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmada, sosyal medya ortamında sergilenen slaktivist davranışlar üzerinden bireysel gösterişçi duyarlılık davranışının ve özelliklerinin belirlenmesi ile toplumsal sonuçlarının farklı bakış açıları dâhilinde tartışılması amaçlanmıştır. Böylelikle sahte duyarlılık sinyalleri vererek toplumsal duyguları istismar edebilecek gösterişçi duyarlılık paylaşımlarının tanınabilmesi için örnek göstergeler sunulması ve bu davranışın sonuçlarına dair farkındalığın artırılması hedeflenmiştir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacına ve sorunsalına yönelik olarak ampirik kısımda yanıtları aranan sorular şunlardır:

AS1: Gösterişçi duyarlılık davranışı en çok hangi biçimde sergilenmektedir?

AS2: Gösterişçi duyarlılık davranışı en çok hangi kişilik tiplerinde sergilenmektedir?

AS3: Sosyal medya ortamında paylaşılan gösterişçi duyarlılık içerikli paylaşımların özellikleri nelerdir?

Çalışmada olasılıksız örneklem yöntemlerinden olan amaca yönelik örneklem tercih edilmiştir. Bu örneklem türü, çeşitli yöntemler kullanarak belirli kriterlere uyan örnek olayları seçme anlamına gelmektedir (Neuman, 2009). Bu teknikte örnekleme oluşturan elemanlar, araştırmacının araştırma problemlerine cevap bulacağına inandığı kişilerden (Altunışık vd., 2002, s. 63) ve evren parametrelerine benzer özellikte birimlerden oluşmaktadır (Gliner vd., 2015, s. 124). Bu doğrultuda araştırmanın evrenini kadına yönelik şiddete hayır söylemiyle özdeşleşen sosyal medya paylaşımları, örneklemini ise sosyal medya uygulaması X.com üzerinden '25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü' kapsamında #KadınaŞiddeteHayır etiketi ile 25.11.2023 tarihinde gerçekleştirilen paylaşımlar oluşturmaktadır.

Araştırmada nitel ve nicel içerik analizi yöntemi birlikte kullanılmıştır. Veriler X.com üzerinden Advence Search uygulaması ile elde edilmiş; SPSS veri analiz programına kodlanarak tanımlayıcı istatistikler ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular gösterişçi duyarlılığa yönelik çeşitli bakış açıları kapsamında çözümlenerek yorumlanmış ve öneriler ortaya konulmuştur.

3.3. Araştırmanın Modeli

Araştırmada AS1'in analizinde Tosi ve Warmke (2016)'nin 'moral grandstanding' ifadesi ile açıkladıkları gösterişçi duyarlılığın beş ana biçimine yönelik çerçeve-den; AS2'nin analizinde Hill ve Fanciullo (2023)'nun gösterişçi duyarlılığın üç farklı karakterine yönelik geliştirdiği sınıflamadan faydalanılmıştır.

Tosi ve Warmke (2016, s. 199)'ye göre gösterişçi duyarlılık davranışı, bireylerin kendilerini ahlaki açıdan saygın göstermeye yönelik ikna edici çabalarıdır. Bu davranışa yönelik bireyler takdir edilmeyi iyi biri olmaktan daha çok önemsemektedir. Bu yönüyle gösterişçi duyarlılık, ahlaki açıdan onaylanmayan bir şovu ifade etmektedir. Tosi ve Warmke (2016)'ye göre gösterişçi duyarlılık, tekrarlama (piling on); abartı (ramping up); uydurma (trumping up); aşırı duygu gösterimi ya da bildirim (excessive emotional displays or reports) ve apaçıklık iddiaları (claims of self-evidence) şeklinde kendini göstermektedir.

Tekrarlama davranışı, harekete geçmek ve kişinin doğru olduğuna inandığı bir davaya katılımını kaydetmek için duruma yeni bir katkı sunmasa bile daha önce başkaları tarafından söylenmiş olan bir ifadenin yinelenmesini belirtmektedir. Tekrarlama yoluyla gösterişçi duyarlılık sergileme davranışının sosyal karşılaştırma fenomeninin bir ifadesi olduğu belirtilmekte ve bunun başkaları tarafından olumlu algılanmanın bir yolu olduğu söylenmektedir. Bu şekilde motive olan kişiler, başkalarının onları ahlaki açıdan saygın bir grubun üyeleri olarak görmelerini sağlamanın bir yolu olarak ahlaki normları tekrarlama davranışına yönelebilmektedir (Tosi ve Warmke, 2016, s. 203-204).

Abartı/mübalağa yoluyla gösterişçi duyarlılık sergileme, tartışılan konu hakkında giderek daha güçlü iddialarda bulunmayı ifade etmektedir. Bu yönde eğilim gösteren davranışlar, birinin adalet meselelerine daha yatkın olduğunu ve diğerlerinin durumun nüansını veya ciddiyetini anlamadığını veya takdir etmediğini belirtmek için sergilenebilmektedir (Tosi ve Warmke, 2016, s. 205).

Uydurma olarak adlandırılacak diğer gösterişçi duyarlılık biçimi, ahlaki olarak sorun teşkil etmeyen herhangi bir durum hakkında, ahlaki bir sorunun olduğuna dair ısrarcılığı ifade etmektedir. Bu yönde eğilime sahip olan bireyler, dünyanın başkalarına etik açıdan sorunsuz görünen özelliklerine dikkat çekmeye çalışarak, ahlaki açıdan saygın olduklarını göstermeye çalışabilmektedir (Tosi ve Warmke, 2016, s. 206).

Öfke gibi aşırı duygu gösterileri ile kendini belli eden dördüncü gösterişçi duyarlılık ifadesi, bir konu hakkında duygularını en güçlü ifade edenlerin en güçlü ahlaki inanca sahip olduğu örtük varsayımından yola çıkılarak şekillenmektedir (Tosi ve Warmke, 2016, s. 207). Sorunun ciddiyeti ile orantısız olarak sergilenen güçlü

duygu ifadeleri, diğerlerine göre daha yüksek ahlaki inanca sahip olduğunu iletmek için stratejik olarak kullanılabilir (Lippitt, 2023). Gösterişçi duyarlılık sergileme eğiliminde olan bireyler bu varsayımı istismar edebilmekte ve bu nedenle dünyadaki ahlaki düzensizlikten daha fazla etkilendiklerini belirtmek için öfkelerini ifade edebilmektedirler. Bu tür öfke gösterileri, bireylerin ahlaki açıdan daha anlayışlı veya hassas olarak görülmesine neden olabilmekte ve saygın görünmenin bir yolu olarak kullanılabilir (Tosi ve Warmke, 2016, s. 207).

Apaçıklık iddiaları ise bireylerin ahlaki duyarlılıklarının diğerlerinininkinden daha üstün, dolayısıyla ahlaki açıdan daha saygın olduğunu belirtmek için yöneltilmektedir (Tosi ve Warmke, 2016, s. 207). Bu yönde gösterici duyarlılık sergileyen bireyler, alternatif görüşlerin veya savunulan konuların apaçık doğru olduğunu belirtmekte; aksine dair iddiaları sert bir şekilde küçümsemektedir. Lippitt (2023), düzgün ve doğru düşünen herhangi bir kişinin, olayları gösterişçi duyarlılık sergileyen kişinin kendi gördüğü gibi göreceği; dolayısıyla gösterişçi duyarlılık sergileyenlerin kendi görüşlerinin savunulmasına gerek olmadığını düşündüğünü belirterek Tosi ve Warmke'nin tanımına açıklık getirmektedir.

Hill ve Fanciullo (2023), samimiyet ve gösterişçi duyarlılık konusunda bireyleri üç kategoriye göre değerlendirmektedir: 'içten', 'gönülsüz', 'soğuk kalpli'. 'İçten' gösterişçi duyarlılık sergileyen bireylerin inançlarına göre hareket etme olasılığı daha yüksektir. Büyük oranda tanınma arzusuyla motive olsalar da yine de savunduğu davaya inanmaktadırlar. 'Gönülsüz' gösterişçi duyarlılık sergileyen bireyler savundukları durum hakkında güçlü bir inanca sahip olmayıp kayıtsız kalan kişilerdir. 'Soğuk kalpli' olarak ifade edilen bireyler ise bir grup insan tarafından olumlu bir şekilde değerlendirilme ve tanınma arzusuyla motive olup gösterişçi duyarlılığı bir araç olarak kullanmakta, savundukları davaya karşı bir inanca sahip olmamaktadır.

Çalışmada, Tosi ve Warmke (2016)'nin gösterişçi duyarlılığın ana biçimleri çerçevelemesi ile Hill ve Fanciullo (2023)'nün üç gösterişçi duyarlılık karakteri sınıflandırmasına göre belirlenen kişilik tipleri üzerinden iki ayrı kodlama cetveli oluşturulmuş; elde edilen veriler ilgili kategoriler bazında analiz edilerek yorumlanmıştır.

AS3 kapsamında gerçekleştirilen içerik analizinde Philips (2020)'in gösterişçi duyarlılığın bir ifadesi olan performatif müttefiklik (performative allyship) kavramını açıklarken sıraladığı özellikler ile Shatz (t.y.) tarafından tanımlanan özellikler dikkate alınmıştır. Philips (2020) ve Shatz (t.y.)'a göre, gösterici duyarlılık motivasyonlu ifade ve eylemler samimiyetsizdir ve gerçek değerleri yansıtmamaktadır. Gerçekleştirilen eylemlerin ilgili durum üzerinde ya çok az etkisi olmaktadır ya

da hiç etki etmemektedir. Paylaşımlar gerçek bir etkileşim yaratmamakta, adaletsizlik gibi bir duruma karşı sadece öfke içermektedir; kişisel sorumluluktan uzaktır ve derinlikten yoksundur. Minimum çaba gerektirmektedirler; geçici, tembel, yüzeysel ve yapmacıktır. Gönderiler basittir ve genellikle birkaç kelime ya da etiket ile ifadeler özetlenmektedir. Bu bağlamda araştırmada, #KadınaŞiddeteHayır etiketini içeren paylaşımların nitelikleri, etkileşim oranları, görsel ve video kullanım oranları, kullanılan duygu ifadeleri, cümle uzunlukları ve dilbilgisi hataları dikkate alınarak oluşturulan kodlama cetveli kullanılmıştır. Paylaşımların doğru ve uygun şekilde analiz edilebilmesi için özgün temalar yaratılmış; elde edilen sonuçlara göre gösterişçi duyarlılık sergilenen paylaşımların özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Analizde ilk olarak, X.com'un karşılıklı etkileşim parametreleri olan paylaşım (retweet), yorum yapma ve beğenme sayıları analiz edilerek paylaşımların etkileşim düzeyleri ayrı ayrı ele alınıp belirlenmiş; her paylaşımın etkileşim oranı hesaplanmıştır. Bu analizden yola çıkarak gösterişçi duyarlılık içerikli paylaşımların kullanıcılarla ne oranda etkileşim yarattığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Etkileşim oranının hesaplanmasında şu formül dikkate alınmıştır:

'Etkileşim Oranı = (Beğeni sayısı + Yorum Sayısı + Paylaşılma Sayısı) / Görüntülenme Sayısı x 100'.

Gösterişçi duyarlılık içerikli paylaşımlarda hangi görsel öğelerin daha yoğun kullanıldığını tespit edebilmek için paylaşımlara eklenen fotoğraf ve videolar analiz edilmiş; bu paylaşımlardaki görsellerin niteliği, kodlama sırasında tespit edilip kodlama cetveline dâhil edilmiştir.

Gösterişçi duyarlılık sergilenen paylaşımlarda bireylerin düşünce ve görüşlerini ifade ederken ne ölçüde çaba sarf ettiklerini anlayabilmek için paylaşımlar 'sadece yazı içerikli paylaşım' ve 'sadece etiket içerikli paylaşım' kategorileriyle birlikte cümle sayıları ve cümle uzunlukları değerlendirilip analize dâhil edilmiştir. X.com'da yazarlar artık 25.000 karaktere kadar paylaşım yapabilmektedir (Twitter.com, 2023). Bu da ortalama 3000 Türkçe kelimeye tekabül etmektedir. Bezirci ve Yılmaz (2010, s. 55)'a göre, Türkçe bir metinde ortalama cümle uzunluğu 10-11 kelime arasında; Ateşman (1997, s. 73)'a göre ise, 9-10 kelimedir. Bu doğrultuda paylaşımlarda 8 ve daha az kelimedenden oluşan cümleler kısa cümle; 9-11 kelimedenden oluşan cümleler orta uzunlukta cümle; 12 ve üzeri kelimedenden oluşan cümleler uzun cümle olarak kategorize edilerek analiz kapsamına alınmıştır. Cümlelerin yazım ve imla hatalarının tespiti ise Türk Dil Kurumu Sözlükleri referans alınarak gerçekleştirilmiştir.

Gösterişçi duyarlılık paylaşımlarındaki duygu kullanımı, olumlu, olumsuz ve nötr

olmak üzere üç temel kategoride analiz edilmiştir. Alt duygu durum parametreleri ise, paylaşımların ifade ettiği duyguların türüne göre kodlama sırasında tespit edilip analize dâhil edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı

Araştırmada, içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Söylem analizi türleri, gösterişçi duyarlılık davranışlarını anlamada kapsamlı bir yöntem sunmakla birlikte aynı perspektiften farklı bir çalışmada ele alınacak olması sebebiyle bu çalışmada kullanılmamıştır. Araştırmada yalnızca bireysel hesaplar tarafından gerçekleştirilen paylaşımlar kapsama dâhil edilmiş; kurumsal hesaplar üzerinden gerçekleştirilen paylaşımlar kapsam dışı bırakılmıştır. Örnek olarak gösterilen görsellerde yer alan kullanıcı adları ise, kişisel mahremiyetin korunması adına gizlenmiştir.

4. Araştırmanın Bulguları ve Yorumlanması

Çalışmada, bireysel hesaplar üzerinden paylaşılan ve gösterişçi duyarlılık kapsamına giren 1142 adet paylaşım tespit edilmiştir. İlgili tweetler aynı anda hem gösterişçi duyarlılık biçimlerini hem de karakterlerini yansıtabilmektedir. Bundan dolayı her bir tweet aynı anda her iki kapsamda kodlanmıştır.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri

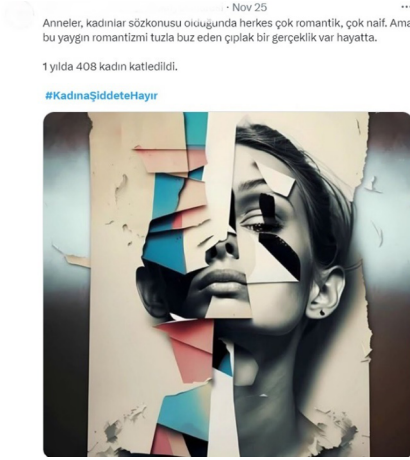
	N	%
Tekrarlama	1112	97,4
Apaçıklık İddiaları	13	1,1
Abartı	10	0,9
Aşırı Duygu Gösterimi	5	0,5
Kapsama Dâhil Olmayan Tweet Sayısı	2	0,1
Toplam	1142	100

Gösterişçi Duyarlılık Karakterleri

	N	%
Soğuk Kalpli	1065	93,3
Gönülsüz	52	4,5
İçten	25	2,2
Toplam	1142	100

Tablo 1. Biçim ve Karakterlere Göre Gösterişçi Duyarlılık Davranışı Sıklıkları

AS1 ve AS2 dâhilinde gerçekleştirilen analize göre, gösterişçi duyarlılık biçimleri arasında en yoğun sergilenen türün tekrarlama davranışı (%97,4) olduğu tespit edilmiştir. Diğer alt türlerin sergileniş oranı birbirine yakındır. Bununla birlikte 'uydurma' davranışını gösteren bir paylaşım tespit edilmemiştir. Gösterişçi duyarlılık karakterleri arasında en yoğun sergilenen tür ise soğuk kalpli gösterişçi duyarlılıktır (%93,3). Diğer gösterişçi duyarlılık biçimleri arasında oransal olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Gösterişçi duyarlılık biçimlerine yönelik örnekler Görsel 1-4 ile gösterilmiştir.

Görsel 1. Apaçıklık İddiaları

Görsel 2. Tekrarlama

Görsel 3. Abartı

Görsel 4. Aşırı Duygu Gösterimi

Tekrarlama yoluyla gösterişçi duyarlılık sergileyen bireylerin genellikle benzer afişler, ifadeler ve sloganlar kullanarak kadına şiddet olaylarına yönelik tepki gösterdiği görülmektedir. Bu ifadeler özgünlük içermemekte ve birkaç kısa cümle ya da sadece etiket kullanımı ile sergilenmektedir. Apaçıklık iddialarında bulunan paylaşımlarda şiddetin toplumsal yansımalarına dair kuvvetli delil sunma ve kadına yönelik şiddete dair eylem ve söylemlerin varlığının dahi utanç verici olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Abartı davranışının, genellikle cezaların ağırlaştırılması yönündeki talep artışı ile sergilendiği görülmüştür. Aşırı duygu gösterimine dair çok az örnek mevcuttur. Bu paylaşımlarda genellikle öfke duygusunun ifade edildiği tespit edilmiştir.

Görsel 5. İçten GD

Görsel 6. Gönülsüz GD

Görsel 7. Soğuk Kalpli GD

Görsel 5, 6 ve 7'de gösterişçi duyarlılık karakterlerine dair örnekler gösterilmektedir. İçten gösterişçi duyarlılık yaklaşımına sahip olan paylaşımlarda eylem ve destek vurgusunun güçlü bir şekilde öne çıktığı görülmüştür. Gönülsüz gösterişçi duyarlılık ifadesine sahip paylaşımlarda ise somut desteğe yönelik bir kanıt bulunmamakta ve görüşler ile kanaatler basit söylemlerle sergilenmektedir. Soğuk kalpli gösterişçi duyarlılık sergileyen paylaşımların çoğunda tekrarlar ve benzer şekilde aynı ifadelerin tekrar tekrar beyan edilmesi, yazılı görüş beyanından kaçınma, görseller ve etiketler aracılığıyla bu eksikliği kapatmaya yönelim olduğu belirlenmiştir.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri

Gösterişçi Duyarlılık Karakterleri	Tekrarlama		Abartı		Aşırı Duygu Gösterimi		Apaçıklık İddiaları	
	N	%*	N	%*	N	%*	N	%*
	İçten	20	1,8	1	10	3	60	0
Gönülsüz	44	4	0	0	2	40	6	46,2
Soğuk Kalpli	1048	94,2	9	90	0	0	7	53,8
Toplam	1112	100	10	100	5	100	13	100

Tablo 2. Gösterişçi Duyarlılık Biçim ve Karakterlerinin Alt Türleri Arasındaki İlişkinin Analizi

* Gösterişçi duyarlılık alt türleri bazında yüzdelik dilimi gösterir.

Gösterişçi duyarlılık biçimlerinin karakterlere göre sergilenişine bakıldığında, paylaşımların tüm GD karakterlerinde yoğun olarak tekrarlama biçiminde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bu bölümün devamındaki analizler, AS3 dâhilinde gerçekleştirilen analizlere dair bulguları içermektedir.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri

	Tekrarlama		Abartı		Aşırı Duygu Gösterimi		Apaçıklık İddiaları		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Kadın	552	97,8	5	0,9	3	0,5	6	1,1	566	100
Erkek	437	98	3	0,7	0	0	5	1,1	455	100
Cinsiyet Belirtilmemiş	123	98	2	1,6	2	1,6	2	1,6	129	100

Gösterişçi Duyarlılık Karakterleri

	İçten		Gönülsüz		Soğuk Kalpli		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kadın	15	2,6	25	4,4	527	92,8	567	100
Erkek	7	1,6	19	4,3	420	94,4	446	100
Cinsiyet Belirtilmemiş	3	2,3	8	6,2	118	91,5	129	100

Tablo 3. Cinsiyet Bazında Gösterişçi Duyarlılık Biçim ve Karakterlerinin Sergileniş

Gösterişçi duyarlılık sergileyen paylaşımların %49,6'sı (n=567) kadın kullanıcılar, %39,1'i (n=446) erkek kullanıcılar, %11,3'ü (n=129) cinsiyet belirtilmemiş olan kullanıcılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Gösterişçi duyarlılık biçimlerinin cinsiyet bazında yoğunluklarına bakıldığında, oranların tüm alt kategorilerde, tüm cinsiyetler arasında yaklaşık değerde olduğu görülmektedir. Alt kategoriler bazında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Pearson Ki-Kare değeri 7,165 olup anlamlılık değeri 0,519'dur, $p>0,050$).

Gösterişçi duyarlılık karakterlerinin cinsiyet bazında yoğunluklarına bakıldığında da oranların tüm alt kategorilerde, tüm cinsiyetler arasında yaklaşık değerde olduğu görülmektedir. Alt kategoriler bazında cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (Pearson Ki-Kare değeri 3,466 olup anlamlılık değeri 0,483'tür, $p>0,050$).

Araştırmada, analiz edilen paylaşımlar niteliklerine göre yanıtama ve özgün olmak üzere iki kategori dâhilinde ele alınmıştır. Yanıtlamaların dışında kalan tüm paylaşımlar, özgün kategorisinde kodlanmıştır.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri	Yanıtama (Reply)		Özgün Paylaşım	
	N	%	N	%
Tekrarlama	444	38,9	668	58,5
Abartı	0	0	10	0,9
Aşırı Duygu Gösterimi	1	0,1	4	0,4
Apaçıklık İddiaları	0	0	13	1,1
Toplam	445	39	697	62

Gösterişçi Duyarlılık Karakterleri	Yanıtama (Reply)		Özgün Paylaşım	
	N	%	N	%
İçten	2	0,2	23	2
Gönülsüz	7	0,6	45	3,9
Soğuk Kalpli	436	38,2	629	55,1
Toplam	445	39	697	61

Tablo 4. Gösterişçi Duyarlılık Türlerine Göre Paylaşımların Niteliği

Analiz edilen paylaşımların %61'i (n=697) özgün, %38,9'u (n=445) yanıtlamadır. Gösterişçi duyarlılık davranışı alt kategorilerine dair yaklaşımların ağırlıklı olarak

özgün paylaşımlar aracılığıyla sergilendiği tespit edilmiştir. Paylaşımlar her ne kadar özgün olarak kodlanmış olsa da Görsel 6’da gösterildiği üzere bu paylaşımlarda başkaları tarafından oluşturulmuş görsel ve videoların sık sık kullanıldığı, ayrıca tanınmış kişilere dair söylemlerin sıklıkla tekrarlandığı tespit edilmiştir. Özgün paylaşımlar aracılığıyla sergilenen gösterişçi duyarlılık davranışında görsel kullanım oranının %37,6; video kullanım oranının %6,3; sadece yazılı ifade içeren paylaşımların oranının %14; sadece etiket içeren paylaşımların oranının %3,6 olduğu belirlenmiştir. Yanıtlamaların ise gösterişçi duyarlılık davranışları arasında en pasif olan ve slaktivist davranışları en iyi yansıtan paylaşımlar olduğu görülmektedir. Görsel 9’da yanıtlama yoluyla sergilenen gösterişçi duyarlılık davranışına dair örnekler gösterilmektedir.

Görsel 8. Özgün Paylaşım

Görsel 9. Yanıtlama

Sosyal medya aracılığıyla sergilenen gösterişçi duyarlılık davranışlarının özelliklerini belirlemede ne tür içeriklerin kullanıldığını tespit etmenin faydalı olacağı öngörülmüş ve analize dâhil edilmiştir.

	Görsel Öğe		Video		Sadece Yazılı İçeren Paylaşımlar		Sadece Etiket İçeren Paylaşımlar	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri								
Tekrarlama	445	39	72	6,3	209	18,3	382	33,5
Abartı	6	0,5	1	0,1	3	0,3	1	0,1
Aşırı Duygu Gösterimi	2	0,2	2	0,2	1	0,1	0	0
Apaçıklık İddiaları	7	0,6	1	0,1	5	0,4	0	0
Toplam	462	40,5	76	6,7	218	19,1	383	33,6

Gösterişçi Duyarlılık Karakteri	Görsel Öğe		Video		Sadece Yazı İçeren Paylaşımlar		Sadece Etiket İçeren Paylaşımlar	
	N	%	N	%	N	%	N	%
İçten	15	1,3	6	0,4	5	0,4	0	0
Gönülsüz	27	2,4	10	0,4	14	1,2	1	0,1
Soğuk Kalpli	420	36,8	61	5,3	199	17,4	382	33,5
Toplam	462	40,5	76	6,7	218	19,1	383	33,6

Tablo 5. Gösterişçi Duyarlılık İçerikli Paylaşımlarda İçerik Kullanım Çeşitleri

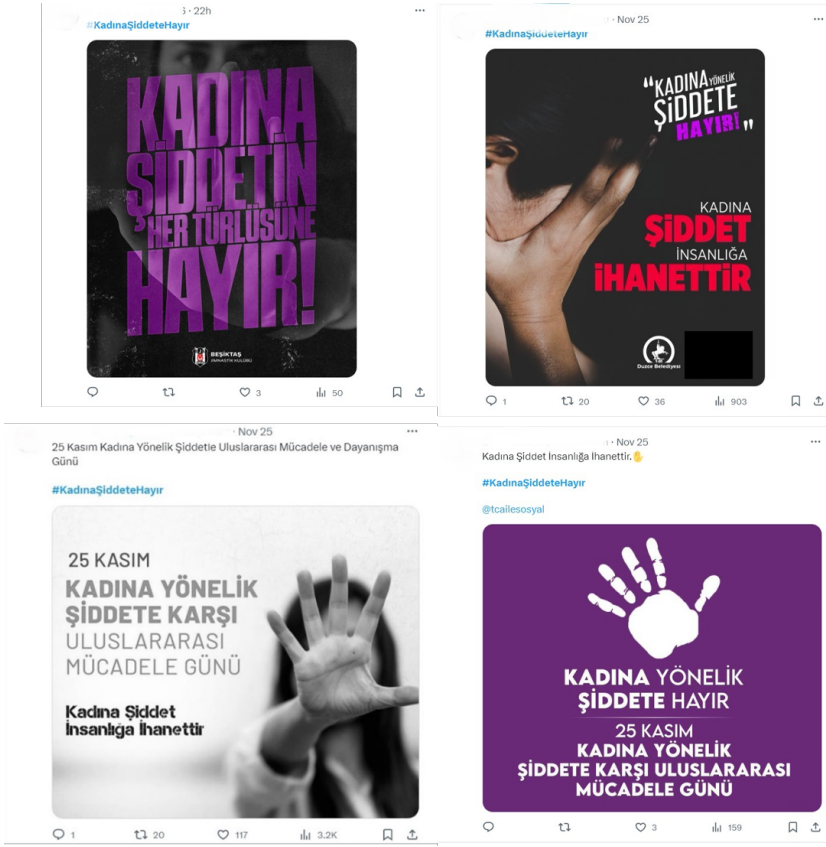
Gösterişçi duyarlılık davranışı sergileyen paylaşımların %40,5'inin görsel öge, %6,7'sinin ise video içerdiği tespit edilmiştir. Paylaşımların çoğunda yazılı ifadeler görsel öğelerle birlikte kullanılmaktadır. Sadece yazılı ifade içeren paylaşımların oranı %19,1, sadece etiket içeren paylaşımların oranı ise %33,5'tir. Görsel 9'da yer alan paylaşımlar, yoğun etiket kullanımına örnek teşkil etmektedir. Gösterişçi duyarlılık biçimleri ve karakterlerinin alt kategorileri bazında en yoğun kullanılan içerikleri görsel öğeler ile etiketler oluşturmaktadır. Gösterişçi duyarlılık davranışının çaba gerektirmeyen kolaycı bir yaklaşım olduğu hatırlandığında, elde edilen sonuçların bu yaklaşımı destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Kullanılan görsel öğeler ve videoların nitelikleri ve içeriklerinin sosyal medya aracılığıyla sergilenen gösterişçi duyarlılık davranışının özelliklerini anlamaya yardımcı olacağı öngörülmüş ve analize dâhil edilmiştir.

Görsel İçeriği	Görsel Türü									Toplam
	Afiş	Post	Başkasına Ait Görsel	Fotoğraf	Çizim	Karikatür	Haber	Bayrak	İlan	
Slogan	159 %34,41	55 %11,90	28 %6,6	6 %1,29	0	0	0	0	0	248 %53,67
Farkındalık	11 %2,38	13 %2,81	18 %3,89	7 %1,51	4 %0,8	6 %1,29	1 %0,21	0	0	60 %12,98
Şiddet	7 %1,51	2 %0,43	0	11 %2,38	3 %0,64	2 %0,43	4 %0,8	0	0	29 %6,27
Eylem	0	0	5 %1,8	12 %2,59	1 %0,21	0	1 %0,21	0	0	19 %4,11
Etkinlik Görseli	0	1 %0,21	2 %0,43	16 %3,46	0	0	0	0	0	19 %4,11
Görselleştirilmiş Yazı İçeriği	0	6 %1,29	8 %1,73	0	0	0	0	0	0	14 %3,03
Kendine Ait Fotoğraf	0	1 %0,21	1 %0,21	8 %1,73	0	0	0	0	0	10 %2,16

Görsel İçeriği	Afiş	Post	Başkasına Ait Görsel	Fotoğraf	Çizim	Karikatür	Haber	Bayrak	İlan	Toplam
Recep Tayyip Erdoğan	0	0	8 %1,73	1 %0,21	0	0	0	0	0	9 %1,94
Mustafa Kemal Atatürk	0	2 %0,43	1 %0,21	4 %0,86	1 %0,21	0	0	0	0	8 %1,73
Üzgün Kadın	0	0	1 %0,21	0	3 %0,64	4 %0,86	0	0	0	8 %1,73
Çekici Kadın	0	0	2 %0,43	4 %0,86	2 %0,43	0	0	0	0	8 %1,73
Filistin'e Destek Çağrısı	6 %1,29	0	2 %0,43	0	0	0	0	0	0	8 %1,73
Anne-Çocuk	0	0	0	2 %0,43	2 %0,43	0	0	0	0	4 %0,86
Dini İçerik	0	2 %0,43	1 %0,21	1 %0,21	0	0	0	0	0	4 %0,86
Destek Çağrısı	2 %0,43	0	0	0	0	0	0	0	1 %0,21	3 %0,64
Eleştiri	0	1 %0,21	1 %0,21	0	0	1 %0,21	0	0	0	3 %0,64
Türk Bayrağı	0	0	0	0	0	0	0	3 %0,3	0	3 %0,3
Cinsel Meta Olarak Kadın	0	0	0	2 %0,43	0	0	0	0	0	2 %0,43
Eşitlik Vurgusu	1 %0,21	0	0	0	0	0	0	0	0	1 %0,21
İstanbul Sözleşmesi	1 %0,21	0	0	0	0	0	0	0	0	1 %0,21
Toplam	187 %40,4	83 %17,9	78 %16,8	74 %16,01	17 %3,67	13 %2,81	6 %1,29	3 %0,64	1 %0,21	462 %200

Tablo 6. Gösterişçi Duyarlılık İçerikli Paylaşımlarda Kullanılan Görsellerin İçeriği

Paylaşılan görsel öğeler yoğun olarak afişlerden ve afiş benzeri postlardan oluşmuştur. İlgili paylaşımlarda öne çıkan unsur ise 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü dolayısıyla paylaşılan sloganlar ve farkındalık mesajlarıdır. Görsel 10'da da görüleceği üzere paylaşımlarda kullanılan afiş tasarımlarının çoğu ya aynıdır ya da çok benzerdir. İfadelerin öznellikten uzak olduğu gözlemlenmiştir.

Görsel 10. Gösterişçi Duyarlılık Davranışının Sergilendiği Afiş ve Post Paylaşımları

Paylaşımların video kullanım oranı oldukça düşüktür. Paylaşılan videoların ise yoğun olarak başka kişilere ait olduğu tespit edilmiştir. Haber videoları ve kişisel çekimlerin oranı ise oldukça düşük kalmıştır. Videolarda en yoğun kullanılan içeriklerin farkındalık yaratmaya yönelik mesajlar ve durumlar olduğu görülmüştür. Öne çıkan diğer iki içerik, eylem ve şiddete dair görüntülerdir.

Video İçeriği	Videonun Niteliği				
	Başkasına Ait Video İçeriği	Haber Videosu	Kişisel Çekim	Belgesel Kesiti	Toplam
Farkındalık	18 %24	6 %8	5 %6,66	0	29 %38,66
Eylem	6 %8	%24	3 %4	0	9 %12
Şiddet	5 %6,66	8	0	0	7 %9,33
Eleştiri	3 %4	2 %2,66	0	1 %1,33	6 %8
Savaş Mağdurları	4 %5,33	0	0	0	4 %5,33
Kadına Verilen Değerin Önemi	0	3 %4	0	0	3 %4
Kendine Ait Video	0	1 %1,33	2 %2,66	0	3 %4
Sanatçıya Ait Video	3 %4	0	0	0	3 %4
Dizi/Film Kesiti	3 %4	0	0	0	3 %4
Hayvan Belgeseli	1 %1,33	0	0	2 %2,66	3 %4
Müzikal Performans	2 %2,66	0	0	0	2 %2,66
Destek Çağrısı	1 %1,33	0	0	0	1 %1,33
Slogan	1 %1,33	0	0	0	1 %1,33
İlgisiz Konular	1 %1,33	0	0	0	1 %1,33
Toplam	48 %64	14 %18,66	10 %13,33	3 %4	75 %100

Tablo 7. Gösterişçi Duyarlılık İçerikli Paylaşımlarda Kullanılan Videoların İçeriği
Araştırmada baz alınan #KadınaŞiddeteHayır etiketinin yanı sıra paylaşımlarda yer alan diğer etiketlerin kullanım oranı da değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

#25KasımKadınaŞiddetleMücadeleGünü	202	42,2	#KadınaŞiddetiçinAdalet	4	0,8
#KadınaYönelikŞiddeteHayır	74	15,4	#KadınaŞiddet	3	0,6
#25KasımKadınaŞiddeteHayır	73	15,2	#Kadınlar25KasımdaBirArada	2	0,4
#25Kasım	66	13,8	#KadınaKalkanEllerKırılısın	2	0,4
#İstanbulSözleşmesiYaşatır	55	11,5	#25KasımKadınaŞiddetleMücadeleyeDevamGünü	1	0,2
#KadınaYönelikŞiddeteKarşıUluslararasıMücadeleGünü	36	7,5	#CumhuriyetimizinYüzüncüYılıKutluOlsun	1	0,2
#ŞiddetUzaklaştırır	20	4,18	#KadınCinayetleri	1	0,2
#KadınCinayetleriPolitiktir	15	3,1	#KadınHayattır	1	0,2
#SessizKalma	9	1,8	#AdaletinizBatsın	1	0,2
#Kararlıyız	7	1,46	#ŞiddetsizToplum	1	0,2
#6284SelanıOkutacağız	7	1,46	#Adalet	1	0,2
#KadınaŞiddeteDurDe	7	1,46	#25KasımdaSokaktayız	1	0,2
#ŞiddetAcizliktir	6	1,2	#ŞiddeteHayır	1	0,2
#ŞiddeteSessizKalmayın	4	0,8	#KadınaElKalkamaz	1	0,2

Tablo 8. Gösterişçi Duyarlılık İçeren Paylaşımlarda Kullanılan İkincil Etiket Oranları

Paylaşımların %41,85'inde (n=478) aynı anda en az iki ya da daha fazla sayıda etiket kullanıldığı tespit edilmiştir. Her paylaşımında mevcut olan #KadınaŞiddeteHayır etiketi ile birlikte kullanımı en yoğun olan ikincil etiketler #25KasımKadınaŞiddetleMücadeleGünü, #KadınaYönelikŞiddeteHayır ve #25KasımKadınaŞiddeteHayır olmuştur.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri	Cümle Yok		Kısa Cümle		Orta Uzunlukta Cümle		Uzun Cümle		Toplam	
	N	%*	N	%*	N	%*	N	%*	N	%*
Tekrarlama	564	50,7	247	22,2	184	16,5	117	10,5	1112	100
Abartı	2	20	7	70	0	0	1	10	10	100
Aşırı Duygu Gösterimi	0	0	3	60	1	20	1	20	5	100
Apaçklık İddiaları	0	0	4	30,8	5	38,5	4	30,8	13	100

Gösterişçi Duyarlılık Karakteri	Cümle Yok		Kısa Cümle		Orta Uzunlukta Cümle		Uzun Cümle		Toplam	
	N	%*	N	%*	N	%*	N	%*	N	%*
İçten	2	8	7	28	11	44	5	20	25	100
Gönülsüz	6	11,5	21	40,4	11	21,2	14	26,9	52	100
Soğuk Kalpli	558	52,4	235	22,1	168	15,8	104	9,8	1065	100

Tablo 9. Gösterişçi Duyarlılık İçerikli Paylaşımlara Dair Cümle Uzunlukları

* Gösterişçi duyarlılık alt türleri bazında yüzdelik dilimi gösterir.

Gösterişçi duyarlılık içeren paylaşımların %49,6'sında (n=566) yazılı ifade bulunmamaktadır. Yazılı paylaşımların ise %23'ü (n=261) kısa cümle yapısı; %16,6'sı (n=190) orta uzunlukta cümle yapısı; %10,8'i (n=123) uzun cümle yapısındadır. Tablo 9, cümle uzunluklarının gösterişçi duyarlılık alt türleri bazında dağılımını göstermektedir. Buna göre cümle uzunluklarının alt türler bazında dağılım oranlarının tutarlılık göstermediği görülmektedir. Tekrarlama, abartı ve aşırı duygu gösterimi yoluyla gösterişçi duyarlılık sergileyen paylaşımlar ağırlıklı olarak kısa cümle yapısında; apaçıklık iddiaları yoluyla gösterişçi duyarlılık sergileyen paylaşımlar orta uzunlukta cümle yapısında ifadeler kullanmıştır. İçten gösterişçi duyarlılık sergileyen paylaşımlar orta uzunlukta cümle yapılarını ağırlıklı olarak kullanırken, gönülsüz ve soğuk kalpli gösterişçi duyarlılık sergileyen paylaşımlar kısa cümle yapılarını tercih etmiştir.

Kısa ve orta uzunluktaki cümleler genellikle slogan içermektedir ve öznel bir ifadeyi yoksundur. Söylemleri genellikle şiddeti kınama, kadına ve kadın haklarına destek, 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü, eşitlik ve farkındalık bağlamında yoğunlaşmaktadır.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri	Noktalama İşareti Hatası		Yazım Hatası	
	N	%*	N	%*
Tekrarlama	303	54,92	131	23,67
Abartı	6	75	3	37,5
Aşırı Duygu Gösterimi	4	80	3	60
Apaçıklık İddiaları	4	30	4	30,76
Gösterişçi Duyarlılık Karakteri	N	%*	N	%*
İçten	7	30,43	3	13,04
Gönülsüz	20	43,47	13	28,26
Soğuk Kalpli	290	57,19	125	24,65

Tablo 10. Gösterişçi Duyarlılık İçeren Paylaşımların Noktalama İşareti ve Yazım Hatası Yoğunlukları

*Gösterişçi duyarlılık alt türleri bazında yüzdelik dilimi gösterir.

Yazılı ifade içeren paylaşımların %55'inde (n=317) noktalama işareti hatası; %24,47'sinde (n=141) yazım hatası bulunmaktadır. Gösterişçi duyarlılık biçimi alt türleri arasında en fazla noktalama işareti ve yazım hatası yapılan paylaşımlar aşırı duygu gösterimi kategorisinde; gösterişçi duyarlılık karakterleri alt türleri arasında ise en fazla noktalama işareti yapılan paylaşımlar soğuk kalpli gösterişçi duyarlılık, en fazla yazım hatası yapılan paylaşımlar ise gönülsüz gösterişçi duyarlılık kategorisindedir.

	Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri			
	Tekrarlama	Abartı	Aşırı Duygu Gösterimi	Apaçıklık İddiaları
N	1112	10	5	13
Etkileşim Oranlarının Ortalaması	%5,75	4,52	%3,26	4,91
	Gösterişçi Duyarlılık Karakterleri			
	İçten	Gönülsüz	Soğuk Kalpli	
N	25	52	1065	
Etkileşim Oranlarının Ortalaması	%3,31	%4,72	%5,82	

Tablo 11. Gösterişçi Duyarlılık İçeren Paylaşımların Etkileşim Oranları

Gösterişçi duyarlılık içerikli paylaşımların etkileşim oranlarının oldukça düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Paylaşımların çoğunun öznel ifadelerden yoksun olduğu ve tekrarlamalar içerdiği hatırlandığında gösterişçi duyarlılık içeren ifadelerin etkileşim yaratmada yetersiz kalması anlamlı görülmektedir.

Duygu ifadeleri, gösterişçi duyarlılık davranışının motivasyonunu ve sergilenen davranışın ne ölçüde samimi ve gerçek olduğunu anlamada bir kriterdir. Bu nedenle araştırmada, paylaşımlardaki duygu kullanım oranları ve duygu türleri üzerinden gösterişçi duyarlılık davranışının özelliklerini belirlemeye yönelik bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri	Nötr		Olumlu Duygu İfadesi		Olumsuz Duygu İfadesi	
	N	%	N	%	N	%
Tekrarlama	1036	90,7	59	5,2	16	1,4
Abartı	8	0,7	1	0,1	1	0,1
Aşırı Duygu Gösterimi	0	0	1	0,1	4	0,4
Apaçıklık İddiaları	8	0,7	4	0,4	1	0,1
Toplam	1053	92,2	65	5,7	23	2,0

Gösterişçi Duyarlılık Karakteri	Nötr		Olumlu Duygu İfadesi		Olumsuz Duygu İfadesi	
	N	%	N	%	N	%
İçten	19	1,7	4	0,4	2	0,2
Gönülsüz	34	3,0	13	1,1	5	0,4
Soğuk Kalpli	1000	87,6	48	4,2	16	1,4
Toplam	1053	92,2	65	5,7	23	2,0

Tablo 12. Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri ve Karakterlerine Göre Paylaşımlarda Duygu Kullanım Yoğunluğu

Gerçekleştirilen analizde, gösterişçi duyarlılık içerikli paylaşımların tamamına yakınında (%92,2, n=1053) duygu ifadesinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Olumlu ya da olumsuz fark etmeksizin bir duyguyu yansıtan ifadelerin sahte olması genellikle beklenmemektedir. Yoğun duygu gösteriminin gösterişçi duyarlılık şüphelerini bertaraf edebileceği düşünüldüğünde (Levy, 2020, s. 9559), bu bulgular gösterişçi duyarlılık davranışının klasik özellikleri ile tutarlıdır. Duygu ifadesinin bulunduğu paylaşımlarda ise ağırlıklı olarak olumlu duyguların yansıtıldığı tespit edilmiştir.

Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri	Olumlu Duygular				Olumsuz Duygular			
	Sevgi	Mutluluk	Destek	Umut	Öfke	Nefret	Korku	Üzüntü
Tekrarlama	7 %10,76	4 %6,15	39 %60	9 %13,84	7 %31,8	1 %4,54	2 %9,09	6 %27,27
Abartı	0	1 %1,53	0	0	1 %4,54	0	0	0
Aşırı Duygu Gösterimi	0	0	1 %1,53	0	2 %9,09	0	0	2 %9,09
Apaçıklık İddiaları	0	0	4 %6,15	0	0	1 %4,54	0	0
Toplam	7 %10,76	5 %7,69	44 %67,69	9 %13,84	10 %45,45	2 %9,09	2 %9,09	8 %36,36

Gösterişçi Duyarlılık Karakteri	Olumlu Duygular				Olumsuz Duygular			
	Sevgi	Mutluluk	Destek	Umut	Öfke	Nefret	Korku	Üzüntü
İçten	0	2 %3,07	1 %1,53	1 %1,53	0 %8,69	0	0	
Gönülsüz	0	0	10 %15,38	3 %4,61	1 %4,34	1 %4,34	0	3 %13,04
Soğuk Kalpli	7 %10,76	3 %4,61	33 %50,7	5 %7,69	7 %30,43	1 %4,34	3 %13,04	5 %21,73
Toplam	7 %10,76	5 %7,69	44 %67,69	9 %13,84	10 %45,45	2 %9,09	2 %9,09	8 %36,36

Tablo 13. Paylaşımlarda Kullanılan Duygu Türlerinin Gösterişçi Duyarlılık Biçimleri ve Karakterlerine Göre Dağılımı

Destek, bir duygu durumu değildir. Bununla birlikte bu ifade, pozitif bir çağrışıma sahip olması dolayısıyla bu çalışmada olumlu duygular kategorisine dâhil edilip analiz edilmiştir. Destek ifadesi içeren duygu durumunun, gösterişçi duyarlılık davranışının tüm alt kategorilerinde en yoğun ifade edilen çağrı ve olumlu duygu durumunu oluşturduğu görülmüştür. Olumsuz duygular arasında tüm gösterişçi duyarlılık alt kategorilerinde öne çıkan duygu durumu ise öfkedir. Öfke duygusu- nu, ikinci sırada üzüntü takip etmektedir.

5. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, sosyal medya ortamında sergilenen gösterişçi duyarlılık davranışının özelliklerini kadına yönelik şiddet paylaşımları çerçevesinde, nitel ve nicel içerik analizi ile belirlemeye ve etkilerini çeşitli görüşler bağlamında tartışmaya odaklanmıştır. Elde edilen bulgular, gösterişçi duyarlılık söylemine dair faydalı bir görüş sunmayı hedeflemektedir.

Gerçekleştirilen analizler sonucunda 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü kapsamında #KadınaŞiddeteHayır etiketiyle X.com'da paylaşılan tweetlerinin gösterişçi duyarlılık davranışlarıyla uyduğu tespit edilmiştir. Tosi ve Warmke (2016)'nin gösterişçi duyarlılık biçimleri betimlemesi ile Hill ve Fanciullo (2023)'nin gösterişçi duyarlılık karakterleri tanımlamasından yararlanılarak yapılandırılan AS1 ve AS2 bağlamında gerçekleştirilen analizlere göre gösterişçi duyarlılık tanımlamasına uyan tweetlerin ağırlıklı olarak 'tekrarlama' biçiminde gerçekleştirildiği ve gösterişçi duyarlılık karakterleri arasından ağırlıklı olarak soğuk kalpli GD özelliği sergilediği tespit edilmiştir.

AS3 kapsamında Philips (2020) ile Shatz (t.y.)'ın belirttiği gösterişçi duyarlılık özelliklerine göre gerçekleştirilen analiz sonucunda ise gösterişçi duyarlılık davranışlarının, yüzeysel, tekrar içeren, samimi olmayan şekillerde sosyal medya ortamında sergilendiği belirlenmiştir. Paylaşımların büyük bir kısmı özgün ve yazılı ifadeden yoksundur; kolaycı bir yaklaşımla yalnızca etiket kullanılarak destekte bulunmaya çalışılmaktadır. Mevcut ifadeler ise bireylerin görüş ve düşüncelerini aktarmada yeterli olmayacak ölçüde kısadır ve çoğunlukla imla hataları içermektedir. Gösterişçi duyarlılık sergileyen bireylerin duygu ifadesinden kaçındığı tespit edilmiştir. Yoğun duygu gösteriminin gösterişçi duyarlılık şüphelerini baskılayacağı hatırlandığında (Levy, 2020, s. 9559) bu bulgular gösterişçi duyarlılık davranışının klasik özellikleri ile tutarlıdır. Tespit edilen tüm bu özelliklerin, gösterişçi duyarlılık davranışlarının karakterini tutarlı bir şekilde yansıttığı belirlenmiştir.

Kadına şiddete hayır söyleminde bulunan birinin şiddet uygulama eğiliminin az olduğu düşünülebilir. Fakat şiddet oranları azaltılmak isteniyorsa, sosyal medyada etiketler yayınlarak bu amaca ne ölçüde ulaşabileceğinin sorgulanması gerekmektedir. Miles-Hercules ve Muwwakkil (2021), #BlackLivesMatter örneğinden yola çıkarak siyahi vatandaşların haklarını desteklemek üzere profilini karartan ya da biyografisinde açıklamalar yer alan bir sosyal medya hesabını ziyaret eden birinin, eğer siyahilerin hayatlarının önemli olduğuna henüz ikna olmamışsa, bir X.com biyografisinin onları etkileme ihtimalinin düşük olduğunu ve bunun sonucunda gösterişçi duyarlılığın kendi kendine hizmet ettiğini iddia etmektedir. Kalina (2020, s. 478), ırkçılık veya antisemitizm gibi yaklaşımların genellikle paylaşılan konu etiketlerini veya sergilenen öfkeyi umursamadığını belirterek bu yöndeki

davranış ya da gösterileri, yararsız, geçici, tembel, yüzeysel, yapmacık ve asılsız olarak nitelendirmektedir.

Araştırmacıların bir kısmına göre gösterişçi duyarlılık davranışlarının olumsuz algılanmasının sebebi, bireylerin iyi davranışlarını başkalarını etkilemek ve sosyal statü kazanmak üzere paylaşımlarıdır (Warmke ve Tosi, 2020). Bu paylaşımlar belli düzeyde farkındalık yaratabilmektedir fakat etkisi kısa süreli olmaktadır. Örgütlü bir şekilde, belli bir amaç dâhilinde gerçekleştirilen dijital aktivist hareketlerin hedef birey ve politikalar üzerinde yarattığı değişim gibi bir etki sunması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle slaktivist olarak adlandırılmakta ve bireysel amaçlar için sergilendikleri şüphesi belirginleşmektedir.

Tosi ve Warmke (2016, s.210)'ye göre gösterişçi duyarlılık, etik söylemin geçerliliğini ihlal eden ahlaki sinizm, öfkenin sahte bir şekilde sıklıkla tekrarlanması nedeniyle güven kaybetmesi sonucu öfke tükenmesi ve duyarsızlaşma ile grup kutuplaşmasını artırmak üzere temelde üç olumsuz duruma neden olmaktadır. Bunun sonucunda ahlaki değerlere dair ifadeler değer kaybetmektedir (Tosi ve Warmke 2020a, s. 80'den aktaran Lippitt, 2023). Bu çalışma ile elde edilen bulgular, kadına yönelik şiddete karşı sosyal medya ortamında oluşturulmak istenen sözde farkındalık çabalarının, ifadelerdeki yüzeysellik ve etkileşim oranlarının düşüklüğü dolayısıyla belirtilen olumsuz durumlardan öfke tükenmesi ve duyarsızlaşmaya yönelik negatif etkileri artırabileceğini ortaya koymuştur.

Araştırmacıların bir kısmına göre gösterişçi duyarlılık davranışı, gündemden kısmen uzak olan bireylere bilgi ve haber içeriği sunması dolayısıyla bilinç düzeyinin yükseltilmesi adına önemli olabilmektedir (Gray, 2018). Shatz (t.y), birinin güzel ahlaki değerlerini gösteren bir şey yapmasının ya da genellikle gösterişçi duyarlılık ile ilişkilendirilen bir beyanda bulunması veya böyle davranmasının her zaman gösterişçi duyarlılık sergilediği ve dünya üzerinde olumlu bir etki yapmadığı anlamına gelmeyebileceği konusunda uyarılmaktadır. Tuckwell (2022), gösterişçi duyarlılığın kimi zaman iyi, kimi zaman ise kötü sonuçları olabileceğini belirtmekte; duruma göre iyi sonuçlar elde edileceğinden emin olduğunda gösterişçi duyarlılığa devam edilmesini, aksi hâlde bu davranıştan vazgeçilmesi gerektiğini belirterek durumsallığa işaret etmiştir. Bu noktada gösterişçi duyarlılık ile norm sinyali vermeyi birbirinden ayırmak gerekmektedir. Hill ve Fanciullo (2023), norm sinyali vermenin gösterişçi duyarlılığın yalnızca bir bölümünü kapsadığını belirtmekte, motive edici bir tanınma arzusunun yanı sıra kişinin belirli bir norma bağlılığının ifadesini içerdiğinin ve Levy (2020) tarafından, zararsız olarak vurgulanan gösterişçi duyarlılık davranışlarının aslında norm sinyali vermekle açıklanabileceğinin altını çizmektedir. Bu nedenle, gösterişçi duyarlılık davranışlarının etik boyutunu sorgulamaktan ziyade bu davranışlarla farkındalık yaratılabileceği ve sorunların

çözülebileceği yönündeki nafiye düşüncenin üzerine araştırmaları yoğunlaştırmak daha doğru olacaktır.

Miles-Hercules ve Muwwakkil (2021), bireylerin önemli sosyopolitik süreçleri güçlendirmek için gösterişçi duyarlılık söylemini kullanmaktan kaçınmalarını veya kurumların örneğin ayrımcılıkla ilgili açıklamalardan tamamen vazgeçmelerini önermemekte; bu uygulamaları kısmen gerekli bulmakla birlikte toplumda varlığını sürdüren dışlayıcı yapıların ortadan kaldırılması için yeterli izolasyon sağlamadığını vurgulamaktadır. Araştırmacılar bu söylemin yerine örneğin ırkçılık karşıtı politikalara oy vermek, ırk ve ırkçılık tarihi konusunda eğitim almak veya siyahi kurumlara kaynak sağlamak gibi daha somut eylemlerin, ırkçılık karşıtı söylemden önce gelmesi gerektiğini önermektedir.

Gösterişçi duyarlılık özelliklerine sahip paylaşımlarla sosyal medya ortamında sergilenen sözde destek ve kınamaların kadına yönelik şiddeti azaltmadaki ve şiddet uygulayan bireyleri caydırmadaki etkisi sorgulanmalıdır. İnsanların bu konuda genellikle öne sürdüğü savunma, hiçbir ses çıkarmamaktansa mağdurların yanında olduklarını göstermenin ve mücadeleye devam edecekleri mesajını vermenin yararlı olacağı yönündedir. Bu hususta ilk bakışta zararlı bir durum yok gibi görünse de bu slaktivist yaklaşımların, bir probleme dair sadece paylaşımda bulunmanın sorunun çözümü için yeterli olduğu yönünde bir algıya neden olarak gerçek çözüm için harekete geçmenin önünü kapatabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Tilakkumar, 2020). Etiketlerle sürdürülen gösterişçi duyarlılık çabalarının, eşitlik arayışının merkezinde yer almaması gerekmektedir (Philips, 2020). Bu yönde eğilimler, örgütlü ve kararlı olmadıkları müddetçe esas destekleri bir kenara atabilmekte ve kadınları şiddet karşısında toplumsal destek bulma noktasında yalnızlaştırabilmektedir. Yüzeysel şekilde, bireysel kazanım ve motivasyonlar ile zahmetsizce sergilenen gösterişçi duyarlılık davranışlarının, farkındalık anlayışını şiddet gören mağdurlara dair fotoğraf ve videoları etiketler ile paylaşmakla eş tutulur hâle getirebileceği; dolayısıyla toplumsal duyarsızlaşmayı tetikleyebileceği tehlikesi olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle çözümü sosyal medya ortamında binlerce #etiket paylaşarak aramak yerine, topluma yönelik kamusal ahlaki söylemi geliştirmeye dair erdemli eğilimleri artırmak, harekete geçmek, gerçek faydalar çerçevesinde somut adımlar atmak gerekmektedir.

Gösterişçi duyarlılık kavramına yönelik akademik farkındalık, henüz yeni gelişmeye başlamıştır. Davranış ve söylemin var olduğu hemen her ortam ve koşulda sergilenmesi mümkün olan ve toplumun iyi niyetli anlayışını istismar etme potansiyeli taşıyan bu davranışın sonuçlarına psikolojik ve sosyolojik boyutta odaklanan araştırmaların yoğunlaştırılmasında özellikle yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda gelecek araştırmaların örgütsel, bireysel ve siyasal gösterişçi duyarlılık davranış-

larını derinlemesine ele alan yaklaşımları ön plana çıkarması önerilir. Gösterişçi duyarlılık kavramının pasif ve göstermelik davranışlara işaret ettiği unutulmamalı; gerçek bir değişim yaratmak için gerçekleştirilen faaliyetlerin bir devamı niteliğinde olan söylem ve davranışların bu kapsam dâhilinde yer almayacağı, kavram tartışılırken göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, birey ve toplumların gösterişçi duyarlılık yaklaşımlarını tanımalarına yönelik farkındalık yaratıcı çalışmaların gerçekleştirilmesine de ihtiyaç vardır. Gerçekleştirilecek araştırmaların bu hususları dikkate alması önerilir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E., Bayraktaroğlu, S. (2002). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalar. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Ateşman, E. (1997). Türkçede Okunabilirliğin Ölçülmesi, *Dil Dergisi*, 58(Ağustos 1997), 71-74.
- Applebaum, B. (2021). The Non-Performativity of White Virtue-Signaling: Insights for Social Justice Pedagogy, *Philosophy of Education*, 77(3), 42-58. DOI: 10.47925/77.3.042.
- Bartholomew, J. (2015a). Easy Virtue. *The Spectator*. <https://www.spectator.co.uk/article/easy-virtue> Erişim Tarihi: 10.12.2023.
- Bartholomew, J. (2015b). I Invented 'Virtue Signalling'. Now It's Taking Over the World. *The Spectator*. <https://www.spectator.co.uk/article/i-invented-virtue-signalling-now-it-s-taking-over-the-world/>. Erişim Tarihi: 21.12.2023.
- Bartholomew, J. (2018). The Awful Rise of 'Virtue Signalling'. *The Spectator*. <https://www.spectator.co.uk/article/the-awful-rise-of-virtue-signalling> Erişim Tarihi: 10.12.2023
- Berthon, P. R., Ferguson, S. L., Pitt, L., Wang, E. J. (2021). The Virtuous Brand: The Perils and Promises of Brand Virtue Signaling. *Business Horizons*, 66(5). DOI: 10.1016/j.bushor.2021.10.006.
- Bezirci, B., Yılmaz, A. E. (2010). Metinlerin Okunabilirliğinin Ölçülmesi Üzerine Bir Yazılım Kütüphanesi ve Türkçe İçin Yeni Bir Okunabilirlik Ölçütü. *DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi*, 12(3), 49-62.
- Bowman, S. (2016). Stop Saying Virtue Signalling. *Adam Smith Institute*. <https://www.adamsmith.org/blog/stop-saying-virtue-signalling>. Erişim Tarihi: 21.12.2023.

- Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. *The Annals of the American Academy of Political And Social Science*, 616(1), 78-93.
- Coppola, W. (2021). What If Freire Had Facebook? A Critical Interrogation of Social Media Woke Culture Among Privileged Voices in Music Education Discourse. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 20(1), 16-52. DOI:10.22176/act20.1.16.
- Feró, D., Bajusz, O. (2018). Progressivist Gender-Based Activism as a Means of Social Antagonism in Hungary Through Two Case Studies. *Sociologia*, 60(1), 177-193. DOI:10.2298/SOC1801177F.
- Fuchs, C. (2020). Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş. D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı (Çev.). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Glen, C. L. (2015). Activism or Slacktivism? Digital Media and Organizing for Social Change. *Communication Teacher*, 29(2), 81-85. DOI:10.1080/17404622.2014.1003310.
- Gliner, J. A., Morgan, G. S., Leech, N. L. (2015). Uygulamada Araştırma Yöntemleri: Desen ve Analizi Bütünleştiren Yaklaşım. S. Turan (Çev.). Ankara: Nobel Kitap.
- Goldhill, O. (2019). Socrates' Ancient Philosophy Shows Why Moral Posturing on Social Media is so Annoying. *Quartz*. <https://qz.com/1599699/socrates-shows-why-moral-posturing-on-social-media-is-so-annoying/>. Erişim Tarihi: 11.01.2024.
- Gray, J. (2018). Performing Wokeness. *The Harvard Crimson*. <https://www.thecrimson.com/column/better-left-unsaid/article/2018/10/1/gray-performing-wokeness/> Erişim Tarihi: 09.12.2023.
- Grohmann, S. (2022). Objects of Virtue: "Moral Grandstanding" and the Capitalization of Ethics Under Neoliberal Commodity Fetishism. *Journal of Critical Realism*, 22(1), 27-48. DOI: 10.1080/14767430.2022.2095120.
- Gürel, E., Nazlı, A. (2019). Dijital Aktivizm: Change.org Kampanyaları Üzerine Bir Analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 187-206.
- Hamilton, A. (2019). Virtue Signalling and Other Slimy Words. *Eureka Street*, 29(5), 12-14.
- Hill, J., Fanciullo, J. (2023). What's Wrong with Virtue Signaling? *Synthese*, 201, 117. DOI: 10.1007/s11229-023-04131-4.
- Kalina, P. (2020). Performative Allyship. *Technium Social Sciences Journal*, 11, 478-481. DOI:10.47577/tssj.v11i1.1518.
- Krispenz, A., Bertrams, A. (2023). Further Basic Evidence for the Dark-Ego-Vehicle Principle: Higher Pathological Narcissism is Associated with Greater Involvement in Feminist Activism. *Current Psychology*. DOI: 10.1007/s12144-023-05451-x.
- Levy, N. (2020). Virtue Signalling is Virtues. *Synthese*, 198, 9545-9562. DOI:10.1007/s11229-020-02653-9.

- Lippitt, J. (2023). Kierkegaard, “the Public”, and the Vices of Virtue-Signaling: The Dangers of Social Comparison. *Religions*, 14(11). DOI: 10.3390/rel14111370.
- Massey-Abernathy, A., Haseltine, E. (2019). Power Talk: Communication Styles, Vocalization Rates and Dominance. *Journal of Psycholinguistic Research*, 48, 107-116. McMullan, J. (2020). A New Understanding of ‘New Media’: Online Platforms as Digital Mediums. *Convergence*, 26(2), 287-301. DOI: 10.1177/1354856517738159.
- Miles-Hercules, D., Muwwakkil, J. (2021). Virtue Signaling and the Linguistic Repertoire of Anti-Blacness: or, “I Would Have Voted for Obama for a Third Term”. *Journal of Linguistic Anthropology*, 31(2). DOI: 10.1111/jola.12320.
- Neuman, W. L. (2009). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri. S. Özge (Çev.). İstanbul: Yayın Odası.*
- Nielsen, R.K., Cornia, A., Kalogeropoulos, A. (2016). Challenges and Opportunities for News Media and Journalism in an Increasingly Digital, Mobile, and Social Media Environment. SSRN, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2879383. Erişim Tarihi: 21.12.2023.
- Paşalı Taşoğlu, N., Çağlayan, S. (2021). Dijital Siyasal İletişimde Gösterişçi Duyarlılık Davranışı ve ABD Eski Başkanı D. J. Trump’ın Politik Söylemleri Üzerine Bir İnceleme. T. Yazıcı, İ. Karlı, Z.B. Dondurucu içinde, *Dijitalleşen Dünyada Siyasal İletişim* (s. 493-552). Konya: Literatürk Academia.
- Paşalı Taşoğlu, N., Çağlayan, S. (2022). Gösterişçi Duyarlılık Sergileme ya da Duyar Kasma: Kavramsal Bir Çerçeve. *Selçuk İletişim*, 15(2), 833-859. DOI: 10.18094/josc.1027163.
- Philips, H. (2020). Performative Allyship is Deadly. *Forge*. <https://forge.medium.com/performativeallyship-is-deadly-c900645d9f1f> Erişim Tarihi: 09.12.2023.
- Skoric, M.M. (2012). What is Slack About Slacktivism? Methodological and Conceptual Issues in Cyber Activism Research, *Inter-Asia Roundtable 2012*. <https://ari.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2018/10/InterAsiaRoundtable-2012.pdf#page=83> Erişim Tarihi: 21.12.2023.
- Shatz, I. (t.y.). Virtue Signaling: When People Try to Show Their Goodness. <https://effectivology.com/virtue-signaling/> Erişim Tarihi: 09.12.2023.
- Shrimpsley, R. (2019). Once You’re Accused of Virtue-Signalling, You Can’t Do Anything Right. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/cf4d3d5c-7129-11e9-bf5c-6eeb837566c5>. Erişim Tarihi: 11.01.2024.
- Thompson, J., B. (2019). *Medya ve Modernite. S. Öztürk (Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.*
- Tilakkumar, N. (2020). Who is Your Performative Wokeness for? Why Virtue Signalling is Problematic? *The Release*. <https://therelease.co.uk/who-is-your-performative-wokeness-for> Erişim Tarihi: 06.12.2023.

- Tosi, J., Warmke, B. (2016). Moral Grandstanding. *Philosophy & Public Affairs*, 44(3), 197-217. DOI:10.1111/papa.12075.
- Trenz, H. (2009). Digital Media and the Return of the Representative Public Sphere. *Working Paper*, 6, 1-21.
- Tuckwell, W. (2022). Virtue Signalling to Signal Trustworthiness, Avoid Distrust, and Scaffold Self-Trust. *Social Epistemology*. DOI: 10.1080/02691728.2022.2150989.
- Twitter.com (2023). <https://twitter.com/Write/status/1674221120495685635>. Erişim Tarihi: 25.11.2023.
- Van Dijk, J. (2016). Ağ Toplum. Ö. Sakin (Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Vredenburg, J., Kapitan, S., Spry, A., Kemper, J.A. (2020). Brands Taking a Stand: Authentic Brand Activism or Woke Washing? *Journal of Public Policy & Marketing*, 39(4). DOI: 10.1177/074391562094735.
- Wallace, E., Buil, I., de Chernatony, L. (2018). Consuming Good on Social Media: What Can Conspicuous Virtue Signalling on Facebook Tell Us About Prosocial and Unethical Intentions? *Journal of Business Ethics*, 162, 577-592. DOI:10.1007/s10551-018-3999-7
- Warmke, B., Tosi, J. (2020). Moral Grandstanding and Virtue Signaling: The Same Thing? *Psychology Today*. <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/moral-talk/202008/moral-grandstanding-and-virtue-signaling-the-same-thing> Erişim Tarihi: 09.12.2023.
- Yang, G. (2016). Narrative Agency in Hashtag Activism: The Case of #BlackLivesMatter. *Media and Communication*, 4(4), 13-17. DOI:10.17645/mac.v4i4.692.
- Yılmaz Sert, N. (2014). Yeni Medyada Aktivist Hareketler Örnek İnceleme: Türkiye’de LG-BTT Aktivizmi. İ. Sayımer (Ed.) *Yeni Medya Araştırmaları: Kavramlar, Uygulamalar, Tartışmalar içinde* (s. 283-336). Konya: Literatürk Academia Yayınları.
- Yujie, Z., Al Imran Yasin, M., Alsagoff, S., Hoon, A. (2022). The Mediating Role of New Media Engagement in This Digital Age. *Frontiers in Public Health*, 2022(10). DOI: 10.3389/fpubh.2022.879530.

Dijital Şiddet ve Sosyal Medya Üzerine Bibliyometrik Bir Araştırma

Melis KARAKUŞ*

Öz

Bu araştırma, sosyal medyada yaşanan dijital şiddeti ve şiddetle bağlantılı kavramları detaylı bir şekilde anlamayı hedeflemektedir. Çalışma, dijital şiddetin tehdit, taciz ve siber zorbalık gibi çeşitli biçimlerini içermekte ve bu şiddet türlerinin sosyal medya platformlarındaki görünümünü incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın önemi, dijital şiddetin artan bir sorun olmasıyla birlikte, sosyal medyanın bu şiddetin hem yayılmasında bir araç olarak kullanılmasının hem de bu şiddeti ele almak için bir platform olarak işlev görmesinin vurgusunu yapmaktadır. Bu bağlamda, çalışma dijital şiddet ve sosyal medya ilişkisini anlamak adına önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Araştırmada, mevcut bilgileri derlemek ve analiz etmek amacıyla bibliyometrik bir yöntem kullanılmıştır. Bu şekilde, dijital şiddetin sosyal medya ile ilişkisine dair daha derinlemesine bilgi elde edilmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışmada, "dijital şiddet" ve "sosyal medya" kavramlarına odaklanarak WEB of Science veri tabanında yer alan 20 çalışma incelenmiştir. Çalışmaların 2016 yılında başladığı ve en fazla çalışmanın iletişim alanında yapıldığı belirlenmiştir. Çalışmaların coğrafi dağılımında ise en fazla çalışmanın Kanada ve İngiltere'de olduğu gözlemlenmiştir. Ancak Türkiye'den WEB of Science kategorisinde herhangi bir çalışma bulunamamış olması dikkat çekicidir. Kurumsal açıdan incelendiğinde, en fazla çalışmanın York ve Coimbra Üniversitelerinde olduğu tespit edilmiştir. Ortak anahtar kelime analizi sonuçları, çalışmaların en az "sosyal medya platformları", "dijital kültür", "siber şiddet", "cinsiyet çalışmaları", "dijital teknolojiler" ve "toksik erkeklik" gibi konulara odaklandığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Dijital Şiddet, Siber Zorbalık, Dijital Taciz, Medya, Sosyal Medya

*Dr., Bağımsız Araştırmacı, Konya, Türkiye

E-mail: meliskarakus03@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5758-7792

DOI: 10.37679/trta.1401797

KARAKUŞ, M. (2024). Dijital Şiddet ve Sosyal Medya Üzerine Bibliyometrik Bir Araştırma. TRT Akademi, 09(20), 204-227. <https://doi.org/10.37679/trta.1401797>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 07.12.2023

Revizyon Tarihi: 16.01.2024

Kabul Tarihi: 19.01.2024

Digital Violence and Social Media: A Bibliometric Study

Melis KARAKUŞ

Abstract

This research aims to comprehensively understand digital violence on social media and related concepts. The study encompasses various forms of digital violence, including threats, harassment, and cyberbullying, and aims to examine the manifestation of these types of violence on social media platforms. The significance of the study lies in highlighting the dual role of social media as both a tool for the spread of digital violence and a platform for addressing and combating such violence, especially given the increasing prevalence of digital violence. In this context, the study stands out as a crucial step in comprehending the relationship between digital violence and social media. To compile and analyze existing information, a bibliometric method was employed in the research. This approach seeks to contribute to a deeper understanding of the connection between digital violence and social media. Focusing on the concepts of "digital violence" and "social media," 20 studies from the WEB of Science database were examined. The studies were found to have commenced in 2016, with a predominant concentration in the field of communication. Regarding geographical distribution, the majority of the studies were observed in Canada and the United Kingdom, while the absence of any studies from Turkey in the WEB of Science category is noteworthy. From an institutional perspective, the highest number of studies originated from York and Coimbra Universities. Results of the keyword analysis indicated that the studies focused on topics such as "social media platforms," "digital culture," "cyber violence," "gender studies," "digital technologies," and "toxic masculinity."

Keywords: Digital Violence, Cyber Bullying, Digital Harassment, Media, Social Media.

Research Paper

Received: 15.11.2023

Revised: 16.01.2024

Accepted: 19.01.2024

1. Giriş

Günümüzde dijital çağın hızlı evrimi, iletişimi kolaylaştıran sosyal medya platformlarının yükselişiyle birlikte, yeni bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur: dijital şiddet. Dijital şiddet, bireylerin dijital teknoloji ve çevrim içi platformlarda maruz kaldığı bir şiddet ve taciz formunu ifade eder. Bu tür şiddet, genellikle internet, sosyal medya, e-posta veya diğer dijital iletişim araçlarını kullanarak gerçekleştirilir. Dijital şiddetin çeşitli formları, siber zorbalık, çevrim içi taciz, intikam pornografisi ve cinsiyet temelli şiddet gibi çevrim içi ortamlarda ortaya çıkabilir. Bu şiddet biçimi, geleneksel şiddetin dijitalleşmiş bir yansıması olarak değerlendirilir ve mağdurlar üzerinde psikolojik etkiler bırakabilir. Dijital şiddet, bireylerin çevrim içi varlıklarını zedeleyebilir, özgüvenlerini sarsabilir ve genel yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Özellikle siber zorbalık ve çevrim içi taciz, kurbanların duygusal ve psikolojik refahını ciddi şekilde etkileyebilir. Dijital şiddetin anlamı ve etkileri, teknolojinin ve iletişimin evrimiyle birlikte sürekli değişmektedir. Bu nedenle, toplumun bu yeni gerçekliği anlamak, farkındalık yaratmak ve bu tür şiddetle mücadele etmek için dijital okuryazarlığı ve güvenliği artırmak önemlidir. Dijital şiddetle mücadelede, hukuki düzenlemeler, eğitim, toplum bilinci ve dijital platformların güvenliği gibi çoklu stratejilere ihtiyaç vardır.

Dijital teknolojilerdeki ilerlemeler, günlük yaşamın temel dinamiklerini doğrudan etkileyerek önemli değişikliklere neden olmaktadır (Tiryaki, 2023, s. 749). Sosyal medyada dijital şiddetin artmasıyla birlikte, bu konuda farkındalık yaratmak ve etkili önlemler almak, dijital güvenliği sağlamak için önemli hâle gelmiştir. İnternetin yaygın kullanımı, hayatımızın çeşitli alanlarında şiddet olaylarının artmasına neden olmuştur. Bu durum, internet üzerinden mağduriyetin daha fazla görülmesine yol açmıştır. Şiddet, sosyal bir sorun olup yaşamın her kesiminde farklı biçimlerde kendini göstermektedir (Ekrem & Güneri, 2021, s. 362-363). Sosyal medya, bu şiddetin dijital bir platformda sergilenmesine ve yayılmasına olanak tanıdığı için bu konuda daha geniş bir farkındalık geliştirmek kritik önem taşımaktadır. Dijital şiddet, bireylerin çevrim içi varlıklarını olumsuz etkileyebilir, duygusal refahlarını sarsabilir ve hatta güvenliklerini tehlikeye atabilir. Bu nedenle, toplumun bu konuda bilinçlenmesi ve dijital güvenliği sağlamak için etkili önlemler alınması gerekmektedir. Eğitim, bilinçlendirme kampanyaları, dijital okuryazarlık programları ve çeşitli kurumların işbirliği, dijital şiddeti azaltmak ve önlemek için önemli adımlardır. Bu bağlamda, dijital teknolojilerin günlük yaşamımızdaki etkilerini anlamak ve sosyal medyada dijital şiddeti önlemek için toplumun bir araya gelmesi, dijital çağın getirdiği zorluklara daha etkili çözümler bulmada kritik bir rol oynamaktadır.

Dijital şiddet, yalnızca bir bilgisayar ekranının ötesinde değil, aynı zamanda gerçek dünyada da ciddi etkiler oluşturan bir sorun olarak karşımıza çıkıyor (Martinez, 2020, s. 289). Bu perspektifle, dijital şiddetin sadece sanal dünyayla sınırlı olmadığını vurgulayarak, "siber istismar", "çevrim içi tacizin kadınlara ve kız çocuklarına yönelik olması", "teknoloji destekli şiddet", "çevrim içi nefret", "çevrim içi marjinal grup düşmanlığı" gibi konuları ele alarak, bu sorunun farklı yönlerini ayrıntılı bir şekilde açıklıyor. Bu bağlamda, "siber istismar", "çevrim içi tacizin kadınlara ve kız çocuklarına yönelik olması", "teknoloji destekli şiddet", "çevrim içi nefret" ve "çevrim içi marjinal grup düşmanlığı" gibi konuları irdeleyerek dijital şiddetin çeşitli boyutlarını anlamak önemlidir.

"Siber istismar", bireylerin çevrim içi ortamlarda kişisel bilgilerinin kötüye kullanılması veya manipüle edilmesini içerebilir. "Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik çevrim içi taciz" ise cinsiyet temelli şiddetin dijital platformlarda gerçekleşen bir yansımasıdır. Bu tür taciz, mağdurların dijital alanlarda da güvende olmadığını göstermektedir.

"Teknoloji destekli şiddet", dijital araçların kullanılmasıyla gerçekleşen şiddet eylemlerini kapsar. Örneğin, bir kişinin cep telefonu veya bilgisayarının izinsiz kullanılmasıyla yapılan saldırılar bu kategoriye girer. "Çevrim içi nefret" ve "çevrim içi marjinal grup düşmanlığı" ise çeşitli motivasyonlara dayalı olarak belirli gruplara karşı düşmanlık ve ayrımcılığın dijital platformlarda ifadesini bulmasıdır (Alichie, 2023; Banet-Weiser & Miltner, 2015). Bu konuların ele alınması, dijital şiddetin çok yönlü ve karmaşık bir sorun olduğunu vurgular. Toplumun bu konularda bilinçlenmesi, eğitilmesi ve bu tür şiddetin önlenmesi için etkili stratejiler geliştirmesi önemlidir. Dijital şiddetle mücadele, sadece bireylerin değil, aynı zamanda kurumların, hükümetlerin ve dijital platform sağlayıcılarının işbirliğiyle gerçekleştirilecek bir çaba gerektirir.

Bu çalışma, dijital şiddetin sosyal medya üzerindeki etkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Dijital şiddetin tehdit, taciz ve siber zorbalık gibi geniş bir yelpazede yer alan çeşitli formlarını detaylı bir biçimde inceleyerek, bu şiddet türlerinin sosyal medya platformlarındaki görünümünü ortaya koymayı hedeflemektedir.

Dijital şiddetin gün geçtikçe daha fazla sorun hâline gelmesi, sosyal medyanın hem bu şiddetin yayılması için bir ortam olarak kullanılması hem de bu şiddete ortam hazırlayan bir platform olması sebebi ile kritik bir konumda yer almaktadır. Bu bağlamda, çalışma, dijital şiddetin sosyal medyada nasıl yer aldığını anlamak adına mevcut çalışmaların analizi sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmada, bibliyometrik bir metodoloji kullanılarak literatürdeki mevcut çalışmalar analiz edilmiştir. Bu analiz, dijital şiddetin sosyal medya ile ilişkisine dair genel bir bakış açısı sunmayı ve mevcut literatürdeki boşlukları tanımlayarak gelecekteki araştırmalara yön göstermeyi amaçlamaktadır. Özetle çalışma, dijital şiddetin sosyal medya üzerindeki mevcut durumunu ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel odak noktalarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

2. Dijital Şiddetin Tanımı ve Kapsamı

Günümüzde, yaşam ve iş dünyasının büyük bir kısmı çevrim içi platformlara kaymış durumda, bu da internetin günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmesine neden olmuştur. Günümüzde, insanlar için çevrim içi etkileşimler olmadan bir yaşam düşünmek giderek zorlaşmaktadır. Ancak bu dijital dönüşüm, beraberinde çeşitli küçük biçimleri de getirmiştir. Nesnelere ve kavramlar, fiziksel dünyadan tamamen farklı dijital biçimlere dönüşebilir hâle gelmektedir. Bu yeni ve etkileyici biçim, doğal davranış biçimlerinin dijitalleşmesi ve dijital şiddet olarak adlandırdığımız yeni bir formu ortaya çıkarmaktadır.

Çevrim içi dijital alanlar, şiddetin ortaya çıktığı yeni bir ortamı temsil eder. Bu alanlar, sadece belirli bir özellik eklemekle kalmaz, aynı zamanda bu alanların etkileri fiziksel dünyada hissedilir ve bu nedenle sanal ile gerçek arasındaki sınır belirsizleşir. Dijital şiddet, çevrim içi platformlarda gerçekleşen taciz, tehdit, siber zorbalık gibi eylemleri içerir ve bu eylemlerin sonuçları çevrim içi yaşamın ötesinde, günlük gerçek dünyada da hissedilebilir (Zeljko & Aleksandar, 2021, s. 18). Bu durum, dijitalleşen toplumda ortaya çıkan yeni etik ve güvenlik sorunlarını vurgulamaktadır. Çevrim içi şiddetin etkilerini değerlendirmek ve önlemler almak, dijital platformların güvenliği ve sürdürülebilirliği için hayati önem taşımaktadır. Aynı zamanda, dijital dünyada gerçekleşen eylemlerin, fiziksel dünyada ciddi sonuçlara yol açabilecek kadar etkili olabileceği önemle üzerinde durulan bir gerçeği yansıtmaktadır.

Dijital şiddet, cinsel görüntülerin rıza dışı yayılmasından, açık cinsel şiddet tehditlerine ve kimlik hırsızlığına kadar bir dizi farklı uygulamayla karakterize edilen, patlayan bir internet olgusudur (Estrada, 2022, s. 411). Genel bir perspektiften bakıldığında, dijital şiddetin klasik şiddet olgusunun temel özelliklerini bünyesinde barındırdığı ifade edilebilmektedir (Cebecioglu & Altıparmak, 2017, s. 424). Bu ifade, dijital şiddetin çeşitli biçimlerini kapsayan geniş bir yelpazeyi vurgular. Örneğin, cinsel içerikli materyallerin rıza dışı olarak yayılması, kişisel mahremiyeti ihlal eden bir dijital şiddet türüdür. Aynı zamanda açık cinsel şiddet tehditleri, bireyleri çevrim içi ortamda güvende olmamaya zorlayan bir başka örnektir. Kimlik hırsızlığı ise bireylerin çevrim içi kimliklerinin kötüye kullanılmasıyla ortaya çıkan

bir diğer ciddi sorundur.

Dijital şiddet üzerine yürütülen araştırmalar, bilinçli bir şekilde zarar verme niyetini taşıyan eylemleri tanımlamakta ve bu zararların fiziksel, cinsel, sözlü, kültürel ve psikolojik bağlamlarda ortaya çıkabildiğini vurgulamaktadır (Palaiologou, 2017, s. 125). Dijital ortamda, izinsiz bilgi çalma veya yayma, kişisel taciz mesajları veya görüntüler, nefret söylemiyle istismar ve zararlı yazılımlar gönderme gibi onaylanmayan bir dizi negatif etkiyle karşılaşılabilir (Özgür & Özkul, 2022, s. 556). Ayrıca, dijital şiddetin cinsiyet temelli bir boyutu olduğu ve kadınları daha fazla etkilediği belirtilmektedir (Estrada, 2023, s. 242; Lu ve Luqiu, 2023, s. 1).

Literatürde, kadınlara yönelik dijital şiddetin önemli bir sorun olduğu ve en fazla maruz kalan ve etkilenen grubun kadınlar olduğu belirtilmiştir. Kadına yönelik dijital şiddet, "kadın olmalarından kaynaklı olarak, bilgi ve iletişim teknolojisi araçları, cep telefonları, akıllı telefonlar, internet, sosyal medya platformları veya e-posta gibi yöntemlerle desteklenen veya daha da şiddetlenen, orantısız bir biçimde kadınları etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet türü" olarak tanımlanmaktadır (Seçgin & Selçuk, 2023, s. 203).

Dijital şiddet, sadece cinsiyetle sınırlı kalmayıp aynı zamanda genellikle ırkçı bir özellik taşımaktadır. Bu, özellikle farklı ırklardan gelen kadınların dijital platformlarda özel hedef hâline getirildiği bir dinamik olarak ortaya çıkmaktadır. Dijital şiddet, bu kadınları hem cinsiyet hem de ırk temelli ayrımcılığa maruz bırakan bir şekilde ortaya çıkabilmektedir (Banet-Weiser ve Miltner, 2015). Bu durum, dijital şiddetin daha geniş toplumsal sorunlarla iç içe geçtiğini ve cinsiyet, ırk ve teknoloji arasındaki karmaşıklığı vurgular. Bu sorunları anlamak ve mücadele etmek için çoklu bir perspektife ve kapsamlı stratejilere ihtiyaç vardır.

Dijital şiddet genel olarak yıkıcı davranış, kontrol davranışı, zorbalık, taciz, takip etme, gözdağı- korku gibi yedi temel davranışla gerçekleştirilmektedir (Özşengür, 2021, s. 661). İsrarlı takip, cinsel içerikli mesajlar, ifşa ve pornografi gibi türler, günümüzde özellikle sosyal medya platformlarında yaygın olarak görülen dijital şiddet biçimlerini oluşturmaktadır.

Teknoloji destekli şiddet fenomeni, mobil ve çevrim içi teknolojilerin bir bireye karşı şantaj, kontrol, zorlama, taciz, aşağılama, nesneleştirme veya ihlal amacıyla kullanıldığı duruma yönelik artan bir medya, aktivist, uygulayıcı, yasal ve bilimsel ilgiyle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, 'intikam pornosu', 'sanal tecavüz', 'çevrim içi taciz' ve 'çevrim içi cinsiyet temelli nefret söylemi' gibi çeşitli cinsiyet temelli çevrim içi zararları tanımlamak için uygun terimleri bulmak bir zorunluluk arz etmektedir. Bu terimler, mobil ve çevrim içi teknolojilerin kullanımıyla gerçekleşen şiddetin karmaşıklığını ifade etmekte ve mevcut yasal düzenlemelerin bu

tür zararları yeterince anlamak ve ele almakta yetersiz kaldığını vurgulamaktadır (Henry & Powell, 2016, s. 7). Dijital şiddetin kontrolsüz bir şekilde devam etmesi durumunda, büyük ölçüde önlenebilir bir sorun olmasına rağmen fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik bir dizi soruna yol açabilmektedir.

Bu bağlamda, özellikle sosyal medyada yaygın olarak görülen dijital şiddetin ciddiye alınması ve sebep olduğu sorunlar göz önünde bulundurularak, bu tür şiddetin önlenmesi için etkili önlemler alınmalıdır. Nitekim bireyler, fiziksel şiddetten kaynaklanan zararın ötesinde, psikolojik olarak maruz kaldıkları şiddetten daha derin etkilenmektedir. Bu durum, kişilerin kendilerini yalnız hissetmelerine neden olabilmektedir (Esen & Yengin, 2021, s. 163).

3. Sosyal Medya Üzerinden Yayılan Dijital Şiddet

Günümüzde dijital araçlar ve uygulamalar, sosyalleşmeye katkı sağlama, mesafeleri anlamsız kılma ve gündelik yaşamdaki pratikleri kolaylaştırma gibi çeşitli nedenlerle geniş bir kullanıcı kitlesi tarafından benimsenmiş ve interneti günlük yaşamın vazgeçilmez bir unsuru hâline getirmiştir. Özellikle sosyal medya platformları, bireylerin eğlence, iş ve çalışma süreçlerini yönetme, eğitim alma, öğrenme ve sosyalleşme gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılamada kilit bir rol oynamaktadır. Ancak, bu platformlar, belirtilen avantajların yanı sıra bireylerin hayatında potansiyel tehlikeli durumları da içeren risk faktörleri oluşturabilme potansiyeline sahiptir (Özgür & Özkul, 2022, s. 553). Bu durumlar arasında özel bilgilerin güvenliği, dijital şiddet, siber zorbalık, dijital taciz ve tehdit gibi riskler bulunmaktadır. Dolayısıyla, dijital sosyal ağların yaygın kullanımının beraberinde getirdiği avantajlarla birlikte, bireylerin bu platformlarda karşılaşabileceği potansiyel risklere de dikkat etmek önemlidir.

Sosyal medyanın sağladığı anonimlik özelliği, bireylerin dijital şiddet konusunda rahatlamasına olanak tanımaktadır. Kimliği gizli tutulan bu ortamlarda yaşanan memnuniyetsizlik, bireyin içsel psikolojik durumunu karşı tarafa saldırarak ifade etmesine yol açabilmektedir. Dijital şiddet, karşı tarafı psikolojik olarak etkileme biçiminde tanımlanan bir olgudur ve bu durum, dijital platformlardaki etik anlayışını sıkça olumsuz yönde etkileyerek zedelemektedir. Bu kontekste, kullanıcılar genellikle pasif konumdan aktif duruma geçerek, agresif duygularını ve memnuniyetsizliklerini dijital şiddet aracılığıyla ifade etmeye çabalamaktadır (Esen & Yengin, 2021, s. 163).

Sosyal medyada dijital şiddet, çeşitli biçimlerde kendini gösteren bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu tür şiddet, genellikle çevrim içi platformlarda gerçekleşen taciz, tehdit, aşağılama, iftira, nefret söylemi ve izinsiz bilgi paylaşımını içermek-

tedir. Anonimlik, saldırgan davranışlara olanak tanıyabilmekte ve kullanıcıların çevrim içi ortamda daha rahat olmalarına neden olabilmektedir. Kadınlara yönelik cinsiyet temelli dijital şiddet, özellikle belirgin bir sorun alanını oluştururken, sosyal medya platformları bazen nefret söylemi ve ayrımcılığı içeren içeriklere ev sahipliği yapabilmektedir. Dijital şiddetin kurbanları, çevrim içi saldırılara maruz kaldıklarında genellikle anksiyete, depresyon ve intikam düşünceleri gibi çeşitli psikolojik etkilerle karşılaşabilmektedirler. Ayrıca, özel bilgilerin izinsiz paylaşımı gibi gizlilik ve veri güvenliği riskleri de bu sorunun bir parçasıdır. Sosyal medya platformları ve kullanıcılar arasında bilinçli bir çaba, dijital şiddeti azaltmak ve çevrim içi etik ortamları güçlendirmek için önemlidir.

3.1. Siber Zorbalık

Siber zorbalık, fiziksel ortamdaki zorbalık türlerine benzerlik gösterir; ancak temel fark, internet veya cep telefonu gibi sanal iletişim araçlarının kullanılmasıdır. Siber zorbalık, saldırgan ile kurban arasında kişisel bir temas olmamasına rağmen, saldırıya uğrayan kişinin psikolojik zarar görmesiyle karakterizedir (Baker & Kavşut, 2007, s. 33). Siber zorbalık, internet, sosyal medya platformları, sosyal ağlar veya video yükleme siteleri aracılığıyla gerçekleşebileceği gibi, SMS'ler veya rahatsız edici telefon aramaları yoluyla cep telefonları üzerinden de gerçekleştirilebilir. Saldırganın çoğu durumda kimliğini gizlemesi nedeniyle, bu tür davranışların genellikle uzun süre devam ettiği gözlemlenmektedir (Bayram & Saylı, 2013, s. 107).

Son dönemde gelişen telefon teknolojisi, iletişim araçlarını daha da yaygınlaştırarak sosyal medyanın aktif ve kolay kullanımını artırmıştır. İnsanlar artık her an her yerden sosyal ağlara bağlanabilmekte ve kişisel bilgilerini paylaşabilmektedir. Bu yeni teknoloji sayesinde, fotoğraf ve video gibi önceden zor elde edilen araçlar, şimdi ucuz ve kolayca edinilebilir, çoğaltılabilir ve paylaşılabilir hâle gelmiştir. Ancak bireylerin bu paylaşımları kontrolsüz ve yoğun bir şekilde olumsuz davranışları içerebilmektedir (Korkmaz, 2016, s. 624).

Cinsel saldırı olayları ile sosyal medyanın etkileşimine dair son vakalar, günümüzde medya ve popüler kültürde geniş bir yankı bulmakta ve "siber zorbalık" vakaları olarak öne çıkmaktadır (Dodge, 2016, s. 66). Bu olaylar, dijital iletişim platformlarının kullanımının artmasıyla birlikte, cinsel saldırı mağdurlarının maruz kaldığı travmatik deneyimlerin, siber zorbalık aracılığıyla nasıl derinleştiği ve toplumsal bilincin bu tür durumlarla başa çıkma süreçlerine nasıl etki ettiği üzerine önemli bir odak noktası oluşturmaktadır.

Siber zorbalığın temel iki çeşidi bulunmaktadır: Birincisi, olayın teknik yönünü

içeren elektronik zorbalık; ikincisi ise olayın psikolojik yönünü içeren elektronik zorbalıktır. Elektronik zorbalık, kişilerin şifrelerini ele geçirme, web sitelerini hackleme, spam içeren veya bulaşıcı e-postalar gönderme gibi teknik olayları içermektedir (Korkmaz, 2016). Bu tür siber zorbalığa maruz kalan bireylerde ise depresyon, suç işleme, madde kullanımı, düşük özsaygı, korku, üzüntü, hayal kırıklığı, utanç gibi duygular sıkça gözlemlenmektedir (Hinduja & Patchin, 2005; Ybarra ve Mitchell, 2005). Bu duygusal etkiler, siber zorbalığın bireyler üzerindeki geniş kapsamlı negatif sonuçlarını daha iyi anlamamıza olanak tanımaktadır.

3.2. Dijital Taciz

Çevrim içi ya da dijital taciz, internetin gelişimi ve etkileşimli yapıların yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır, temel olarak çeşitli olguları içinde barındırmaktadır (Demir & Öztürk, 2023, s. 940). Siber zorbalık dâhil olmak üzere çevrim içi taciz, dijital çağda artan bir endişe kaynağı hâline gelmiştir. Yapılan araştırmalar, çevrim içi tacizin metinsel, cinsel ve cinsel olmayan taciz gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabileceğini, aynı zamanda iş, kimlik ve akademik gerekliliklerle sıkı bir şekilde iç içe geçebileceğini göstermektedir (Glosse, vd., 2021, s. 4).

Çevrim içi tacizin yaygınlığı ve biçimleri, üniversite öğrencileri (Lindsay & Krysik, 2012, s. 703), gelişmekte olan ülkelerin kentsel ortamlarındaki ergenler (Ngo, vd., 2021) ve geç ergenler (Skilbred-Fjeld, Reme, & Mossige, 2020) dâhil olmak üzere farklı ortamlarda incelenmiştir. Çevrim içi tacizin cinsiyete dayalı bir fenomen olduğu vurgulanmıştır. Bu olguda, erkeklerin görüş ve tutumlarına yönelik daha fazla yorum aldığı, ancak kadın ve erkeklerin grup özelliklerine yönelik tacize eşit derecede maruz kaldığı belirtilmiştir (Nadim ve Fladmoe, 2019, s.14). Ayrıca, gerginlik, kısıtlamalar ve ahlakın farklı siber zorbalık rolleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonuçları, siber zorbalık kurbanlarının, kendileri siber zorbalığa maruz kaldıklarında fail konumuna geçebilecekleri şeklinde ortaya çıkmıştır (Li & Peng, 2022, s. 5).

Çevrim içi istismarın teknolojik rasyonalitesi üzerine bir inceleme yapılmış ve sadece platform tasarımını ve yönetimini şekillendiren ortak mantıkları değil, aynı zamanda çevrim içi istismar uygulamalarını da aydınlatan unsurlara odaklanılmıştır (Salter, 2018, s. 247). Ek olarak, özellikle kadın öğrenciler arasındaki duygusal etkiler bağlamında, internet kullanımı ile çevrim içi taciz arasındaki ilişki vurgulanmıştır (Hassan, Sheha, Gamel, & Arafa, 2019, s. 102). Çevrim içi istismarın tespiti, evrensel küfürlü dil tespit modelleri geliştirme çabalarıyla araştırmanın odak noktası olmuştur (Wang, Lu, Han, Long, & Poon, 2020, s. 6367). Son olarak,

siber zorbalığı tespit etmek için makine öğrenimi ve derin öğrenme tekniklerinin kullanılması önerilmiş ve bu yaygın sorunu ele almak için yenilikçi yaklaşımlara duyulan ihtiyaç vurgulanmıştır (Raj, Singh, & Solanki, 2022).

Sonuç olarak, çevrim içi taciz ve siber zorbalık literatürü, yaygınlık, formlar, cinsiyete dayalı kalıplar, duygusal etkiler ve tespit yöntemleri gibi geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu çalışmalar, çevrim içi tacizin karmaşık doğasını anlamak ve etkileriyle başa çıkmak için çok yönlü ve katmanlı yaklaşımlara duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

3.3. Dijital Tehdit

Çevrim içi tehditler, bireylerin ve kuruluşların dijital ortamda karşılaştığı geniş bir risk ve zorluk yelpazesini içermektedir. Çok sayıda çevrim içi sosyal ağ kullanıcısı, gizlilik ihlalleri, kimlik hırsızlığı ve cinsel taciz gibi bir dizi güvenlik riskinin farkında olmadan bu platformlarda aktif olmaktadır. Yapılan son araştırmalar, çevrim içi sosyal ağ kullanıcılarının ilişki durumu, doğum tarihi, okul adı, e-posta adresi, telefon numarası ve hatta ev adresi gibi kişisel ve özel bilgilerini kolayca ifşa ettiğini göstermektedir. Bu tür bilgilerin yanlış ellere geçmesi durumunda, sanal ve gerçek dünyada ciddi zararlara yol açabilmektedir. Bu riskler, özellikle çocuklar gibi savunmasız kullanıcılar söz konusu olduğunda daha da artmaktadır (Fire, Goldsmidt, & Elovici, 2014, s. 2019).

Özellikle çocukların çevrim içi oyunlarda maruz kaldığı tehditler, çevrim içi taciz, siber zorbalık ve cinsel içerikli iletişim gibi konuları ele almaktadır. Çocuklar arasında popülerleşen çevrim içi oyunlar, bu platformlarda çocukların karşılaştığı çeşitli riskleri artırmıştır. Oyun endüstrisi, çocukların güvenli bir ortamda oyun oynaması için çeşitli tedbirler almış olsa da, bu çabaların yetersiz ve tutarsız olduğu ifade edilmektedir. Çocukları çevrim içi tehditlere karşı korumak ve bu tehditleri önlemek adına iki temel yaklaşım önerilmektedir. İlk olarak, yasaların ve politikaların oluşturularak uygulanmasıyla çocukların çevrim içi tehditlere karşı korunması hedeflenmektedir. İkincisi ise oyun endüstrisindeki gelişmeleri teşvik ederek ve teknolojik çözümler geliştirerek çocukları çevrim içi platformlarda daha etkili bir şekilde korumak amaçlanmaktadır (Faraz, Mounsef, Raza, & Wills, 2022, s. 115895). Aldauji, Batarfi ve Bayousef, (2022), fideye yazılımı saldırılarını tespit etmek amacıyla çevrim içi tehdit avcılığı tekniklerine odaklanmaktadır ve bu bağlamda gelişen siber tehditlere karşı proaktif önlemlerin önemini vurgulamaktadır.

4. Yöntem

Bu çalışmada “dijital şiddet” ve “sosyal medya” konulu araştırma makalelerinin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Bibliyometrik yöntem, literatürdeki bilimsel yayınlar, atıflar ve bu yayınlar arasındaki ilişkileri analiz ederek bir konu, alan veya disiplin hakkında nicel veri elde etmeyi amaçlamaktadır. Bibliyometrik analizler, bilim dünyasındaki eğilimleri, gelişmeleri, etkileşimleri ve bilimsel iletişimi anlamak için kullanılmaktadır. Bibliyometrik analiz, geniş veri kümelerini keşfetme ve analiz etme amacıyla yaygın olarak kullanılan etkili bir yöntemdir. Bu analiz sadece belirli bir alanın gelişimsel inceliklerini açığa çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda bu alanda ortaya çıkan alt alanlara da ışık tutma potansiyeline sahiptir (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey, & Lim, 2021, s. 286). Temel ve etkili bir araştırma yöntemi olarak kabul edilen bibliyometrik analiz, bir araştırma alanının evrimini tespit etme konusunda kritik bir rol oynamaktadır.

Özellikle, bibliyometrik analiz, Web of Science veri tabanlarındaki akademik yayın çıktılarını dayanarak belirli bir alanın küresel araştırma eğilimlerini anlama konusunda güçlü bir araştırma yaklaşımı sunmaktadır (Alsharif, Baharun, & Salleh, 2020, s. 2949; Balcı, Duğan, & Çavaş, 2023, s. 409). Bibliyometrik analiz, temel ve etkili bir yöntemdir ve bir araştırma alanının ortaya çıkışını tespit etmektedir (Zhang, Chen, Wang, & Ordon, 2016, s. 1132). Bu yöntem, sosyal medya alanındaki yenilikleri dijitalleşme süreci bağlamında keşfetmek amacıyla kullanıldığında, konuyla ilgili altta yatan bilimsel yapı, özellikler ve kalıplar hakkında derinlemesine bilgi sağlama potansiyeli taşımaktadır (Mao, Zou, Chen, Du, & Zuo, 2015, s. 1825).

4.1. Verilerin Toplanması

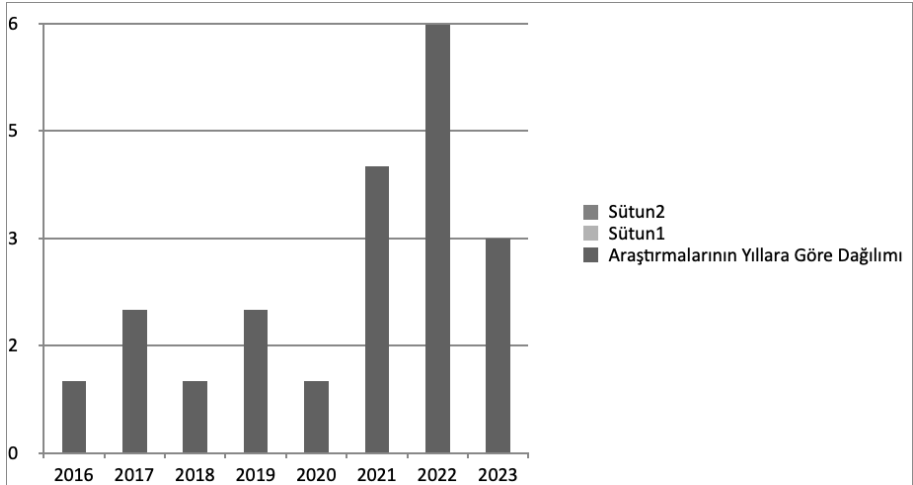
Bu çalışmada, dijital şiddet ve sosyal medya konularına odaklanan çalışmalar, WEB of Science veri tabanı kullanılarak derlenmiştir. 1 Aralık 2023 tarihinde gerçekleştirilen arama, "digital violence" veya "social media" anahtar kelimeleriyle WEB of Science'da "tüm alanlar" seçeneğiyle yapılmış ve 20 çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalar, SSCI, ESCI, SCI-Expanded indekslerinde taranan dergilerde yayımlanan araştırma makaleleriyle sınırlanmış ve bu kapsamda 20 araştırma makalesi çalışmaya dâhil edilmiştir. Yapılan disiplinler bazında analizler, çalışmaların büyük çoğunluğunun iletişim alanında yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Bu 20 çalışma, yazarlar, atıf sayıları, dergiler, ülkeler, kurumlar ve anahtar sözcük analizleri ile detaylı bir şekilde incelenmiştir. Yıllara göre en eski çalışma 2016, en yeni çalışma ise 2023 tarihine aittir.

4.2. Verilerin İşlenmesi ve Kullanılan Araçlar

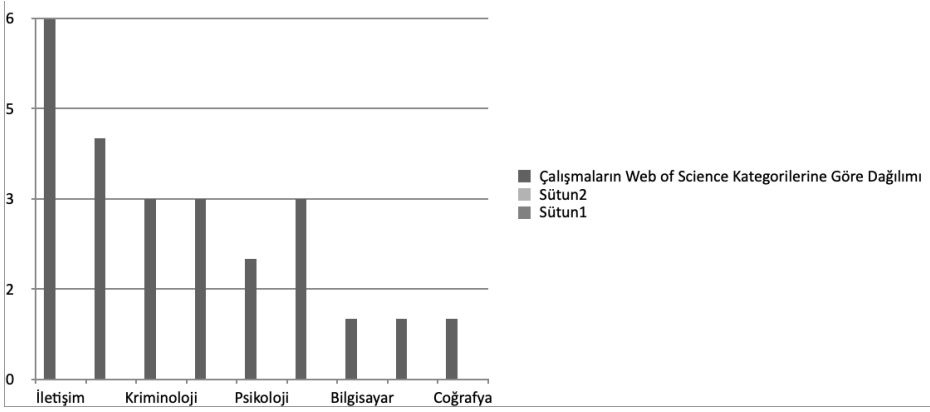
WEB of Science veri tabanından elde edilen veriler, VOSviewer programı kullanılarak görselleştirilmiş ve ağ haritaları oluşturularak (van Eck & Waltman, 2017, s. 523), araştırma makalelerinin bibliyometrik ölçümleri ve aralarındaki ilişkiler anlamlı bir şekilde görselleştirilmiştir (van Eck & Waltman, 2010, s. 1053). Bu analizler, araştırma alanlarındaki eğilimleri, anahtar kelimelerin dağılımını, yazarlar arasındaki etkileşimi ve kurumları gösteren çeşitli görsellerle sunulmuştur.

5. Bulgular

Bu çalışma kapsamında, Web of Science veri tabanında yer alan dergilerde yayımlanmış 20 araştırma makalesi tespit edilmiştir ki bu makaleler "dijital şiddet" ve "sosyal medya" anahtar kavramlarını içermektedir. İnternetin yaygınlaşmaya başladığı yıllardan sosyal medyanın insan hayatına daha yoğun bir şekilde girdiği yıllara kadar uzanan bu çalışmalar, dijital şiddetin tarihini oldukça yeni bir olgu olarak ortaya koymaktadır. Dijital şiddet ve sosyal medya üzerine yapılan araştırmaların 2016 yılından itibaren yayımlanmaya başladığı, Grafik 1'de görsel olarak görülmektedir.

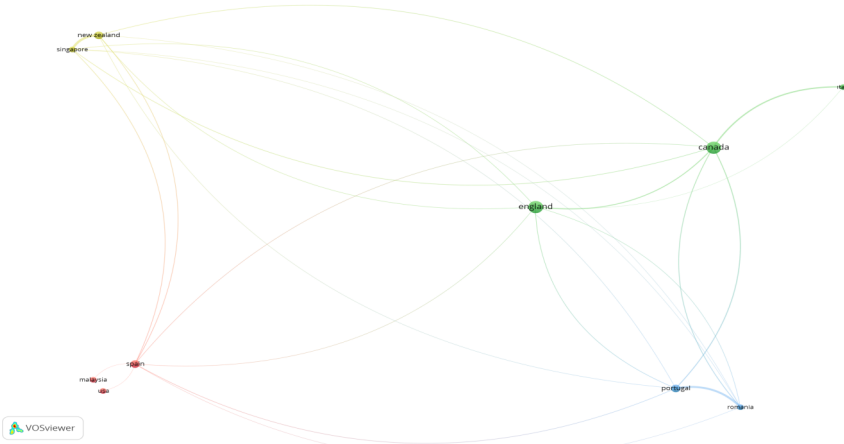
Grafik 1. Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı

Grafik 2. Çalışmaların Web of Science Kategorilerine Göre Dağılımı

Dijital şiddet ve sosyal medya konularında yapılan araştırmalara disiplinler arası bir bakış açısıyla yaklaşıldığında, mevcut literatürde iletişim (6), eğitim (4) ve sosyoloji (3) alanlarında yoğunlaşılan başlıca disiplinler olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, dijital dünyanın merkezinde bulunan çağa rağmen, söz konusu konularda gerçekleştirilen araştırmaların sayısının hâlâ sınırlı olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo, dijital şiddet ve sosyal medya konularında gerçekleştirilen araştırmaların çoğunluğunun iletişim alanında yoğunlaştığını göstermektedir. İletişim, bu konudaki önemli bir odak noktası olarak öne çıkmaktadır.

Grafik 3. “Dijital Şiddet” ve “Sosyal Medya” Konusunda En Fazla Araştırma Yapan Ülkeler

"dijital şiddet" ve "sosyal medya" konularını inceleyen 20 çalışmanın ülkelere göre dağılımına bakıldığında, bu çalışmaların en yoğun olarak Kanada'daki araştırmacılar tarafından yayımlandığı görülmektedir. Bu ülkedeki araştırmacılar toplam 5 makale yayımlamış ve bu makalelere toplam 57 atıf yapılmıştır. Kanada'yı, yine 5 araştırma ile İngiltere'nin takip ettiği görülmektedir. İngiltere'de yapılan 5 araştırmaya toplamda 18 atıf yapılmıştır. "dijital şiddet" ve "sosyal medya" konusunda En Fazla Araştırma Yapan Ülkeler sıralandığında, 3. sırada 2 araştırma makalesi ile Yeni Zelanda yer almaktadır. Bu ülkede yapılan toplam 2 araştırmaya ise 82 adet atıf yapılmıştır. Bu ülkeleri, 2 araştırma ve 8 atıfla Portekiz, 2 araştırma ve 6 atıfla İspanya, 1 araştırma ve 79 atıfla Singapur, 1 araştırma ve 4 atıfla Amerika Birleşik Devletleri, 1 araştırma ve 1 atıfla Almanya takip etmektedir. Grafik 3'te yer alan diğer ülkeler ise 1 araştırma ile Romanya, İtalya, Malezya, Meksika'dır. Bu ülkelerde yapılan araştırmalar ise hiç atıf almamıştır.

Grafik 3'te, "dijital şiddet" ve "sosyal medya" konularında en çok atıf alan çalışmalar gözlemlenmektedir. Bu grafik aynı zamanda en fazla çalışmaya katkı sağlayan ülkelerdeki araştırmacılarla da ilişkilidir. Grafik incelendiğinde, Vitis ve Gilmour'un (2016) "Dick pics on blast: A woman's resistance to online sexual harassment using humour, art and Instagram" isimli çalışmanın en çok atıf yapılan çalışma olarak öne çıktığı görülmektedir. Web of Science korelasyonuna göre, bu çalışmaya toplamda 79 atıf yapılmıştır. Çalışma, kadınların çevrim içi cinsel tacize karşı geleneksel olmayan direniş biçimlerini kullanmalarına dikkat çekmekte ve araştırmaktadır. Çalışma, Anna Gensler'in Instagram sanat projesi "Instagrannie-pants"ı kullanarak, kadınların çevrim içi cinsel tacizi ifşa etme sürecini ve siber âlemin dilini ve uygulamalarını nasıl benimsediklerini incelemekte; aynı zamanda eleştirel, komedi ve eğlenceli yaratıcı bir direniş oluşturarak kadınları çevrim içi şiddetin doğal kurbanları olarak konumlandıran popüler söylemleri eleştirmektedir. Bu çalışma, alanda öncü çalışmalardan biri olması bakımından önem taşımaktadır.

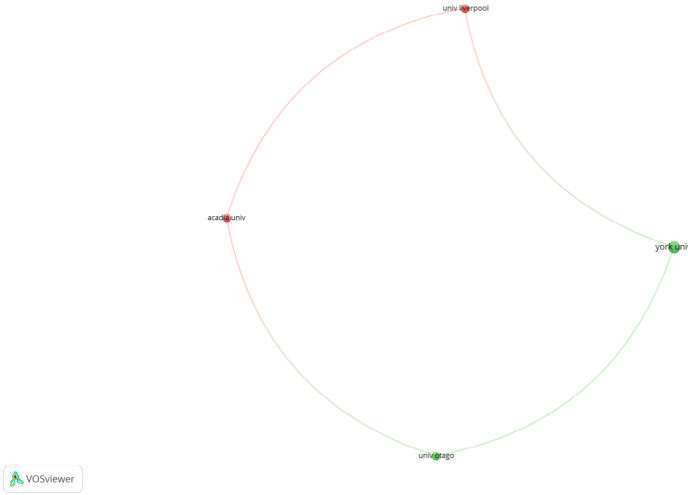
Lunstrum'un (2017) "Feed them to the lions: Conservation violence goes online" Facebook ve Twitter gibi Web 2.0 uygulamalarının şiddeti nasıl dijitalleştirdiğini inceleyen çalışmasına toplamda 51 atıf yapılmıştır. Çalışma, Web 2.0 uygulamalarının, özellikle ticari avcılıktaki artışa karşı gelişen çevrim içi topluluklarda hayvanlara yönelik şiddeti vurgulayarak bu platformların aynı zamanda aşırı şiddeti teşvik etme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmaya göre, avcılığa duyulan endişe etrafında örgütlenen topluluklar, çevrim içi platformlarda avcılara karşı sıkça aşırı şiddeti savunmaktadır. Bu durum, insan korumasının dışına itme ve onları insan olmayan bir alana bırakma kavramıyla paralellik göstermektedir. Çalışma, bu şiddetin çevrim içi dünyada nasıl yayıldığını ve bu şiddetin devlet mi-

litarize edilmiş şiddeti yetkilendirebileceğini, bu da uzun vadeli koruma çabalarını tehdit edebileceğini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Web 2.0 uygulamalarının sadece nefret ve faşist gruplarla sınırlı olmayan, koruma aktivizmi gibi alanlarda da siber şiddetin ortaya çıkmasına olanak tanıdığını ortaya koymaktadır.

Yakın tarihli çalışmalara bakıldığında ise Simoes, Amaral ve Santos'un (2021) "The new feminist frontier on community-based learning: Popular feminism, online misogyny, and toxic masculinities" isimli çalışmasına 8 atf yapılmıştır. Simoes, Amaral ve Santos (2021) çalışmada, internetin ve bilgi teknolojilerinin (BİT) etkileşiminde, feminist seferberliklerin ve bağlantıların genişlemesine katkıda bulunmanın yanı sıra, dijital ortamın aynı zamanda anti-feminist ve kadın düşmanı görüşlerin yükselişine nasıl zemin sağladığını ele almaktadır. Toplumsal hareket öğrenimi kavramı temelinde, feminist aktivizmin dijital ortamda geniş kapsamlı bir canlanmanın yetişkin eğitimi açısından önemini değerlendirmektedirler. Çalışma, dijital platformlardaki anti feminist ve kadın düşmanı fikirlerin yükselişle birlikte feminist aktivizmin nasıl şekillendiğini ve bu ortamda nasıl daha güçlü hâle geldiğini anlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, çevrim içi sosyal medyanın toplumsal hareket öğrenimi konusundaki benzersiz fırsatlarını inceleyerek, çoğunlukla toksik bir erkeklik anlayışının öncülük ettiği kadın düşmanı grupların da benzer araçları nasıl kullandığını araştırmaktadır.

Galpin'in, (2022) "At the Digital Margins? A Theoretical Examination of Social Media Engagement Using Intersectional Feminism" isimli çalışmasına ise 7 atf yapılmıştır. Bu araştırma, Avrupa siyaseti ile sosyal medya arasındaki ilişkiyi kesişimsel bir feminist perspektifle incelemektedir. Özellikle, çevrim içi istismar ve taciz sorununun, zaten marjinalleştirilmiş bireyleri hedef alarak toplumda nasıl bir sorun hâline geldiğini ve bu konudaki kamuoyu farkındalığının nasıl arttığını ele almaktadır. Aynı zamanda, #BlackLivesMatter ve #MeToo gibi hareketlerin, küresel tabanlı aktivizmi teşvik etmekte sosyal medyanın nasıl değerli bir araç olduğunu göstermiştir. Araştırma, literatürdeki sosyal medyanın demokratik katılım üzerindeki etkilerini değerlendiren çalışmalara ek olarak, kesişimsel aktivizm ve çevrim içi eşitsizlik kalıplarını anlamak için feminist eleştiri ve kesişimsellik teorisini kullanmaktadır. Nancy Fraser'ın Habermas'ın kamusal alan teorisine yönelik feminist eleştirisi ve Kimberlé Crenshaw'ın kesişimsellik teorisini temel alarak, dijital kamusal alandaki cinsiyet ve ırksal eşitsizlik kalıplarını araştırmaktadır. Araştırma, özellikle kadınları, nonbinary bireyleri ve cinsiyet değişkeni olanları hedef alan çevrim içi istismarın kamusal yaşamdaki rolünü ve marjinal grupların ulusötesi harekete geçme fırsatlarını analiz etmektedir. Bu bağlamda, sosyal medya katılımının çevrim dışı eşitsizliklerle nasıl bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışma, sosyal medyanın Avrupa demokrasisi üzerindeki etkisini tam olarak an-

lamak için, cinsiyete dayalı ve irksallaştırılmış güç dinamiklerine dikkat edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, metodolojik repertuarın genişletilmesi ve eleştirel feminist epistemoloji destekli araçların kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

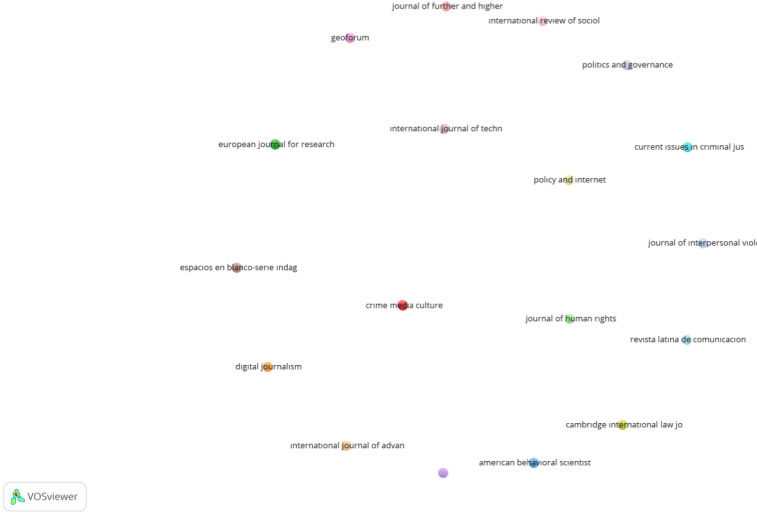

Grafik 4. En Fazla Çalışma Yayımlayan Üniversiteler

Grafik 4'te, "dijital şiddet" ve "sosyal medya" konularında en fazla araştırma yapan üniversiteler görselleştirilmiştir. Toplamda 25 araştırma makalesi, 25 farklı üniversiteden araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Görselin odak noktasına bakıldığında, Kanada'da bulunan York Üniversitesi ve Portekiz'de bulunan Coimbra Üniversitesinin merkezde olduğu görülmektedir. Bu üniversiteler, en çok araştırma makalesi yayımlayan (n=2) üniversitelerin başında gelmektedir. Ayrıca, İngiltere'de bulunan Liverpool Üniversitesi ve Yeni Zelanda'da bulunan Otago Üniversitesinin (n=1) çalışmalarına 79 atıf yapılmıştır. Bu bağlamda, Vitis ve Gilmour'un (2016) "Dick pics on blast: A woman's resistance to online sexual harassment using humour, art and Instagram" isimli çalışması en çok atıf yapılan çalışma konumundadır.

Çalışma, kadınların çevrim içi cinsel tacize karşı geleneksel olmayan direniş biçimlerini kullanmalarına dikkat çekmekte ve incelemektedir. Araştırmada, Anna Gensler'in Instagram sanat projesi Instagranniepants'i kullanarak, kadınların çevrim içi cinsel tacizi ortaya çıkarmak ve eleştirel, komik ve eğlenceli bir direniş oluşturmak için siber alanın dilini ve uygulamalarını nasıl benimsediklerini incelemektedir. Tanıklık, hiciv ve rezil etme konularında disiplinler arası literatürden yararlanarak, Gensler'in tacizi sadece belgelemekle kalmayıp aynı zamanda onunla

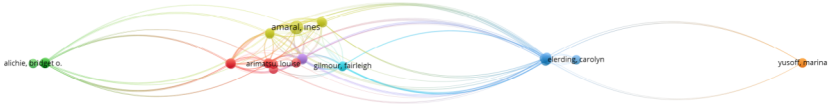
başa çıkmak, etkileşimde bulunmak ve bunu gerçekleştirmek için kullandığı teknikleri araştırılmış ve çalışma, kadınları çevrim içi kamusal alanların pasif kurbanları olarak tasvir eden ve çevrim içi mekanları yalnızca riskli olarak tanımlayan popüler söylemlere eleştirel bir yaklaşım getirmiştir. Aynı zamanda, kadınları çevrim içi şiddetin doğal kurbanları olarak konumlandıran genel bir hikâyenin çevrim içi alanın özgürleştirici potansiyelini zayıflattığını belirtmektedir.

Grafik 5. En Çok Makale Yayımlayan Dergiler

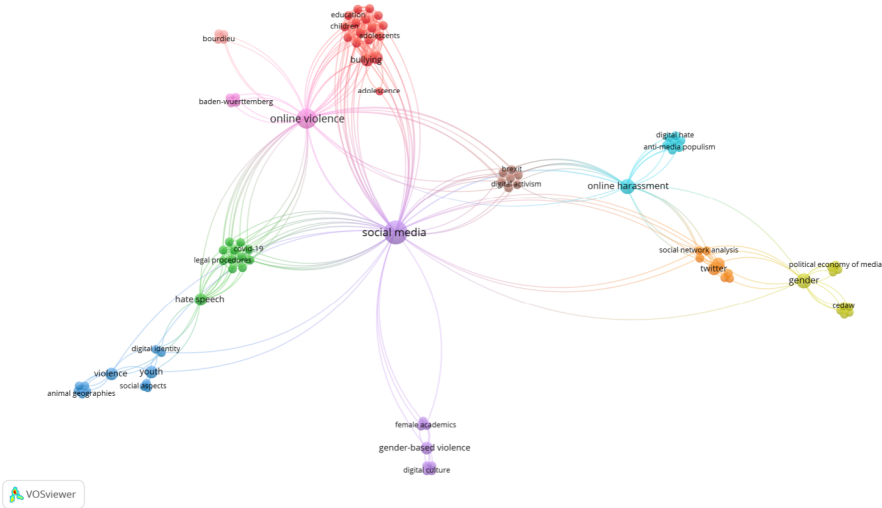
Grafik 5'te "dijital şiddet" ve "sosyal medya" konusunda en fazla araştırma makalesi yayımlayan dergilerin ağ görselleştirmesi yer almaktadır. Grafik incelendiğinde 20 çalışmanın 20 farklı dergide yayımlandığı görülmektedir. Bu durum akademik bir perspektiften geniş bir araştırma alanına işaret etmektedir. Bu çeşitlilik, dijital şiddetin farklı boyutlarının ve alt kategorilerinin incelendiğini göstermektedir. Farklı dergilerde yer alması, konunun disiplinlerarası bir ilgi çektiğini ve çeşitli akademik alanlarda ele alındığını ayrıca, bu durum, dijital şiddetin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü anlamak için birçok farklı bakış açısı ve metodolojinin kullanılabilirliğini göstermektedir. Bu makalelerin farklı dergilerde yayımlanması, dijital şiddetin sadece bir disiplinle sınırlı kalmayarak geniş bir araştırma spektrumunda incelendiğini anlatmaktadır. Bu durum, konunun sosyal bilimlerden bilişim bilimlerine, hukuktan iletişim bilimlerine kadar birçok alanda ele alınabileceğine işaret etmektedir. Bu geniş perspektif, dijital şiddetin karmaşıklığını ve önemi konusundaki anlayışı derinleştirmek ve çeşitli çözüm stratejileri geliştirmek için önemlidir.

Bu 20 farklı dergi arasında en fazla atıf ise "Crime, Media, Culture" isimli derginin

Grafik 6. En Fazla Çalışma Yayımlayan Araştırmacılar

Grafik 6'da, "dijital şiddet" ve "sosyal medya" konularında en fazla çalışma yayımlayan araştırmacılar yer almaktadır. Bu grafikte, 20 araştırma makalesi 40 ortak yazar tarafından hazırlanmıştır. Ines Amara, 2 araştırma makalesi ile en fazla çalışmada bulunan yazar olarak öne çıkmaktadır. Amara'nın çalışmalarında toplamda 8 atıf yapılmış ve toplamda 405 bağlantı gücü bulunmaktadır. Laura Vitis ve Fairleigh Gilmour ise bu konuda yalnızca 1 araştırma makalesi ile katkıda bulunmuştur. Bu makaleye ise 79 atıf yapılmış ve 152 bağlantı gücü bulunmaktadır.

Grafik 7. Çalışmalarda En Sık Kullanılan Ortak Kelimeler

Dijital şiddet ve sosyal medya, geniş bir disiplin yelpazesini içeren oldukça kapsamlı bir konudur. Dijital şiddetin özünü anlamak ve sosyal medyadaki yansımalarını ortaya çıkarmak için farklı disiplinlerde bir dizi araştırma yapılmıştır. Grafik 7'de, incelenen 20 çalışmada geçen "ortak kelimelerin" ağ görselleştirmesi bulunmaktadır. Toplamda 301 çalışmada 110 ortak kelime kullanılmıştır. Grafikteki dairelerin büyüklüğü, kavramın kullanım sıklığını temsil etmektedir. İncelendiğinde,

çalışmanın konusuyla uyumlu olarak "sosyal medya" kelimesi, çalışmalar arasında en sık kullanılan (n=7) ortak kelimelerin başında gelmektedir. Sosyal medyadan sonra, "online şiddet" (n=5), "online taciz" (n=3) ve "cinsiyet" (n=3) kavramları en fazla kullanılan ortak kelimeler arasında yer almaktadır. Bu grafikten ortaya çıkan ve en az kullanılan dikkat çekici kavramlar arasında ise "sosyal medya platformları", "ırk", "dijital kültür", "iletişim kültürü", "siber şiddet", "cinsiyet çalışmaları", "dijital teknolojiler", "sosyal ağ analizi" ve "toksik erkeklik" bulunmaktadır. Bu kavramlar, çalışmalar arasında en az (n=1) kullanılan dikkat çekici kavramlar arasında yer almaktadır. Araştırmacıların bu konulara daha az odaklandığı ve bu konulara yönelik ilginin daha az olduğu gözlemlenmektedir.

6. Sonuç

Dijital şiddet, günümüzde büyük bir endişe kaynağıdır ve yapılan araştırmalar, çeşitli biçimlerdeki dijital şiddeti ve bu şiddetin ortaya çıkardığı etkileri anlama çabalarını içermektedir. Özellikle gençler arasında dijital şiddetin yaygınlığı ve dijital oyunlardaki şiddet unsurlarının oyuncuların algılarına etkisi üzerine yapılan çalışmalar, gençlerin bu konudaki farkındalığını artırmayı ve dijital kullanım tutumlarını inceleyerek eksiklikleri gidermeyi amaçlamaktadır (Baş & Öğün, 2023, s. 67).

Siber zorbalıkla ilişkilendirilen dijital şiddet, günümüzde büyük bir ilgi çeken bir konu olup, bu alandaki çalışmalar, siber zorbalıkla dijital şiddet arasındaki bağlantıları anlamak ve bu tür olayların nedenleri, sonuçları ve etkileşimleri üzerine odaklanmayı hedeflemektedir. Özellikle siber zorbalıkla mücadele stratejileri ve dijital şiddeti önleme yöntemleri üzerine yapılan araştırmalar (Kozan & Özek, 2019), dijital ortamda güvenli bir deneyim sağlama adına kritik bir rol oynamaktadır. Dijital şiddet, toplumsal cinsiyet odaklı, kadınlara yönelik bir sorun olarak da öne çıkmaktadır. Literatürde kadına karşı dijital şiddetin engellenmesinde, topluluk temelli sosyal hizmet uygulamalarının kritik bir rolü olduğuna dikkat çekilmektedir (Büyükbodur, 2022).

İnternetin yaygınlaşması, sosyal faydaların yanı sıra dijital şiddet gibi tehditleri de beraberinde getirmektedir. Dijital şiddet, bireylerin ve toplumun dijital güvenliği için önemli bir sorundur ve bu sorunu anlamak ve çözmek için akademik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bireylerin dijital dünyada karşılaştığı tehlikelerin, siber zorbalığın, kişisel mahremiyetin ihlali, çevrim içi tacizin ve benzeri durumların anlaşılması ve ele alınması önemlidir. Dijital şiddetin bir parçası olan siber zorbalık, dijital tehdit ve dijital taciz gibi olgular, akademik literatürde ve sosyal bilimlerde önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır. Bu kavramların etkileri, nedenleri ve önlemleri üzerine yapılan araştırmalar, toplumun dijitalleşme süre-

cinde daha güvenli ve bilinçli bir şekilde hareket etmesine katkı sağlayabilir.

Dijital şiddet, günümüz dijital çağının önemli bir sorunudur. Bu sorunun çözümü için, teknolojinin etkileri, mağdurların yaşadıkları ve saldırganların nedenleri iyi anlaşılmalı ve uygun stratejiler geliştirilmelidir. Dijital şiddetle ilgili daha fazla araştırma yapılması, dijital ve siber güvenlik konusunda bireylerin ve toplumun daha bilinçli ve güçlü olmasını sağlayacaktır.

Dijital şiddet konusunda 20 farklı dergide yayınlanmış 20 makale, bu alanda geniş bir araştırma potansiyeli olduğunu göstermektedir. Ancak, makalelerde, dijital zorbalık, çevrim içi taciz, cinsiyetle bağlantılı saldırgan davranışlar gibi bazı önemli konuların yeterince ele alınmadığı veya anlaşılmadığı da ortaya çıkmaktadır. Bu konular, dijital şiddetin nedenleri, etkileri ve çözümleri ile ilgili kritik faktörleri içermektedir. Bu nedenle, bu faktörlere daha fazla odaklanarak, dijital şiddetle ilgili daha kapsamlı bir anlayış geliştirmek ve bu sorunla mücadele etmek için yeni araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Türkiye'de Web of Science kategorisinde dijital şiddet konusunda yayın yapılması, bu alanda henüz yeterli akademik çalışmanın yapılmadığını ve bu alanda potansiyel bir araştırma boşluğunun bulunduğunu göstermektedir.

Dijital şiddetle ilgili alanlarda yapılan çalışmaların sınırlı olmasına rağmen, bu alanda araştırma yapmayı amaçlayanlar için bir takım öneriler şu şekilde sıralanabilir. Dijital şiddet, psikoloji, sosyoloji ve dijital teknolojiler arasında karmaşık bir ilişki içindedir. Bu nedenle, disiplinler arası bir yaklaşım benimseyerek konuyu daha kapsamlı bir şekilde incelenebilir. Mevcut literatür, detaylı bir şekilde incelenerek, dijital şiddetin psikolojik ve sosyolojik bağlamı anlaşılabilir ve bu konudaki dijital teknoloji ile ilgili boşluklar belirlenebilir. Dijital şiddetin geniş kapsamını göz önünde bulundurarak çevrim içi taciz veya siber zorbalık gibi spesifik alt konulara derinlemesine odaklanmak çalışmaların kalitesini artırabilir. Dijital şiddet konusunda, psikolojik ve sosyolojik etkileri anlamak amacıyla katılımcı gözlem ve görüşmeler değerlendirilebilir. Ayrıca, dijital teknolojilerle bağlantılı olarak sosyal medya platformlarını incelemek, şiddet biçimlerini anlamak için metin madenciliği veya içerik analizi gibi yöntemler kullanılabilir. Psikolojik ve sosyolojik temellere dayalı eğitim programları geliştirmek, dijital şiddeti azaltma çabalarına katkıda bulunabilir.

Son olarak dijital şiddetin sosyal medya diline ve iletişimine olan etkileri konusunda bir araştırma yapılabilir. Bu tür bir araştırma, dijital şiddetin sosyal medya platformlarında nasıl ifade edildiğini, hangi dil ve iletişim stratejilerinin kullanıldığını, bu şiddetin sosyal medya iletişim dinamiklerini nasıl etkilediğini ortaya koyabilir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Aldauji, F., Batarfi, O., & Bayousef, M. (2022). Utilizing Cyber Threat Hunting Techniques to Find Ransomware Attacks: A Survey of the State of the Art. *IEEE Access*, 10, 61695-61706.
- Alichie, B. O. (2023). Communication at the margins: Online homophobia from the perspectives of LGBTQ + social media users. *Journal of Human Rights*, 3(22), 269-283.
- Alsharif, A. H., Baharun, R., & Salleh, N. Z. (2020). Research Trends of Neuromarketing: A Bibliometric Analysis. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 98(15), 2948-2962.
- Baker, Ö. E., & Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*(27), 31-42.
- Balcı, E. V., Duğan, Ö., & Çavaş, B. (2023). Twenty- Two Years of Science Communication Research: A Bibliometric Analysis. *Journal of Baltic Science Educations*, 22(3), 1-20.
- Banet-Weiser, S., & Miltner, K. M. (2015). #MasculinitySoFragile: culture, structure, and networked misogyny. *Feminist Media Studies*, 16(1), 171-174.
- Baş, Ö., & Öğün, E. P. (2023). Synopsis. Ö. Baş, & E. P. Öğün içinde, *The Prevalence of Digital Violence Among Turkish University Students and the Awareness of Combatting Methods*. Gaziantep: Özgür Yayınları.
- Büyükbodur, A. Ç. (2022). Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde topluluk temelli sosyal hizmet uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(131), 34-49.
- Bayram, N., & Saylı, M. (2013). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık Davranışı. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 71(1), 107-116.
- Cebecioğlu, G., & Altıparmak, İ. B. (2017). Dijital Şiddet: Sosyal Paylaşım Ağları Üzerine Bir Araştırma *Dijital Violence: A Research on Social Networks*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi, 7(2), 423-431.
- Demir, Y., & Öztürk, M. (2023). Tarihsel Süreçte "Çevrim içi Taciz": Bibliyometrik Bir Analiz. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 939-953.
- Dodge, A. (2016). Digitizing rape culture: Online sexual violence and the power of the digital photograph. *Crime Media Culture*, 12(1), 65-82.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*(133), 285-295.

- Ekrem, E. C., & Güneri, S. E. (2021). Kadına Yönelik Şiddetin Dijital Dünyaya Yansıması. *Journal of Human Studies*, 4(8), 1-9.
- Esen, R., & Yengin, D. (2021). Yeni Medya Bağımlılığında Photolurking Sonucu Ortaya Çıkan Dijital Şiddet Üzerine Bir İnceleme. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(2), 1156-171.
- Estrada, M. S. (2022). Feminist struggles against criminalization of digital violence: Lessons for Internet governance from the global south. *Policy & Internet*, 14(2), 410-423.
- Estrada, M. S. (2023). Feminist Strategies Against Digital Violence: Embodying and Politicizing the Internet. *Women in Movement & Feminisms: Critical Materialisms & Environmentalisms*, 17(2).
- Faraz, A., Mounsef, J., Raza, A., & Wills, S. (2022). Child Safety and Protection in the Online Gaming Ecosystem. *IEEE Access*, 10, 115895-115913.
- Fire, M., Goldschmidt, R., & Elovici, Y. (2014). Online Social Networks: Threats and Solutions. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, 16(4), 2019-2036.
- Galpin, C. (2022). At the Digital Margins? A Theoretical Examination of Social Media Engagement Using Intersectional Feminism. *Politics and Governance*, 10(1), 161-171.
- Glosse, C., Veletsianos, G., Hodson, J., Houlden, S., Dousay, T. A., Lowenthal, P. R., & Hal, N. (2021). The hidden costs of connectivity: nature and effects of scholars' online harassment. *Learning, Media and Technology*, 46(3), 264-280.
- Hassan, H. E., Sheha, E., Gamel, W., & Arafa, A. (2019). Online Harassment and Cyberbullying Victimization and Its Emotional Impacts among Female Nursing and Non-Nursing Students. *American Journal of Nursing Research*, 7(2), 102-108.
- Henry, N., & Powell, A. (2016). Sexual Violence in the Digital Age: The Scope and Limits of Criminal Law. *Social & Legal Studies*, 25(4), 1-22.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2005). Cyberbullying victimization. Preliminary findings from an online survey of Internet-using adolescents.
- Korkmaz, A. (2016). Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması. *TRT Akademi*, 1(2), 619-639.
- Kozan, M., & Özek, B. M. (2019). Böte Bölümü Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Düzeyleri Ve Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılıklarının İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 107-120.
- Li, W., & Peng, H. (2022). The impact of strain, constraints, and morality on different cyberbullying roles: A partial test of Agnew's general strain theory. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Lindsay, M., & Krysik, J. (2012). Online Harassment Among College Students A replication incorporating new Internet Trends. *Information, Communication & Society*, 15(5), 703-719.

- Lu, S., & Luqiu, L. R. (2023). When Will one Help? Understanding Audience Intervention in Online Harassment of Women Journalists. *Journalism Practice*.
- Lunstrum, E. (2017). Feed them to the lions: Conservation violence goes online. *Geoforum*, 79, 134-143.
- Mao, G., Zou, H., Chen, G., Du, H., & Zuo, J. (2015). Past, current and future of biomass energy research: A bibliometric analysis. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*(52), 1823-1833.
- Martinez, M. H. (2020). Feminist Cyber-resistance to Digital Violence: Surviving Gamergate. *DEBATS*(5), 287-302.
- Nadim, M., & Fladmoe, A. (2019). Silencing Women? Gender and Online Harassment. *Social Science Computer Review*, 39(2), 1-14.
- Ngo, A., Tran, A., Tran, B., Nguyen, L., Hoang, M., Nguyen, T., & Ho, C. (2021). Cyberbullying among school adolescents in an urban setting of a developing country: experience, coping strategies, and mediating effects of different support on psychological well-being. *Frontiers in Psychology*, 12.
- Özgür, H. O., & Özkul, M. (2022). Risk Toplumunda Kuşakların Yeni Şiddet Deneyimi: Dijital Şiddet. *Turkish Studies*, 17(3), 551-568.
- Özşungur, F. (2021). Strategic Social Work Management in Digital Violence Against Women. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 661-687.
- Palaiologou, I. (2017). Digital violence and children under five: The Phantom Menace within digital homes of the 21st century? *Education Sciences & Society*(1), 123-136.
- Raj, M., Singh, S., & Solanki, K. (2022). An Application to Detect Cyberbullying Using Machine Learning and Deep Learning Techniques. *SN Computer Science*, 5(3), 401.
- Salter, M. (2018). From geek masculinity to Gamergate: the technological rationality of online abuse. *Crime, Media, Culture*, 14(2), 247-264.
- Seçgin, L., & Selçuk, K. T. (2023). Sanal Ağların Distopyası: Kadına Yönelik Dijital Şiddet. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*(1), 203-217.
- Simoës, R. B., Amaral, I., & Santos, S. J. (2021). The new feminist frontier on community-based learning Popular feminism, online misogyny, and toxic masculinities. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 12(2), 165-177.
- Skilbred-Fjeld, S., Reme, S. E., & Mossige, S. (2020). Cyberbullying involvement and mental health problems among late adolescents. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 14(1).
- Tiryaki, S. (2023). Riskler ve Olanaklar Arasında Dijital Ebeveynlik: Bibliyometrik Bir Analiz. *TRT Akademi*, 8(19), 746-765.

- van Eck , N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*(84), 523-538.
- van Eck, N. J., & Waltman, L. (2017). Citation-based clustering of publications using CitNetExplorer and VOSviewer. *Scientometrics*(111), 1053-1070.
- Vitis, L., & Gilmour, F. (2016). Dick pics on blast: A woman's resistance to online sexual harassment using humour, art and Instagram. *Crime, Media, Culture: An International Journal*, 13(3), 335-355.
- Wang, K., Lu, D., Han, C., Long, S., & Poon, J. (2020). Detect All Abuse! Toward Universal Abusive Language Detection Models. *Proceedings of the 28th International Conference on Computational Linguistics* (s. 6366--6376). Barcelona: International Committee on Computational Linguistics.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. (2005). Exposure to Internet Pornography among Children and Adolescents: A National Survey. *CyberPsychology & Behavior*, 8(5), 473-486.
- Zeljko, B., & Aleksandar, F. M. (2021). Specific Characteristics of Digital Violence and Digital Crime. *Law Theory & Prac.*(16), 16-32.
- Zhang, X., Chen, H., Wang, W., & Ordon, P. (2016). What is the role of IT in innovation? A bibliometric analysis of research development in IT innovation. *Behaviour & Information Technology*, 35(12), 1130–1143.

Türk Sinemasında Şiddetin Sunumu: Film Fragmanları Üzerine Bir İçerik Analizi

Burak İLİ*

Öz

Medya ve şiddet arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Medya haber, televizyon, film, internet, sosyal medya, video oyunları ve diğer iletişim araçları üzerinden çeşitli şiddet içerikleri üretmekte ve sunmaktadır. Medyada şiddetin temsil biçimi, bu temsillerin izleyiciler üzerindeki etkileri, medya paydaşlarının toplumsal sorumluluğu gibi konular, medya ve şiddet ilişkisini anlamak adına önemlidir. Bu kapsamda ele alınan bu araştırma, Türk sinemasında şiddetin pazarlama aracı olarak kullanımını film fragmanları üzerinden incelemektedir. Şiddet unsurlarının, fragmanlar üzerinden milyonlarca seyirciye nasıl sunulduğunu ortaya çıkararak çözüm önerileri sunmayı amaçlayan bu çalışmada, nicel araştırma desenlerinden yararlanılarak içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, şiddet unsurlarına en fazla komedi türündeki film fragmanlarında yer verildiği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, film fragmanlarında en çok fiziksel şiddet türlerine yer verildiği ve şiddeti uygulayanların da şiddet uygulananların da ağırlıklı olarak erkekler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, film fragmanlarındaki şiddet içeriklerinin gerek güldürü unsuru olarak gerekse seyircide ilgi uyandırma amacıyla dramatize edilerek sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede, film fragmanlarının ve sinemanın şiddetin normalleştirilmesi ve izleyicinin duyarsızlaştırılmasındaki rolü, üzerine düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Toplumsal bir sorumlulukla medya içeriği üretmek, şiddetin normalleşmesini engellemek ve izleyicileri bilinçlendirmek, bu konuda atılacak acil ve önemli adımlar olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Türk Sineması, Film Fragmanları, Medya, İçerik Analizi

*Öğr. Gör. Dr., Iğdır Üniversitesi Teknik Bilimler MYO Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Iğdır, Türkiye

E-mail: burak.ili@igdir.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2816-101X
DOI: 10.37679/trta.1393624

İLİ, B. (2024). Türk Sinemasında Şiddetin Sunumu: Film Fragmanları Üzerine Bir İçerik Analizi. TRT Akademi, 09(20), 228-251. <https://doi.org/10.37679/trta.1393624>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 20.11.2023
Revizyon Tarihi: 03.01.2024
Kabul Tarihi: 03.01.2024

Presentation of Violence in Turkish Cinema: A Content Analysis on Film Trailers

Burak İLİ

Abstract

The relationship between media and violence is complex and multifaceted. Media produces and presents various forms of violent content through news, television, film, the internet, social media, video games, and other communication channels. The representation of violence in the media, the effects of these representations on viewers, and the social responsibility of media stakeholders are important aspects to understand the relationship between media and violence. This research focuses on examining the use of violence as a marketing tool in Turkish cinema through film trailers. In this study, the aim is to reveal how elements of violence are presented to millions of viewers through film trailers and to provide solutions. Content analysis is conducted using quantitative research designs. According to the data obtained, it is determined that violence elements are most prominently featured in film trailers of the comedy genre. Additionally, it is found that physical violence is the most prevalent type in film trailers, with perpetrators and victims predominantly being male. Furthermore, it is concluded that the violence content in film trailers is presented in a dramatized manner, both for comedic effect and to capture the audience's interest. In this context, the role of film trailers and cinema in normalizing violence and desensitizing viewers is an important issue that requires consideration. Taking social responsibility in producing media content, taking urgent and significant steps such as preventing the normalization of violence, and raising awareness among viewers will be crucial in addressing this matter.

Keywords: Violence, Turkish Cinema, Film Trailers, Media, Content Analysis

Research Paper

Received: 20.11.2023

Revised: 03.01.2024

Accepted: 03.01.2024

1. Giriş

Küresel toplumun dinamik bir parçası hâline gelen kitle iletişim araçları haberdar edilemeye, sosyal medya platformlarından geleneksel medya organlarına kadar geniş bir yelpazede içerik sunarak, bilgi akışını ve kültürel etkileşimi biçimlendirmektedir. Medya içeriğinde sıkça şiddet unsurlarına başvurulması ise geçmişten günümüze süren araştırmalara konu olmaktadır (Fanti vd., 2009; Gerbner vd., 1977; Kronja, 2006; Özer, 2017; Siddegowda, 2023; Willis ve Strasburger, 1998). Medyada yer alan şiddet, sessiz sinemanın ve sonrasında gelişen televizyonun etkilerinin incelenmeye başlandığı ilk zamanlardan beri süregelen bir tartışma konusudur. Medya içindeki şiddet tartışması, özellikle televizyonun çocuklar ve gençler üzerinde olası olumsuz etkilerine odaklanan kitle iletişim araçlarındaki şiddetin etkileriyle ilgilidir (Taylan, 2010). Televizyon programları, sinema filmleri, video oyunları ve haberler gibi medya içerikleri, çeşitli şiddet temsilleriyle doludur. Bu temsiller, gerçek dünyadaki şiddet olaylarından esinlenilmiş olabileceği gibi, aynı zamanda dramatize edilmiş, abartılmış veya estetik bir çerçeve oluşturulmuş şekilde sunulabilmektedir.

Şiddet olgusunu tanımlamaya ve nedenlerini ortaya çıkarma yolunda birçok araştırma ve yaklaşım gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar ilk olarak fiziksel şiddet akla gelse de şiddet psikolojik, cinsel, toplumsal ve sözlü şiddet gibi farklı türleri de içinde barındırmaktadır (Mutlu, 1997, s. 55). İnsanlık tarihiyle yaşıt olan şiddet olgusu her toplumda ve her dönemde farklı türlerde ortaya çıkmaktadır. Şiddeti seyretmek ise popüler bir eğlence biçimi hâline gelmiştir. Roma'daki gladyatör savaşları, İspanya'daki boğa güreşleri, boks maçları ve polisiye/aksiyon filmleri gibi şiddet içeren eylem ve aktiviteler, tarih boyunca insanların ilgisini çekmiştir. Resimden heykele, müzikten sinemaya kadar bir iletim veya dışavurum unsuru olarak şiddet, neredeyse sanatın hemen her alanında görülebilmektedir (Erdem, 2020, s. 1212).

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, şiddet içeren içeriklerin erişilebilirliği ve yayılımını artırmada önemli bir rol oynamıştır. Medya tanımlarının çoğunda yaygın olan varsayım, medyanın maruz kalanların yaşamlarını, algılarını ve davranışlarını etkileyen bir araç olduğu yönündedir (Kittler, 2009). Bu kapsamda televizyon, özellikle çocuklara daha fazla şiddet içerikli eğlencenin ulaştırılmasında kritik bir görev üstlenirken video oyunları ise medyada şiddete maruz kalınmasını artırmıştır (Felson, 1996, s. 104). Şiddet unsurlarının görsel açıdan estetezize edilerek sunulması, İngilizce konuşulmayan yerler de dâhil olmak üzere geniş kitlelere ve yerel izleyiciye hitap eden ve kolay pazarlanabilir bir içerik ve formül hâline dönüşmüştür (Trend, 2008, s. 16). Sinemanın ilk örneklerinden bu yana şiddet içeriklerinin bilim kurgudan korkuya, dramdan komediye kadar hemen hemen

her türde kullanılması, seyircinin şiddete olan ilgisinin ve isteğinin de bir göstergesi konumundadır.

Medya ve şiddet arasındaki bu karmaşık ilişki, günümüzde teknolojinin hızlı ilerlemesi ve medya türlerinin çeşitlenmesiyle birlikte yeni boyutlar kazanmıştır. Televizyon, sinema, internet ve video oyunları gibi medya araçları, geniş kitlelere ulaşarak şiddetin yayılma ve algılanma biçimlerini değiştirmiştir. Bu araştırma, film fragmanlarında şiddet unsurlarının pazarlama ve reklam aracı olarak seyirciye nasıl yansıtıldığını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın önemi, fragmanlarda şiddetin nasıl ve ne sıklıkla kullanıldığına odaklanılmasıdır. Türk sinemasında en çok seyirci çeken ilk 20 filmin fragmanlarının incelenmesi, mevcut araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Nicel yöntemlerden yararlanılarak tasarlanan bu çalışmada, Türk sinemasında en çok izlenen 20 sinema filmine ait fragmanlar içerik analizine tabi tutulmuş ve şiddet ile ilgili sundukları içerikler ortaya çıkarılmıştır.

2. Medya ve Şiddet İlişkisi

Medya ve şiddet ilişkisi, her daim geniş bir eleştirel ve sosyal konu hâline gelmiştir. Televizyon, sinema, video oyunları, haber medyası ve diğer medya türleri, çeşitli şekillerde şiddeti temsil etme ve izleyiciye iletmeye çalışma eğilimindedir. Bu temsiller, toplumsal normları, değerleri ve algıları etkileyebilir, bu nedenle medyada şiddetin doğru bir şekilde ele alınması ve anlaşılması önemlidir.

Geçmişten günümüze kadar medyadaki şiddetin izleyiciler üzerindeki etkisine yönelik birçok araştırma yapılmıştır (Allen vd., 2022; Anderson vd., 2003; Greene ve Krcmar, 2005; Hoyt, 1970; Kahya, 2018; Krahé, 2017; Murray, 2008; Reid ve Finchilescu, 1995; Shomron ve Schejter, 2021). Bu araştırmaların genellikle ortak özelliği, aynı sonuçları bulma eğiliminde olmalarıdır. Yani, bu araştırmalar incelendiğinde, medyadaki şiddetin saldırgan düşünceler, duygular ve eylemler üzerinde az ya da çok ancak mutlak bir etkisi olduğu ortak sonucu göze çarpmaktadır. 50 yıl önce yapılan bir çalışmada, televizyonda şiddete yüksek şekilde maruz kalan bireylerin gerçek hayattaki saldırganlık derecelerinin arttığına yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Albert Bandura tarafından geliştirilen sosyal öğrenme kuramına göre, bireylerin çevrelerindeki gözlemler yoluyla öğrenme sürecine odaklanmakta ve insan davranışlarının çeşitli faktörlerle etkilendiğini açıklamaktadır. Sosyal öğrenme kuramı, özellikle başkalarının davranışlarını gözlemlenme, taklit etme ve bu yolla öğrenme sürecini vurgulamaktadır (Bandura vd., 1963; Bandura, 1971). Bushman tarafından medyadaki şiddete yönelik yapılan bir başka çalışmada ise şiddet barındıran medya içeriklerine maruz kalmanın, bireylerin çevresini düş-

manca bir biçimde görmeye yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır (2016, s. 611). Buna rağmen medyadaki şiddetin izleyiciler üzerindeki etkileri konusunda farklı görüşler de olmakla birlikte hâlen birçok soru işareti bulunmaktadır. Yine de bu konudaki araştırmalar, medya içeriklerinin seçici bir şekilde kullanılması ve ailelerin medya okuryazarlıklarını gözden geçirmeleri gibi konularda farkındalık yaratması sebebiyle önemlidir.

Medyadaki şiddetin izleyiciler üzerindeki etkileri sadece saldırganlıkla sınırlı değildir; aynı zamanda korku, endişe, duyarsızlık ve travmatik etkileri de içerebilmektedir. Ayrıca bazı medya içerikleri şiddeti abartılı veya romantize edilmiş bir şekilde sunarak, izleyicilerde şiddetin normalleştirilmesine veya duyarsızlaştırılmasına neden olabilmektedir. Cantor (2000, s. 33), medyada yansıtılan şiddetin oldukça popüler, yaygın ve kolay erişilebilir olduğunu ve özellikle çocukları bundan uzak tutma girişimlerinin ancak kısmen başarılı olabileceğini öne sürmektedir. Ancak medyada yer alan şiddet unsurları yalnızca çocuklar ve gençleri değil, toplumların tüm kesimini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir.

Saldırganlık ve şiddet unsurları, sosyal ve ekonomik kaynaklara erişimdeki eşitsizliklerden, yetersiz tıbbi ve eğitim hizmetlerinden, kalıcı ırkçılık ve toplumsal baskıdan, ayrıca ateşli silahlara kolay erişimden kaynaklanan belirgin davranışlardır. Medyanın şiddetle ilgili gösterimleri, genellikle bu kültürü onaylamak veya duyarsızlaştırmak amacıyla kullanılmaktadır (Schooler ve Flora, 1996, s. 290). Medya içeriklerinin birer ideolojik araç olduğuna yönelik perspektiften bakıldığında ise, şiddetin medya sunumlarında çeşitli biçimlerde ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu ideolojik araç, şiddetin normalleştirilmesini, şiddetin olumsuz yönlerini vurgulamayı veya yalnızca bir tür katarsisi içerebilmektedir (Gül ve Sepetci, 2018, s. 25).

Şiddet, temelde kendini ifade eden unsurlar barındırdığından küresel medya endüstrisinde her zaman tercih edilen bir malzeme olmuştur. (Gerbner, 1994). Çünkü, bu tür içerikler genellikle dramatik ve çarpıcı anlatımlar sunarak büyük bir izleyici kitlesi çekmektedir. Bu tür unsurlar, duygusal tepki ve ilgi uyandırma potansiyeline sahip olduğu için küresel medya platformlarında her zaman tercih edilen bir malzeme olmuştur. Günümüz medya kuruluşları, genellikle kâr elde etme ve pazar hâkimiyeti kurma amacıyla hareket etmektedirler. Bu nedenle, nispeten düşük maliyetle üretilebilen ve tüm toplumlar tarafından kolayca ilgi çeken şiddet gibi bir konuyu sürekli olarak gündemde tutmaları anlaşılabilir (Özer, 2017, s. 5). Bu durum, medyada sıkça yer alan şiddet unsurlarının geçmişte olduğu gibi gelecekte de araştırma ve tartışmalara konu olacağına işaret etmektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüz medyasında da şiddet; toplumlara seyirlik bir eğlence malzemesi olarak sıkça sunulmaktadır (Uysal, 2006, s. 121). Televizyon-

daki şiddetin tasviri, özellikle eğlence ve haber programlarında seyirci kitlesini çekebilmek için bir rekabet ve pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır (Hamilton, 2000, s. 3). Sinemada, sosyal ağlarda ve video oyunlarında da eğlence malzemesi olarak sıkça tercih edilen şiddet unsurları yalnızca fiziksel olarak değil, psikolojik veya sözel olarak da farklı biçimlerde izleyiciye sunulabilmektedir. İster eğlence ister farklı bir amaç için olsun, medya üzerinden şiddetin temsil edilmesi, izleyici kitlesinin algısını etkileyebilmekte ve toplumsal tartışmalara yol açabilmektedir. Bu nedenle, medyanın sorumlu bir şekilde şiddet içeriklerine yer vermesi ve izleyicilere karşı duyarlılık göstermesi önemlidir.

3. Sinemada Şiddetin Sunumu

Toplumun adeta bir yansıması olarak sinema genellikle günlük yaşamdan sıkça beslenmektedir. Bu yansımalar arasında şiddet unsuru da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Sinemanın görsel dili, şiddeti estetize etme yeteneğiyle seyircileri aza da çok etkilemektedir. Ancak bu etki, yalnız seyirci üzerinde duygusal bir tepki oluşturmaktan öte, şiddetin toplumsal ve kültürel bağlamda nasıl işlendiğini anlama fırsatı da sunabilmektedir. Sinemada sunulan şiddet, sadece dramatik bir unsur olarak kullanılmaz, aynı zamanda toplumsal mesajlar taşımaktadır. Filmlerdeki şiddet sahneleri, izleyiciye gerçeklikle olan ilişkisini sorgulatmaktadır. Şiddetin çeşitli formları, izleyicide tartışma ve düşünce uyandırır, bu da toplumsal normların ve değerlerin sorgulanmasına yol açabilmektedir.

Sinema, yaratıcılık ve hayal gücü süreci ile ortaya çıkan ve eğlenceden propagandaya, eğitmeden yeni kültürlerin yayılmasına kadar farklı amaçlar doğrultusunda iletiler taşıyan bir kitle iletişim aracıdır (Rosita ve Prathisara, 2022, s. 92). Sinemada şiddet ise, uzun bir geçmişe dayanan ve pek çok farklı şekilde temsil edilen bir temadır. Bu temsil biçimleri, film yapımcılarının estetik tercihlerine, hikâye anlatma tekniklerine ve izleyiciye yönelik amaçlarına bağlı olarak değişebilir. Şiddet, bir filmde bir karakterin diğerine fiziksel zarar verme eylemi olarak tasvir edilebileceği gibi, duygusal veya psikolojik şiddet de içerebilmektedir. Carter ve Weaver (2003), sinemayı şiddetin en acımasız, korkutucu, kanlı ve aşırı sahnelerini etkileyici bir şekilde görselleştiren bir sanat dalı olarak tanımlamaktadırlar.

Seyirci üzerinde son derece güçlü bir duygusal etkiye sahip olduğundan sinema, şiddet ve saldırganlık unsurları açısından son derece tehlikeli bir sanat hâline gelmektedir (Batalina ve Kostiuik, 2022, s. 55). Başlangıcından günümüze kadar şiddetin sinema üzerindeki etkisi ve şekli değişikliğe uğramıştır. Başlangıçta, sinemadaki şiddet genellikle gerçekçi detaylardan uzak, alegorik bir şekilde temsil edilirken zamanla, şiddetin sinemadaki temsili giderek daha doğal ve çarpıcı bir

hâl almıştır. Tüm olumsuz duyguları tetiklemesine rağmen şiddet bir çekicilik hissi uyandırabilir ve kişinin güce ve güçlülüğe özdeşleşmesini teşvik edebilir. Bu, şiddeti estetik bir şekilde sunarak büyüleyici ve cazip hâle getirebilir. Sinematografik açıdan başarılı kabul edilen ve gerçekçi bir dünya görüntüsü yaratan bu filmler, şiddeti estetize ederek ve olayları kabul edilebilir bir şekilde sunarak sorunlu bir sıradanlaştırma ve normalleştirme durumu yaratabilir (Orta, 2020, s. 360-361). Sinemada, seyircinin şiddeti haklı bulabileceği, estetik bir biçimde sunulan içerikle karşılaşmak mümkündür (Kalkan, 2018, s. 70). Birçok aksiyon, polisiye ve savaş filmi gibi türler, şiddeti temsil ederek hikâyeyi zenginleştirmeye veya izleyiciyi etkilemeyi amaçlamaktadır. Bu tür filmlerde, çatışma ve aksiyon, karakter gelişimi ve hikâye ilerlemesi için önemli bir rol oynayabilir. Örneğin, savaş filmleri genellikle savaşın yıkıcı doğasını vurgular ve izleyiciye bu tür olayların insanlar üzerindeki etkilerini düşündürme amacını taşır. Ayrıca, sinemada şiddetin genellikle erkekler tarafından kadınlara ve çocuklara yönelik olarak sunulması da dikkat çeken ve tartışılması gereken bir sorun olarak ortadadır.

Sinema, şiddeti farklı açılardan ele almakta ve izleyici üzerinde derin etkiler bırakabilmektedir. Şiddetin estetize edilmiş biçimi, izleyiciyi etkileme gücüne sahip olsa da bu etki aynı zamanda şiddetin toplumsal ve kültürel boyutlarını sorgulamak için bir fırsat da sunmaktadır. Sinemada şiddetin kullanımı, bazen hikâyenin önemli bir unsuru olarak işlev görebilir. Örneğin, bir kahramanın zorlu bir mücadeleye içinde olduğu bir aksiyon filminde şiddet, izleyiciyi gerilimli bir atmosfer içinde tutmak için kullanılabilir. Diğer durumlarda ise şiddet, bir karakterin içsel çatışmasını veya toplumsal eleştiriyi ifade etmek için kullanılabilir. Ancak, sinemada şiddetin temsili bazı araştırmacılara göre gerçek dünyadaki şiddeti romantize edebilmekte veya normalleştirebilmektedir. Bu durum, özellikle çocuk ve genç izleyiciler üzerinde etkisi olan bir konudur. Ayrıca, şiddetin cinsiyet rolleri, etnik kimlik ve diğer toplumsal meselelerle olan etki ve ilişkisi de film eleştirmenleri ve akademisyenler arasında tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

4. Bir Pazarlama Aracı Olarak Film Fragmanları

Film fragmanları, bir filmin tanıtım ve pazarlama stratejilerinin önemli bir bileşenini oluşturan kısa video kesitleridir. Bu fragmanlar genellikle filmlerdeki temel olayları, karakterleri ve atmosferi seyirciye aktararak onları meraklandırmayı ve filme çekmeyi amaçlar. Fragmanlar, film vizyona girmeden önce seyircilere bir ön izleme sunarak beklentiler oluşturur. Ayrıca fragmanlar, film yapımcılarına ve yatırımcılara potansiyel izleyici kitlesi ve ticari başarı hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır ki bu durum, fragmanların bir film projesinin başarısında kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Fragmanlar, öncelikli olarak sinema ve televizyon

endüstrisinde kullanılsa da video oyunları ve mobil uygulamalar gibi farklı alanlarda da tanıtım ve reklam amacıyla kullanılabilir.

Film pazarlaması, geçerli bilimsel bilgiye dayanması gereken yüksek derecede uzmanlaşmış bir alan hâline gelmiştir (Suckfüll ve Moellering, 2015, s. 139). Film fragmanları, bir filmin gösterime girmeden önceki en yaygın görülen film tanıtım ve reklam yöntemidir (Faber ve O'Guinn, 1984; Kernan, 2004). Genellikle bir ila üç dakika arasında olan bu fragmanlar, filmdeki çarpıcı sahneleri göstererek sinemalardaki gösteriminden önce beklentileri oluşturma amacını taşımaktadır (Wasko, 2004).

Film yapımcıları için filmin gösterime girmeden önce fragmanların etkilerini keşfetmek ve anlamlandırmak oldukça önemlidir çünkü yatırımcılar, filmin potansiyel başarı veya başarısızlığını öngörmek için fragmanları dikkate almaktadırlar. Bu durum, aynı zamanda film pazarlamacıları ve reklamcıları için de önemsenen bir konudur. Sadece ne kadar harcama yapacaklarını değil, aynı zamanda reklam ve tanıtım kampanyalarını etkili bir şekilde nasıl tasarlayacaklarını da fragmanlar aracılığıyla belirleyebilmektedirler (Modig vd., 2014).

Gişe hasılatında başarıya ulaşmış bir film için etkili tanıtım kampanyaları kaçınılmazdır. Fragmanlar ise filmlerin tanıtımı için en etkili araç olarak ortaya çıkmaktadır (Hixson, 2006, s. 214). Ayrıca film fragmanları yalnızca reklamlar değil, aynı zamanda hedonik deneyimlerdir (Devlin vd., 2011). Yapılan bir araştırmada, seyircilerde duyguları uyandıran ve harekete geçiren fragmanların, üniversite öğrencileri başta olmak üzere tüketicileri filmleri sinemada izlemeye teşvik etmede başarılı oldukları kanıtlanmıştır (Jerrick ve Crosby, 2013). Film fragmanlarının önemini belirlemek amacıyla yapılan bir başka araştırmada ise izleyicilerin %71'inin özellikle bir filme gitmeden önce o filmin fragmanını izlediğini ve film fragmanlarının kalitesini artırmanın, sinemaya izleyici çekilmesinde bir artışa yol açabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Takahashi vd., 2000). Yeni medya ile birlikte fragmanların farklı mecralarda yayınlanma olanağı ve kullanıcıların fragmanlar hakkındaki yorum, beğeni, eleştiri gibi geribildirim yapma fırsatları göz önünde bulundurulduğunda, film fragmanlarının izleyiciyi çekme veya itmedeki etkisi oldukça önemlidir.

Fragmanlar aynı zamanda belirli bir filmin tanıtımını gerçekleştiren görsel-işitsel unsurlardır. Bu görsellerin tanıtımı ve yayılması, küresel kültürde ortak bir anlam oluşturmayı amaçlamaktadır. Fragmanlar, filmin retorikliği hakkında bilgi verirken, aynı zamanda metin-ötesi yapılar olarak da ortaya çıkmakta ve pazarlama özellikleri nedeniyle bir tür meta-metin hâline almaktadırlar. Fragmanların retorikliği, ideolojik ve kültürel olarak klasik Hollywood anlatı sinemasının tarihsel gelişimi

inde şekillenmiştir (Kılınçarslan, 2015, s. 33). Özellikle şiddet temalarının sine- ma dünyasındaki yeri ve işlenişi, Hollywood ile birlikte tüm dünya sinemalarında kullanılan ve tartışılan bir konudur. Sinemada şiddetin evrimine katkı sağlayan önemli bir faktör, izleyici beklentileri ve taleplerindeki değişimdir. Aksiyon filmle- ri, gerilim ve bilim kurgu türlerinde şiddetin dozu arttıkça, izleyiciler bu tür sah- neleri bekler hâle gelmiş ve bu talep doğrultusunda yapımcılar da içeriği şekillen- dirmişlerdir. Bu durum, sinemanın toplumun genelinde şiddeti nasıl algıladığını ve nasıl temsil ettiğini sorgulamamıza neden olmuştur.

Şiddetin sinemadaki temsili, sadece hikâye anlatımı amacı taşımakla kalmaz; aynı zamanda ticari bir kaygı da içermektedir. Şiddet içeren sahneler, film fragmanla- rında vurgulanarak seyirciyi çekmeye yönelik bir strateji olarak kullanılmaktadır. Bu durum, filmi daha çekici hâle getirme ve gişe başarısını artırma amacını taşı- maktadır. Ancak bu ticari kullanım, şiddetin sanatsal ifadeyle ilişkisini ve potansi- yel etik sorunları da beraberinde getirebilmektedir.

5. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma, Türk sinemasında en çok seyirci çeken filmlerin fragmanlarındaki şiddet unsurlarına odaklanmaktadır. Nicel araştırma yöntemlerinden yararlanı- lan bu çalışmada veri toplama aracı olarak Box Office Türkiye web sitesi ele alınmış ve çalışma, en çok seyirci çeken ilk 20 Türk filmi ile sınırlandırılmıştır (Box Office Türkiye, 2023). Elde edilen veriler nicel içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. İçerik analizinde amaç, herhangi bir metnin içinde bulunan seçilen kavram veya sözcüklerin sıklığını ortaya çıkarmak ve sayısal olarak ifade etmektir (Stemler, 2001, s. 1). İçerik analizi, birçok disiplin tarafından kullanılsa da özelli- le iletişim araştırmalarının temel taşı konumundadır (Krippendorff, 2018). Nicel içerik analizi; iletişim içeriğinin kurallara göre kategorilere atanması, rakamlar, sayılar ve istatistiksel yöntemler ile analiz edilmesi sürecidir (Riffe vd., 2005, s. 23). Bu doğrultuda, film fragmanlarında yer alan ve Tablo 2’de belirtilen şiddet ol- gusuna yönelik belirlenen iki kategori ve anlamları doğrultusunda şiddet türüne göre içerikler oluşturulmuştur. Türk sinemasında en çok izlenen ilk 20 filmin türü, vizyon tarihi, toplam seyirci sayısı, şiddet türü ve içeriği gibi elde edilen veriler tablolaştırılarak ve görselleştirilerek sunulmuştur.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, bir pazarlama ve reklam aracı olarak film fragmanların- da yer alan şiddet unsurlarının izleyiciye nasıl yansıtıldığını ortaya çıkarmaktır. Literatüre yönelik bir çerçeve sunmanın yanı sıra genellikle medyadaki şiddetin temsili konusundaki araştırmaların televizyon dizileri, programları, haberleri, si-

nema filmleri ve bunların izleyiciler üzerindeki etkileri üzerine gerçekleştirildiği göz önüne alındığında film fragmanlarına odaklanması, bu araştırmanın önemi oluşturmaktadır. Bu kapsamda, medyada yer alan şiddet unsurları nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığı ve Türk sinemasındaki film fragmanlarında şiddetin nasıl sunulduğu sorularına yanıt aranmaktadır.

6. Bulgular ve Yorumlar

Bu çalışmada, Türk sinemasında en çok seyredilen filmler ele alınarak bu filmlerin fragmanlarında yer alan şiddet ile ilgili unsurlar incelenmektedir. Araştırmanın gerçekleştirildiği tarih itibarıyla Türk sinemasındaki en çok izlenen 20 film Tablo 1'de paylaşılmıştır.

Sıra	Filmin Adı	Tür	Vizyon Tarihi	Toplam Seyirci
1	Recep İvedik 5	Komedi	16.Şub.17	7.437.050
2	Recep İvedik 4	Komedi	21.Şub.14	7.369.098
3	Düğün Dernek	Komedi	6.Ara.13	6.980.070
4	Fetih 1453	Aksiyon-Dram-Tarih	16.Şub.12	6.572.618
5	Müslüm	Biyografi-Dram-Müzik	26.Eki.18	6.480.563
6	Düğün Dernek 2: Sünnet	Komedi	4.Ara.15	6.073.364
7	Ayla	Biyografi-Dram-Tarih	27.Eki.17	5.589.872
8	Bergen	Biyografi-Dram-Müzik	4.Mar.22	5.484.798
9	7. Koğuştaki Mucize	Dram	11.Eki.19	5.365.522
10	Aile Arasında	Komedi	1.Ara.17	5.289.051
11	Arif v 216	Komedi-Fantastik-Müzik	5.Oca.18	4.968.462
12	Recep İvedik 2	Komedi	13.Şub.09	4.333.144
13	Recep İvedik	Komedi	22.Şub.08	4.301.693
14	Kurtlar Vadisi Irak	Aksiyon-Politik	3.Şub.06	4.256.567
15	Ailecek Şaşkınız	Komedi	2.Mar.18	4.034.858
16	G.O.R. A	Komedi-Macera-Bilim Kurgu	12.Kas.04	4.001.711
17	Recep İvedik 6	Komedi	8.Kas.19	3.986.797
18	Eyvah Eyvah 2	Komedi	7.Oca.11	3.947.988
19	CM101MMXI Fundamentals	Komedi-Gösteri	3.Oca.13	3.842.535
20	Babam ve Oğlum	Dram	18.Kas.05	3.839.883

Tablo 1. Türk Filmleri Seyirci Rekorları – İlk 20 Film

Kaynak: <https://boxofficeturkiye.com/tum-zamanlar/seyirci-rekorlari/turk-filmleri>

Tablo 1 incelendiğinde, Türk sinema seyircisinin çoğunlukla komedi türündeki filmleri daha sık tercih ettikleri gözlemlenmektedir. En çok izlenen iki filmin 7 milyonun üzerinde seyirciyle Recep İvedik 5 ve Recep İvedik 4 olmasının yanı sıra listede Recep İvedik serisine ait toplamda 5 filmin yer alması dikkat çekicidir. En çok seyirci çeken 20 filmin 13'ünün türünün komedi olması ilginç bir bulgu iken komedi dışındaki diğer en çok tercih edilen türlerin dram ve aksiyon olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca en çok seyirci çeken dram filmlerinden ikisinin son yıllarda kaybettiğimiz arabesk müziğin tanınmış sanatçılarından Müslüm Gürses ve Bergen'in yaşamlarını konu alan biyografi ve dram içerikli filmler olması da izleyicilerin son dönemde tercihlerine yönelik ipuçları sunmaktadır.

Seyirci sayısı, genellikle bir filmin ticari başarısını değerlendirmek için önemli bir ölçüt olarak kabul edilir. Başarılı bir film, genellikle büyük bir izleyici kitlesi çeker, geniş hasılatında yüksek rakamlara ulaşır ve bu durum film yapımcıları ve dağıtım-cılar için olumlu bir geri dönüş sağlar. Bu bağlamda, Tablo 1'deki en çok izlenen 20 filmin yer aldığı listede Recep İvedik serisinin yanı sıra Düğün Dernek serisi ve Eyvah Eyvah 2 gibi devam filmlerinin yer alması tesadüf değildir.

Türk sinemasında en fazla seyirci çeken 20 filmin fragmanları incelendiğinde, şiddete yönelik elde edilen bulgular aşağıdaki başlıklar altında paylaşılmıştır:

Kategoriler	Sayı
Fiziksel Şiddet	Fragmanlar içerisinde yer alan tokat atma, yumrukla vurma, cisim ile vurma, tükürme, zıpkınla vurma, saç çekme, boyun kırma, itme, silahla vurma, kezzap atma, tekme atma, boğma, bıçak çekme, tazyikli su, kılıç, roketatar, mızrak, ok, top ve balta kullanarak fiziksel zarar verme, dolaylı fiziksel zarar eylemlerini içermektedir
Psikolojik Şiddet	Fragmanlar içerisinde yer alan tehdit etme, küfretme, aşağılama, bağırma, alay etme, küçük düşürme olarak ortaya çıkan şiddet türlerini içermektedir.

Tablo 2. Kategorilere İlişkin Açıklamalar

Tablo 2'de verilen kategoriler ve açıklamalar doğrultusunda film fragmanları incelenmiştir. Film fragmanları içerisinde yer alan şiddet türü, şiddet uygulayan kişi-

nin cinsiyeti, şiddet uygulanan kişinin cinsiyeti, uygulanan şiddetin şekli ve şiddet olayının gerçekleştiği saniyeler ve dakikalar belirtilmiştir. Bu içeriklere ilişkin özetler tablo 3'te gösterilmektedir.

Film Adı	Fragmandaki Şiddet Unsurları (Dk-Sn)	Şiddet Türü	Şiddet Uygulayan	Şiddet Uygulanan	Uygulanan Şiddet Şekli
Recep İvedik 5	0.50	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	1.19-1.23	Psikolojik	Erkek	Erkek/Kadın	Küfür
	1.41	Fiziksel	Erkek	Erkek	Yumruk
	1.48-1.51	Fiziksel	Erkek	Erkek	Cisimle Vurma
	2.12-2.16	Psikolojik	Erkek	Erkek	Küfür
	2.19	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	2.51	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	2.52	Psikolojik	Erkek	Erkek	Aşağılama
	2.59	Fiziksel	Erkek	Erkek	Yumruk
Recep İvedik 4	0.53-0.59	Psikolojik	Erkek	Erkek/Kadın	Aşağılama
	1.37-1.38	Fiziksel	Erkek	Erkek	Zıpkınla Saldırı
	1.39	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	1.40	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	1.41	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	1.55-1.58	Psikolojik	Erkek	Erkek	Tehdit
	2.26-2.27	Psikolojik	Erkek	Kadın	Hakaret
	2.28-2.30	Fiziksel	Erkek	Hayvan	Yumruk-Kafa
	2.43	Psikolojik	Erkek	Erkek	Küfür
	2.53	Psikolojik	Erkek	Erkek	Aşağılama
2.56-3.01	Psikolojik	Erkek	Erkek	Küfür	
Düğün Dernek	0.53	Psikolojik	Erkek	Erkek	Tehdit
	1.32	Fiziksel	Erkek	Erkek	Yumruk
	1.37	Fiziksel	Erkek	Erkek	Yumruk
Fetih 1453	0.47-0.48	Fiziksel	Erkek	Erkek	Kılıç
	1.04-1.06	Fiziksel	Erkek	Kadın	Kılıç
	1.08	Fiziksel	Erkek	Kadın	Saç Çekme
	1.15-1.20	Fiziksel	Erkek	Erkek	Mızrak
	1.56-1.58	Fiziksel	Erkek	Erkek	Ok
	2.06-2.19	Fiziksel	Erkek	Erkek	Top/Ok/Balta
	2.31-2.33	Fiziksel	Erkek	Erkek	Bomba
	2.35	Fiziksel	Erkek	Erkek	Kılıç
	2.37	Fiziksel	Erkek	Erkek	Yumruk
2.43-2.44	Fiziksel	Erkek	Erkek	Boyun Kırma	
Müslüm	0.57	Fiziksel	Erkek	Kadın	Tokat
	1.00	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	1.16	Fiziksel	Kadın	(Çocuk)	İtme
	1.45	Fiziksel	Bilinmiyor	Erkek	Silah
	1.46-1.49	Psikolojik	Erkek	Kadın	Bağırma

Film Adı	Fragmandaki Şiddet Unsurları (Dk-Sn)	Şiddet Türü	Şiddet Uygulayan	Şiddet Uygulanan	Uygulanan Şiddet Şekli
Düğün Dernek 2: Sünnet	1.17 1.23-1.25	Fiziksel Fiziksel	Kadın Erkek	Erkek Erkek	Cisimle Vurma Cisimle Vurma
Ayla	1.02 1.21 1.25-1.29	Fiziksel Fiziksel Fiziksel	Erkek Erkek Erkek	Erkek Erkek Erkek	Bomba Bomba Bomba
Bergen	1.32-1.35 1.42-1.44	Psikolojik Fiziksel	Erkek Erkek	Kadın Kadın	Tehdit Kezzap Atma
7. Koğuştaki Mucize	0.3-0.8 0.37	Psikolojik Fiziksel	Erkek (Çocuk) Erkek	Erkek Erkek	Alay Etme Yumruk
Aile Arasında	0.26-0.29 2.10-2.17	Fiziksel Psikolojik	Kadın Erkek	Erkek Erkek	Cisimle Vurma Tehdit
Arif v 216	0.35 0.56 0.57 0.57 0.58 1.00 1.18 1.20 1.23	Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel	Erkek Erkek Erkek Kadın Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek	Erkek Erkek Erkek Erkek Heykel Erkek Erkek Erkek/Kadın Kadın	Cisimle Vurma Tokat Tokat Tokat Yumruk Yumruk Tekme Silah Çekme
Recep İvedik 2	0.23 0.25 0.59-1.01 1.32 2.06 2.26-2.29	Psikolojik Fiziksel Psikolojik Fiziksel Fiziksel Psikolojik	Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek	Erkek Erkek Kadın Erkek Kadın Erkek	Küçük Düşürme Cisimle Vurma Alay Etme Dolaylı Zarar İtme Tehdit
Recep İvedik	0.11 0.46 0.55 1.07-1.08 1.34	Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Psikolojik	Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek	Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek	Tokat Tokat Boğma Bıçak Küfür
Kurtlar Vadisi Irak	0.32 0.57-1.00 1.34 1.47-1.48 2.04-2.05 2.09-2.13	Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel	Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek	Erkek Erkek Erkek/Kadın Kadın Dini Mekân Erkek	Tazyikli Su Yumruk/Silah/ Bıçak Bomba Cisimle Vurma Roketatar Silah
Ailecek Şaşkınlık	0.52-0.54 1.37-1.38 1.57-2.02 2.06 2.18 2.19	Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel Fiziksel	Kadın Erkek Erkek Erkek Erkek Kadın	Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek Erkek	Yumruk Tokat Yumruk Yumruk Tekme Yumruk

Film Adı	Fragmandaki Şiddet Unsurları (Dk-Sn)	Şiddet Türü	Şiddet Uygulayan	Şiddet Uygulanan	Uygulanan Şiddet Şekli
G.O.R.A	0.46	Fiziksel	Erkek	Erkek	Taş Atma
	1.07	Fiziksel	Erkek	Erkek	Yumruk
	1.13	Fiziksel	Erkek	Erkek	Silah
	1.24	Psikolojik	Erkek	Bilinmiyor	Tehdit
Recep İvedik 6	0.25	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	0.33	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	1.00	Fiziksel	Erkek	Erkek	Silah
	1.12	Psikolojik	Erkek	Hayvan	Küfür
	1.45	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tükürme
	2.17-2.19	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tokat
	2.40	Fiziksel	Erkek	Erkek	Tükürme
Eyvah Eyvah 2	1.05	Fiziksel	Erkek	Erkek	Cisimle Vurma
	2.01	Fiziksel	Kadın	Erkek	Tokat
CM101MMXI Fundamentals	-	-	-	-	-
Babam ve Oğlum	0.23	Psikolojik	Erkek	Erkek	Küfür
	0.42	Fiziksel	Erkek	Kadın	İtme

Tablo 3. Film Fragmanlarının Şiddet Kategorilerine Göre Sınıflandırılması

Film fragmanlarına yönelik yapılan analizler sonucunda şiddet içeriğinin 75'i fiziksel ve 21'i psikolojik şiddet olmak üzere toplam sayısının 96 olduğu saptanmıştır. En fazla fiziksel şiddet şeklinin tokat (18) ve yumruk (15) olduğu, en çok psikolojik şiddet içeriğinin ise küfür (7) ve tehdit (6) olduğu tespit edilmiştir. 96 şiddet içeriğinin 89'unun erkekler tarafından uygulandığını ve şiddete maruz kalanların da genellikle erkekler olduğunu (78) görülmektedir. Ayrıca, başta Recep İvedik serisi ve diğer komedi türündeki film fragmanlarında görülen şiddet unsurlarının, diğer film türlerine göre daha sık kullanılması dikkat çekici bir sonuçtur. Buradan çıkarımla şiddet içeriklerinin komedi filmlerinde bir güldürü unsuru olarak sunulduğu ve sıradanlaştırıldığı söylenebilir. İncelenen 20 film fragmanında yalnızca CM101MMXI Fundamentals'ta herhangi bir şiddet unsuruna rastlanılmamıştır.

6.1. Recep İvedik Serisi

Yönetmenliğini Togan Gökbakar'ın yaptığı ve başrolünde Şahan Gökbakar'ın yer aldığı Recep İvedik 5, Recep İvedik 4, Recep İvedik 2, Recep İvedik ve Recep İvedik 6 filmleri, en çok izlenen 20 film içerisinde yer almaktadır. Komedi türünde yer alan serinin fragmanları incelendiğinde, tüm fragmanlarda birden fazla sözlü ve

fiziksel şiddet içeren sahnenin yer aldığı tespit edilmiştir. Serinin tüm filmlerinde mizah anlayışlarını vurgulamak ve absürt bir etki yaratmak amacıyla genellikle tokat ve küfür gibi şiddet unsurlarının kullanıldığı görülmektedir. İzleyici, bu tür şiddet unsurlarını gerçek bir tehlike olarak değil, komik bir olayın parçası olarak algılamaktadır ve şiddet unsurları, Recep İvedik serisinde mizahın bir aracı olarak sıkça kullanılmaktadır.

6.2. Düğün Dernek Serisi

Ahmet Kural ve Murat Cemcir'in başrollerinde olduğu Düğün Dernek 2: Sünnet ve Düğün Dernek filmleri, 6 milyonun üzerindeki seyirci sayısı ile Türkiye'de en çok seyredilen 3. ve 6. filmler olarak dikkat çekmektedir. Komedi türündeki iki filmin fragmanında da sözlü ve fiziksel şiddet unsurlarına yine komedi çerçevesi içinde yer verildiği ve şiddetin, mizahın bir parçası olarak sunulduğu gözlemlenmektedir.

6.3. Fetih 1453

Bir tarihi drama ve aksiyon türünde değerlendirilen ve İstanbul'un fethini konu alan Fetih 1453 filminin fragmanında savaş sahneleri, filmdeki şiddetin ana unsuru olarak görülmektedir. Filmde dramatik bir etki yaratmak ve izleyiciyi çekmek adına sıkça şiddet içeren sahnelere yer verilmesinin yanı sıra adına kadına yönelik şiddet ve işkence unsurları da yine fragmanda yer almaktadır.

6.4. Müslüm

Arabesk müzik türünün efsanesi olarak adlandırılan Müslüm Gürses'in hayat hikâyesinin anlatıldığı biyografik dram filmi olan Müslüm, yaklaşık 6.5 milyon seyirciyle sinemada en çok izlenen 5. film olarak dikkat çekmektedir. Filmin fragmanını incelendiğinde, kadına ve çocuğa yönelik aile içi fiziksel şiddet sahnelerinin ön planda olduğu görülmektedir. Müslüm filmi, sanatçının gerçek yaşam öyküsünü temel alarak dramatize edilmiş bir film olduğu için, filmdeki şiddet unsurları sanatın bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu unsurların, izleyiciye sanatçının hayatındaki zorlukları ve başarıları daha etkili bir şekilde anlatmak amacını taşımakla birlikte izleyici beyazperdeye çekmek adına fragmanda kullanıldığı söylenebilir.

6.5. Ayla

Türkiye'nin Oscar ödülleri için aday gösterdiği filmde, Türk-Kore ortak yapımı olan ve Türk-Kore Savaşı sırasında yaşanan gerçek bir hikâyeden esinlenilmiştir. Bu tür tarihî dramalar, genellikle savaşın getirdiği zorlukları konu edinmektedir ve savaş filmlerinde sıkça olduğu gibi şiddet unsurları barındırabilmektedir. Filmin fragmanında, savaş esnasındaki çatışmalar ve patlama sahnelerine sıkça yer verilmiştir.

Şiddet içerikli sahneler, genellikle savaşın gerçekçi bir şekilde tasvir edilmesi ve seyirciye savaşın yıkıcı etkilerini anlatma amacı taşıyabilmektedir.

6.6. Bergen

2022 yılında vizyona giren biyografi ve dram türündeki Bergen filmi, şarkıcı Bergen'in hayatını konu edinmektedir. Filmin fragmanında ise kadına yönelik fiziksel şiddet içeriklerine sıkça başvurulmuştur. Erkek şiddetinin en ağırlarına maruz kalan Bergen filminin fragmanı, izleyiciler için dramatik bir etki oluşturmaktadır. Hatta Bergen'in fragmanın sonunda ifade ettiği gibi *"Yıllardır utanıyorum. Hâlbuki utanacak hiçbir şey yapmadım ben. Ama dayak yedim, utancımдан yerin dibine girdim, gözümü dağladılar, utandım. Bir tek şarkı söylerken utanmadım ben."* repliği, filmin izleyiciye ne sunacağıının göstergesi gibidir.

6.7. Koğuştaki Mucize

7. Koğuştaki Mucize, Mehmet Ada Öztekin'in yönetmenliğinde 2019 yılında gösterime giren bir dram filmidir. Filmin fragmanı, çocukların zorbalığı ile başlamakta ve fragmanda yine fiziksel şiddet içeren unsurlara rastlanılmaktadır. Fragmandaki şiddet unsurları, özellikle hikâyenin dramatik ve trajik boyutlarında ortaya çıkmaktadır. Fragmandaki şiddet içerikleri, genellikle filmdeki duygusal yoğunluğu vurgulamak ve izleyiciye karakterin yaşadığı zorlukları anlatmak amacını taşıdığı söylenebilir.

6.8. Aile Arasında

Türkiye'deki en çok izlenen 10. film olan Aile Arasında'nın fragmanı incelendiğinde, şiddet içerikli sahnelerin az sayıda ve komedi unsuru olarak sunulduğu gözlemlenmiştir. Komedi filmleri, yapıları gereği genellikle güldürü unsurlarını içerir ve şiddet içeren sahneleri de genellikle mizah amacıyla kullandıkları söylenebilir.

6.9. Arif v 216

2018 yılında gösterime giren film, G.O.R.A. filmindeki popüler karakterler Arif v 216'nın başından geçen komik ve fantastik olayları anlatır. Fragmanda arka arkaya gösterilen tokat sahneleri, fiziksel şiddetin yine bir komedi filminde güldürü unsuru olarak sunulduğunu göstermektedir.

6.10. Kurtlar Vadisi Irak

En çok izlenen 14. film olan Kurtlar Vadisi Irak, bir televizyon dizisi olan Kurtlar Vadisi'nin devamı niteliğinde çekilmiş aksiyon ve politik türde bir filmidir. İçerdiği

şiddet unsurları nedeniyle uzun yıllar boyunca tartışma konusu hâline gelen Kurtlar Vadisi, çatışma, entrika ve aksiyon temalarını içererek izleyiciye Polat Alemdar adlı karakter çerçevesinden bir kahramanlık hikayesi sunmaktadır. Filmin fragmanını incelediğimizde replikten çok şiddet içerikli sahnenin yer aldığı görülmektedir. Yine fragmanda, bomba, silah, roketatar ve çatışma içerikli neredeyse kullanılmayan fiziksel şiddet unsuru kalmamıştır. Bunun yanı sıra erkekleri çıplak bir şekilde bırakmak, camiye yönelik bir roket ve namaz kılan bir Müslümana yönelik zulüm gibi psikolojik şiddet ve cinsel taciz gibi içeriklere de yer verildiği görülmektedir. Ayrıca her ne kadar erkek şiddeti ağırlıklı olsa da yine bir asker tarafından silahın dipçığıyle darp edilen bir kadına yönelik görüntüler de fragmanda yer almaktadır. Ayrıca, en çok izlenen 20 filmin fragmanı kıyaslandığında, en sık şiddet içeriğine başvuran filmin tartışmasız bir şekilde Kurtlar Vadisi Irak olduğu gözlemlenmektedir.

6.11. Ailecek Şaşkıncı

Komedi türünde beyaz perdede izleyiciyle buluşan Ailecek Şaşkıncı filminin fragmanı, fiziksel ve psikolojik şiddet olarak kabul edilebilecek sahneler içermektedir. Diğer komedi filmlerinde olduğu gibi şiddetin bir güldürü unsuru olarak sunulması söz konusudur. Diğer komedi filmleriyle birlikte ele alındığında komedi filmlerinin şiddeti minimize ettiğine ve basitleştirdiğinde yönelik bir çıkarım yapılabilir.

6.12. G.O.R.A.

Senaryosunu ve başrolünü Cem Yılmaz'ın üstlendiği 2004 yapımı bir komedi ve bilim kurgu filmi olan G.O.R.A., uzayda geçen maceraları konu edinmektedir. Filmin fragmanına yönelik gerçekleştirilen analiz kapsamında şiddet unsurlarının, genellikle hikâyenin bir parçası olarak mizah çerçevesi içinde ele alındığı ve gerçekçi ya da ciddi bir şekilde sunulmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.13. Eyvah Eyvah 2

2011 yılında serinin devam filmi olarak vizyona giren Eyvah Eyvah 2, en çok izlenen 18. filmidir. Filmin fragmanı incelendiğinde, fiziksel ve sözlü olarak şiddet unsurları tespit edilmiş ve bu içeriklerin yine komedi unsuru olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Sözlü ve fiziksel olarak gerçekleştirilen eylemlerin (bağırma, hakaret, küfür, vurma vb.) normalleştirilmesi ve sıradanlaştırılması, diğer incelenen komedi filmlerinde olduğu gibi burada da mevcuttur.

6.14. CM101MMXI Fundamentals

Cem Yılmaz'ın tek kişilik stand-up gösterisinin derlemesinden oluşan film, 2013

yılında vizyona girmiş ve yaklaşık 3.8 milyonluk seyirci sırasıyla en çok izlenen 19. film olarak listede yer almaktadır. Filme yönelik fragmanın tek bir sahnede ve skeç olarak çekildiği görülmektedir. Fragman kapsamında herhangi bir şiddet unsuruna yer verilmemesi dikkat çekici bir bulgudur.

6.15. Babam ve Oğlum

Dram türünde izleyici ile buluşan ve en çok izlenen 20. film olan Babam ve Oğlum, 2005 yılında vizyona girmiştir. Filmin fragmanında kadının kolundan çekilmesi dışında herhangi bir şiddet unsuruna rastlanmamıştır.

Şiddet unsurları, Türk sinemasının birçok farklı döneminde ve türünde işlenmiştir. Ancak, şiddetin ele alınma biçimi ve kullanımı film yapımcıları, yönetmenler ve senaristlerin estetik tercihlerine, hikâye anlatımına ve toplumsal duyarlılıklarına bağlı olarak büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Komedi filmlerinin neredeyse tamamında güldürü ve mizah unsuru olarak kullanılan şiddet, aksiyon türündeki filmlerde ise şiddetin hikâyenin tamamında veya daha detaylı ve dramatik şekilde yer aldığı görülmektedir. Türk sinemasında en çok seyirci çeken 20 filmin fragmanı incelendiğinde, şiddetin temsiline yönelik elde edilen bazı sonuçlar şunlardır:

- Hemen hemen tüm film fragmanlarında fiziksel ya da sözlü olarak şiddet unsurları bulunmaktadır.
- Film fragmanları incelendiğinde, şiddeti uygulayanların (89) ve uygulananların (78) erkekler olduğu görülmektedir.
- Komedi filmlerinin neredeyse tümünde fiziksel şiddet (yumruk, tokat vb.) görülmekle birlikte bunların bir güldürü unsuru olarak sunulduğu belirlenmiştir.
- Film fragmanlarının bir pazarlama ve reklam aracı olduğu göz önüne alındığında, izleyiciler şiddet içerikleriyle sıkça karşılaşmaktadır.
- Komedi filmlerinde şiddet içeren sahnelerde genellikle hareketli müzikler kullanılırken diğer film türlerindeki şiddet sahnelerinde ağırlıklı olarak duygusal müziklerin kullanıldığı tespit edilmiştir.
- Filmlerde ateşli silahlar ve diğer araçlar ile fiziksel şiddet kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Bu durum, bu araçların sıradan bir hâle gelmesine neden olabilmektedir.

Seyirciler, izleyecekleri filmleri tercih etmeden önce fragmanlarını seyretme eğilimi göstermektedirler. Fragmanlar genellikle 3 dakikayı geçmeyen ve filmin çarpıcı sahnelerini içeren kesitlerden oluşmaktadır. İncelenen 20 film kapsamında,

milyonlarca seyircinin izlediği filmler ve onların fragmanları aracılığıyla şiddetten duygusal olarak etkilenme, şiddete özenme ya da şiddete duyarsızlaşma gibi bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde maruz kalmanın söz konusu olduğu bir gerçektir.

7. Sonuç ve Tartışma

Medyanın yaygın kullanımının ve etkisinin devam edeceği düşünüldüğünde, en büyük amacı kâr elde etmek olan medya sahipleri ve yöneticilerinin bu kârlılığa hizmet eden şiddet unsurlarını geçmişte ve bugün olduğu gibi gelecekte kullanmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Şiddet içeren medya içeriklerinin sürekli tekrarı, izleyicilerin şiddeti normalleştirmesine ve duyarsızlaşması gibi etkilere neden olabilmektedir. Bu durum, şiddetin toplumda daha kabul edilebilir hâle gelmesine yol açabilir. Özellikle çocuklar ve gençler, medya içeriklerine karşı daha savunmasız olabilirler. Şiddet içeren oyunlar ve filmler gibi içeriklerin, gençlerde agresif davranışları teşvik etme riski ortaya çıkmaktadır.

Sinemanın başlangıcında, filmler genellikle sanatsal kaygılardan uzak, günlük konuları ele alan yapıtlar olarak bilinse de şiddet temasının daha o günlerden itibaren film yapımcılarının öncelikli odak noktalarından biri olduğu ifade edilmektedir (Grønstad, 2008, s. 25). Film fragmanları ise izleyicilerin film hakkında kısa ve ön bir bilgi sahibi olabilecekleri bir reklam ve tanıtım aracı olarak dikkat çekmektedir. Fragmanlar, izleyiciyi o filmi seyretmeye teşvik edecek en önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Eskiden geleneksel medya aracılığıyla izleyici kitlesine ulaştırılan fragmanlar, günümüzde sosyal ağlar ve dijital mecralar aracılığıyla daha fazla kişiye ulaşmaktadır (Söğütlü ve Başer, 2023, s. 186). Ortalama 2-3 dakikadan oluşan fragmanlar, bir filmi olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterme potansiyeline ve etkisine sahiptir (Avrich, 2002, s. 68). İkna edici bir iletişim aracı olarak fragmanlar, seyircilerin tercih ve eğilimlerinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

Mevcut araştırma kapsamında, Türk sinema izleyicisinin ağırlıklı olarak komedi türündeki filmleri tercih ettikleri görülmektedir. Yine, bu komedi filmlerinin neredeyse tamamında şiddet içeriklerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Bu durum, şiddetin bir komedi unsuru olarak izleyiciye sıradan bir durummuş gibi sunulmasını ve şiddetin normalleştirildiğine dair bir çıkarımda bulunabilmemizi gündeme getirmektedir. Şiddetin kaynağının erkek ağırlıklı olarak sunulması, araştırmadan elde edilen bir başka sonuçtur. Erkeğin kadına ve erkeğe gösterdiği şiddetin temelinde erkeklik hegemonyasının baskın olduğunu ifade eden Küçük Durur (2022, s. 46), eril şiddetin, toplumsal yapıdan beslenen bir olgu olarak ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Kadına yönelik şiddetin dramatik bir unsur olarak sıkça

sunulması, şiddetin meşrulaştırılması ve normalleştirilmesine katkı sunmaktadır. Sinema filmleri ve fragmanlarında silahın sıkça kullanılması da bir başka dikkat çekilmesi gereken sorunu gündeme getirmektedir. Silahların kolay erişilebilirliği ve bireysel kullanımındaki yaşanan artış, gündelik yaşamda olduğu gibi silahın ve beraberinde getirdiği şiddetin daha sık sunulmasına neden olmaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında, sinema özelinde ve genel olarak medyadaki şiddet içeriklerine yönelik aşağıda belirtilen çözüm önerilerinin, etkili olabileceği düşünülmektedir:

- Medya içerikleri ve şiddetin potansiyel etkileri konusunda, izleyicilere yönelik farkındalık oluşturmak amacıyla medya okuryazarlığı eğitimleri verilmelidir. Yine bu alanda oluşturulacak basit ve etkili içeriklerin, başta sosyal ağlar olmak üzere çeşitli platformlarda paylaşılması, toplumun tüm kesiminin erişiminde ve bilinçlenmesinde etkili olacaktır.
- Filmlerdeki şiddet sahneleri, gereksiz yere abartılmadan ve romantize edilmeden gerçekçi bir şekilde tasvir edilmelidir. Aşırı şiddet içeren sahnelerin, izleyicide olumsuz etkiler yaratabileceği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.
- Şiddet içeren filmler, özellikle çocuk ve genç izleyiciler için daha sıkı bir denetim mekanizmasıyla korunmalıdır. Bu durum, film endüstrisi ve ebeveynler arasında iş birliği içeren bir yaklaşımı da gündeme getirmelidir.
- Yasal düzenleyiciler ile birlikte sivil toplum kuruluşları, film endüstrisi ile iş birliği içinde şiddeti önlemeye yönelik toplumsal sorumluluk projeleri geliştirebilirler. Bu iş birliğinin, toplum nezdinde daha etkili ve kapsamlı önlemlerin alınmasını sağlayabileceği düşünülmektedir.
- Medya içerikleri, içerdikleri şiddete yönelik uygun bir şekilde derecelendirilmeli ve etiketlenmelidir. Örnek olarak yaş sınırlaması uygulaması ele alındığında, şiddetten korunma konusunda tek başına etkili olamamaktadır.
- Sosyal medya, sinema, televizyon, video platformları ve gazeteler başta olmak üzere, şiddet içeriklerinin kullanımına ve yayılmasına yönelik yeni kanun ve yönetmelikler düzenlenmesi gerekliliğinin yanı sıra güçlü bir denetim mekanizmasının oluşturulması oldukça önem arz etmektedir.

Sinemada şiddetin sınırlandırılması ve önlenmesine yönelik alınacak bir dizi önlemin, gerek bireysel gerekse toplumsal şiddeti önlemede etkili olabileceği düşünülmektedir. Medya paydaşlarının bu konuda sorumlu olduklarını hatırlaması ve bilinçli davranmaları da şiddetin normalleştirilmesini önlemede etkili bir unsur olacaktır. Bu kapsamda, film endüstrisinin etik ve sosyal sorumluluklarına odakla-

arak izleyicilere daha güvenli ve bilinçli bir deneyim sunmayı sağlamaları, bireylerin ve toplumların güvenliğinin, huzurunun ve duygusal sağlığının korunmasına yönelik edimler kazanılmasında faydalı olacağı öngörülmektedir.

Medya sahiplerinin rating ve izlenme sayısı hırsıyla etik olmayan yollara başvurusu, günümüzde toplumsal yaşamı ve medya etiğini ciddi bir şekilde sarsan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Haber içeriklerinin dramatize edilmesi veya sansasyonel hâle getirilmesi, izleyici çekme amacıyla haberin gerçeklikten uzaklaşmaya ve tarafsızlığını yitirmesine yol açabilmektedir. Televizyon programları, diziler ve sinema filmlerinde şiddetin abartılı bir şekilde kullanılması veya ahlaki sınırları zorlayan içeriklerin tercih edilmesi ise izleyici sayısını artırma amacıyla etik değerlere zarar verebilmektedir. Bu tür içerikler, özellikle genç izleyici kitlesinin davranışlarını olumsuz etkilemenin yanı sıra toplumun değerlerini sarsmada da önemli bir rol oynayabilmektedir. Medya sahipleri, yayınları sadece ticari gelir elde etme amacıyla değil, aynı zamanda toplumsal sorumluluk bilinciyle izleyiciyle buluşturmalıdır. Bu sayede medyanın toplumsal gelişime pozitif bir katkı sunması sağlanmış olacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Allen, J. J., Ash, S. M., & Anderson, C. A. (2022). Who finds media violence funny? Testing the effects of media violence exposure and dark personality traits. *Psychology of Popular Media*, 11(1), 70-81.
- Anderson, C. A., Berkowitz, L., Donnerstein, E., Huesmann, L. R., Johnson, J. D., Linz, D., . . . Wartella, E. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological Science in the Public Interest*, 4(3), 81-110.
- Avrich, B. (2002). *Selling the sizzle: The magic and logic of entertainment marketing*. Toronto: Maxworks.
- Bandura, A. (1971). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1963). Imitation of film-mediated aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66(1), 3-11.
- Batalina, K., & Kostiuik, N. (2022). Violence in the context of world cinema history. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts Series in Audiovisual Art and Production*, 5(1), 54-63.

- Box Office Türkiye. (2023, Eylül 13). Türk Filmleri Seyirci Rekoru - İlk 100 (1989'dan günümüze). Box Office Türkiye: <https://boxofficeturkiye.com/tum-zamanlar/seyirci-rekorlari/turk-filmleri> adresinden alınmıştır.
- Bushman, B. J. (2016). Violent media and hostile appraisals: A meta-analytic review. *Aggressive Behavior*, 42(6), 605-613.
- Cantor, J. (2000). Media violence. *Journal of Adolescent Health*, 27(2), 30-34.
- Carter, C., & Weaver, C. K. (2003). *Violence and the media*. Buckingham: Open University Press.
- Creswell, J. (2002). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed method approaches*. London: Sage Publications.
- Devlin, M. B., Chambers, L. T., & Callison, C. (2011). Targeting mood: Using comedy or serious movie trailers. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 55(4), 581-595.
- Erdem, M. N. (2020). Medya içeriğinde şiddetin sunumu üzerine argümantatif bir çalışma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1198-1217.
- Faber, R. J., & O'Guinn, T. C. (1984). Effect of media advertising and other sources on movie selection. *Journalism Quarterly*, 61(2), 371-377.
- Fanti, K. A., Vanman, E., Henrich, C. C., & Avraamides, M. N. (2009). Desensitization to media violence over a short period of time. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 35(2), 179-187.
- Felson, R. B. (1996). Mass media effects on violent behavior. *Annual Review of Sociology*, 22(1), 103-128.
- Gerbner, G., Gross, L., Eleey, M. F., Jackson-Beeck, M., Jeffries-Fox, S., & Signorielli, N. (1977). TV violence profile no. 8: The highlights. *Journal of Communication*, 27(2), 171-180.
- Gerbner, G. (1994). There is no free market in television. *Hofstra Law Review*, 22(4), 879-884.
- Greene, K., & Krcmar, M. (2005). Predicting exposure to and liking of media violence: A uses and gratifications approach. *Communication Studies*, 56(1), 71-93.
- Grønstad, A. (2008). *Transfigurations: Violence, death and masculinity in American cinema*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Gül, M. E., & Sepetci, T. (2018). Sinemada şiddetin estetize edilmesi: Zincirsiz ve Birkaç Dolar İçin filmlerinin metinlerarası karşılaştırması. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 21-42.
- Hamilton, J. T. (2000). *Channeling violence: The economic market for violent television programming*. Princeton: Princeton University Press.
- Hixson, T. K. (2006). Mission possible: Targeting trailers to movie audiences. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*(14), 210-224.

- Hoyt, J. L. (1970). Effect of media violence "justification" on aggression. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 14(4), 455-464.
- Jerrick, D., & Crosby, E. (2013). The effectiveness of film trailers: Evidence from the college student market. *UW-L Journal of Undergraduate Research*(16), 1-13.
- Kahya, Y. (2018). Medyanın gençler üzerinde sosyal sapma ve şiddet bağlamında etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(45), 43-57.
- Kalkan, H. S. (2018). Şiddet mi? Hani nerede? *Psikeseinema Dergisi*(15), 70-76.
- Kernan, L. (2004). *Coming attractions: Reading American movie trailers*. Austin: University of Texas Press.
- Kılınçarslan, Y. (2015). Sinemada bir pazarlama unsuru olarak film fragmanları. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 32-53.
- Kittler, F. (2009). Towards an ontology of media. *Theory, Culture & Society*, 26(2-3), 23-31.
- Krahé, B. (2017). Media violence use as a risk factor for aggressive behaviour in adolescence. W. Stroebe, & M. Hewstone içinde, *European Review of Social Psychology* (s. 71-106). London: Routledge.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. London: Sage Publications.
- Kronja, I. (2006). The aesthetics of violence in recent Serbian cinema: Masculinity in crisis. *Film Criticism*, 30(3), 17-37.
- Küçük Durur, E. (2022). Kabullenilmiş şiddet olarak Stockholm sendromu ve sinema filmlerinde Stockholm sendromlu kadın temsili. *Advances in Women's Studies*, 4(2), 45-48.
- Modig, E., Dahlén, M., & Colliander, J. (2014). Consumer-perceived signals of 'creative' versus 'efficient' advertising: Investigating the roles of expense and effort. *International Journal of Advertising*, 33(1), 137-154.
- Murray, J. P. (2008). Media violence: The effects are both real and strong. *American Behavioral Scientist*, 51(8), 1212-1230.
- Mutlu, E. (1997). Televizyon, çocuklar ve şiddet. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* | (4), 41-77.
- Orta, N. (2020). Komedi filmlerinde şiddetin sunumu: Türkiye'de en çok izlenen komedi filmleri üzerine içerik analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(34), 354-376.
- Özer, Ö. (2017). Medyada şiddet kullanımı: Şiddet ekonomisi, medyanın ideolojik şiddeti ve yetiştirme kuramı açısından bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*(27), 1-19.
- Reid, P., & Finchilescu, G. (1995). The disempowering effects of media violence against women on college women. *Psychology of Women Quarterly*, 19(3), 397-411.

- Riffe, D., Lacy, S., & Fico, F. G. (2005). *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Rosita, E., & Prathisara, G. (2022). Representation of violence value in Joker Film. *Commicast*, 3(1), 92-104.
- Schooler, C., & Flora, J. A. (1996). Pervasive media violence. *Annual Review of Public Health*, 17(1), 275-298.
- Shomron, B., & Schejter, A. (2021). Violence and crime as inhibitors of capabilities: the case of Palestinian-Israelis and Israeli mass media. *The Communication Review*, 24(2), 167-191.
- Siddegowda, S. (2023). Cinema and the non-violence versus violence discourse: a review of the film RRR. *Media Asia*, 50(3), 492-497.
- Söğütlüer, T., & Başer, E. (2023). Reklam unsuru olarak fragmanlar: Dijital platformlarla birlikte fragmanların değişen yapısı. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*(22), 171-190.
- Stemler, S. (2000). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, 7(1), 1-6.
- Suckfüll, M., & Moellering, K. (2015). The differential success of movie trailers. *Journal of Retailing and Consumer Services*(22), 138-144.
- Takahashi, J., Hasegawa, K., Sugiyama, K., & Watanabe, M. (2000). A new movie summarization algorithm for effective movie selection: Toward human content interfacedesign. *Bulletin of Japanese Society for Science of Design*, 142(1), 41-50.
- Taylan, H. (2010). Medyada şiddet efsanesi: Eleştirel bir giriş. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (24), 275-278.
- Trend, D. (2008). Medyada şiddet efsanesi: Eleştirel bir giriş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Uysal, M. (2006). Medya ve şiddet. *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu*, (s. 121-128). Ankara.
- Wasko, J. (2004). *How Hollywood works*. London: Sage Publications.
- Willis, E., & Strasburger, V. C. (1998). Media violence. *Pediatric Clinics of North America*, 45(2), 319-331.
- Yılmazok, L. (2016). Dağılan beyin parçalarına gülmek: Quentin Tarantino filmlerinde şiddet ve mizah. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(25), 179-193.

Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Özelinde Sosyal Medya Okuryazarlığı Yoksunluğu Üzerine Bir Literatür Taraması

Nihal ACAR*

Öz

İletişim biçimlerinin değişmesi toplumsal sorunların görünür kılınmasını sağlamıştır. Fakat yapının teknik özelliklerinden beslenerek bazı tehlikeli toplumsal olayların yaşanmasına da neden olmuş, siber zorbalık ve siber mağduriyet olguları ortaya çıkmıştır. Platformların, kullanımın küresel olarak tüm dünyada hızla kabul edilmesine karşın zararlarına yönelik bilgilendirme süreci yavaş ilerlemiştir. Sosyal ağların kullanımına yönelik araştırmalar arttıkça platformların, kişileri çeşitli açılardan etkileyebilecek potansiyelde olduğu görülmüştür. Özellikle güncel araştırmalarda platformların kişiler üzerindeki psikososyal olumsuz etkilerine dair güçlü yargılar yer almaktadır. Platform, kullanımının kişilerde olumsuz etkiler oluşturmamasını önlemek, ağlarının bilinçli ve eleştirel şekilde kullanılmasını sağlamak için sosyal medya okuryazarlığı koruyucu bir politika olarak geliştirilmiştir. Bu araştırma, kavramın neleri içerdiğini, hangi eksikliklerden dolayı ortaya çıktığını, sonuçlarının ne olabileceğini incelemek üzere siber zorbalık ve siber mağduriyet özelinde nitel araştırma türlerinden dokümantasyon analizi ile kurgulanmıştır. Araştırmada, sosyal medya okuryazarlığının kavramsal çerçevesinin henüz tam olarak çizilemediği, ülkelerin koruyucu önlemler almada geç kaldığı, mevcut ağ kullanım politikalarının yeterli olmadığına yönelik bilgiler elde edilmiştir. Çalışmada, idari denetimlerin artırılması, kişilerin zorbalık ve mağduriyet türlerine karşın bilgilendirilmesi, ağların kişilerin sosyokültürel özelliklerini geliştirecek şekilde faydacı yaklaşımda kullanılmaya özendirilmesi önerilmiştir. Son olarak gelecekte yapılabilecek araştırmalarda, literatürdeki eksikliği gidermek amacıyla sosyal ağ zorbalığı ve sosyal ağ mağduriyetinin incelenmesi tavsiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Medya Okuryazarlığı, Sosyal Medya Okuryazarlığı, Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet

*Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü, Sivas, Türkiye

E-mail: nihalacar@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1552-5654

DOI: 10.37679/trta.1391514

ACAR, N. (2024). Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Özelinde Sosyal Medya Okuryazarlığı Yoksunluğu Üzerine Bir Literatür Taraması. TRT Akademi, 09(20), 252-277. <https://doi.org/10.37679/trta.1391514>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 15.11.2023

Revizyon Tarihi: 10.01.2024

Kabul Tarihi: 11.01.2024

A Literature Review on Social Media Illiteracy From The Perspective of “Cyberbullying And Cyber Victimization”

Nihal ACAR

Abstract

Changing forms of communication have made social problems visible. But by feeding on the technical characteristics of the structure, it has also caused some dangerous social events to occur and cyberbullying and cyber victimization cases have emerged. Although the use of platforms has been rapidly accepted globally all over the world, the information process regarding their harms has progressed slowly. As research on the use of social networks has increased, it has been seen that platforms have the potential to influence people in various ways. Especially in current research, there are strong judgments about the psycho-social negative effects of platforms on people. The platform has been developed as a social media literacy protective policy in order to prevent its use from having negative effects on people, to ensure that their networks are used consciously and critically. This research has been designed by documentation analysis from qualitative research types in the field of cyber bullying and cyber victimization in order to examine what the concept contains, what deficiencies it has emerged due to, and what its consequences may be. In the research, information has been obtained that the conceptual framework of social media literacy has not yet been fully drawn, countries are late in taking protective measures, and current network usage policies are not sufficient. In the study, it was proposed to increase administrative controls, inform people about bullying and victimization types, and encourage networks to be used in a utilitarian approach in such a way as to improve the socio-cultural characteristics of people. Finally, in future studies, it has been recommended to examine social network bullying and social network victimization in order to address the lack in the literature.

Keywords: Media, Media Literacy, Social Media Miteracy, Cyber Bullying, Cyber Victimization

Research Paper

Received: 15.11.2023

Revised: 10.01.2024

Accepted: 11.01.2024

1. Giriş

Teknolojik gelişmeler bütün toplumsal yapıları etkilemiştir. İletişim alanı da bu gelişmelerden etkilenen toplumsal yapıya ait katmanlardan birisi olmuştur. Ağ teknolojisinin iletişimde bilgisayarlar aracılığıyla kullanılması küresel olarak toplumsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Değişimlerin ilki toplumların iletişim biçimlerinde belirginleşmiştir. Toplumun, sosyodemografik özelliklerine göre geleneksel medyadan kopuş başlamıştır. Geleneksel medya hâlihazırda bir iletişim aracı olarak tercih edilse de internetin yaygınlaşması ile kullanım oranlarında düşüş başlamış (Goasduff ve Pettey, 2011, s. 1), sosyal medya platformlarının piyasaya sürülmesi ile de aradaki fark yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Teknolojik gelişmelerin bir diğer etkilediği toplumsal katman, toplumların nüfus özellikleridir. Z kuşağı doğrudan web 2.0 teknolojisinin içine doğmuştur. Kişiler, platform kullanımında ya da kabulünde X ve Y kuşağı gibi ağ teknolojilerinin kamusal bir mekân olup olmadığını sorgulamamıştır. Platformların dayanağı olan interneti, Z Kuşağı en fazla sosyal ağ kullanımı, oyun, eğlence; Y Kuşağı yine sosyal medya kullanımı ile iletişim ve X Kuşağı ise haber, iletişim ile gündemi takip için kullanmıştır (Özdemir, 2021, s. 302).

Sosyal medya platformları, kişilerin bazı gereksinimlerini karşılayabilecek niteliktedir. Hatta bazı kategorilerde ağların özgürlük sınırları gerçeğe göre daha fazladır. Böylece platformların niteliksel yapısı bazı olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kişilerin uzun süre ağ kullanması, sosyal çevresinden uzaklaşması, akademik başarıda düşüş, zararlı sitelere bağımlılık, sanal ortamda yer alan diğer kullanıcılarla riskli iletişim kurma bunlardan birkaçına örnek olarak verilebilmektedir. Yeni iletişim teknolojileri kullanıcıları korumada belirli bir yere kadar yetkin olabilmıştır. İlgili literatür incelendiğinde platformların kişisel, kişiler arası ve kitlesel zararlarına vurgu yapıldığı görülmektedir.

Ağların sunduğu sınırsız özgürlük alanları kişinin belki de gerçekte yapamayacağı eylemleri gerçekleştirebilmesi için bir imkân gibi sunulmuştur. Bu durum en bilinir şekli ile siber zorbalık olarak kendisini göstermiştir. Siber zorbalık hem yapanı hem de maruz kalanı olumsuz etkileyen ve fiziksel/psikolojik sonuçları olan bir durumdur. Sosyal medya kullanımı 2023 yılı itibarı ile tüm dünyada %59,4 gibi bir orana erişmiştir (Kemp, 2023, s. 10). Bu kadar fazla kullanımın olumsuz ya da zararlı yanlarının akademik araştırmaları da kapsayacak şekilde görünür kılınmasında ülkeler geç kalmıştır. Sosyal medya okuryazarlığı bu geç kalınmışlığın bir sonucu olarak literatürde yer almıştır. Bu tür okuryazarlık ile kullanıcı platformların zararlı etkilerinden korunmaya çalışılırken diğer taraftan da ağları bilinçli

kullanmasının öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma, siber zorbalığın ortaya çıkışında sosyal medya okuryazarlığı yoksunluğunun etkisinin olabileceğine yönelik düşünceden hareketle yapılandırılmış ve alanyazında bulunan eksikliklerden yola çıkarak nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ile ele alınmıştır.

2. Çalışma

Çalışmanın bu başlığında ilk olarak araştırmanın amacı, sınırlılıkları ve problemin çözümünde kullanılan yöneme ait bilgiler verilmiştir.

2.1. Çalışmanın Amacı ve Sınırlılığı

Çözüme kavuşturulmak istenen her problem bir amaç doğrultusunda yazılmaktadır. Her araştırma, araştırmacının amacını içeren bir süreçtir. Araştırmanın, amacı incelenmek istenen olgunun sınırları ile doğru orantılıdır. Araştırmanın sınırlılığı, problemin hangi açılardan inceleneceğini ifade etmekle beraber araştırmacının yetkinliğini ve süreçteki imkân da gönderme yapmaktadır. Belirlenmiş bir araştırma sınırı, sonuca erişim için de kolaylık sağlamaktadır. Bu araştırmanın çerçevesi sosyal medya okuryazarlığı, siber zorbalık ve siber mağduriyet ile sınırlandırılmıştır. Böylece amaç da belirginleşmiştir. Çalışma, sosyal medya okuryazarlığının kavramsal çerçevesini siber zorbalık ve siber mağduriyet özelinde açıklamayı isteyip kavramın genişlemesine katkıda bulunmayı ve yapılabilecek nicel araştırmalar için ilişkili olabileceği düşünülen değişkenler hakkında bilgi vermeyi amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için aşağıda yer alan araştırma soruları yazılmıştır;

Araştırma Sorusu 1: Sosyal medya okuryazarlığı nedir?

Araştırma Sorusu 2: Siber zorbalık ve siber mağduriyet nedir?

Araştırma Sorusu 3: Siber zorbalık ve siber mağduriyet, sosyal medya okuryazarlığı yoksunluğunun bir sonucu olabilir mi?

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel üretim, belirli kalıpları ve sistematığı olan uzun bir sürecin çıktısıdır. Sosyal bilimlerde araştırılmak istenen olgunun uygun ölçütlerde incelenmesi için nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Nicel araştırma yöntemleri, ölçülebilir ve sayısal verilerin yorumlanması ile bilimsel üretim gerçekleştirmektedir. Nitel araştırma yöntemleri ise doğrudan gözlemlerin, dokümanların ve görüşlerin incelenmesi ya da olanın farklı açılardan yenilenmesi ile ilerlemektedir. Nitel bir araştırmaya başlamanın ilk şartı en baştan mantıklı bir strateji geliştirmek ve adım adım bunu uygulanabilir bir hâle getirmektir (Maxwell, 2022, s. 3). Bu

çalışmanın çıkış noktasından hareketle nitel desende tasarlanmıştır. Çalışmada, literatür taraması modeli kullanılmıştır. Literatür taraması; araştırmancının alandaki önemini nitelenmesi için bir çerçeve ve elde edilen sonuçların önceki bulgular ile kıyaslanmasını sağlamaktadır (Creswell ve Creswell, 2021, s. 26). Bir konu hakkında yapılan literatür taraması araştırılan konunun hangi bağlamda ilerletileceği ve alanda hangi boşlukları doldurmak üzere yapıldığını göstermektedir (Köroğlu, 2015, s. 61). Polanco Levican ve Garrido (2022, s. 15) gelecekte yapılacak sosyal medya okuryazarlığı araştırmalarının, siber zorbalık ve siber mağduriyet açısından incelenmesini önermiştir. Bu öneriden hareketle araştırma, literatür taraması modeli ile inşa edilmiş ve sosyal medya okuryazarlığının sınırlarının genişletilmesi amaçlanmıştır.

Demirci'ye (2014, s. 77) göre literatür taramaları çalışmanın şart ve durum gibi noktalarında farklılık göstermesine rağmen araştırmacıların takip etmesi gereken zorunlu aşamalar mevcut olup bunlar; planlama, kaynakların araştırılıp/bulunması, kaynakların incelenmesi ile literatürün yazıya aktarılması olarak sıralanmaktadır. Bu çalışmada Demirci'nin (2017) vurgulamış olduğu aşamalara göre literatür taraması gerçekleştirilmiş ve çalışmanın nasıl yapıldığı aşağıda sıralanmıştır.

- Planlama aşaması: Araştırmancının sorunsalları belirlendikten sonra araştırılacak konuya ait anahtar kelimeler, kavramlar, konu başlıkları belirlenmiştir. Bu çalışmada anahtar kelimeler; medya, medya okuryazarlığı, sosyal medya okuryazarlığı, siber zorbalık, siber mağduriyet olarak belirlenmiştir. Kavram ve başlıklarda da anahtar kelimeler yol gösterici olmuştur. Araştırmacı, planlama aşamasında konunun çerçevesine ait tüm detayları karşılayacak kavram ve başlıkların seçimine dikkat etmiştir.
- Kaynakların araştırılıp/bulunması: Araştırmacı, kaynakların araştırılmasında ilk olarak konuya ait ya da yakın olan tüm yayınları belirlemeye çalışmıştır. İlk olarak elinde basılı olan konu ile ilgili kitapları belirlemiş ardından ise elektronik ortamlarda yer alan makaleler ile lisansüstü tez ve kurumların raporlarına yönelmiştir. Araştırmacı özellikle yabancı yayınlara erişim konusunda sıkıntı yaşamamış, kurumsal veri tabanını kullanmıştır. Araştırmacı bu aşamada özellikle yayınların güvenilir kaynaktan alınmasına özen göstermiştir. Yayınlarında künyesi açık olan çalışmalar araştırmaya dâhil edilmiştir. Yayınlarla erişimde çoğunlukla elektronik kaynaklar kullanılmıştır. Bunlar; Dergipark, Google Akademik, ulusal tez merkezi, Science Direct, SAGE Journals'tır. Bu dergilerde yer alan yayınların ulusal ve uluslararası endekslerde tarandığı görülmüş böylece çalışmaların güvenilir olduğu da anlaşılmıştır. Araştırmacı, bu elektronik veri tabanlarını güncel ve güvenilir olduğu için tercih etmiştir. Kaynakların araştırılmasında zaman sınırı belirlenmemiş, literatürde yer alan

tüm çalışmalar dâhil edilmiştir. Araştırmacı, kaynakları yirmi güne yakın bir sürede toplamıştır.

- Kaynakların incelenmesi: Araştırmacı, çeşitli kanallardan elde ettiği kaynakları bu aşamada incelemeye başlamıştır. İncelenen konuya ait çok fazla kaynağın olmaması bir açıdan araştırmacıya kolaylık sağlar iken özellikle yazım aşamasında çeşitlilik sunma açısından araştırmacıyı zora düşürmüştür. Fakat bu durum araştırmacının, konunun neden literatüre kazandırılması gerektiğine ilişkin varsayımını güçlendirmiş böylece literatürün genişleyeceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Araştırmacı, alanyazında konu ile ilgili erişim sağlayabildiği kaynakları incelemiş ve araştırma sorularına cevap verebilecek yayınları çalışmaya dâhil etmiştir. Kaynakların incelenmesinde araştırmacı, konu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili 107'ye yakın yayına erişmiştir. Araştırmacı, bunlardan bazılarını elemek zorunda kalmıştır. Bazı araştırmaların konu başlıklarının, araştırmanın anahtar kelimelerine uygun olmadığı saptanmış ve bu çalışmalar elenmiştir. Bazı araştırmalar ise sosyal medya okuryazarlığını incelemesine rağmen konunun teorik çerçevesine yer yermemiştir. Böylece araştırmacı 73 yayın üzerinden çalışmayı gerçekleştirmiştir. Çalışmada kaynakların okunmasında kritik okuma tekniği kullanılmıştır. Kritik okuma tekniği, yayınların detaylı bir şekilde okunmasıdır (Demirci, 2014, s. 102). Araştırmacı çalışmaya katkı sağlayacağını düşündüğü yayınları belirleyerek hangi çalışmada hangi kısmın kullanılabileceğini not almış ve elektronik ortamdan erişim sağladıklarını ise metin üzerinden işaretlemiştir.
- Literatürün yazıya aktarılması: Elde edilen kaynaklar bu araştırmada yazıya dökülmüştür. Bu aşama diğer araştırmaların bulgularından elde edilen bilgiler doğrultusunda orijinal kaynaklara atıf yapılarak araştırmacının kendi yorumu ile yeniden inşa edilmiş ve öneriler sunulurken çalışma sonlandırılmıştır.

Araştırmacı yukarıda sıralanan tüm bu aşamaları takip ederek çalışmanın sorun-sallarını literatür taraması ile çözümlenmeye çalışmıştır.

3. Medya Okuryazarlığı: Tanımlanması ve Gelişimi

Medya okuryazarlığına yönelik tanımlamalar 1990'lı yıllarda yapılmaya başlanmıştır (Geçer ve Bağcı, 2018, s. 411). Aufderheide, 1993 yılında gerçekleştirilen "Medya Okuryazarlığı Ulusal Liderlik Konferansı"nda (The National Leadership Conference On Media Literacy) kavramın bir yetenek olduğuna işaret etmiştir. Konferansta kavram, bilgiye hâkim olan insanın; sesleri, kelimeleri, görüntüleri içinde bulunduğu kültüre göre anlaması, anlamlandırması, üretmesi ve bunlar üzerinde müzakere etmesine yardımcı olan bir güç olarak açıklanmıştır.

Literatürde medya okuryazarlığına yönelik üzerinde uzlaşma sağlanmış çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Durak ve Seferoğlu'na (2016, s. 527) göre medya okuryazarlığı; seçme, ayırt etme, sorgulama ve kişinin çevresinden haberdar olmasını sağlayan bir olgu; Baş'a (2022, s. 141) göre ise çeşitli kitle iletişim kanallarından alınan mesajların çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneğini ifade etmektedir. Yapılan ilk dönem tanımlamalardan yakın dönem açıklamalarına kadar üzerinde durulan ortak noktanın "medya okuryazarlığının bir eleştiri yeteneği" olduğudur. Kavram, temelde üretilmiş bilginin kullanıcı tarafından direkt doğru olarak kabulünü önlemeye yönelik geliştirilmiştir. Kavram, medyada hazır olarak sunulan bilginin belirli kriterlere göre eleştirilmesine ve bireye fayda sağlayacak şekilde tüketilmesine gönderme yapmaktadır. Medya okuryazarlığı, okuyazar kişinin; toplumsal eleştiri yapmasını, mantık muhakemesini ön planda tutmasını ve bilginin yük oluşturmada gerekli yerlerde bireye hizmet sunmasını amaçlamaktadır.

Medya okuryazarlığının tanımlanması sonucunda iki farklı önerme ortaya çıkmaktadır. Bu önermeler aslında kavramın oluşumu için iki ana bileşene gereksinim duyulduğuna da işaret etmektedir. İlk bileşende medya iletilerinin tümüne eleştirel bir yaklaşım sergilemek, yani ilk aşamada doğru kabul etmemek, diğerinde ise üretim sürecine aktif katılımının sağlanması yani uygulama ile medya okuryazarlığının doğasının anlaşılmasıdır (Bayraktar, 2018, s. 430). Medya iletileri özellikle eğitim seviyeleri düşük olan kişilerde istenmeyen durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Sarsar ve Engin, 2015, s. 168).

Potter'a (2005, s. 15-16) göre medya okuryazarlığı bireyde yedi farklı becerinin bileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- Analiz: Bütün hâlinde olan bir mesajı anlamlı parçalar hâline getirmek,
- Değerlendirme: Anlamlı parçaların bazı bölümlerini belirli standartlarda incelemek,
- Gruplama: Hangi öğelerin benzer ya da farklı olduğunu belirlemek,
- Tümevarım: Küçük bir öğeden çıkarılan örüntünün diğer tüm öğelere genelleştirilmesi,
- Kesinti: Ayrıntıları açıklamak için genel ilkeleri kullanmak,
- Sentez: Elemanların yeni bir yapı ile birleştirilmesi,
- Soyutlama: Bir mesajın vermek istediği özü kısa, açık ve net bir şekilde oluşturma.

Potter (2015, s. 22) bu yedi becerinin kategorik olarak değil sürekli bir şekilde bireyde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Medya okuryazarlığı; gözlem, araştırma, eleştirme, yaratıcı düşünme, iletişim, problem çözme, bilgi teknolojilerinin kullanımı, girişimcilik, Türkçenin güzel ve doğru kullanımı, sosyokültürel katılım becerilerini de kapsamaktadır (Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2006, s. 7-8). Medya okuryazarlığının bileşenleri günlük yaşamın ve birey olmanın bir sonucu olarak değerlendirilmekte, az ya da çok her insanda bu becerilerin olması beklenmektedir. Bu temel bileşenlerden yola çıkarak medya okuryazarlığının iki amacı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunlar; (1) kitle iletişim aracını kullanabilme (2) içeriği değerlendirme yeteneğinin aktif edilmesidir (Barut ve Yağbasan, 2019, s. 51).

Tarihsel süreci incelendiğinde medya okuryazarlığı, çocukları kitle iletişim araçlarının zararlı etkilerinden koruma fikrinden ortaya çıkmıştır (Gün ve Kaya, 2017, s. 120). Medya konusunda ilk bilinçlenme hareketi ve bu iletişim araçları ile ilgili eğitim verilmesinin toplumsal bir ihtiyaç olduğu 1960'larda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/UNESCO) tarafından dillendirilmiştir (Uyar ve Hasdemir, 2023, s. 62). Bu açıdan medya okuryazarlığı ilk olarak birlik, sendika, dernek ve özel kuruluşlar tarafından kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerine karşı toplumsal bir eğitim hareketi olarak başlamıştır. Özellikle devletler ve Avrupa Birliği'nin (AB) çalışmaları ile farkındalığı artırılmış, bilimsel etkinlikler ile de bir araştırma alanı olarak görülmüştür. Köken olarak bakıldığında medya okuryazarlığı 1932'lerde dillendirilmeye başlansa da ancak 1980'lerde bir araştırma alanı olarak kabul edilmiştir (Önal, 2007, s. 338).

Medya konusunda öğrencilere yönelik verilen ilk bilinçlendirme hareketleri Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ardından bir eğitim politikası olarak 20. yüzyılın hemen başlarında Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır (Asrak Hasdemir, 2012, s. 23). Aslan ve Basel'e (2016, s. 1356) göre Türkiye ise medyaya yönelik bir farkındalık oluşturmak için diğer devletlere kıyasla geç kalmıştır. Medya okuryazarlığı, Türkiye'de ilk olarak 20-21 Şubat 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen "İletişim Şurası"nda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından kullanılmıştır (Gün ve Kaya, 2017, s. 120). 2004 yılında ise "Şiddeti Önleme Platformu" kavrama dikkat çekmiştir. RTÜK, 2004 tarihli toplantısında "Şiddeti Önleme Platformu Medya ve Şiddet Alt Çalışma Grubu Raporu"nda medya okuryazarlığı dersinin ilk ve orta öğretim derslerine eklenmesini, yayıncıların ayrımcılık ve şiddete karşı bilinci arttırmak üzere eğitimlerin verilmesini "Öğretim Kurumlarına Medya Okuryazarlığı Dersi Konulmasına Dair İş Birliği Protokolü" ile kabul etmiş ve Millî Eğitim Bakan-

lığı (MEB) ile iş birliğine yönelik karar almıştır (Altun, 2009, s. 98). Ardından Ta-
lim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile RTÜK uzmanları ve iletişim bilimleri fakültesi
akademisyenlerinden oluşan bir komisyon kurulmuş, “Medya Okuryazarlığı Dersi
Öğretim Programı ve Kılavuzu” hazırlanmıştır. Kılavuz aşağıda yer alan konuları
içermektedir;

- Medya okuryazarlığı dersinin ne olduğu ve neden ihtiyaç duyulduğu, dersin öğretimi,
- İletişim ve kitle iletişim kavramı ve önemi,
- Medyanın, toplum, kültür, etik ve ekonomi ile ilişkisi,
- Televizyon, radyo ve internetin tanıtımı,
- Medya okuryazarlığı dersinin uygulanması sonucunda ölçme ve değerlendirme (Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2006, s. 2-3).

Türkiye’de medya okuryazarlığına yönelik eğitimler RTÜK ve MEB arasında 2006 yılında imzalanan protokol ile ilk olarak sekiz ilde pilot çalışma taslağında başlatılmıştır. 2007-2008 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkiye’deki tüm ilköğretim okullarında seçmeli ders olarak müfredata eklenmiştir (Önal, 2007, s. 340). 2005 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından gerçekleştirilen “I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı”nda yüksek öğretim kurumlarının ders programlarına eklenmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur (Köktener, 2019, s. 231). Medya okuryazarlığı günümüzde iletişim fakültelerinde zorunlu, diğer yüksek öğretim kurumlarında ise seçmeli ders olarak okutulmaktadır. AB destekli bir proje olan Avrupa Medya Okuryazarlığı Merkezi (European Centre for Media Literacy- ECML), bu dersin amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır (Pekman, 2016, s. 41-42);

- Medyanın fikir, bilgi ve haberi başkasının düşüncesi ile naklettiğinin anlaşılması,
- Duygusal etki oluşturmak için özel tekniklerin kullandığını bilmek,
- Bu teknik etkilerin ayırdını yapmak,
- Medyanın taraflı olduğunu anlamak,
- Medyadan kimin neden yararlandığı ve dışlandığının sorgulanması,
- Farklı eğlence ve bilgi kaynakları aramak,
- Medyayı kendine faydalı olacak şekilde kullanmak,
- Pasif yerine aktif olmak,
- Bireyi dijital okuryazarlığa hazırlamak.

Ulusal ve uluslararası düzeyde liderlik, toplumsal eğitim, mesleki gelişim ve kanıta dayalı eğitim kaynakları sağlayan bir eğitim kuruluğu olan Medya Okuryazarlığı Merkezi (Centre for Media Literacy/CML) bu eğitimlerde vatandaşların özellikle de gençlerin, 21. yüzyılın yaşama koşulu olan eleştirel düşünme, akıllı seçimler yapma ve medya üretimi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan medya okuryazarlığı için beş temel ilke belirlemiştir. Bu ilkeler; (1) bütün medya mesajları kurgudur, (2) mesajlar, medyanın kendi kuralları ve kendi dilinde kurgulanmıştır (3) insanlar farklıdır ve aynı mesajı farklı şekillerde algılar (4) medya, değer ve bakış açıları içerir, (5) mesajlar, ekonomi politığe hizmet edecek şekilde kurgulanmaktadır (CML, 2023, s. 1). Türkiye de ise medya okuryazarlığı dersinin verilmesi ile (1) medyayı farklı açılardan okuma yeteneğinin kazanımı ile çevresine ve ülkesine duyarlı öğrencilerin yetiştirilmesi (2) tüm kitle iletişim araçlarından gelen mesajları çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneğı (3) yazılı, görsel, işitsel medyaya karşı eleştirel tavır (4) mesajların oluşturulmasına ve analizine ait cevap bulma, soru sorma (5) bilinçli bir medya okuyazarı hazırlama (6) toplumsal yaşamda aktiflik ve yapıcılık (7) devlet ve tecimsel yayıncılığın daha olumlu yerlerle getirilmesinde duyarlılık oluşturulması amaçlanmaktadır (Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2006, s. 7). Bunların yanı sıra medya okuryazarlığı eğitimi çocuk, yetişkin, aile ve bilinçli yurttaş olma gibi pek çok farklı amaçları da içinde barındırmaktadır (Kattıtaş, Seylim ve Demirkan, 2022, s. 169).

Kurudayıoğlu ve Tüzel (2010, s. 295) genel olarak okuryazarlığın toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak sürekli anlam ve sahasını genişleteceğini, yeni anlamlar taşıyan önüne aldığı nesneye göre çok anlamlılık içeren boyutların/modellerin ortaya çıkabileceğini öngörmüştür. Web 2.0 iletişimine geçilmesi ve iletişim biçimlerinin farklılaşması bu öngörüğü desteklemiş ve yeni bir tür tanımlanmaya başlamıştır: “sosyal medya okuryazarlığı”.

4. Yeni tanımlamaya çalışmak: “Sosyal Medya Okuryazarlığı”

Bireylerin, sosyal ve teknolojik gelişmelere uyum sağlama isteğı platformların gerçek bir mekân olarak algılanmasını sağlamış ve sosyal ağlar farklı amaçlar için kullanılmıştır (Acar, 2020, s. 76). Sosyal ağlar piyasaya ilk sürüldüğünde eğlence, boş zamanları geçirme, arkadaş edinme, sohbet ve görsel paylaşımı için kullanılmıştır. Fakat yeni iletişim biçimleri ve araçları (web 2.0 ve üstü) bir dizi avantaj ve dezavantajlar ortaya çıkartmıştır.

Literatürde platformlara yönelik yapılan ilk dönem araştırmaları kavramı tanımlamaya yönelik olarak kurgulanmıştır. Kullanıcı sayısının artması ile sosyal ağlara

yönelik araştırmaların alanı genişlemiştir. Platformlar, kullanıcılarına her alanda kolaylık ve bilgi sağlmasına rağmen başta psikososyal olmak üzere bazı sorunlara işaret etmeye başlamıştır (Akyürek, 2020, s. 59; Balcı ve Baloğlu, 2018, s. 212;). Son dönem araştırmalarının (Acar, 2022; Acar ve Gülnar, 2023; Ergen ve Akacan, 2021; Gülnar ve Acar, 2021; Gülnar ve Öztat, 2021; Gürgeç ve Demirel, 2021; Kazaz ve Acar, 2021; Ophir, Asterhan ve Schwarz, 2019; Shi, Yu, Wang, Cheng ve Cao, 2020; Sürü, 2019; Whelan, Islam, ve Brooks, 2020; Xiao ve Mou, 2019) artık ağların kullanıcıda ortaya çıkarttığı kişisel, kişilerarası, kitlesel etkilere yönelik yapıldığı görölmektedir. Yapılan bu çalışmaların tümünde öngörülerini destekleyecek şekilde platformların kişiye çeşitli açılardan zarar vermeye başladığına yönelik bulgular elde edilmiştir. Yakın dönem araştırmalarında Acar (2022) platformların kullanıcılarında stresör olarak algılanmaya başlandığını saptamıştır. Fu ve diğerleri (2020) de kullanıcıların çevresel faktörler ile aşırı sosyal ağ yüklenmesine maruz kaldıklarını ortaya çıkartmıştır. Platformlar özellikle genç ve ergen kullanıcıları bağımlılık konusunda olumsuz etkileyebilmektedir. Ergen ve Akacan'ın 2021 yılında yaptıkları araştırmada, ergenlerin sosyal ağ bağımlılıkları incelenmiştir. Araştırmada (Ergen ve Akacan, 2021) ergenlerin duygusal zekâ seviyelerinin yükseldikçe ağ bağımlılıklarının azaldığı saptanmıştır. Literatürde, sosyal ağların kullanıcıları yalnızlaştırdığı (şahin ve Gülnar, 2016), çiftler arasında iletişim kopukluklarına neden olduğu (Gülnar ve Öztat, 2020), yaşam doyumunu düşürdüğu (Gülnar ve Acar, 2021), kaygı seviyelerini yükselttiği (Aktaş ve Çopur, 2018), depresyona yol açtığı (Balcı ve Baloğlu, 2018) ve narsist kişilik bozukluğunu beslediği (Argın, 2019) yönelik sonuçlar bulunmaktadır. En baştan medya okuryazarlığının gençleri kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerinden korumaya yönelik kurgulandığı bilindiğinde sosyal medya okuryazarlığı da bu düşünceden hareketle yapılandırılmıştır. Güncel çalışmalarda da (Jabeen, Tandon, Sithipolvanichgul, Srivastava ve Dhir, 2023; Ou, Zheng, Kim ve Chen, 2023; Sheng, Yang, Han ve Jou, 2023; Wen, Naseer, Muhammad, Muhammad ve Qianyun, 2023) platformların kullanıcılarına psikososyal açıdan zarar verdiğine yönelik sonuçlar elde edilmiştir. Böylece sosyal medya okuryazarlığı, bilimsel sayısız araştırmanın ürünü olarak sebep sonuç ilişkisine bağlı kullanıcıyı platformların zararlı etkilerinden korumaya, eleştirel bakış açısı sağlamaya ve bilinçli bir üretici olmasına yönelik olarak değerlendirilmiştir.

Sosyal medya okuryazarlığı, iletişimin dijitalleşmesi ile web 2.0'ın farklı sürümlerine dayanan yeni bir okuryazarlık türüdür. Bu tür, medya okuryazarlığının temel çatısı altında yer almaktadır. Bu yüzden kuramsallaştırılmasında medya okuryazarlığından beslenmektedir. Sezgin ve Ünal (2022, s. 96) sosyal medya okuryazarlığının medya okuryazarlığı tanımında yer alan bazı özelliklerden beslendiği-

ni belirtmektedir. Sezgin ve Ünal'a (2022, s. 96) göre kullanıcıların doğru sosyal medya içeriğine ulaşarak içeriği analiz etmesi, yapılan analizi değerlendirmesi ile yorumlaması ve yine bu mecrada içerik üretebilme yetisi bu okur yazarlık türüne karşılık gelmektedir. Utma (2019, s. 1222) ise sosyal medya okuryazarlığının öz itibari ile medya okuryazarlığıyla benzer özellikleri taşımasına rağmen bireysel olması açısından farklılıklar taşıdığını vurgulamaktadır.

Sosyal medya okuryazarlığı yeni biçimlendirilen bir tür olduğu için literatürde henüz kesin sınırlar ile tanımlanmamıştır. Livingstone'a (2014) göre sosyal medya okuryazarlığını kavram olarak tanımlamak zordur çünkü geleneksel medya kullanımına göre platformların kullanıcı içeriği kendi oluşturmakta ve doğrudan sosyal etkileşimlerine de kendisi karar vermektedir. Yine de bu güçlüğe rağmen literatürde yer alan araştırmalarda kavramın tanımlandığı görülmektedir. Tandoc, Yee, Ong, Lee, Xu, Han, Matthew, Ng, Lim ve Cayabyab'e (2021, s. 2489) göre sosyal medya okuryazarlığı; kullanıcıları platform içeriklerinin zararlarından korumak ve eğitmek için geliştirilmiş bir kavramdır. Polonca Levican ve Garrido (2022, s. 1) da sosyal medya okuryazarlığının, sosyo duygusal yeterlilik ile teknik becerilerin birleştirilmesi ile ilintili olduğunu belirtmektedir. Schreurs ve Vandebosch (2020, s. 3) sosyal medya okuryazarlığının rolünün henüz tam olarak açıklanamamasına rağmen kullanıcıların platformları sosyal etkileşim ve iletişimde verimli bir şekilde kullanmaları için ihtiyaç duydukları teknik/bilişsel yetkinlik olarak tanımlamaktadır. Tavşanlı ve Akaydın (2017, s. 517) ise bu okuryazarlık türünün bir konu hakkındaki farklı düşünceleri farklı açılardan inceleme ve değerlendirmesi olarak açıklamaktadır. Sosyal medya okuryazarlığı eğitim ve sosyal medya araştırmalarında ise dört farklı versiyonda açıklanabilmektedir (Manca vd., 2021, s. 3). Bunlar sırası ile;

1. Araç olarak sosyal medya okuryazarlığı: Platformlar, iletişim ve bağlantı kurma etkinliklerini desteklediği için araçsallık, nesnellik ve ölçülebilirlik ile uyumludur. Örneğin; politikacılar seçim dönemlerinde sosyal ağları kampanyaları hakkında bilgi veren bir araç olarak kullanabilmektedir.
2. Bilişsel bir süreç olarak sosyal medya okuryazarlığı: Eleştirel düşünme ile yazma ve okuryazarlık becerilerini geliştiren, bilgiye çoklu bakış açısı sağlayan süreçtir. Örneğin; bir konu hakkında Twitter'da açılan hashtaglar (#) ile farklı düşünceler öne sürülebilir ya da eleştirel bir ortam oluşturulabilir.
3. İş birliği: Bilginin sosyal etkinlikler ve etkileşimler ile kolektif bir şekilde inşa edilmesidir. Örneğin; küresel ısınma konusunda kullanıcılar bilgilerini paylaşarak güncel sorunların görünür olmasına ortak bir şekilde katkı sağlayabilir.

4. Katılım: Sosyal direniş ve değişim yapmak için kullanıcıların platformlarda yer alan sivil ve kamusal alanlara üye olmasıdır. Örneğin; Arap Baharı, Gezi Parkı ve Sarı Yelekliler hareketlerinde sosyal ağlar örgütlenme ile aktivizm eylemlerinin planlandığı sosyal sanal alanlar olarak kullanıcıların açılan gruplara katılmasını teşvik etmiştir.

Sezgin ve Ünal (2022, s. 96) da sosyal medya okuryazarlığını kullanıcıların sağlıklı içeriğe erişmesi, analiz edebilmesi, değerlendirme yapabilmesi ve yorumlayarak aynı ağda yeni içerik üretebilme becerisi olarak betimlemektedir. Platformlar içeriğin oluşturulması ve paylaşımında geniş kitleler ile hareket etmektedir. Bu açıdan sosyal medya okuryazarlığı bilginin hem üretiminde hem de tüketiminde kolektiftir. İçeriğin sorgulanması, bilgi olarak kabulü ya da reddine karar verilmesinde toplu olarak hareket edilmektedir. Bu okuryazarlık türü de aynı medya okuryazarlığı gibi eleştirel bir kimliğe sahiptir. Platformların teknik özelliklerinden dolayı da medya okuryazarlığına göre eleştirel yaklaşımı daha fazla öne çıkartmaktadır çünkü sosyal ağlarda bilginin yayılımı saniyeler içinde ivme kazanan iş birliğine dayanmaktadır. Sosyal medya okuryazarlığı, kullanıcıların üretimden tüketime kadar ortak bir çıkar doğrultusunda hareket etmesini amaçlamaktadır.

Sosyal medya okuryazarlığının temelini içerik ve yeterlik arasındaki ilişki döngüsü oluşturmaktadır. İçerik; sosyal medya okuryazarlığının gerçekleşmesi için gerekli farkındalık, anlayış ve bilgiyi; yeterlilik de sosyal medya okuryazarlığını gösterme becerileri ve yeteneklerini ifade etmektedir (Cho, Cannon, Lopez ve Li, 2022, s. 6-8). İçerik bileşenlerinde kullanıcı, hangi bilgi ve anlayış konularının gerekli olduğunu belirler. Böylece kullanıcı bir konu hakkında bireysel farkındalığını belirleyebilmektedir. Yeterlilik bileşenleri de teknik becerilere gönderme yaparak metin, fotoğraf, ses ya da video paylaşımlarının analiz, değerlendirme ve üretim ile nasıl elde edileceğini göstermektedir. Diğer bir ifade ile kullanıcı kendisinin ya da diğer kişilerin paylaşımlarına eleştirel bir şekilde yaklaşıp, paylaşımı kullanıp kullanmayacağına karar verebilmektedir. Sosyal ağların genel medya okuryazarlığından farklı olarak sunduğu bu özgürlükçü ortam kullanıcıda içeriklerin azalmasını ve önüne bazı fırsatların çıkmasını sağlayabilmektedir. Platformların bu özellikleri sosyal medya okuryazarlığının bilişsel ve duyuşsal yapılardan oluştuğunu göstermektedir (Schreurs ve Vandenbosch, 2020, s. 5). Aslında bu yapılar Cho ve arkadaşlarının (2022) içerik/yeterlilik bileşenleri ile benzerlik göstermektedir. Bilişsel yapılar; ağ kullanıcısının zihninde yer alan bilgi kümelerini kapsamaktadır. Sosyal ağlarda görülen paylaşımların algılanması için zihinde bilginin olması gerekmektedir. Bilişsel yapı, paylaşımların bilgi birikimine göre yorumlamasıdır. Platformlarda yer alan paylaşımlar geleneksel medyanın aksine bireyseldir ve üreticisi

kullanıcısıdır. Duygusal yapı ise üyelerin platform kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal durumlara işaret etmektedir. Bilişsel yapısı güçlü olan kullanıcının, duygusal yapısında olumsuzluk görülme olasılığı çok düşüktür.

Sosyal medya okuryazarlığı kullanıcıların platformlarda karşılaştığı bireysel sorunlara çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Tandoc ve diğerleri (2021, s. 2487-2488) bu sorunları şu şekilde açıklamaktadır:

- Güvenlik ve gizlilik sorunları: Platformlara üye olmanın ilk şartı bir profil oluşturmaktadır. Kullanıcıların profillerine ekledikleri kişisel ve özel bilgiler; güvenlik, gizlilik ve mahremiyet açısından çevrim içi zorbalık, çevrim içi tehdit ya da sanal zorbalık gibi eylemlerde kullanılabilir. Kullanıcılar bu özel ve kişisel bilgilerini kendi özgür iradeleri ile eklemelerine rağmen yine de gizlilik ve güvenlik konularında endişe yaşayabilmektedir.
- İlişkiler ile ilgili sorunlar: Özel yaşam, iş hayatı ve sosyal ilişkilerde ortaya çıkan problemlerdir. Sosyal medya kullanımı -yukarıdaki görüşleri de destekleyecek şekilde- aile ve kişiler arası ilişkilerde dedikodu ve söylenti gibi sorunlara yol açabilmektedir.
- Psikolojik sorunlar: Platform kullanımının kişilerde ortaya çıkarttığı kaygı, memnuniyetsizlik ve ağ bağımlılığı gibi ruhsal birtakım rahatsızlıklara neden olmaktadır.
- Bilgilendirme sorunları: İçeriğin üretiminde ve haberin paylaşımında dezenformasyonun ortaya çıkmasıdır. Özellikle yalan haber ve kullanıcıların sosyal etkileşimlerini görünür kılmada gerçek olmayan verilerin paylaşılmasıdır.

Sosyal medya okuryazarlığı yapılan çok sayıdaki araştırma sonucunda kullanıcılarda belirginleşen bu 4 temel sorunun giderilmesi için koruyucu bir uygulama olarak geliştirilmiştir. Buna bağlı olarak da en çok kullanılan medya okuryazarlık türüdür (Tavşanlı ve Akaydın, 2017, s. 518). Medya araçları içinde en çok kullanılan iletişim kanalı platformlardır.

We are social'ın 2023 yılında yayımlanan "Dijital 2023 Global Overview Report" raporunda küresel platform kullanımı %59,4; Türkiye'nin sosyal medya kullanım oranı ise %73,1'tir (Kemp, 2023, s. 10-73). Günlük ortalama sosyal medya kullanımı küresel olarak 2 saat 31 dakika, Türkiye'de ise 2 saat 54 dakikadır.

Yukarıda yer alan paragraflarda, platform kullanımının kişilerde oluşturduğu zararlar göz önüne alındığında sosyal medya okuryazarlığına yönelik çerçevenin farklı açılardan genişletilmesinin gerekli olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Nitekim Nagle, 2018 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında Twitter'ı (Twitter'ın ismi

23.07.2023 tarihinde X olarak değişmiştir) pedogolojik bir öğrenme aracı olarak kullanan öğretmenlerin, kadın düşmanlığı ve ırkçılık gibi sorunlarla karşılaşarak siber zorbalığa maruz kaldıklarını saptamış, öğretmenlerin bu tehlike ile mücadele edebilmesi için de sosyal medya okuryazarlığı hakkında daha fazla kavramsal bilgiye ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Polonca Levican ve Garrido (2022, s. 15) da gelecekte yapılacak sosyal medya okuryazarlığı araştırmalarının, siber zorbalık ve siber mağduriyet özelinde tasarlanmasını ve bu tehlikelerden korunmak için yetkinliklerin belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılmasını önermiştir. Araştırmanın diğer başlığında bu önerilere bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları tartışılacaktır.

5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet

Zorbalık; daha güçlü birinin kendisinden daha zayıf birine karşı kasıtlı ve sürekli uyguladığı fiziksel, psikolojik, sözel ve cinsel şiddettir. İğdeli (2018, s. 10) zorbalığın; hakaret, tehdit, küçük düşürme, alay etme, sosyal ortamlardan dışlama, taciz, itibar sarsma ve bazen de rüşvet isteme gibi eylemleri içerdiğini belirtmektedir. Karaca ve diğerlerine (2021, s. 180) göre bir önceki cümlede sıralanan eylemleri gerçekleştiren kişiye zorba; zorbanın bu olumsuz eylemlerine maruz kalan kişi ise mağdur olarak betimlenmektedir. Mağdur, zorbanın egemenliğinde yönlendirilmekte ve çeşitli yönlerden hem kendisi hem ailesi hem de sosyal çevresi zarar görmektedir.

Zorbalığın temelinde; saldırganlık, otoriterlik, bilinçli zarar verme gibi davranışlar bulunmaktadır. Zorba, davranışlarını gerçekleştirmek için planlı ve sistematik bir şekilde çalışmaktadır. Zorbaların, teknoloji ve bilişim bilgileri mağdurlara göre daha yüksektir (Karaca, Mutlu ve Gencer, 2021, s. 184). Sahip oldukları bu nitelik de amaçlarına erişimi kolaylaştırmaktadır.

Zorbalar eylemlerini ya hiçbir şekilde saklanmadan doğrudan ya da daha fazla zevk verdiği gerekçesi ile gizlice gerçekleştirilmektedir. Fiziksel güç uygulanan zorbalıklar doğrudan (Woods ve Wolke, 2004, s. 136) mağdurun sosyal ortamdan dışlanması için gerçekleştirilen zorbalıklar ise dolaylı zorbalıktır (Crick ve Grotpeter, 1995, s. 711). Örneğin; zorbanın mağdurun kolunu kırması gibi bedenine fiziksel olarak zarar vermesi doğrudan, onun hakkında iftira üretmesi ise dolaylı zorbalıktır.

Zorbalık, özellikle 20. yüzyılda gelişen teknoloji ve yeni iletişim araçları ile daha kolay yapılıır hâle gelmiştir. Sosyal ağların çift yönlü iletişim imkânı, içerik ve zaman konularında özgür olması bu platformları siber zorbalığın yapıldığı alanlara dönüştürmüştür (Dinç Kırılı, 2020, s. 25). Bilgisayara erişim olanakları ve internet

kullanım oranlarının artması geleneksel zorbalığın araç değiştirerek web 2,0 üzerinden yapılmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu değişim zorba ve mağdur kavramlarının başına siber kelimesini eklemiş ve olgunun çerçevesini genişletmiştir.

Siber zorbalık; iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ile belirginleşen olumsuz bir durumdur (Kwan ve Skoric, 2013, s. 16). Carter (2013, s. 1229) elektronik iletişim araçları kullanılarak, kendini korumakta zorluk çeken bir kişi ya da gruba karşı fiziksel müdahale olmadan uzaktan yapılan saldırgan eylemleri siber zorbalık olarak açıklamaktadır. Chadwick (2014) e-posta, mesajlaşma, platformlar, formlar, bloglar, oyun siteleri, video paylaşım sayfaları gibi birçok farklı çevrim içi tabanın siber zorbalık için kullanıldığını belirtmektedir.

Siber zorbalık gibi siber mağduriyette iletişim teknolojilerindeki farklılaşmalar sonucunda gerçek mekân online ortamlara kaymıştır (Çetin, Çantürk ve Dağalp, 2019, s. 116). Böylece mağduriyet olgusu isim ve uygulama şekli ile değişime uğramıştır (Acar, 2022, s. 112). Siber zorbalığa uğrayan kişi siber mağdur olarak adlandırılmaktadır. Siber mağduriyet ise internette bir birey ya da grup tarafından yapılan siber zorbalıkla karşılaşma durumudur (Arıcak, Tanrıku ve Kınay 2012, s. 2). Siber mağduriyet ilk olarak 2000 yılında ABD’de kullanılmış ve İngilizce “cyberbullying” ismi ile adlandırılmıştır. Türkçede “siber zorbalık” olarak dillendirilen kavram alanyazında; dijital zorbalık (Privitera ve Campbell, 2009), çevrim içi zorbalık (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010), sanal zorbalık (Nocentini, Calmaestra, Schultze, Scheithauer,) ve elektronik zorbalık (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010) gibi çeşitli isimlerle de anılmaktadır. Whittaker ve Kowalski’ye (2015) göre siber zorbalığın uygulandığı mekân sürekli olarak değişmektedir. Yapılan son araştırmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyetin platform özelinde yapıldığı görülmektedir. Sosyal ağlar, zorbalığın en kolay gerçekleştirildiği çevrim içi ortamlardır (Küçük ve Şahin, 2015, s. 57). Kokkinos ve Saripanidis (2017, s. 236) özellikle Facebook gibi sosyal medya araçlarının olumsuz eylemlere kolaylık sağladığını belirtmektedir. Sosyal ağların bazı teknik özellikleri zorbalığın geleneksel ve sibere göre daha kolay yapılmasına neden olmuştur. Platform kullanımının ücretsiz olması, aynı anda farklı kişilere erişim, kimlik ifşasının olmaması, sosyal ağların yüksek güvenlik ve gizlilik ihlalleri bunun başlıca nedenleri arasındadır.

Bugüne kadar siber mağduriyet riskini etkileyen faktörleri araştıran çalışmalar, kullanıcıların bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmadaki bireysel farklılıklarına odaklanmıştır (Dredge, Gleeson ve Garcia, 2014, s. 17). Platform kullanımı da kişiye göre değiştiği için mağdurun zorbalıktan etkilenme durumu değişebilmektedir (Oksanen, Oksa, Savela, Kaakien, ve Ellonen 2020, s. 2). Sosyal ağlardan ya da diğer çevrim içi uygulamalardan yapılan sanal zorbalık iletişim aracı fark et-

meksizin mağdurda sosyokültürel ve psikolojik açıdan bazı sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde depresyon, yalnızlık ve kendi kendini ifşa etme olasılığı yüksektir (Kokkinos ve Saripanidis, 2017, s. 243). Dinç Kırılı (2020, s. 36), sosyal medya kullanan 11 öğrenci ile gerçekleştirdiği yapılandırılmış görüşme sonunda katılımcıların özel görüntüleri ele geçirme, cinsel içerikli hakaret, aşağılama ve iftira gibi zorbalık şekillerine maruz kaldıklarını ve bu öğrencilerde; sinir, üzüntü, korku ile tedirginlik gibi olumsuz duyguların başladığını saptamıştır. Başka bir araştırmada (Oksanen, 2020) ise iş yerinde gerçekleştirilen siber zorbalık incelenmiş, çalışanlarda sıkıntı, tükenme ve teknostres gibi olumsuz duyguların varlığına işaret edilmiştir. Ho, Li ve Gu (2020) da 606 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdiği araştırmasında siber zorbalığa maruz kalan kişilerin stres seviyelerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır. Lapiere ve Dane (2020) de 400 yetişkin ile yürüttüğü araştırmada siber zorbalığa uğrayanların psikolojik refah seviyelerinin düşük olduğunu doğrulamıştır. Arıca ve diğerleri (2012, s. 1) özellikle genç kullanıcıların siber zorbalıkla mücadele edebilmesi için bilinçlendirme ve yetkinlik kazandırma araştırmalarının önemine dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Ayas, Aydın ve Horzum (2015, s. 48) da bireylerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ait farkındalık düzeylerinin artırılması gerektiğini belirtmektedir. Siber zorbalıktan korunmak ve kişilerin konuya ait farkındalık düzeylerini belirlemek üzere bazı akademik çalışmalar yürütülmektedir. Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010 yılında çevrim içi kullanıcıların siber mağduriyet düzeylerini belirlemek üzere siber mağduriyet ölçeğini geliştirmiştir. Ayas ve diğerleri de sanal zorbalık farkındalık ölçeğini geliştirerek alanyazında durumun incelenmesine olanak sağlamıştır. Bazı araştırmalarda ise yabancı dilde geliştirilen ölçeklerin Türkçeye uyarlandığı görülmektedir. Gençdoğan ve Çıkrıkçı (2015), Lam ve Li'nin (2013) geliştirdiği e-zorbalık ölçeği ve e-mağduriyet ölçeğini Türkçeye uyarlanmıştır. Küçük ve Şahin (2015) de Kwan ve Skoric tarafından 2013 yılında alanyazına kazandırılan Facebook mağduriyeti ölçeği ve Facebook zorbalığı ölçeğini Türkçeye uyarlamıştır. Acar (2022) da Küçük ve Şahin (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan bu ölçekleri sosyal ağ zorbalığı ve sosyal ağ mağduriyeti versiyonuna uyarlamıştır.

6. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada ilk olarak Türkçe literatürde sosyal medya okuryazarlığına yönelik sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı ve olgunun henüz yeteri kadar incelenmediği saptanmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezinden 19.12.2023 (YÖK, 2023) tarihinde çekilen verilere göre konuya ait sekiz tane lisansüstü tezin olduğu görülmüştür. Diğer ulusal veri tabanları (Dergipark, 2023) da incelendiğinde sosyal medya okuryazarlığına ait yine sınırlı çalışmanın olduğu daha çok medya okur

yazarlığının incelendiği anlaşılmaktadır. Schreurs ve Vandenbosch'un (2020) da belirttiği üzere yapılan bu literatür taramasında kavramın kuramsal çerçevesinin net olarak açıklanmadığı, ağırlıklı olarak medya okuryazarlığından beslenerek tanımlandığı ortaya çıkmıştır.

Platformların kullanımı 2007 yılında Facebook ile küreselleşmiş ve çok kısa sürede de tüm dünyaya yayılmıştır. Batı ülkelerinin 1932'lerden itibaren medya kullanımı konusunda çalışmalara başlamasına rağmen özellikle Türkiye yakın dönemlerde harekete geçmiştir. Aslında 2003 yılında devlet denetiminde gerçekleştirilen koruma politikalarına yönelik eylemlerin hâlihazırda yeterli olmadığı Türkiye'de platform kullanımına yönelik yapılan araştırmaların (Balcı ve Baloğlu, 2018; Gülnar ve Öztat, 2021) bulgularında kişilerde ortaya çıkan aile içi iletişimde kopukluk, yüz yüze iletişimin terk edilmeye başlanması, depresyon gibi zararlar ile kendisini göstermiştir.

Araştırmanın bir başka sonucunda ise internet, bilgisayar ve çevrim içi uygulamaların kullanım oranlarının artmasına paralel olarak kişilerde belirginleşmeye başlayan psikososyal sorunların var olduğu ve araştırmacıların ağırlıklı bu konuya ait çalışmalara yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Nitekim özellikle son dönem çalışmalarında belirginleşen sosyal ağ yorgunluğu bunun en iyi göstergesidir. Kavram tıbbi yorgunluğun özelliklerini karşılayan öncüllerin, platformlara yansımaları olarak Türkçe literatüre Acar (2022) tarafından kazandırılmıştır. Sosyal ağ yorgunluğu, bazı psikolojik ve fiziksel rahatsızlıkların bir sonucu olarak kullanıcının platformların zararlarından kendisini koruyamadığına işaret etmektedir (Acar ve Gülnar, 2023). Stres, kaygı, anksiyete, baş ağrısı, bilginin ve iletişim yükü kullanıcıların platform kullanımı sonucu ortaya çıkmaktadır. İşte kullanıcıda bu tarz olumsuzlukların oluşmaya başlaması sosyal medya okuryazarlığında var olan eksikliğin belirginleşmiş hâlidir.

Araştırmada yapılan literatür taraması ile kullanıcıların, kendilerini platformların zararlı etkilerinden koruyamadığına yönelik de sonuçlar elde edilmiştir. Şahin ve Gülnar (2016) ile Acar'ın (2022) tüm Türkiye'yi kapsayan araştırmalarında da sosyal ağ kullanımının kişilerde psikolojik ve fiziksel semptomlara işaret ettiğini vurgulanmıştır. Diğer araştırmacıların (Tandoc vd., 2021; Polonca Levican ve Garrido, 2022) da soruna sosyal medya okuryazarlığı ile çözüm bulmaya yönelik tavsiyelerinin olduğu belirlenmiştir. Ayas ve diğerlerinin (2015) de sonuçları ile benzerlik gösterecek şekilde bu araştırmada da kullanıcılarda platformların zararlarına yönelik bir farkındalık oluşturulması gerektiği üstte sıralanan araştırma bulgularından hareketle vurgulanmıştır. Platformların nasıl kullanılacağı, ağlardan nasıl faydalanılacağı ya da zararlarından nasıl korunacağına yönelik kullanıcılara eğitim

verilmesinde geç kalınmıştır. Kişilerin kullandıkları ağların zararlarının/yararlarının farkında olmaması, olumlu ve olumsuz yanlarının geç fark edilmesi ya da risklerinin olduğu anlaşılrsa da hâlâ bireylerin kullanım davranışında değişikliğe gidilememesi bazı eksikliklerin olduğunu göstermiştir. Bu eksikler dizgesi sosyal medya okuryazarlığını zorunlu olarak kişisel ve toplumsal bir ihtiyaç olarak ortaya çıkartmıştır. Sosyal medya okuryazarlığı kullanıcı çıkarlarını ve toplumsal faydacılığı ön planda tuttuğu için eleştirel düşünmeden beslenmektedir. Kullanıcıya; kültürel, ekonomik, politik ve diğer tüm toplumsal alanlarda farkındalık ve fayda sağlayacak şekilde eleştirel bir yapının temsilidir. Bunlara karşın platformların kullanımı ya da çıktıları hakkında derin bir bilinçlendirme oluşturulmamıştır. Bu eksikliklerin bütünü platformların salt eğlence aracı olmadığını kullanıcıya çeşitli açılardan fayda sağlayabileceği gibi ağırlıklı olarak zarar da vereceğini belirginleştirmiştir. Durumun bu şekilde görünüm kazanmasında sosyal ağların, geleneksel iletişim (yüz yüze iletişim gibi) biçimlerini kullanan kişiler tarafından kolayca benimsenmiş ve toplumsal hayata çok hızlı uyarlanmış olmasının da etkisinin olduğu düşünülmektedir. Z kuşağı gibi sosyo demografik özellikleri ve yaşam tarzı teknolojiye göre şekillenen yaş aralığı ise sıfırdan web 2.0 teknolojisinin yaygın olarak kullanıldığı zaman diliminin içine doğmuş, bu iletişim biçiminde “var olanı” kabul etmiştir. Gelenekselden yeniye geçiş ve var olan iletişim biçimleri her iki grup için de bazı dezavantajlar ortaya çıkartmıştır. Bunun sonucu olarak ağ bağımlılığı, akademik başarıda düşüş, toplumdan kendi isteği ile soyutlanma, depresif ruh hâli, problemlerli internet ve platform kullanımı, kişisel refah seviyelerinde olumsuz farklılaşmalar, siber zorbalık eylemleri ile bu eylemlerden zarara uğrayan siber mağdurlar belirginleşmiştir. Bu araştırmanın yöntem başlığındaki sınırlılığı gereğince yapılan incelemelerde de bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda bazı araştırmalarda (Kokkinos ve Saripanidis, 2017; Ho, Li ve Gu (2020; Lapierre ve Dane (2020) kullanıcıların internet ve sosyal ağ uygulamalarında siber zorbalığa uğramalarının stres, depresyon gibi psikolojik sorunları belirginleştirdiğine dair bulgular elde edilmiştir. Bu durum doğrudan sosyal medya okuryazarlığından yoksunluğunun bir sonucudur. İşte sosyal medya okuryazarlığı bu dezavantajların kişiye zarar vermesini önlemek ve kullanıcının platformlara eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmasını sağlamak üzere koruyucu bir yapı olarak temellendirilmiştir. Fakat yeterince tanıtım ve araştırma yapılmadığı için koruma sağlamadığı yukarıdaki çalışmaların bulgularından hareketle bu araştırmada vurgulanacak bir sonucu ortaya çıkartmıştır. Bu sonuçtan hareketle de sosyal medya okuryazarlığı, akışta sunulan her paylaşımın ya da en baştan üretilen bir içeriğin tüketilmeden önce tüm noktalarının değerlendirilmesinin gerekli olduğunu göstermiştir.

Araştırmada yapılan literatür taraması sonucunda teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerin yanı sıra ortaya çıkan olumsuzluklardan korunma konusunda hem platform üreticilerinin hem de devletlerin yetersizlik sergilediği ayrıca kişilerin ağları kullanmada yetersiz olduklarına yönelik bir düşünce belirginleşmiştir. Çalışma sonunda sosyal medya okuryazarlığının ruhuna uygun olarak kullanıcıları hem korumak hem de ağların sunduğu fırsatlardan faydalanmalarına olanak sağlamak için bazı öneriler sıralanmıştır. Bunlar;

- Literatürde sosyal ağ zorbalığı ve sosyal ağ mağduriyetine yönelik eksiklik bulunmaktadır. Gelecekte yapılabilecek araştırmalarda bu yeni kavramların kuramsal yapısı incelenmeli ve sosyal medya okuryazarlığı çerçevesinde araştırılmalıdır.
- Devletler artan sosyal ağ kullanımı ile orantılı olarak denetleme, kontrol ve ceza yaptırım gücünü oluşturmali, Türkiye gibi yasalarında platformlara yeni yer veren ülkeler ise literatürde yer alan araştırmalar ile şirketlerin raporlarına göre güncelleme yapmalıdır.
- Gelecekte yapılacak araştırmalarda sosyal medya okuryazarlığının teorik çerçevesi genişletilmeli ve neler ile ilişkisinin olduğu incelenmelidir.
- Sosyal medya okuryazarlığının siber zorbalık gibi farklı değişkenler ile ilişkisi geniş örneklemlerde nicel araştırma deseni ile incelenmelidir.
- Platform kullanım yaşı 18 olarak sınırlandırılmalıdır. Özellikle çocukların ve ergenlerin erken yaşlarda platform kullanımı ebeveynler tarafından engellenmelidir.
- İnternet ya da oyun bağımlılığının fazla ağ kullanımından kaynaklandığına yönelik kamuoyu çalışmaları yapılmalı ve yetişkinler için sosyal ağ kullanımının sınırlarının çizilmesine yönelik tavsiyeler daha fazla dillendirilmelidir.
- Türkiye’de bazı iletişim fakültelerinin müfredatında sosyal medya okuryazarlığı dersinin yer almadığı ya da başka dersin çatısı altında birkaç hafta anlatıldığı görülmektedir. Öncelikli olarak tüm iletişim fakülteleri ile bağılı meslek yüksek okullarında ders okutulmalıdır.
- Yüksek öğretim kurumlarının tümünde lisansüstü eğitim de dâhil olmak üzere sosyal medya okuryazarlığı dersi zorunlu olarak verilmelidir.
- Sosyal medya okuryazarlığının kullanıcıya fırsatlar sunabileceği uzmanlar tarafından aktarılmalıdır. Değişen sosyoekonomik yapılar artık platformları gerçek hayattan farksız kılmıştır. Sosyal ağlar günümüzde tıptan ticarete, turizmden gastronomiye kadar çeşitli alanlarda iş imkânı sunmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Acar, N. (2020). Sosyal medya kullanım motivasyonlarında paradigma değişimi. Zor, L. (ed.). Sanat ve iletişim araştırmaları. Iksad Publications.
- Acar, N. (2022). Sosyal ağ yorgunluğunun öncülleri: bir model önerisi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Acar, N. ve Gülnar, B. (2023). Sosyal ağ yorgunluğunun öncüllerinin belirlenmesinde kullanılan modellerin betimsel içerik analizi ile incelenmesi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 63(3), 131-151.
- Akbulut, Y., Şahin, Y. L. ve Eristi, B. (2010). Development of a scale to investigate cybervictimization among online social utility members. Contemporary Educational Technology, 1(1), 46-59.
- Aktaş, M. ve Çopur, Z. (2018). Sosyal medya kullanımının eşler arasındaki strese etkisi. International Journal Of Education Technology and Scientific Researches, 3(6), 142-153.
- Akyürek, M. İ. (2020). Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve sosyal medyaya ilişkin tutumları. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 58-92.
- Altun, A. (2009). Eğitim bilim açısından seçmeli medya okuryazarlığı dersi programına eleştirel bir yaklaşım. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(3), 97-109.
- Arıcak, O., Kınay, H. ve Tanrikulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. HAYEF Journal of Education, 9(1), 101-114.
- Aslan, N. ve Tuncer Basel, A. (2017). Media literacy levels of students in education faculty (İzmir sample). Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(4), 1353-1372.
- Asrak Hasdemir, T. (2012). Gelenekselden yeni medya okuryazarlığına: Türkiye örneğinde bir değerlendirme. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 23-40.
- Aufderheide, P. (1993). Media literacy: A report of the national leadership conference on media literacy. Aspen, CO: Aspen Institute. <https://eric.ed.gov/?id=ED365294>
- Ayas, T., Aydın, F. ve Horzum, M. B. (2015). Sanal zorbalık farkındalık ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 2(2), 38-51.
- Balcı, Ş. ve Baloğlu, E. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişki: "üniversite gençliği üzerine bir saha araştırması". Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 29(2), 209-234.

- Barut, M. ve Yağbasan, M. (2019). Medya okuryazarlığının toplumsal karşılığı üzerine ampirik bir çalışma (Elâzığ ili özelinde akademisyenler ile vatandaşlar arasında karşılaştırmalı bir analiz). *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 48-72.
- Baş, M. N. (2022). Ergenlik çağındaki çocukların internet oyunları oynama alışkanlıklarının sosyal medya okuryazarlığı bağlamında incelenmesi. *Aksaray İletişim Dergisi*, 4(2), 135-175.
- Bayraktar, Ü. (2018). Medya okuryazarlığı araştırması ve Girne Amerikan Üniversitesi'nde bir uygulama. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (47), 427-447.
- Carter, M. A. (2013) Protecting oneself from cyber bullying on social media sites - a study of undergraduate students. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, (93), 1229-1235.
- Centre for Media Literacy/CML (2023). <https://www.medialit.org/>
- Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2021). Araştırma tasarımı: nitel - nicel ve karma yöntem yaklaşımları. (Çev. Ed. Engin Karadağ). Nobel Yayıncılık.
- Crick, N.R., & Grotpeter, J.K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66 3, 710-22.
- Çetin, E., Cantürk, N. ve Dağalp, R. (2019). e-zorbalık Ölçeği ve e-mağduriyet ölçeği: Ankara Üniversitesi sigara bağımlısı öğrencilerinde geçerlilik güvenilirlik çalışması. *The Bulletin of Legal Medicine*, 24(2), 115-121.
- Cho, H., Cannon, J., Lopez, R., & Li, W. (2022). Social media literacy: A conceptual framework. *New Media & Society*, 1-20.
- Demirci, A. (2014). Literatür Taraması. Yılmaz Arı ve Salih Köse (Ed.). *Coğrafya Araştırma Yöntemleri* (73-107), Coğrafyacılar Derneği.
- Kazaz, M. ve Acar, N. (2021). Oluşturma yöntemlerine göre yalan haberin incelenmesi: Twitter'da Covid-19. Selin Karaköse (ed.). *Covid-19 salgınında çok boyutlu etkiler* (176-235), İksad Yayınevi.
- Dergipark (2023). <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=sosyal+medya+okuryazarlik-C4%B1%C4%9F%C4%B1&section=articles&sortBy=newest> Erişim Tarihi: 18.12.2023
- Diñç Kırılı, E. S. (2020). Sosyal medya ortamlarında siber zorbalık: lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(1), 24-39.
- Dredge, R., Gleeson, J., & Garcia, X. (2014). Presentation on Facebook and risk of cyber-bullying victimisation. *Computer Human Behavior*, (40), 16-22.
- Durak, H. ve Seferoğlu, S. (2016). Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 9(46), 526-535.

- European Centre for Media Literacy (2023). <https://www.zsi.at/en/object/project/691>
- Ergen, R. ve Akacan, B. (2021). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(52), 582-599.
- Fu, S., Li, H., Liu, Y., Pirkkalainen, H. & Salo, M. (2020). Social media overload, exhaustion, and use discontinuance: examining the effects of information overload, system feature overload, and social overload. *Information Processing and Management*, (57), 1-15.
- Geçer, E. ve Bağcı, H. (2018). Medya okuryazarlığı eğitimi ve iletişim öğrencileri: Sakarya Üniversitesi örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 407-434.
- Gülınar, B. ve Acar, N. (2021). Salgın hastalıklar döneminde sosyal medyanın korku algısında meydana getirdiği değişimin incelenmesi: Covid-19. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 140-163.
- Gülınar, B. ve Öztat, F. (2020). Aile içi yüz yüze iletişim, internet ve sosyal medya kullanım ilişkisi. *Kurgu*, 28(1), 31-42.
- Gün, M. ve Kaya, İ. (2017). Seçmeli medya okuryazarlığı dersi uygulamasının öğrencilere katkıları üzerine bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 119-132.
- Gençdoğın, B. ve Çıkrıkçı, Ö. (2015). e - zorbalık ölçeği ve e-mağduriyet ölçeğinin Türkçe formlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(1), 359-373.
- Gürgan, U. ve Demirel, N. (2021). Ergenlerin sosyal medya kullanımlarının sosyal ilişkilerine ve sosyal kaygı düzeylerine etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 79-104.
- İğdeli, F. (2018). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). *Anadolu Üniversitesi, Eskişehir*.
- Jabeen, F., Tandon, A., Sithipolvanichgul, J., Srivastava, S. & Dhir, A. (2023). Social media-induced fear of missing out (FoMO) and social media fatigue: the role of narcissism, comparison and disclosure. *Journal of Business Research*, (159), 2-11.
- Karaca, M., Mutlu, T. ve Gencer, G. (2021). Siber mağduriyet: kavramsal bir çalışma. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 177-191.
- Katıtaş, S., Seylim, E. ve Demirkan, S. (2022). Medya etiği ve medya okuryazarlığı eğitimi üzerine bir inceleme. *Alanyazın* 3(1), 153-17.
- Kazaz, M. ve Acar, N. (2021). Oluşturma yöntemlerine göre yalan haberin incelenmesi: Twitter'da Covid-19. Selin Karaköse (ed.). *Covid-19 salgınında çok boyutlu etkiler* (176-235), İksad Yayınevi.

- Kokkinos, C. M. & Saripanidis, I. (2017). A lifestyle exposure perspective of victimization through Facebook among university students. Do individual differences matter? *Computers in Human Behavior*, (74), 235–245.
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GİDB Dergisi*, (01), 61-69.
- Köktener, A. (2019). İletişim fakültesi öğrencilerinin medya okuryazarlık algıları ve medya okuryazarlığı eğitimine yaklaşımları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 227-242.
- Kurudayıoğlu, M. ve Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28(2), 283-298.
- Küçük, Ş. ve Şahin, İ. (2015). Facebook zorbalığı ve mağduriyeti ölçeklerinin Türkçeye uyarlanması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 55-70.
- Kwan, G. C. & Skoric, M. M. (2013). Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers Human Behavior*, (29), 16-25.
- Lapierre, K. R., & Dane, A. V. (2020). Social advantages and disadvantages associated with cyber aggression-victimization: A latent class analysis. *Computers in Human Behavior*, 113, 1-9.
- Livingstone, S. (2014). Developing social media literacy: How children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, (39), 283–30.
- Maxwell, J. A. (2022). Nitel araştırma tasarımı, etkileşimli bir yaklaşım. (Çev. Ed. Mustafa Çevikbaş). Nobel Yayıncılık.
- Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu. (2006). www.medyaokuryazarligi.gov.tr
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129–142.
- Ophir, Y., Asterhan C. S. C. & Schwarz, B. B. (2019). The digital footprints of adolescent depression, social rejection and victimization of bullying on Facebook. *Computers in Human Behavior*, (91), 62-71.
- Oksanen, A., Oksa, R., Savela, N., Kaakinen, M., & Ellonen, N. (2020). Cyberbullying victimization at work: social media identity bubble approach. *Computer Human Behavior*, 109, 1-11.
- Ou, M., Zheng, H., Kim, K. & Chen, X. (2023). Ameta-analysis of social media fatigue: Drivers and a major consequence. *Computers in Human Behavior*, (140), 1-12.
- Ophir, Y., Asterhan C. S. C. & Schwarz, B. B. (2019). The digital footprints of adolescent depression, social rejection and victimization of bullying on Facebook. *Computers in Human Behavior*, (91), 62-71.

- Önal, H. İ. (2007). Medya okuryazarlığı: kütüphanelerde yeni çalışma alanı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(3), 335-359.
- Özdemir, Ş. (2021). Sosyal medya çağında kuşakların medya kullanım alışkanlıklarının incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 9(20), 281-308.
- Pekman, C. (2007). Avrupa Birliği'nde medya okuryazarlığı (der. Nurçay Türkoğlu ve Melda Cinman Şimşek). *Medya Okuryazarlığı*. Kalemus Yayınları.
- Polanco Levicán, K. & Salvo Garrido, S. (2022). Understanding social media literacy: a systematic review of the concept and its competences. *International Journal Of Environmental Research and Public Health*, (19)14, 1-16.
- Privitera, C. & Campbell, M.A. (2009). Cyberbullying: The new face of workplace bullying? *CyberPsychology and Behavior*, (12), 395-400.
- Potter, W. J. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(4), 675-696.
- Sarsar, F. ve Engin, G. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının medya okur-yazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 165-176.
- Schreurs, L. & Vandenbosch, L. (2020). Introducing the social media literacy (smile) model with the case of the positivity bias on social media. *Journal Of Child and Media*, 15(3), 320-337.
- Sezgin, A. A. ve Ünal, S. (2022). Sosyal medya okuryazarlığı çerçevesindeki yeni kavramlar üzerine bir haritalandırma çalışması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Dijitalleşme özel sayısı, 93-107.
- Sheng, N., Yang, C., Han, L., & Jou, M. (2023). Too much overload and concerns: Antecedents of social media fatigue and the mediating role of emotional exhaustion. *Computers in Human Behavior*, 139, 107500.
- Shi, C., Yu, L., Wang, N., Cheng, B. & Cao, X. (2020). Effects of social media overload on academic performance: A stressor strain outcome perspective. *Asian Journal of Communication*, 30(2), 179-197.
- Sürü, D. (2019). Sosyal medya kullanımı psiko-eğitiminin kişiler üzerine etkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İbn Hâldun Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, M. ve Gülnar, B. (2016). İletişim korkusu ve internet kullanımı ilişkisi: Türkiye'deki üniversite öğrencileri arasında bir alan araştırması. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(2), 5-26.
- Tandoc, J.R.E.C., Yee, A.Z., Ong, J., Lee, J.C.B., Xu, D., Han, Z., Han, C., Hui, J., Ng, Y., Lim, C., Lydia, R. J. C. & Marie, Y. C. (2021). Developing a Perceived Social Media Literacy Scale: Evidence from Singapore. *International Journal of Communication*, (15), 2484-2505.
- Tavşanlı, Ö. M. ve Akaydın, B. B. (2017) Sınıf öğretmenlerinin bakış açısıyla sosyal medya okuryazarlığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 517-528.

- Uyar, M. ve Asrak Hasdemir, T. (2023). Dijitalleşme ve medya okuryazarlığı üzerine incelemeler: Türkiye'deki akademik çalışmalar. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 62(2), 66-8.
- Xiao L. & Mou, J. (2019). Social media fatigue -technological antecedents and the moderating roles of personality traits: the case of wechat. Computers in Human Behavior, (101), 297-310.
- Whelan, E., Islam, A., & Brooks, S. (2020). Is Boredom proneness related to social media overload and fatigue? a stress-strain-outcome approach. Internet Research, (30), 869-887.
- Woods, S., & Wolke, D. (2004). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. Journal of School Psychology, 42(2), 135–155.
- YÖK (2023). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, Erişim Tarihi: 18. 12.2023

Ahmet GÖRMEZ

TRT Haber Haber Koordinatörü

"Medya, Şiddeti Kaydetmeli ama Meşrulaştırmamalı"

Recep ORHAN - Şeyma BÖYÜK

RÖPORTAJ

Medya içeriklerinde şiddetin ölçüsünü kim, nasıl, hangi kritere göre beliriyor? Kamu yayıncılığı ve özel yayıncılık anlayışında şiddete bakış açısındaki farkların kaynakları nelerdir? Medya şiddeti normalleştiriyor mu? Kriz dönemlerinde şiddetin ekrana aktarımı nasıl olmalı? Batı medyasının coğrafyaya göre şekillenen yayıncılık anlayışı, yayıncılık noktasında ne kadar etik? Şiddet içermeyen medya mümkün mü? Bunları ve daha fazlasını Medyada Şiddetin Temsili temalı özel sayımız için TRT Haber Haber Koordinatörü Ahmet Görmez ile konuştuk.

TRT Akademi Dergisi: Medya, hitap ettiği kitlelere neden şiddet sunmaktadır?

Ahmet Görmez: Çünkü şiddetin izleyicisi var. Çünkü şiddet satması en kolay ürünlerden. Örneğin ofiste şu an bulunduğunuz odadan koridora çıkıp bir anda bağırma başlasanız diğer odalardaki mesai arkadaşlarınızın kapılarının açıldığını ve çıktıklarını görürsünüz. Sokakta bağırma başlasanız herkes dönüp bakar. Şiddet, dikkat çekmenin en kolay yoludur. Bu televizyonda seyirci alışkanlıklarına bir örnek olabilir. Her gün aynı saatte şiddet verirsiniz şiddeti izlemek isteyen ya da en azından merak eden kişiler o saatte ekran karşısında olacaktır. İşte habercilik açısından zor olan seyirci-kamu yararı dengesini koruyarak şiddeti meşrulaştırmadan haber bültenleri hazırlayabilmek.

TRT Akademi Dergisi: Kamu yayıncılığı yapan bir haber kanalında çalışıyorsunuz. Bir haberi verirken siz neyi şiddet olarak görüyorsunuz ya da görmüyorsunuz; bu konudaki kriterleriniz nelerdir? Özel bir haber kanalında çalışıyor olsanız aynı haberi farklı bir şekilde mi sunacaksınız? Burada belirleyici olan kanalın yayın politikası mı, yoksa gazetecinin meslek etiği midir, nedir?

Ahmet Görmez: Tek bir şiddet yok. Gerek sözlü gerekse fiziksel şiddet bizim kırmızı çizgimiz. TRT Haber hâlihazırda Türkiye'nin en çok izlenen haber kanalı. Bizi her yaş grubundan izleyici takip ediyor. Biz bir kamu yayıncısı olarak buna dikkat çok ediyoruz. Daha önce özel kanallarda çalışmış bir haberci olarak şunu söylemeliyim: Her kanalın kendi yayın politikası, kendi yayın tarzı var. Bu politikaların zamanla değiştiği dönemler de oluyor. Bir zamanlar prime time kanallarında haber bültenleri çok daha hareketli, üçünü sayfa haberleri dediğimiz şiddet haberlerinin -getirdiği rating nedeniyle- çok daha yer bulduğu bültenlerdi. Bugün sürecin o dönemlerle karşılaştırıldığında daha iyi olduğunu söyleyebiliriz. Burada elbette kanalların yayın politikaları ve muhabirin meslek etiği iki ana belirleyici.

TRT Akademi Dergisi: Şiddet her alanda olduğu gibi medya ve yayıncılıkta da tartışılan bir konu. Bu da etik konusunu aklımıza getirmekte; nitekim, medyanın, şiddeti normalleştirilmesine tanık olunmaktadır. Bu anlamda, habercilikte şiddet içerikleri, etik olarak nasıl ele alınmalı ve topluma yansıtılmalıdır? Son yıllarda gerçekleştirilen yeni medya, yurttaş gazeteciliğini dikkate alarak neler söylemek istersiniz?

Ahmet Görmez: Etik, habercilik için olmazsa olmaz bir kavram. Biz 7 gün 24 saat haber yayınlayan bir kanalız. Yani bizi günün her saatinde izleyen ciddi bir izleyici kitlemiz var. Bu kitlede çocuklar da var, yaşı çok daha fazla olan büyüklerimiz de. Ergenlik çağında gençlerimiz de var orta yaş dediğimiz gruptan izleyicilerimiz de. TRT Haber’i her yaş ve sosyoekonomik gruptan izleyici takip ediyor. Bir kamu yayıncısı şiddetin meşrulaştırılmasına izin veremez. Bu nedenle yayınlarımızda iki kez dikkat ederiz. Burada kamunun haber alma hakkı ve ihtiyacı ile şiddetin meşrulaştırılması arasındaki denge iyi bir şekilde korunarak bültenlerimizi hazırlarız.

TRT Akademi Dergisi: Olağanüstü dönemlerde geleneksel medyaya göre sosyal medya mecralarında nefret söyleminin daha baskın kullanıldığını görüyoruz. Editöryal sorumluluk, denetim/denetimsizlik, bağımsızlık vb. etkenlerden hangisi nefret söyleminin bu kadar rahat kullanılmasını sağlıyor?

Ahmet Görmez: Sosyal medya, geleneksel medyaya göre çok daha genç, dolaşısıyla çok daha kontrolsüz. Kontrol demek sansür demek değildir. Geleneksel mecralarda, örneğin bir gazetede haberi kimin yazdığını görürüz, televizyonda muhabiri görürüz, yani yaptığı habere imzasını attığı, adını koyduğu için haberin doğru olmaması hâlinde bizzat o muhabirin güvenilirliği zedelenecektir. Hiçbir haberci bunu istemez. Sosyal medyada ise pek çok hesap anonimdir. Yani iddianın sahibinin aslında kim olduğunu bilmeyiz. Bir dezenformasyon hâlinde karşıda sorumlu olacak, güvenilirliği sarsılacak gerçek bir kişi yoktur. Pek çok kez doğru olmayan iddialar ardından hesap kapatılıp, bambaşka bir isimle manipülasyona ve dezenformasyona devam ettiğini görebiliriz. İşte bu “sorumluluk – sorumlu tutulamama” durumu, şiddet, dezenformasyon gibi konularda sosyal medyayı daha uygun bir mecra hâline getiriyor.

TRT Akademi Dergisi: Medyanın savaş, doğal afet, kriz anları gibi olağanüstü dönemlerde bir dezenformasyon aracına dönüştüğüne dair örnekler yaşadık. Bunun önüne geçmek için ulusal ve uluslararası bağlamda ne gibi tedbirler alınmalı noktasında konuyu kamu ve özel habercilik açısından değerlendirebilir misiniz?

Ahmet Görmez: Savaş, doğal afet ve kriz anları, toplumun ve dolayısıyla izleyicilerin de duygusal olarak en hassas olduğu dönemlerdir. Bu süreçte medyanın sorumluluğu iki kat artar. Ancak aynı dönemler dezenformasyonun da en yoğun olduğu dönemlerdir. Bunu geçmişte hem afetlerde hem terörle mücadele hareketlerinde gördük. Özellikle sosyal medya bu dönemlerde manipülasyon ve dezenformasyonun ana etki alanları oldu. Maalesef ana akım medyanın da zaman zaman buradan aldığı bilgileri teyit etmeden kullandığı için bu dezenformasyonun hem kurbanı hem de bir parçası haline geldiği dönemler oldu. Kamu ya da özel fark etmez, her habercinin izleyicisine, okuruna karşı sorumlulukları vardır ve bu sorumluluklar listesinin ilk sırasında “doğru haber vermek” bulunur.

TRT Akademi Dergisi: Medya ve şiddet konusu tartışılırken medyanın kendisinin bir şiddet unsuruna dönüştüğü yönünde bir akademik literatür tartışması var. Bu konuyu, kriz dönemlerinde sahada çalışmış bir haberci daha özelde çeşitli deneyimler yaşamış bir savaş muhabiri olarak nasıl değerlendirirsiniz?

Ahmet Görmez: Medya zaman zaman şiddete tanıklık eder, şiddeti belgeler ancak hiçbir zaman şiddetin bir parçası olmaz, olmamalı. Şiddeti kaydetmeli ama meşrulaştırmamalı. Savaş dönemleri ve savaş alanları şiddetin en açığa çıktığı hatta sınırsızca açığa çıktığı dönemler. Bunu, İsrail’in son Gazze saldırılarında daha net görüyoruz.

TRT Akademi Dergisi: İsrail’in 7 Ekim 2023’ten bugüne Filistin’de uyguladığı devlet terörü özellikle Batı medyasının tavrını yeniden sorgulamayı gerektirdi. Ukrayna söz konusu olduğunda ölen/öldürülen bir çocuğu ana haber bültenlerine, manşetlerine taşıyan medya, Filistin’de 10 binden fazla çocuk İsrail tarafından katledilirken bunu görmezden geliyor. İnsan hakları ve hukuk açısından uluslararası kurum ve kuruluşlar denetleyici rolünü uygulamadığı için medyanın önünü açmış bulunuyor. Bu sorun nasıl aşılabilir?

Ahmet Görmez: Maalesef çatışma bölgeleri ve savaş söz konusu olduğunda uluslararası basın, temel değerleri değil, “güçlü”yü ve “güçsüz”ü gözetiyor. Meslek etiğini değil “çıkarları” gözetiyor. Kimi zaman kurumun kimi zamansa yayın yaptığı ülkelerin çıkarları belirleyici oluyor. Bu noktada maalesef çok az ülke Türkiye kadar net bir duruş sergiliyor. TRT Haber ekipleri İsrail’in son saldırılarını ve bu süreçte Filistin’de yaşanan dramı çok sayıda ekiple bizzat yerinde takip etti. TRT Haber ekipleri Lübnan sınırından Gazze sınırına, Batı Şeria’dan Kudüs’e kadar süreçteki her noktada yaşananları anbean takip etti ve tarihe not düşme adına kaydetti.

TRT Akademi Dergisi: Biliyorsunuz Gazze’de Şifa hastanesi İsrail tarafından bom-

balanmadan önce BBC'nin bir yayını olmuştu. Bu yayında Şifa Hastanesini hedef gösterircesine, hastane altında Hamas'ın tünelleri olduğunu iddia etti. Yine hatırlarsanız aynı BBC, ABD'nin Irak'ı işgalini canlı yayınladı. Buradaki yayıncılık etiğini ve medyanın, şiddete yönelik tutumunu nasıl değerlendirirsiniz?

Ahmet Görmez: Biraz önce dediğim gibi BBC ya da diğerleri. "Normal dönemlerde" "haberciliğin nasıl yapılması" gerektiğini öğretebilecek durumda olduğu iddiasındaki pek çok uluslararası basın kuruluşu, çatışma dönemlerinde tüm bu değerleri hiçe sayabiliyor. Rusya-Ukrayna savaşında haklı olarak sivil kayıplara gösterilen medya tepkisi İsrail'in Gazze saldırılarında göz ardı ediliyor. Bu röportajın yapıldığı tarihte Gazze'de öldürülen insanların yüzde 70'i kadınlar ve çocuklar... Dünyanın hiçbir askeri müdahalesinde bu oran kabul edilebilir bir oran değil. Ancak uluslararası basını takip ettiğimizde bu oranlara yönelik eleştirilerin, dünyadaki diğer askeri müdahalelere gösterilenin yanında neredeyse hiç olmadığını görüyoruz. Şiddet, kiminden gelirse meşru kiminden gelirse gayrimeşru değildir. Meşru şiddet kullanım hakkı ulusal ve uluslararası hukukta çok net çizilmiştir. Ancak uluslararası basına baktığımızda bazı ülkelerin şiddeti, diğerlerinin yanında daha meşru gibi bir politika izliyorlar, bu kabul edilebilir değil. Şiddet şiddettir, kimi ülkelerin şiddeti diğerlerinden daha meşru değildir.

TRT Akademi Dergisi: Elbette İsrail saldırıları gazeteciler bakımından da bir felaket oldu. Eşi benzeri görülmemiş bir durum yaşandı ve Gazze'de yaşanan insanlık dramında İsrail'in öldürdüğü gazeteci sayısı 100'ü geçti. Bir savaş muhabiri olarak bu konuda neler söylemek istersiniz?

Ahmet Görmez: Son yaşananlar İsrail'in Gazze'ye ilk saldırısı değil. 2014'te örneğin bizzat Gazze'de yaşanan saldırılara tanıklık eden bir gazeteci olarak söylüyorum bunu. Ancak bu saldırıların diğerlerinden en büyük farkı, İsrail'in ilk kez Gazze'ye uluslararası basının girişini yasaklaması oldu. Gerek TRT gerekse diğer basın kuruluşlarının Gazze'ye girişi reddedildi. Bu, üzerinde çok düşünülmesi gereken bir durum. Gazze içinden gelen görüntüler, bölgede çalışan yerel meslektaşlarımızın kaydettiği görüntüler oldu. Maalesef zaman zaman onlarla da irtibatımızın kesildiği oldu. Bu, kimi zaman bölgedeki iletişim kesintilerinden kaynaklıydı ki geçmişteki saldırılarda da böyle bir yola gidilmemişti. Ancak sizin de dediğiniz gibi şu ana kadar 100'den fazla meslektaşımız maalesef öldürüldü. Bu, asla kabul edilebilir değil.

TRT Akademi Dergisi: Son olarak; şiddet içerikleri barındırmayan bir medya

mümkün müdür?

Ahmet Görmez: İdealar dünyasında değil gerçek dünyada yaşıyorsak şiddet maa-
lesef hayatın içinde olacak. Bu nedenle şiddet içerikleri barındırmayan bir medya
fazla iddialı olabilir. Ancak şiddeti haber alma hakkı çerçevesinde ve meşrulaştır-
madan vermek asıl hedef olmalı.

**Prof. Dr. Himmet HÜLÜR/ Olağan Şiddet Kültürü ve Medya Gösteriselliği:
Irak'tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze'ye**

Filistin Dışişleri Bakanlığı tarafından, İsrail'in Gazze Şeridi'nde nüfusun yoğun olduğu bölgelere düzenlenen saldırılarda fosfor bombası kullandığı bildirildi. Kaynak: AA

Olağan Şiddet Kültürü ve Medya Gösteriselliği: Irak'tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze'ye

Himmet HÜLÜR*

Her dönemde olduğu gibi günümüzde de savaş ve şiddeti, hâkim kültürel ve toplumsal gerçeklikle ilişkili olarak anlayabiliriz. Her şeyden önce, günümüzdeki savaşlar insanın rolü açısından kendine özgü bir karaktere sahiptir. En temelde, modern silahların daha fazla geliştirilmesi sürekli olarak savaş alanından insanın arındırılmasını ve savaşın insansızlaşmasını beraberinde getirmiştir. Savaş veya savaşızsızlık dönemlerinde güçlerin birbiriyle silahlanma yarışı giderek daha etkili silahların geliştirilmesine yol açmıştır. Bunun yanında medya da güçlerin elinde kendi üstünlüklerini sağlamaya çalıştıkları en önemli enstrümanlardan biri olarak rol oynamıştır. Kitle toplumunun türdeşleşen ve otoriterleşen yapısı içinde gereksinim duyulan kültür, kitle iletişim araçları vasıtasıyla yeniden üretilmiştir. Bu türdeş ve otoriter kültürün ayırıcı vasıflarından biri, özgürlük ve öznellik yanılması olarak kendini göstermektedir. Kültürün endüstriyel bir meta olarak üretildiği modern toplumda özgürlük yanılması kitle toplumunun en büyük can simidi olarak görevini yerine getirmiştir. Farklılıkların bastırılması yoluyla üretilen gündelik şiddet, bu toplum yapısının ayrılmaz bir parçasıdır. Savaşla birlikte kendini gösteren medyadaki şiddet, gündelik yaşamın içinde bulunan bu olağan şiddetin sadece aşırı bir gösteriselliğidir. Son dönemde Irak'tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze'ye her türlü medya aracılığıyla tanık olduğumuz savaş, katliam, şiddet ve yıkımlar, insanlık vicdanını tam bir çaresizlikle baş başa bırakmaktadır.

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, Türkiye

E-Mail: himmet.hulur@hbv.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5863-4976

DOI: 10.37679/trta.1425563

Savaş ve şiddet gösteriselliğiyle gerek geleneksel gerekse dijital medya her an herkesi suç ortaklığına çağırmakta ve suç ortağı olmanın vicdani hesaplaşmasıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Yalnızca medya izleyicisi olmak, günlük rutin içinde sadece medya karşısında bulunmak bile, hatta tesadüfen bu şiddet gösteriselliğiyle karşılaşmak bile suç ortaklığı duygusunu tetiklemektedir. Medya aracılığıyla suç ortağı olmamanın imkânsızlığı beyinlere sürekli olarak adeta kazınmaktadır. İzleyicinin masumiyeti böylece bozulurken izleyici, şiddet ve gerilim sarmalı için bir vicdani sızıyla birlikte hapsolmektedir. İzlemek şiddete ve suça ortak olmaktır. Nitekim izleyici artık karşısında çaresiz kaldığı bir katliamın farkındadır. Başka bir suç ortaklığı ise izleyicinin kendi hayatıyla ilintilidir. Medya aracılığıyla izleyici burada kendi hayat biçimi ve kendi suretiyle karşılaşmaktadır. Medyanın şiddet gösteriselliği üzerinden adeta kendi hayatının dokusunu oluşturan riskleri, tedirginlikleri ve güvensizlikleri izlemektedir. Ayrıca, yıkıcı silahlarla dolu dünyada güçler arasındaki olası bir savaş sonucunda kendisini de bir katliamın kurbanı olarak bulma olasılığı, düşüncesinin derinliklerine işlenmiş olarak izleyiciyi endişelendirmektedir. İzleyicinin bu olası endişesi uzak bir ihtimal olarak düşünülme-yebilir. Çünkü büyük yıkıcılıkları olan, nükleer, uzun menzilli silahlarla dolu dünyada hiçbir yerin güvende olamayacağı kaygısına, kitlesel katliamların her yerde olabileceği endişesine kapılmak son derece olağandır. Dünyanın neresinde olursa olsun katliamlar izleyicinin çok yakınında meydana gelmektedir. Üstelik dünyanın güçler arasında bölünmüş olması, adaleti ve gücü tesis edecek küresel bir gücün, otoritenin bulunmaması, tersine dünyanın büyük güçlerinin büyük katliamlar yapma olasılıkları, sıradan izleyiciyi kaygılandırmaktadır.

Kitle toplumunun bastırılmış duyguları medya gösteriselliği eşliğinde şiddetin bir payandası ve şiddet sarmalının bir parçası haline gelmektedir. Gündelik yaşamda yeniden üretilen şiddet medyada kendine bir yandaş bulabilmekte, acılar ancak vicdani sızidan müteşekkil bir acı reçeteyle kitlesel bastırılmayı pekiştirmektedir. İzleyici bir hiçtir ve hiçbir şekilde sorumlusu olmadığı, hiçbir şekilde baş edemediği bu şiddet sarmalının bir parçasıdır. İzleyici bu hiçliği, duyguları ve düşünceleriyle kendisini de kuşatan bu şiddet olgusu karşısında çaresiz olduğunu, yapabilecek hiçbir şeyi, hiçbir gücü olmadığını fark ederek yaşamaktadır. İzleyicinin katliam ve şiddete karşı güçsüzlüğünü ve zayıflığını hissettiği, bir özgüven yıkımına da ister istemez eşlik etmektedir. Buna rağmen medyanın kapsamına aldığı katliam ve kurban imgeleri üzerinden bir taraftan acıma ve merhamet, diğer taraftan öfke ve kin duyguları şiddetin gerçekliğini yaygınlaştırmakta ve derinleştirmektedir. Katliam ve şiddetin negatif estetiğinin, edebiyatının veya genel olarak katliam ve şiddete karşı protestonun şiddetin aleyhine işlediğini, katliam ve şiddeti yıldır-

diğini veya zayıflattığını söylemek güçtür. Son dönemlerde Irak'tan Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Gazze'ye kadar katliam ve şiddete karşı protestoların hiçbir kayda değer bir etki göstermemiştir. Tersine bu protestolarla birlikte gözümüzün önündeki medya gösteriselliği, katliamların ve kanlı gerçekliğin normalleşmesini sağlamaktadır.

Endüstriyel toplumun, mutlak değer yapılarını dönüştürerek güç istencini serbest bırakmasına karşın, bu toplumun kendi içinde en büyük çelişkilerinden biri, iktidarı arzulayacak bağımsız, irade sahibi bireyin ortaya çıkışına imkân tanımamasıdır. Birey sonuç olarak endüstriyel süreçlerin ürettiği bir meta haline gelmiştir. Bireyin kimliğini ve benliğini yönlendirmelerle, manipülasyonlarla, reklamlarla kendisi için öngörülmüş olan piyasada güçlerin tekno-ekonomik rekabeti ve çatışmanın alaca karanlığında kendisi için üretilmiş birey paketleri vasıtasıyla bulması, orada karşılaştığı kimlik ve benlik biçimlerini benimsemek zorunda kalması sonuçta kendisinde iç gerilimi ve hayatını ele geçiren olağan şiddeti yeniden üretmektedir. Bu bastırılma, şiddet sarmalının temel kaynağıdır ve hiçbir biçimde şaşırtıcı ve sıra dışı değildir. Endüstri toplumunun bu tek biçimliliğinin sürdürülmesinde kitle iletişim araçları kritik bir rol oynamıştır. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin gelişmesinin eşlik ettiği endüstri sonrası toplum, birey ve toplumun parçalanmasını, gündelik hayatın akışı içinde insansızlaşmayı daha da ileri taşımıştır. Bu bağlamda yapay zekâ ve algoritmalar endüstri toplumunun mekanikleştirdiği insan yaşamını giderek daha fazla programlanabilir bir niteliğe büründürmüştür. Doğruluk ve vicdan artık ekran görünümünün parçası hâline gelmiş, bastırılma ve şiddet, bu gerçekliğin tanımlayıcı öğeleri olmuştur.

Bir taraftan yapay zekâ teknolojisinin hızla gelişmesi ve “yapay zeki” makinaların insan ve toplum hayatında giderek öneminin artması, diğer taraftan Weberci sosyoloji çizgisinde vurgulanan rasyonelleşme sürecinin daha da katlanarak insanın düşünce ve eylemlerinin giderek daha fazla büyü bozumuna uğraması ve “yapay zeki” hâle gelmesi, birbiriyle iç içe geçse de ilkesel olarak birbirinden ayırabileceğimiz gelişmeleri ve olguları ifade etmektedir. Bu minvalde, günümüzün ileri ve gelişmiş dediğimiz insan türüne birçok açıdan önemli ölçüde “yapay zeki” diyebiliriz. “Yapay zekilik” genel olarak günümüzde neredeyse tüm toplumsal yaşamda, özel olarak ise sosyalleşme, eğitim-iş-alışveriş etkinliklerinde giderek insanın daha fazla ihtiyaç duyulan bir vasfı olmaktadır. Bu durumda temel sorun, süper zeki makinelerin, robotların varlığı değildir. Temel sorun insanın bu makinelere giderek ne ölçüde benzediği; bedeninin, düşünce ve eylemlerinin ne ölçüde “yapay zeki” olarak şekillendiğidir. Belki de günümüz insanı “yapay zeki” olarak düşünce

ve eylemlerini gerçekleştirdiğinin farkında olmayacak kadar, bunu hissedemeyecek kadar “yapay zekileşmiş” olabilir. Ne toplumsal ve kültürel analizin ne de bu çerçevede katliamlar ve şiddet karşısında entelektüel duyarlılığın günümüzün yapay zekileşmiş virtüöz klavyelerinden ilham alamayacağı açıkken Türk şiirinin usta kalemi İsmet Özel’in şu dizeleri ele aldığımız soruna bir açıklık getirmektedir:

“Aklına hiç düştü mü ara sıra

Burnumuzun eskiden neden

Kanardığının sebebi?

Robot değildik de ondan akıllım

Robot olmayınca birer burun

Her birimize meleklerden

Sağlanmıştı kanayabilen.”

Şairin vurguladığı mekanikleşme, endüstri toplumunun ortaya çıkışından itibaren tedrici olarak toplum ve kültürü ele geçirmiştir. Benzer bir değerlendirmeyi savaşlar için de yapabiliriz. Tarihte her dönem silahlanma ve etkili savaş araçlarını geliştirme çabalarına rastlamaktayız. Ancak endüstriyel silahların geliştirilmesinden önce savaşta insan unsuru ve yetenekleri ön plandaydı. Başka bir anlatımla savaş, kahramanlığa ve cengâverliğe az çok izin veriyordu. Bununla birlikte modern, endüstriyel, mekanik silahlanma tümüyle insanı dışlayan bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Savaş meydanında mertçe çarpışmayı ve az çok kahramanlık öykülerini kapsamayan savaşların bir kazananının olduğunu söyleyebilmek olanaksızdır. Gerçek kahramanlık öykülerinin bulunmadığı, bunun imkânsız olduğu modern, postmodern savaşların bu anlamda kazananı olamaz. Bunun sebebi sadece kitle imha silahlarının veya nükleer silahların kullanılmaya başlaması değildir. Bunun temel sebebi Osmanlı’yı geriletken neyse odur, yani modern ve endüstriyel silahların kullanılmaya başlanmasıdır.

Modern silahlar icat edildiğinde sadece mertlik değil, savaş da bozulmuş oldu. Savaşmanın, olduğu kadarıyla erdemli, etik temelleri de tümüyle ortadan kalkmış oldu. İnsan akli kendisini yok etmekle tehdit eden araçları yine kendisini temele alan bir felsefeye dayalı olarak geliştirdi: Aydınlanma hümanizmi. Hümanizm insanı güçlü hâle getirmeye amaçlamasına karşın, bilim ve teknolojideki ilerlemeler tam tersi yönde bir sonuca yol açtı; insanı savaşmanın ve çarpışmanın dışına itti. Bugün yüzyıldan uzun zamandır dünyanın egemeni olan güç, bu hümanizmin en temel karakteri sayılan “özgürlük”ü korumak bahanesiyle istediği ülkelerdeki

siyasal sistemleri değiştirmek için müdahale etmektedir. Aslında bu müdahale, siyasal gücün el değiştirmesi dışında toplumsal ve kültürel alanda hiçbir şeyi değiştirmemektedir. Müdahaleden önce toplumsal ve kültürel alanda hâkim olan süreç Amerikanlaşmayken müdahaleden sonra da bu süreç varlığını sürdürmektedir. Bu anlamda savaşın bir kazananı olmamaktadır. Toplumsal ve kültürel dönüşüm içinde kendi geleneksel değerlerini kaybeden toplumlar Amerikanlaşmanın hiçleştirici sonuçlarını yaşamaktadır. Amerika'nın doğrudan müdahalesi geçmişte sömürgecilik dönemindeki Amerikanlaşmada önemli bir rol oynamış olsa bile günümüzde böyle bir rol oynamaz. Hatta günümüzde Amerikanlaşma sürecinin en yaygın olarak Çin ve Rusya'da gerçekleştiği söylenebilir. Başka bir ifadeyle, modern ve endüstriyel silahların, nükleer silahların geliştirilmesinin hem nedeni hem de sonucu bu Amerikanlaşma dediğimiz sürecin kapsadığı güç ve haz isteminin toplumda hâkim hale gelmesidir. Caydırıcı silahlara hâkim olmak veya hâkim olma hevesi, Amerikanlaşma dışında kalan geçmişten gelen toplumsal ve kültürel değerleri, özgün insani meziyetleri ortadan kaldırmaktadır. Bu sürecin temel bir sonucu, yerel kültürel anlamların ve değerlerin ortadan kalkması, hiççilik ve inançsızlığın yükselişe geçmesidir. Bu açıdan Amerikanlaşma sosyo-ekonomik gelişme sürecinin doğal bir parçasıdır. Bir ülkenin Amerika'yla savaşması değerlerini Amerikanlaşma karşısında korumasını sağlamaz. Hatta bir ülke değerlerini kaybetmemek için Amerika'yla savaştığı halde Amerikanlaşarak değerlerini kaybedebilir. Bu çelişki, sadece Amerika karşıtı değil Batı karşıtı mücadelenin temelinde yatmaktadır. Çünkü bugün coğrafik olarak Batı'daki toplum ve kültür biçimini temsil eden Amerikan yaşam tarzı sadece Batı'da değil dünyanın geri kalanında da egemen olmuştur. Sömürgeler sömürgecilerini kovmuşlar fakat sömürgecilerin kültürünü benimsemişlerdir.

Burada dile getirdiğimiz sorunun toplumumuzda nasıl algılandığı dikkate değerdir. Bu meyanda; Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Siyasi iktidar olduk ama sosyal ve kültürel alanlarda iktidar olamadık." sözü her şeyden önce sosyal ve kültürel alanda iktidar olmanın güçlüğü, genel olarak Batı kültürünün özel olarak ise Amerikanlaşmanın toplumsal ve kültürel egemenliğinin gerçekliğini ifade etmektedir. Dinsel kimliği ön planda tutan muhafazakâr söylemin sözcülüğünü yapan çoğu entelektüel ve yazar bile bu kadar cesur biçimde sosyal ve kültürel gerçekliği ifade edemezken, hatta sorunun üstünü örtmeye özen gösterirken iktidar hiçbir zaman kaybetmekten söz etmek istemeyeceği hâlde Erdoğan bu cesur sözle sorunun hayatiliğini dile getirmiştir. Sosyal ve kültürel alanlarda Amerikanlaşma, Amerikan hayat tarzının (Amerika'nın politik iktidarıyla ve onun iradesiyle de bu sürecin hemen hiç ilişkisi bulunmamaktadır) egemenliğidir.

Amerikanlaşma, Amerikan devletinin öncülük ettiği bir süreç değildir, hatta bazen tersine etkide bulunması bile mümkündür, ayrıca bugün dünyada hâkim olan Amerikan hayranlığı da Amerika devletine hayranlık değildir. Amerikan hayranlığı temelde Amerika'nın yaşam, kültür ve teknoloji tarzına hayranlıktan oluşmaktadır. Amerikalıların bile önemli bir kısmı bu yaşam, kültür ve teknoloji tarzına hayran olmak bir tarafa bu tarzı benimsemeyebilecekleri gibi, dünyadaki insanların kahir ekseriyetinin bu tarza hayran olduğunu söylemek için müneccim olmaya gerek yoktur. Amerikanlaşmanın bir süreç olarak bugün dünyada hâkim olması, Amerikan yaşam tarzına açık hayranlığın dünyada yaygın olması ve önünde hiçbir engelin bulunmamasıdır. Amerika hayranlığının ve Amerikanlaşmanın en can alıcı ve ironik tarafı günümüzün sürekli yükselen değeri olması ve Amerika'nın günümüz dünyasındaki egemenliğine itiraz edenleri bile büyük ölçüde cenderesine almış olmasıdır.

Kitle toplumunun savaşları tıpkı bu toplumun türdeş kültürü gibi yıkıcı ve nihilist bir karaktere sahiptir. İdeolojik angajmanlar ya da basit ya da estetize edilmiş taraftarlık bu yıkıcılığın ve nihilizmin görülmesini şiddetle reddeder ve savaşan veya çatışan taraflardan birinin zafer elde etmesini, ilkel ve fikrî anlamda gerçek bir üstünlük olarak göstermeye çalışır. Böylece üstünlüğün ideolojik yanılması, tüm çabasını kazanılan zaferin fikrî bir gerçeklik olduğunu kanıtlamaya harcar. Ancak kör taraftarlığın ve fanatikliğin göremediği şey, karşı çıktığı tarafın oyununa alet olması, nihilist bir üstünlük savaşının içinde bulunması ve tüm değerleri yadsıyan bir oyunun oyuncusu haline gelmesidir. Aç tavuğun rüyasında kendisini darı ambarında görmesi gibi içinde bulunduğu sefil durumu fark edememesinin sonucu tersyüz edilmiş bir kimlik ve benlik hayalidir. Bu, kendi gerçek varlığının üzerine örten yanılmalı ve hayali bir kimliktir. Oysaki üstünlük başlı başına maddi güçle, özellikle teknolojik güçle, daha somut olarak silah gücüyle kurulduğu için, içinde bir fikir ve ilke kırptısı dahi taşımaya karşı, fikirlere ve ilkelere karşı korunaklıdır. Üstünlük hiçbir fikri sırtında taşımaya ihtiyaç duymaz, fikirlere ve ilkelere bağıştır. Üstünlük fikir dışı ve fikir karşıtıdır. Düşünmek, irdelemek değer vermek üstünlüğün asla hazzetmeyeceği meziyetlerdir. Üstünlük kendisinden başka hiçbir fikrin ve idealin koruyuculuğunu yapmaz. Böyle yapsaydı, üstünlüğünü asla sağlayamazdı. Üstünlüğün kendisi bir fikir ve ilkeyle neşvünema bulmaz, bir fikir ve ilkeye dayanmaz, hatta herhangi bir fikir ve ilkenin mutlaka ortadan kaldırılmasını gerektirir. Aydınlanma hareketiyle birlikte ortaya çıkan ve hümanizm anlayışı temelinde gelişen üstünlük anlayışı, yaşantının mutlak fikir ve düşüncelerden arındırılmasını kapsamıştır. Modernlik, aydınlanmacılığın bu ilkelerinin hayata geçirildiği sürece işaret etmektedir. Bu açıdan, modern toplum, kültürünün mer-

kezine tüketimciliği, hazcılığı ve araçsalcılığı yerleştirmiştir. Tüketimcilik ve hazcılık zamanla bugünkü küresel kültürün en belirleyici gerçekliği haline gelmiştir. Bu sürecin can alıcı sonuçlarından biri beden ve düşüncenin yönetimselliğinin otomatik olarak sağlanmasıdır. Hapishane toplumu veya disiplin toplumu olarak adlandırılan bu toplumda aslında hümanizmin öznesinin, bireyciliğin ve iradenin yanılmadan öte karşılığı bulunmaz.

Sonuç olarak günümüz kapitalist toplumlarında hâkim olan kültürel türdeşleşme ve ticarileşme, savaş ve kitlesel şiddet karşısında direnme biçimlerini etkisizleştirmektedir. Tüketici ve müşteri rolüyle bir kimlik bulan birey, sürekli olarak bir bastırılma ve sindirilme sürecini yaşamakla olağan şiddete maruz kalmaktadır. Burada kritik bir sorun, entelektüel duyarlılığın şiddet karşıtı bir direnme imkânını taşıyıp taşımadığı, taşıyorsa ne kadar taşıdığıyla ilgilidir. Entelektüelin duyarlılığının üzerine düşmemizin nedeni insanlığın sorunlarını ve acılarını eseriyle ifade etme kapasitesidir. Entelektüel duyarlılık ancak bu duyarlılığı yönlendiren kendisinden başka bir saik olmadığında ortaya çıkabilir. Katliam ve şiddet karşısında entelektüel duyarlılık insanlığın ortak vicdanı olarak hareket etmektedir. Bunun içinse entelektüelin duyarlılığını bir projeye adamamış olması esastır. Proje entelektüel, bir katliamı kınarken diğerine sessiz kalabilir, hatta diğerini destekleyebilir. Bunun için proje entelektüel, insanlığın ortak vicdanı olarak hareket edemez. Genel olarak proje entelektüel, daha özel olarak proje yazar ve proje sanatçının duyarlılığı tarafgirliği nedeniyle sınırlıdır. Oysaki ezilenler, kurbanlar, mağdur edilenler kim olduklarına bakılmaksızın entelektüelde bu duyarlılığı uyandırmalıdır. Entelektüel, elbette hiçbir kimliği olmayan evrensel bir duyarlılık makinesi değildir, ancak şiddetin kaynaklarından biri olan kısmi aklın sınırlarını aşabilme kapasitesine sahiptir.

Yirminci yüzyılda meydana gelen savaşların, en son Gazze'de ama yakın geçmişte Irak, Suriye, Afganistan ve Ukrayna'da patlak veren savaşların asker-sivil ayrımı gözetmeksizin okulları, hastaneleri, yerleşim yerlerini hedef alması karşısında büyük kitle protestolarının hiçbir etkisinin olmaması, küresel vicdani duyarlılığın sonuçsuz kalması, üyesi olan güçlü devletlerin kritik konularda aralarında anlaşamaları ve veto hakları nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin karar alamaması, medyanın güç odaklarının çıkarlarının bir manipülasyon aracı olması, savaş, katliam ve şiddet karşısında aydınlanma hareketinin ve modernizmin savlarını, çok daha özel olarak aydınlanmacı düşüncenin öncülerinden Immanuel Kant'ın iki yüzyıl önce ileri sürdüğü kozmopolit düzen ve evrensel adalet öngörülerini boşa çıkarmıştır.

Öğr. Gör. Halide ARDIÇ YILMAZ / "Medya Şiddetine Dair 11 Mit" İsimli Kitap
Değerlendirmesi

The 11 MYTHS *of* MEDIA VIOLENCE

W. James Potter

“Medya Şiddetine Dair 11 Mit” İsimli Kitap Değerlendirmesi

Kitap İsmi (Orjinal İsmi): The 11 Myths of Media Violence

Yazar: Dr. W. James Potter

Yayıncı: SAGE Publications, Inc; 1. basım (2003)

Dil: İngilizce

ISBN-10: 0761927352

ISBN-13: 978-0761927358

Halide ARDIÇ YILMAZ*

Bu çalışmada, W. James Potter tarafından yayınlanan *The 11 Myths of Media Violence* adlı kitap incelenmiştir. Kitap, 2003 yılında Sage Publications tarafından yayınlanmıştır ve önsözün ardından 1 giriş, 11 ana bölüm ve 1 sonuç bölümü ile toplam 13 bölümden oluşmaktadır.

Kitabın ön söz kısmında yazar, toplumda yaşanan şiddet olaylarında medyanın büyük rolü olduğu kanısının etkin olduğunu fakat medyanın da bu kaniya rağmen şiddet içeriklerine devam ettiğini belirtmiştir. W. James Potter, medyada şiddet konusunun yanlış bilgilerden kaynaklı yanlış algılara sebep olduğunu dolayısıyla da sorunun bir türlü çözülmediğini dile getirmektedir. Medyada şiddet konusunda farklı inanç ve düşüncelerin oluşmasının sebebinin de her kesimin konuyu kendi bakış açılarına göre ele alması olarak belirten yazar, toplumu dört ana gruba ayırmaktadır. Bunlar; yapımcılar, halk, araştırmacılar ve politikacılar. Yazar; her grubun kendi bakış açısına göre fikirler oluşturduğunu, diğer grupları suçlayıp yalnızca kendilerini savunduklarını ve bunun sonucunda problemi çözmek yerine daha da karmaşık bir hâle getirdiklerini belirtmektedir. Grupların yanlış bilgiden kaynaklı oluşturdukları yanlış algıları mit olarak adlandıran yazar toplam on bir yanlış algıyı, yani miti ayrı bölümlerde ele almaktadır.

Kitabın ilk bölümünde (s.1-30), genel olarak güncel durumdan bahsetmekte ve medyada şiddet olayına eğilmektedir. Dört grubun (*yapımcılar, halk, araştırma-*

* Öğr. Gör. Eskişehir Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

E-mail: halideardicyilmaz@eskisehir.edu.tr

ORCID: 0009-0005-0225-1107

DOI: 10.37679/trta.1423570

cılar ve politikacılar) birbirlerini nasıl şiddeti meşrulaştırma ve yayma konusunda suçladıkları ve kendilerini ne şekilde savunduklarına değinmektedir. Yanlış bilginin nasıl oluştuğunu ve bahsedilecek olan on bir mitin arka planını gözler önüne sermektedir.

İkinci bölümde (s. 31-51), ilk mit olan “*Medyadaki şiddet beni etkilemez fakat diğer insanlar büyük risk altında*” algısını irdelemektedir. Yazar bu algının temel sebebinin, medyada şiddetin etkisine dar bir açıdan yaklaşılmasına bağlamaktadır. İnsanlar genel olarak şiddetin etkisini karşı şiddet olarak görmekte, kendileri bu eylemi gerçekleştirmedikleri için de şiddet içeriklerinden etkilenmediklerini düşünmektedirler. Fakat yazara göre şiddetten olumsuz etkilenme sadece o eylemleri taklit etmek değil, bu etkinliklere karşı duyarsızlaşma veya bu etkinlikleri meşrulaştırma da sayılmalıdır. Ayrıca bazı etkiler çabuk gözlenebilirken, bazılarının gözlenebilmesi oldukça zor ve zaman almaktadır. Bunun sonucunda ise böyle bir yanlış algı oluşmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünde ise (s.52-66), ikinci mit, “*Medya şiddet mesajlarının olumsuz etkilerinden sorumlu değildir*” algısı incelenmiştir. Genel kanının aksine, yazar medyanın olumsuz etkilerden sorumlu olduğunu dile getirmektedir. Tek ve en önemli faktör olmasa da medyanın bireyler üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunun altını çizmektedir. Bu yanlış algının ise etkiler süreci sebebiyle oluştuğunu söylemektedir. Nitekim, olumsuz etkilerin gözlenmesi her zaman kolay değildir ve olumsuz etkiler her zaman ani gelişmez, uzun bir süreçten geçmektedir. Ayrıca, bireyde olumsuz bir davranışın sebebi pek çok değişkene bağlı olabilir ve medya bunun sadece bir parçası da olsa hâlâ bu olumsuz davranışın sorumluluğunu diğer değişkenlerle birlikte taşımaktadır. Bu nedenle “*olumsuz davranışlardan sorumlu değildir*” algısı gerçeği yansıtmamaktadır.

Dördüncü bölümde (s.67-84) “*Özellikle çocuklar medyadaki şiddete olumsuz maruz kalma risklerine karşı savunmasızdır*” miti tartışılmıştır. Potter, bu yanlış algının çocuklarda olumsuz etkilerin daha kolay gözlenebildiği için oluştuğunu dile getirmektedir. Çocukların gördükleri bir olayı taklit etme ve bunu oyunlarına dâhil etme dürtüleri sebebiyle de genel kanının olumsuz etkilerin özellikle çocuklarda olduğu şeklinde olduğu ve bunun sonucunda medyadaki bazı kısıtlamaların sadece çocukları korumakla sınırlandırıldığını dile getirmektedir. Nitekim, bu yanlış algı sebebiyle ergen ve yetişkinler göz ardı edilmiş ve onlara karşı bir koruma planı ya da programı geliştirilmemiştir.

“*Medyada çok fazla şiddet var*” mitine ise beşinci bölümde (s. 85-102) değinilmiştir. Bu bölümde, araştırmacıların şiddet algısı ve tanımı ile toplumun algıladığı şid-

det arasındaki fark ifade edilmiştir. Özellikle program içeriğinde mizahi unsurlar varsa genelde izleyicinin şiddet içeriklerini fark etmediğini belirten yazar, şiddet tanımındaki büyük farklılıklardan dolayı, medyada çok fazla şiddetin olduğunu iddia etmenin problemi çözmede yetersiz kalacağına dair fikirlerini iletmektedir. Medyada şiddetin yoğun olduğu ve bunun azaltılması gerektiği kanısına katılan yazar, tam olarak şiddetin ne olduğu bilinemediği için medyadaki içeriklerden nelerin azaltılması gerektiğinin de bilinemeyeceğinin, dolayısıyla şiddetin azalamayacağını altını çizmektedir.

“*Medyadaki şiddet, toplumdaki şiddeti yansıtıyor*” mitinde (s.103-114) yazar, yapımcı ve medya çalışanlarının şiddet içerikli program ürettiklerine dair eleştirilere verdikleri savunmayı gözler önüne seriyor. Yapımcılara göre şiddet zaten toplumda var olan bir şeydir ve bunu yaratan medya değildir. Dolayısıyla toplumu şiddete teşvik ettiği savı da doğru değildir. Her ne kadar yazar, medyanın şiddet olgusunu yaratmadığına katılsa da burada temel konu şiddet olgusunu yaratmak değildir. Şiddetin medyadan da önce var olduğu kesin olmakla birlikte, medyadaki şiddet içerikli programlar, şiddeti gerçek hayattan daha farklı ve daha yoğun göstermektedir. Burada ayna misali yansıtma söz konusu değildir. Medyada şiddet içerikleri gerçek hayatta bir bireyin karşılaşabileceği şiddet olaylarından daha fazladır. Ayrıca, medyanın gerçek hayatı yansıtmadığı, daha abartılı ve gerçeküstü şiddet olaylarına yer verdiğini belirtmek için yazar, şiddet türlerine de odaklanmaktadır. Gerçek hayatta suç işleyenlerin cinsiyeti ağırlıklı olarak erkekken, medyada bu baskınlık çok belirgin olmamakta ve kadınların da ağırlıklı olarak şiddet uyguladığı görülmektedir. Bir diğer önemli faktör ise gerçek hayattaki şiddet uygulayıcıların etnik kimlikleri farklıyken, medya içeriklerinde bu kimlikler daha farklıdır. Nitekim, gerçeği bire bir yansıttığı savının doğruluğu kuşkuludur.

“*Medya yalnızca pazarın isteklerini karşılıyor*” miti de (s.115-128) yine yapımcılar tarafından ortaya atılan savdır. Çünkü onlara göre, medyanın tek yaptığı çok izlenecek ve dolayısıyla da çok satılacak olan içerikleri üretmektir ve şiddet içerikleri de izleyenler tarafından tercih edilmektedir. Potter bu kaniya bir dereceye kadar inanmaktadır. Çünkü ona göre medya çok izlenecek içerikleri ekonomik kaygılar yüzünden tercih etmektedir fakat, medya sadece talepleri karşılayan pasif bir araç değildir. Medya aynı zamanda toplumları etkileyebilmekte ve bu talepleri aslında kendileri yaratabilmektedirler. Yazara göre şiddet içerikli programların izleyici tarafından daha çok tercih edildiği inancı şüphelidir. Pek çok araştırmadan örnekler de veren yazar aslında şiddet içeren programların şiddet içermeyenlere göre daha fazla izlenme oranına sahip olmadığını, aralarında büyük bir fark olmadığını ortaya sermektedir. Bazı şiddet içerikli programlar büyük izleyici kitlesi-

ne sahip olsa da hepsi için bu durum geçerli değildir. Bu yüzden böyle bir genel kaniya varmak doğru değildir.

Kitabın sekizinci bölümünde (s.129-139) Potter, “*Şiddet tüm kurgu türleri için önemli bir elementtir*” mitini tartışmaktadır. Bu mit de yine, yapımcıların kendilerini eleştirilerden korumak için ortaya attıkları savlardan biridir. Çoğu yapımcıya göre iyi bir hikâyenin her zaman şiddet içermesi gerekmektedir. Yazar yine burada olaya dar bir açıdan yaklaşıldığını belirtmekte ve iyi bir hikâye için şiddetin değil anlaşmazlığın olması gerektiğini belirtir. Her anlaşmazlık ise şiddet içermek zorunda değildir. Potter, şiddeti anlaşmazlık için sadece bir araç olarak görmekte ve yapımcıların bu aracı çok fazla kullanmalarının sebebini ise alışkanlıklara bağlamaktadır. Ona göre, bir kere bu formül başarıya ulaştığı için yapımcılar artık aynı formülü tekrar tekrar kullanmaktadır. Dolayısıyla şiddet kaçınılmaz bir element olarak görülmektedir. Bu denenmiş formülü uygulamak ve hikayeler yaratmak daha kolay görünmektedir. İzleyiciyi kolay yoldan çekmek isteyen yapımcılar şiddet hikayelerinden eksik etmek istememektedir.

“*Medyada şiddetin oranını azaltmak sorunu çözecektir*” mitinde (s. 140-152) ise düşünür, şiddetin ne kadar sunulduğundan ziyade ne şekilde sunulduğunun önemli olduğunu belirtmektedir. Genelde hikâyelerde, şiddet ya mizah içerisinden önemsizleştirilerek ya da kahramanların kurban statüsüne koyup yaşattığı şiddeti bir şekilde adılmış gibi gösterilmiştir. Bu durumda şiddet miktarı azaltılsa dahi şiddetin olumsuz etkileri ortadan kalkmayacak izleyenler için şiddeti meşurlaştırma, haklı ya da basit, komik bir konuma koyma eksilmeyecektir.

Yazarın en manipülatör ve en yanıltıcı miti olarak adlandırdığı “*İlk yasa değişikliği medyayı şiddeti azaltmaya karşı korumaktadır*” miti (s.153-167) yine yapımcılar tarafından zorda kalındığında kullanılmakta ve ifade özgürlüğü savunması yapılmaktadır. Çünkü ifade özgürlüğünün kısıtlanması fikri halkta korku yaratmakta ve böyle bir savunmaya karşı güçlü bir karşı argüman sunulamamaktadır. Ayrıca şiddet, bir ifade biçimi olarak da sunduğu için yanıltıcıdır. Yazara göre ifade özgürlüğü adı altında medyadaki şiddet içeriklerini savunmak kendi içinde bir ironiyi ortaya koymaktadır. Halkın kendini ve ailesini şiddet içeriklerden korumak istemesi dolayısıyla da programlar hakkında daha fazla bilgi almak istemesi de bir haktır. Aslında medya, ifade özgürlüğü adı altında eleştirileri ve karşı argümanları susturmaya çalışmaktadır.

Düşünür “*Reyting sistemi ve V-Çip sorunu çözmeye yardım edecektir*” mitinde (s.168-184) politikacıların, halkı medyada sunulan şiddetin olumsuz etkilerinden korumak için yaptığı uygulamalardan söz etmektedir. Fakat Potter, bu uygulama-

ları yetersiz bulmaktadır. Bu uygulamalardan ilki “*Aile İzleme Saatleri*” uygulamasıdır. Uygulamanın amacı akşam saat 21.00’e kadar şiddet içerikli programların gösterilmesini engellemek ve çocukları şiddet içerikli yapımlardan korumaktır. Potter, bu uygulamanın oldukça verimsiz olduğunu, nitekim araştırmalara göre saat 21.00’den sonra milyonlarca çocuğun hâlâ televizyon izlediğini dolayısıyla da bir korumadan söz etmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. İkinci uygulama olan V-Çip ise televizyonun alıcılarında bulunan ve program bilgisine ulaşip bu programları şiddet derecesine göre puanlayan bir elektronik cihazdır. Ebeveynlerin şiddet içerikli programları engelleyerek çocuklarının izlemesine imkân tanımamak amacıyla geliştirilmiştir. Fakat yazara göre, V- çip teknolojisi aileler tarafından yeterli kullanılmadığı, derecelendirme sistemi için gerekli olan yazılımı endüstri tarafından yapıldığı ve bu yüzden de derecelendirme sistemlerinin çok kontrollü ve doğru bir şekilde yapılamadığını belirtmekte ve bu sistemin çok yararlı olmadığını savunmaktadır.

Son mit olan “*Sorunu azaltma konusunda bir etki yaratmak için benim yapabileceğim bir şey yok*” bölümünde ise (s.185-208) düşünür, genel kanının aksine, bu sorunu çözmede devletten ziyade bireylerin daha büyük katkılar sağlayabileceğini dile getirmektedir. Bunun için önerdikleri ise medya okur yazarı olabilmek, çevresine ve özellikle de çocuklara yardım etmek ve bunun için de pasif değil aktif izleyici olmak ve sunulan şiddetin yanlışlığı hakkında konuşmak, şiddet uygulamayan ebeveynler olmak, televizyonu arka planda sürekli açık tutmamak ve televizyona maruz kalma süresini azaltmak, medya okuryazarlığını toplum kapsamında artırmak ve medyaya baskı yapmak için organizasyonlara katılmak gibi tavsiyelerde bulunmaktadır.

Son bölümde ise (s.209-228) yazar, on bir mite karşı geliştirdiği argümanları tekrar sıralamakta ve gerekli önerileri yapmaktadır. *Medya Şiddetine Dair 11 Mit*, medyada sunulan şiddeti tüm açılılarıyla ele almakta ve daha önce üzerinde düşünülmeyen noktaları işaret etmektedir. Bu bakımdan literatürde önemli çalışmalar arasına girmiştir. Şiddet konusunun uzun zamandır tartışıldığı hâlde henüz bir çözüme ulaşılamaması da çalışmaların yavaşlamasına neden olmuştur. Fakat Potter bu çalışmasıyla, medyada şiddet ve olumsuz etkileri üzerine daha farklı ve özgün çalışmalar yapılabilmesi adına büyük bir adım atmıştır.

Kaynakça

Potter, W. J. (2003). *The 11 Myths of Media Violence*. London: Sage Publications, Inc.

Doç. Dr. İbrahim SARITAŞ - Öğr. Gör. Utku KOÇAK / Sinemanın İdeolojik
Yüzü: Hollywood Filmi Wag the Dog Üzerinden Medya Manipülasyonu ve
Dezenformasyon Gerçeği

DUSTIN HOFFMAN ROBERT DE NIRO

WAG A BARRY LEVINSON FILM THE DOG

Sinemanın İdeolojik Yüzü: Hollywood Filmi *Wag the Dog* Üzerinden Medya Manipülasyonu ve Dezenformasyon Gerçeği

İbrahim SARITAŞ*
Utku KOÇAK**

1. Giriş

Hakikate ulaşma çabası kadim tartışmalardan biri olarak beşerin tarihi içerisinde var olagelmıştır. Orta Çağ'dan Fransız Devrimi'ne, Aydınlanma'dan modern dönemlere gerçeğe ulaşma çabası da birçok evre geçirmiştir. Ancak iletişim imkânlarının gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla gerçek bilgiye ulaşmanın gün geçtikçe hızlı ve kolay olması beklenirken günümüz dünyasında bu daha da zor hâle gelmiştir. Modern insan bilgiye ve gerçeğe ulaşma çabasında büyük duvarlar ve manipülasyonlarla karşı karşıyadır. Özellikle medya araçlarının çeşitlendiği ve yaygınlaştığı dijital dünyada bireyin bu haktan yararlanma düzeyi çok daha vahim bir noktadadır. Modern insan belki de tarihte hiç olmadığı kadar dezenformasyona maruz kalmakta; vesayet savaşları, siyasal, ekonomik ve hukuki manipülasyonlar ayrı birer savaş alanı olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Uluslararası alanda, devletler arasında cereyan eden bu yeni enformasyon savaşları ciddi anlamda artmaya devam etmektedir. Böylece gerçek bilgi, siyasal karar alma mekanizmaları ve güvenlik kavramı üzerinden tekrar ve tekrar manipüle edilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışma özellikle en önemli medya aygıtlarından biri olan sinemayı kullanarak ideolojilerin nasıl bir propaganda yöntemi kullandıklarını ve bireyi kuşatan yalanlarla hakikatin nasıl gizlendiğini aktarmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda ideoloji

* Doç.Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-TV ve Sinema Bölümü Ankara, Türkiye
E-mail: ibrahim.saritas@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2841-0787

** Öğr. Gör. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Rektörlük, Ankara, Türkiye
E-mail: utku.kocak@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0011-4257
DOI: 10.37679/trta.1423568

ve devlet mekanizmasıyla mündemiç sinemanın toplumsal dönüşümdeki gücü üzerinden devletlerin neler yapabildiği analiz edilirken, aynı zamanda Hollywood sinemasının eleştirel örneklerinden biri olan “Wag the Dog” (Levinson, 1997) filminin ideolojik analizi üzerinden günümüz medya dünyasında bilgi dezenformasyonlarının nerelere varabildiği anlatılmaya çalışılacaktır.

2. İdeolojiden Meşru Savaşa Propaganda Köprüsü: Sinema

Toplumsal ve siyasal bağlamda temel bir kavram olarak ideoloji, genelde bir toplumdaki güç dinamiklerini koruma ve meşrulaştırma amacı taşımaktadır. Bir toplumun idealleri doğrultusunda ütopyik bir model oluşturma çabalarını da içerebilir. İdeoloji, toplumun sembolik güçlerini temsil ederek kimliğini belirleyen bir rol oynamaktadır (Mclaren, 1988, s. 183). Bu bağlamda, ideoloji ekonomi ve kültür gibi çeşitli alanlarda belirli bir düzenin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, ideoloji sadece bir toplumun değerlerini şekillendirme işlevini yerine getirmekle kalmaz, aynı zamanda sosyal normları belirleyerek toplumsal düzenin korunmasını sağlayabilir. Marx, ideolojinin sadece pratik etkisizlikle sınırlı olmadığını, aynı zamanda hakikatin çarpıtılması ve gerçekliğin karşıtı bir illüzyon veya yanılsamaya işaret ettiğini vurgulamaktadır (Marx ve Engels, 2013, s. 79). Marx'ın bu perspektifi, sonraki Marksist düşünürler tarafından detaylı bir şekilde ele alınmış ve kapitalizmin karşılaştığı krizleri aşma kapasitesini açıklamak amacıyla ideoloji kavramına daha fazla odaklanılmıştır. Bu odaklanma süreci, ideoloji kavramında önemli anlam değişikliklerine neden olmuştur. Bu düşünürler, ideolojiyi sadece bir düşünsel yapı olarak değil, aynı zamanda kapitalist sistemin krizlere yanıt verme ve kendi varlığını sürdürme stratejilerini anlama bağlamında ele almışlardır. Bu analiz, ideolojinin kapitalist sistem içindeki evrimini anlamak adına başka bir çerçeve sunmuştur. Dolayısıyla bu perspektif, ideolojinin sadece düşünsel bir olgu olmanın ötesinde, ekonomik, sosyal ve hukukî yapıların içsel dinamikleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğunu vurgular (Demirkol ve Kırdım, 2021, s.444).

Ayrıca, kapitalizmin sürdürülebilirliğini sağlama yeteneği, özellikle Frankfurt Okulu düşünürlerinin ilgi alanına girmiş ve meşruiyet üretme becerileriyle bağlantılı hâle gelmiştir¹. Zira Frankfurt Okulundaki genel anlayışa göre kapitalist sistem, meşruiyetini sürdürmek için ideolojik aygıtları kullanarak toplumsal tabanı oluşturmakta ve korumaktadır. Bu sebeple okulun düşünürleri, sözü edilen ideolojik

¹ Frankfurt Okulu üyeleri, Nazi zulmünden kaçarak Almanya'yı terk etmiş ve sonrasında ise Amerika'ya yerleşmişlerdir. Bu okul, özellikle Yahudi kökenli sosyalist Alman düşünürler tarafından kurulmuş olup genel olarak devlet sistemlerinin ve özel olarak Nazizm ve faşizmin kendi çıkarlarını tüm toplum kesimleri tarafından içselleştirmesini anlamaya ve açıklamaya odaklanmıştır (Bulut, 2011, s. 194-195).

aygıtların nasıl çalıştığını anlamaya yönelerek kapitalizmin istikrarını nasıl sürdürdüğünü keşfetmeye çabalamışlardır. Özellikle meşruiyet üretimi ve toplumsal içselleştirmenin analizi, bu düşünürlerin kapitalizmin istikrarını sürdürme yeteneğine dair bir teorik temel oluşturmuştur.

İdeoloji düşüncesini daha fazla sistemleştirmeye ve modernleştirmeye çalışan Althusser, devletin baskı aygıtını oluşturan hükûmet, yönetim, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler gibi kurumların zor kullanarak işlev gördüğünü söylemekte ve bu görüşünü de *Devletin İdeolojik Aygıtları*'nın varlığı kavramıyla vurgulamaktadır (Althusser, 2002, s. 33-34). Bu ideolojik aygıtlar; din, eğitim, aile, hukuk, siyaset, sendikal yapılar, iletişim ve kültür gibi özelleşmiş kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Althusser'e göre, *Devletin İdeolojik Aygıtları* (DİA) ile *Devletin Baskı Aygıtı* arasındaki temel fark, devletin baskı aygıtının zor kullanarak işlemeyle karşılanan bir durumda, DİA'ların ideoloji aracılığıyla etki yaparak bireylerin düşünce ve davranışlarını biçimlendirebilmesidir (Althusser, 2002, s. 34-35). Bir diğer ifadeyle *Devletin Baskı Aygıtı*, genellikle yasal ve fiziksel güç kullanımına dayanarak toplumsal düzeni sağlama amacını taşırken, DİA'lar ise ideolojik süreçler aracılığıyla kültürel, eğitimsel ve medya gibi alanlarda etki yaparak toplumun düşünsel yapısını şekillendirme hedefine yönelirler. Althusser'in bu ayrımı, devletin iki farklı kontrol mekanizması arasındaki temel ideolojik farklılıkları ortaya koymaktadır (Althusser, 2002, s. 35).

Althusser'in ideolojik aygıtlar teorisine göre bakıldığında sinema, toplumsal ideolojiyi üreten ve yaymaya hizmet eden önemli bir mekanizmadır. Sinemanın ideolojik bir aygıt olarak işlev görmesi, seyircilere belirli bir dünya görüşü, değerler ve normlar sunarak onları belirli bir toplumsal düzeni benimsemeye ve yönlendirmeye yol açmaktadır. Bilhassa sinema, görsel ve işitsel unsurları kullanarak izleyiciye toplumsal ilişkileri, cinsiyet rollerini, sınıf ayrımlarını ve diğer ideolojik unsurları aktarmaktadır. Bu doğrultuda yönetmenin, senaristin veya yapımcının kişisel bakış açıları, filmin içerdiği semboller ve metaforlar aracılığıyla seyirciye iletilmektedir. Dolayısıyla sinema, ideolojik bir propaganda unsuru olarak işlev görerek toplumsal düzeni meşrulaştırmada etkili bir rol oynamaktadır.

İdeolojik bir söylemin bilinçli ve isteyerek toplumsal zihne yerleştirilmesi anlamına gelen propaganda ise, genellikle belirli bir düşünce veya ideolojinin benimsenmesini hedeflemektedir. Bu süreç, medya araçları, afişler, sloganlar ve özellikle filmler gibi iletişim araçları vasıtasıyla gerçekleştirilebilmektedir. Propaganda, genellikle kitleleri etkileme, bir düşünceyi meşrulaştırma ve toplumsal normları şekillendirme amacı taşımaktadır. Bu bağlamda propaganda, bilinçli bir şekilde belirli fikirlerin yayılmasını hedefleyen ve toplumsal zihni etkilemeyi amaçlayan

bir iletişim stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Jowett ve O'Donnell, 2012, s. 2). Propaganda, halkın savaşa olan destek ve bağlılığını sağlamak, düşman algısını şekillendirmek ve toplumun savaş çabalarına etkin bir şekilde katılımını teşvik etmek için de kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, egemen devletlerin savaş dönemlerinde propaganda araçlarına başvurmaları, sadece askeri zafer elde etme hedefini değil, aynı zamanda toplumun genel dünya görüşünü ve savaşa katılımını, savaşların meşrulaştırılmasını ve diğer yandan şiddetin savaş kisvesine bürünmesini etkileyen karmaşık bir sürecin parçasıdır (Altay ve Uğur, 2018, s. 14). Bu bilgiler ışığında savaş temalı filmler, ulusal kahramanlık, vatanseverlik, düşman algısı ve zafer gibi unsurları vurgulayarak savaşın haklılığını gerekçelendirmeyi amaçlamaktadır. Zira sinemanın savaş propagandasındaki rolü, toplumsal değerlerin, ideolojilerin ve şiddetin meşrulaştırılmasının nasıl şekillendiğini anlamak açısından kilit bir öneme sahiptir.

Bugün sadece sinema değil aynı şekilde dünyadaki diğer medya araçları da bu manipülasyon taktikleriyle doludur. Günümüz dünyasında medya araçları propaganda çalışmalarının birer katalizörüne dönüştürülmüştür. Dolayısıyla gerçek bilgiye ulaşmak noktasında ne yazık ki dünden daha kör bir safhadayız. Ancak tekrar olarak sinema ve propaganda ilişkisine dönecek olursak, tarihsel bağlamda tüm ideolojilerin sinemayı bir propaganda aracı olarak kullandığı gerçeğiyle karşı karşıyayız. Örneğin Sovyetler Birliği, sinemayı geleceğin sanatı olarak kabul etmiş ve bu görüşü özellikle eğitim ve propaganda çerçevesinde önemsemiştir (Taylor, 1998, s. 59). Özellikle Sovyetler Birliği'nin eğitim ve propagandadan sorumlu ilk komiseri Lunacharsky ile Lenin, sinemayı diğer sanat dalları arasında en üstün olanı şeklinde değerlendirmişlerdir. Bu yaklaşım, sinemanın propaganda alanındaki etkisinin önemini vurgulamaktadır (Reeves, 2004, s. 4). Örneğin Lenin, 1918'de Devlet Sinema Okulunu kurarak sinemayı önemli bir propaganda aracı olarak görmüş ve böylelikle halkı eğitmek ve bilinçlendirmek amacıyla sinema endüstrisini devlet kontrolü altına almıştır. Bu yaklaşım, sadece kültürel bir ifade biçimi olarak değil, aynı zamanda toplumun şekillendirilmesinde güçlü bir araç olarak da değerlendirilmiştir. Lenin'in yönlendirmesiyle oluşan Sovyet sineması, "Toplumsal Gerçekçilik" akımını benimseyerek Avrupa ve Amerikan sinemasından ayrılarak ticari ve eğlendirme kaygılarından tamamen uzaklaşmış ve sinemayı yalnızca bir iletişim ve propaganda aracı olarak görmüş, böylece düşüncelerin yayılması amacıyla sinemadan yararlanarak farklı temaları, konuları ve anlatım özelliklerini bir araya getirmiştir (Altay ve Uğur, 2018, s. 20).

Devlet kontrolündeki sinema okulu, sinema endüstrisinin ideolojik bir araç olarak kullanılmasına öncülük ederek yeni bir sinema anlayışının ortaya çıkmasına

katkı sağlamıştır. Pudovkin, Kuleşov ve Vertov gibi sinemanın öncü isimleri de yenilikçi teknikleri ve kuramsal yaklaşımlarıyla dünya sinemasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu yönetmenler, sadece estetik ve teknik yeniliklere öncülük etmekle kalmamış, aynı zamanda sinemayı toplumsal, politik ve ideolojik bir platform olarak kullanarak Sovyet sinemasını güçlendirmiştir. Örneğin Sergei Eisenstein'in ilk filmi olan "Grev" (1924), sinemanın öncül propaganda filmlerinden biri olarak kabul edilmekte ve toplumsal protestonun şiddet içeren yönünü izleyiciye etkili bir şekilde aktarmaktadır. Aynı zamanda, Eisenstein'in 1925 yılında çektiği ve propagandayla özdeşleşen "Potemkin Zırhlısı», sadece Çarlık sistemine yönelik bir eleştiri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda iç savaş neteliğindeki Ekim Devrimi'ni destekleyen ve toplum nezdindeki meşruiyetini güçlendiren bir nitelik taşımaktadır (Rotha, 2000, s. 155-156).

Sinema, Nazi dönemi Almanya'sında da sadece bir eğlence aracı olarak görülmemiş, aynı zamanda etkili bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Adolf Hitler ve Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (NSDAP) sinemayı, kitlelere ulaşabilmenin yanı sıra ideolojik mesajları halka iletebilecek güçlü bir araç olarak da değerlendirmişlerdir. Naziler, iktidara gelmeden önce parti içinde özel bir sinema birimi kurarak ilk filmlerini Nürnberg'de düzenlenen parti kongresinin çekimleri olarak üretmişlerdir. Daha sonra 1933 yılında NSDAP'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Joseph Goebbels liderliğinde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı kurulmuştur (Ascheid, 2003, s. 14). Goebbels'in kontrolündeki Alman sinemasının temel hedefi, Nazi rejiminin propaganda faaliyetlerini Alman hayatının her alanında etkin kılmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek adına, eğitim ve kültür odaklı sinema filmleri, haberler ve belgesel filmler aracılığıyla Alman halkına ulaşma stratejisi benimsenmiştir (Çakı, Gazi, Çakı vd, 2019, s. 157). 16 Şubat 1934 tarihli Reich Sinema Kuralları, Nazi Almanya'sında sansürün etkin bir şekilde uygulanmaya başlandığının belirtilerini taşımaktadır (O'Brien, 2004, s. 7). 1933 yılından itibaren üretilen filmler, genellikle politik olmayan konulara odaklanarak dikkat çekmiş ve bu yapımlarda özellikle komünist veya Yahudi karakterlerin olumlu bir şekilde tasvir edilmediği gözlemlenmiştir. Nazi propaganda filmleri arasında öne çıkan yönetmenlerden biri olan Leni Riefenstahl'ın eserleri, bu dönemin önemli birer parçasını oluşturmaktadır (Akyıl, 2017, s. 133). Leni Riefenstahl'ın *Triumph of the Will* (İradenin Zaferi-1935) ve *Olympia* (1938) gibi önemli eserleri, Nazi Almayası'nın güç ve üstünlüğünü vurgulamış, toplumsal bir birlik ve dayanışma atmosferi oluşturmuştur. Bu dönemdeki propaganda sineması, sadece görsel ve teknik açıdan etkileyici olmakla kalmamış, aynı zamanda ideolojik mesajlarını halka benimsetme amacını da taşımıştır. Tüm bu süreçlerde Nasyonal Sosyalizm, 1940'lı yıllarda düşmanını

İngilizler olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda Goebbels'in 3 Milyon Reichsmark ile dönemin en büyük bütçelerinden birini ayırdığı *Titanic* (Selpin ve Klingler, 1943) filmi, dönemin en ilginç yapıtlarından biridir (Kellis, 2005, s. 24). Goebbels, bu film aracılığıyla İngiliz sivil deniz endüstrisinin çöküşünü resmederken, batan Titanic gemisi üzerinden Büyük Britanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara teslim olma olasılığını vurgulamayı amaçlamıştır. Bu film, propaganda aracılığıyla bir mesaj iletmek ve seyircilere İngilizlerin zayıflığını ve çöküşünü ima etmek için özel bir dikkatle tasarlanmıştır (Saritaş, 2018, s. 344).

Nitekim Joseph Goebbels, Alman sinemasını etkili bir araç olarak kullanarak 1097 adet film çekirtmiş; savaş çabalarını desteklemek, düşmanları insanlık dışı göstermek ve ideolojik inançları pekiştirmek için şiddetin görsel dilini ustalıklı kullanmıştır. Nazi rejiminin propaganda filmleri, halkı savaşa duyarsız bırakmak ve savaşa olan desteklerini güçlendirmek adına sıkça milliyetçi temaları işlemiştir. Bu filmler, başta Yahudiler olmak üzere düşmanları kötüleme, kahramanlık öyküleri oluşturma ve savaşın gerekliliğini vurgulama gibi unsurları içermiştir.

Bugün dahi gücünü ve etkinliğini yitirmemiş Hollywood sineması ise Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) politik ikliminden güçlü şekilde etkilenen bir sinema türüdür. Hollywood, sinema tarihinin önemli bir aktörü olarak sadece eğlence odaklı değil, aynı zamanda çeşitli propagandist amaçlara hizmet eden yapımlarıyla da dikkat çekmiştir. Hollywood sineması, askeri ve kültürel propagandayı daha belirgin bir şekilde vurgulayarak genellikle karma propaganda türünden yararlanmış, stratejik ve uzun vadeli bir propaganda stratejisi izlemeyi tercih etmiştir (Altay ve Uğur, 2018, s. 24). Özellikle I. ve II. Dünya Savaşları dönemlerinde Hollywood stüdyoları, ABD'nin savaş çabalarını destekleyen ve halk arasında birlik mesajı taşıyan bir dizi propaganda filmi üretmiştir. Bu filmler ulusal birliği pekiştirmek, düşmanları kötüleme ve savaşa duyulan vatanseverlik duygusunu artırmak gibi amaçlar gütmüştür. Bu bağlamda, Hollywood sinemasının propaganda tarihini anlamak, ABD'nin kolektif hafızasını ve kültürel kimliğini incelemek açısından da önemli bir kaynaktır. Hollywood'un propaganda sineması, sadece seyirciyeye eğlence sunmanın ötesinde, toplumun düşünsel ve duygusal dünyasını etkileyerek önemli bir etki oluşturmuştur.

1941'deki Pearl Harbor saldırısı, ABD'nin kendi ordusuyla ilgili propaganda filmlerine yönelmesine neden olmuştur. Savaşların etkisiyle sinemanın dilinde bir değişim yaşanmış ve bu dönemde Hollywood sineması, askerlere moral aşılayan filmler çekmeye başlamıştır (Çetin, 2014, s. 255). Beyaz Saray ile Hollywood'un iş birliği 1942 yılına kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. ABD Başkanı Franklin Roosevelt, öncü sinemacılar arasında yer alan John Ford ve Frank Capra gibi

isimleri Beyaz Saray'a davet ederek, psikolojik seferberlik bağlamında bir dizi film üretmelerini istemiştir. Hollywood'da kurulan bir irtibat bürosuna verilen görev ise ABD'nin dış politika ve eylemlerini desteklemek adına film projeleri geliştirmektir (Ryan ve Kellner, 1997, s. 32-36). Bu organizasyonlar, savaşın etkilerini ve Amerikan toplumunun savaşa olan katılımını artırmayı amaçlayarak sinema aracılığıyla güçlü bir etki oluşturma hedefine odaklanmışlardır. Bu çabalar sadece savaşın askeri boyutunu değil, aynı zamanda Amerikan toplumunun duygusal ve ideolojik dinamiklerini de yönlendirerek ciddi bir algı meydana getirmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın gölgesinde Hollywood sinemasına genel olarak ele aldığımızda, filmlerin büyük ölçüde ırkçı ve milliyetçi propaganda unsurları taşıdığı görülmektedir. Örneğin Nazi rejiminin en önemli projelerinden biri olan *Titanic* (Selpin ve Klingler, 1943) filmiyle aynı tarihlerde, Hollywood sineması da küresel çapta ses getirecek bir savaş filmine imza atmıştır. Hollywood yapımı *Casablanca* (Curtiz, 1942) filminde, *Titanic* (Selpin ve Klingler, 1943) filminin kahraman figürleri olan Almanlar, yine sinema perdesinin propaganda gücünün kullanımıyla düşman figürüne dönüşmüşlerdir.

Hollywood film endüstrisi, savaşın ardından Amerika'nın dünya çapındaki etkinliğini artıran önemli unsurlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Değişen dünya dinamiklerine göre Hollywood sinemasında propaganda, savaş dönemlerinde olduğu gibi doğrudan değil çeşitli kodlamalarla yapılmış, düşman figürleri ABD politikalarına göre dönemsel ve bilinçli olarak değişkenlik göstermiştir. Amerikan sinemasına ait olan bu teknikler ve kodlar, tüm bu süreçte propaganda sinemasında Hollywood'un yerini, diğer dünya ülkelerinden daha fazla öne çıkarmıştır.

3. Hollywood Sinemasının Kaygan İdeolojik Zemininde Propaganda ve Manipülasyon Kodları

Hollywood sinemasının manipülasyon gücünü izah etmek için son yıllarda kullanılagelen yumuşak güç kavramıyla birlikte bir analiz yapmak doğru olacaktır. Uluslararası sahnede varlığını sürdüren yumuşak güç, zorlama yerine ikna etme stratejisi üzerine kurulu olup, "eğer ikna edebilirsem, zorlama yoluna başvurmama gerek yok" prensibine dayanmaktadır (Nye, 2008, s. 29). Nye'nin vurguladığı gibi, Amerika'nın liderlik rolünü üstlenerek, başkalarını takip etmeye istekli olabilecek değerlerin öncüsü ve temsilcisi olması, liderlik maliyetini önemli ölçüde azaltabilir. Yumuşak gücün etkin kullanımı, çekici ve cazip olma yeteneği üzerinde odaklanmaktadır, bu da onu diğer propaganda araçlarından daha ekonomik kılmaktadır. Bu strateji, etki sürecini sadece bir kaynak olmaktan öteye taşıyarak diğer aktörlerde de tesir eder. Başarılı uygulamalarda yumuşak güç, karşılıklı

çıklarına dayanan ilişkilerde karşılıklı anlayışı artırabilir ve istenilen davranışları benimsetme konusunda güçlü araç olabilir. Bu sayede, uluslararası ilişkilerde sürdürülebilir bir liderlik stratejisi olarak ortaya çıkmaktadır (Nye, 2002, s. 9).

II. Dünya Savaşı sonrasında Hollywood sineması, giderek küresel çapta genişleyerek etkileri günümüze kadar ulaşan hegemonik bir süreci başlatmıştır. Savaşın sona ermesiyle birlikte, ABD kendi kimliğini “liberal düşünce, özgürlük ve demokratik değerlerin savunucusu” olarak konumlandırarak, hegemonyasını kurmaya yönelmiştir. Bu süreç, Batı Avrupa ve birçok üçüncü dünya ülkesinin liberal düşünce ve demokratik değerleri benimsemesiyle sağlanmış, ABD'nin «rıza» temelli egemenliği belirlemiştir. Öte yandan, kendisine karşı olduğu düşünülen «karşı blok», özellikle de SSCB gibi ülkeler, bu süreçte ABD tarafından çevrelenmiştir. 1945 sonrası dönemden günümüze kadarki süreçte, ABD sadece ideolojik açıdan değil, aynı zamanda BM, IMF, Dünya Bankası ve NATO gibi uluslararası kurumlar aracılığıyla da hegemonyasını pekiştirmiştir (Çiftçi, 2009, s.204-216). Bu doğrultuda yeni muhafazakârlık ekseninde ABD, uluslararası politika ve örgütlere de tek yönlü ve çıkarını muhafaza etmek ekseriyetinde yaklaşmıştır (Demirkol, 2023, s. 66). Bu süreçte ABD'nin Orta Doğu politikası, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, İsrail'in bölgedeki süper güç hâline gelmesi, Arap Birliği etkisinin azalması ve Arap petrolünün büyük ölçüde dost ve bağımlı devletlerin kontrolü altına geçmesi gibi konuları özellikle ele almıştır. Bu durum, Orta Doğu'nun korunması ve Amerika'nın bölgede bir hegemonya kurması anlamına gelmiştir (Cleveland, 2008, s. 567).

Bu gelişmelerin ışığında ABD'nin yumuşak güç unsurları arasında öne çıkan Hollywood sinema sektörü, kültürel etkileşimde bulunma ve dünya çapında Amerikan değerlerini yayma konusunda olağanüstü etkili bir rol oynamaktadır. Hollywood sineması, ekonomik ve teknolojik üstünlüğü ile küresel sinema endüstrisinde lider konumda bulunmaktadır. Bu sektör, sadece Amerikan toplumu için değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde bir kültür taşıyıcısı olarak da öne çıkmaktadır. Hollywood'un başarı faktörleri arasında pazarlama, halkla ilişkiler ve etkin propaganda tekniklerinin ustaca kullanılması da yer almaktadır. Bu stratejiler, Hollywood'un dünya çapında güçlü bir etki oluşturmasında kritik bir rol oynamakta ve Amerikan kültürünü, yaşam tarzını ve değerlerini küresel bağlamda tanıtmaktadır (Alca, 2016, s. 38). Hollywood sinemasının, diğer büyük devletlerin sinema sektörleriyle birlikte, sinemanın kültür taşıyıcılığı özelliğinden yararlanarak uluslararası sahnede Amerikan yumuşak gücünü pekiştirmesinde önemli bir rol oynadığı açıkça görülmektedir.

Amerikan hükümeti, televizyon yayınları ve sinema filmleri aracılığıyla ülkesini

çekici kılarak, popüler kültürün güçlü etkisiyle ABD'yi takip edilmesi ve merak uyandırılması gereken bir ülke olarak tanıtmaktadır. Hollywood filmleri, diğer ülkelerin halklarının ABD'ye büyük bir hayranlık beslemelerini, Amerika'ya karşı sorumluluk hissetmelerini ve Amerikan uluslararası politikalarını meşru ve ahlaki bulmalarını sağlamaktadır (Uslu, 2021, s. 87). Bu durum, uluslararası siyasette belirgin bir etki meydana getirmekte ve diğer devletlerin dış politikalarında ABD'yi takip etmeye daha istekli, arzulu ve hevesli olmalarına neden olmaktadır.

Hollywood sineması, genellikle komedi ve eğlence unsurlarıyla ilişkilendirilse de bu sinemanın ABD'nin dönemsel politikalarına göre şekillendiği bilinmektedir. Zira belirli tarih aralıklarında üretilen filmlerin detaylı analizlere tabi tutulmasıyla bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Western filmlerinde sıkça rastlanan ırkçı temalar, silah isyan, milli birlik ve askeri değerler gibi konular izleyici kitlesi tarafından kolaylıkla benimsenmektedir. Millettin birliği ve askeri değerler vurgulandığında, macera filmlerinde sıkça karşımıza çıkan CIA ve FBI gibi devletin bütünlüğünü savunan kuvvetler öne çıkarılmaktadır. Ayrıca, özellikle göçmen temasını işleyen filmlerde, özgürlük heykelinin önünden geçen göçmenleri tasvir etmek, halkın güvenini kazanma politikasının bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Hollywood sineması, hâlâ geleneksel klasik anlatı biçimini benimseyerek, her tarihsel dönemde kendi içinde amacına uygun bir yıldız oyuncu topluluğu sistemi oluşturarak bu politikalarla özdeşleşmeyi sürdürmektedir (Akyıl, 2017: 135).

Hollywood filmlerinde iyi ve kötü karakterler arasındaki net ayırım ve her zaman olumlu bir sonla biten filmler, Amerika'nın dönemsel sorunlarına karşı güçlü bir çıkışın yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu yapı, seyirci kitlesine ülkenin güçlü ve kararlı bir şekilde her zorluğun üstesinden gelebilecek bir yapıya sahip olduğu mesajını iletmektedir (Akyıl, 2017, s. 135). Ayrıca ABD'nin Hollywood sinemasında gözlemlenen tarihsel evrimde, düşman, kahraman ve anti-kahraman figürleri değişime uğramıştır (Teksoy, 2005, s. 221). Savaş döneminde, Nazi gibi belirgin düşmanlara karşı mücadele eden kahraman figürleri öne çıkarken, soğuk savaşın etkisiyle antikömünist kahramanlar ve karmaşık antikahraman karakterleri izleyiciyle buluşmuştur. Vietnam Savaşı sonrasında karmaşık karakterlerin ön plana çıkmasıyla birlikte Hollywood, düşman figürlerini ideolojik zıtlıklardan ziyade içsel çatışmalar ve ahlaki belirsizliklerle işlemeye başlamıştır.

Ancak son yıllarda, terör figürleri ve İslamofobi² unsurlarının sinemada yükselişi, Müslümanları sıklıkla terörist olarak yansıtmıştır. Hem Amerikan toplumu içerisinde hem de sinema sektörü içerisinde Yahudilere yönelik derin destek, özellikle

²“İslamofobi” terimi, “İslam” ve Yunanca “phobos” sözcüklerinin birleşimiyle türetilmiştir. Kavramsal olarak, İslamofobi, İslam'a karşı önyargı ve Müslüman azınlıklara yönelik sergilenen ırkçılık biçiminde yorumlanabilir (Rachel, 2008, s. 10).

İslamofobinin bir propaganda malzemesi olarak yoğun şekilde kullanılmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı zamanda sektördeki Yahudi sermayesi de bu süreci doğrudan kontrol etmiş ve yönetmiştir. İslamofobi, genellikle medya aracılığıyla yayılan olumsuz imajlarla beslenmekte, bu durum Amerikan toplumunda karışık bir tutum oluşturmaktadır. Nitekim bir topluluğun geçmişle ilgili bilgi ve hatıralarını içinde barındıran toplumsal bellek, zamanla aktarılan öykülerle beslenir. Bu tür bellek, toplulukların kimliğini, özünü ve normlarını tanımlar (Özbulduk Kılıç, 2023, s.234). Özellikle 11 Eylül 2001 terör saldırıları, Amerika ve İsrail için ortak bir düşmanın varlığını beraberinde getirmiştir. Bu saldırılar, zaten bu propaganda çalışmalarıyla inşa edilmiş bir “olumsuz” imajla mücadele eden İslam dünyasının, Amerikan halkının gözündeki imajının daha da negatif bir hâl almasına neden olmuştur. Özellikle Amerika’daki Yahudi lobisi için 11 Eylül 2001, bir anlamda “şanslı gün” olarak nitelendirilebilir (Umerova, 2006, s. 230-235).³

Küresel şiddetin, onun en ciddi temsili olan savaşların ve terörün beyaz perdede geçirdiği bu dönüşümünde, Hollywood’daki Yahudi lobisi ve Yahudi yapımcıları ile yönetmenler de önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde Yahudi lobisi, Amerikan toplumunda İslamofobiyi körükleyen ve terör temasını işleyen filmleri destekleyerek sinemada “öteki” kavramının oluşumunda etkin bir rol oynamıştır. Nitekim Yahudi yapımcılar ve yönetmenler, genellikle politik ve toplumsal meseleleri işleyen projelerle dikkat çekmiş ve Hollywood sinemasının ideolojik kaygan zeminine katkıda bulunmuşlardır.

4. Wag the Dog (1997) Filmindeki Hakikat Eleştirisi ve Dezenformasyon Tekniklerinin Güncel Konjonktürdeki Geçerliliği

Medyanın manipülatif gücünü anlamak için yine sinemanın eleştirel yönünden faydalanmak mümkündür. Bu bağlamda medyanın manipülasyon ve dezenformasyon gücünü göstermesi bakımından özellikle *Wag the Dog* (Levinson, 1997) filmi, mutlaka izlenmesi ve analiz edilmesi gereken bir yapıttır. Eleştirel bakış açısıyla toplum mühendisliğinin hangi noktalara varabildiği ve modern dünyada insanın hangi dezenformasyonlara maruz bırakıldığını anlamak bakımından bu yapıt oldukça önemlidir.

Wag the Dog (Levinson, 1997) filminin anlatı yapısının ve ideolojik kodlamalarının, güncel konjonktürde hâlen geçerliliğini koruyup korumadığının araştırılmasında ve yine güncel olayları açıklamadaki yeterliliğine karar verme aşamasında,

³ Yahudi lobisinin etkisi, Arap lobisinin ABD’deki zayıf durumuna da işaret etmektedir. Araplar, Yahudi lobisinin başarısını göremek kendi lobilerini oluşturmuşlardır ancak siyasi etki açısından Yahudilerin hâlâ önde olduğu ve etkin bir pozisyon elde ettiği bir gerçektir. Arap lobisinin varlığına rağmen siyasi arenada etkili bir şekilde Yahudi lobisiyle rekabet etmeleri zordur (Umerova, 2006, s. 230-235).

filmi yöntem olarak ideolojik eleştiri bağlamında ele almak, araştırma kapsamında önem taşımaktadır.

Filme geçmeden önce ideolojik film eleştirisi yöntemine kısaca değinmek gerekir. Yöntem, Marksist temellere dayanarak filmleri yalnızca kültürel eğilimleri yansıtan eserler olarak değil, aynı zamanda ideolojik belirlemelerin ürünleri olarak ele alır. Sosyoekonomik altyapı ilişkilerinin üstyapı ürünü olan filmleri anlamak ve açıklamak temel hedeftir. Bu eleştiri yaklaşımı, sosyolojik film eleştirisinden farklı olarak, filmlerin içsel anlatıları üzerinden özellikle ideolojik unsurlara vurgu yapar. Seyirciyi filmi sadece sanat eseri olarak değil, aynı zamanda toplumsal ideolojilerin yansımaları olarak anlamaya teşvik eder. Film eleştirisini bir adım öteye taşıyan bu perspektif, izleyeni filmi çevreleyen ideolojik unsurların derinlemesine anlaşılmasına yönlendirir (Özden, 2000, s. 30-35).

Wag the Dog, Barry Levinson'ın 1997 yılında yönettiği ve David Mamet'in senaryosuna dayanan, siyasi bir hiciv ve medya manipülasyonunu konu alan derinlemesine bir filmidir. Hikâye, Amerikan başkanının seçim öncesi cinsel taciz skandalının patlak vermesi üzerine, başkanın danışmanları tarafından bir kriz yönetimi stratejisi geliştirilmesi etrafında döner. Filmde, Conrad Brean (Robert De Niro) adlı acımasız bir medya stratejisti ve Stanley Motss (Dustin Hoffman) adlı ünlü bir film yapımcısı, kameraların önünde gerçekleşmeyen bir savaş senaryosu oluşturmak üzere yola çıkar. Bu sahte savaş, halkın dikkatini başka bir yöne çekmeyi amaçlayan karmaşık bir propagandist planın merkezindedir. İkisinin özgün yöntemleri, gerçek olayları manipüle etme yetenekleri ve medya gücünü kullanma becerileri, izleyiciye politika ve medya ilişkilerinin karmaşıklığını gösterir. Filmin ana teması, gerçeklik ile gösterilen gerçek arasındaki ince çizgide yatar. Filmde izleyici, gerçek olayların nasıl çarpıtılabileceği, manipüle edilebileceği ve medyanın bu süreçte nasıl bir araç olarak kullanılabileceği konularında düşünmeye teşvik edilir. Ayrıca, güç odakları arasındaki çıkar çatışmaları ve bu çatışmaların nasıl örtbas edilebileceği konuları da detaylı bir şekilde ele alınır.

Wag the Dog (Levinson, 1997), yalnızca politik bir hiciv değil, aynı zamanda güç dinamiklerini, medyanın etkisini ve toplumun algısını şekillendirmeye yönelik çabaları eleştiren zekice bir film olarak öne çıkar. Başkanlık krizini gölgede bırakma çabalarının komik ve düşündürücü yanları, izleyiciyi film boyunca gerilimli bir politik ortamın içine çeker.

İdeolojik film eleştirisi bağlamda incelendiğinde *Wag the Dog* (Levinson, 1997), siyasi mizahı, medya manipülasyonunu ve ideolojik eleştiriye iç içe geçiren bir anlatıya sahiptir. Film, izleyiciyi sahte bir gerçeklik içinde sürükleyerek, politika ve

medya arasındaki karmaşık ilişkileri, ideolojik manipülasyonun etkilerini ve devletin gücünü inceler.

Film; hiç var olmamış, ütopyik ya da distopik olaylardan ziyade Amerikan siyasi tarihinde mihenk taşı olmuş stratejilere ve olaylara, tarihi gerçeklikten beslenen bir gönderme niteliği taşımaktadır. Filmin açılış sahnesindeki “Köpek kuyruğunu niçin sallar? Çünkü köpek, kuyruğundan akıllıdır. Şayet kuyruğu akıllı olsaydı, köpeği sallardı” mesajı, daha ilk dakikada filmi özetlemektedir. Medya ve iktidar ilişkilerini yöntemleriyle birlikte açıklar, nitekim filmin ismi de bu mesajdan gelmektedir. Filmde iktidarın, sıradan insanlardan daha akıllı olduğu için iktidar olduğunun altı çizilmiştir. Bu sebeptendir ki sıradan insanların kontrolü onlardadır. Elbette egemen güçlerin toplumlar üzerinde hegemonik yapı kurmalarını sağlayan silahları vardır. Özellikle devlet nezdinde veya hükümetlerde bu araçlar, çalışmamızın önceki bölümlerinde de belirttiğimiz üzere ideolojik aygıtlar olarak karşılık bulur. Öyle ki filmin ilk sahnelerinde Beyaz Saray’da bir kriz vardır. Başkan, bir taciz skandalıyla karşı karşıyadır. Buna paralel olarak filmin çekildiği yıl, Amerikan Başkanı Clinton’ın, sekreteri Lewinsky ile yaşadığı skandalın patlak vermesi de filmin gerçeklik gücünü artırmıştır. Filmdeki başkanın yeniden seçim tarihine yalnızca iki hafta vardır ve ansızın ortaya çıkan bu skandal, anketlerde önde gidiyorken başkanı zora sokmuştur. Bu taciz iddialarının doğruluğu ya da yalanlanması film boyunca neticeye ulaşmamıştır. Nitekim filmin asıl yöneldiği nokta da bu değildir. Film açısından önemli olan toplum algısıdır. İşleri düzeltmek için başkanın medya danışmanlarından olan Conrad Brean devreye girer. Conrad’ın Beyaz Saray’a girdiği sahnede kameranın halıyı temizleyen elektrik süpürgesine odaklanması da ideolojik bağlamda Beyaz Saray’da dönen kirliliğin temizliğinin başlamasına yapılan metaforik bir gönderme olarak değerlendirilebilir. Kadrajın ön planında süpürge varken, kadrajın arka planında Conrad’ın saraya girdiğini görürüz. Conrad, medya manipülasyonunun toplum algısını şekillendirmedeki önemini çok iyi bilen ve bu konuda sayısız tecrübeye sahip bir danışmandır. Seçime kısa süre kala başkanın ismi skandallarla çalkalanıyorken, kaybedilecek oyları engellemek ve egemen ideolojiyi baki kılmak adına toplumun dikkatini ve toplum nezdindeki başkan algısını başka yöne çekmesi gerektiğinin idrakındadır. Bu doğrultuda en güçlü silah olan medyaya başvurur. Filmde çok ünlü bir Hollywood yapımcısı olarak resmedilen Stanley Motss ile anlaşır ve gerçekte var olmayan bir savaş senaryosunu ilmek ilmek işlemeye başlarlar. Amacı toplumun dikkatini bu skandaldan başka yöne çekmektir. Bu ancak en güçlü şiddet ve korku unsuru olan savaş kavramıyla gerçekleşebilir. Buradaki temel sorun, halkı bu savaşa ikna etmektir. Başka bir deyişle şiddeti savaş kisvesiyle gerekçelendirerek meşrulaştırmak ve toplum algısını

yönetmek, en başat görevleridir. Gerçekçi bir savaş senaryosu isterler ve bunun için Müslümanların yoğun yaşadığı bir ülke olan Arnavutluk'u seçerler. Filmde neden Arnavutluk'un seçildiği sorusu geldiğinde "Çünkü onlarla hiç sorunumuz yok ve dünya onları önemsemiyor." şeklinde cevap verilir. Önce gazeteler vasıtasıyla sahte haberler yaptırılır. Ardından bir Hollywood setinde, Arnavutluk'ta zulümden ve bombalardan kaçan bir kız tasvir edilir. Oynayan Amerikalı, yer Amerika ancak algı Arnavutluk'tur. Bu video kısa sürede basına servis edilir, gönderen egemen güçler olduğundan doğruluğu sorgulanmadan ABD halkı tarafından kabul edilir. Arnavutluk'a duyulan kin, başkanın taciz skandalının önüne geçmeye başlamıştır bile. Hollywood medya manipülasyonunun en kuvvetli aktörü olan "sahte kahraman" a gelmiştir sıra. Eski özel kuvvetler mensubu bir asker ismi ararlar. İsim düşünürken Yahudi kökenli olmasına özen gösterirler. Oluşturmak istedikleri algıya göre masumları Müslüman terörizminden koruyan İsrail kökenli kahraman bir Amerikan askeridir. Yapbozun tüm parçaları oturmuştur. Düşman Müslüman, kahramansa hem Yahudi hem de Amerikan'dır. Bu sayede toplum katında şiddet, "erdemli" bir savaş gayesiyle artık meşrulaşmış, taciz skandalı unutulmuş, dezenformasyon sonucu başkan gücünü ispatlamış ve oylarını artırmıştır. Tüm bunlar, devletin hiçbir masraftan kaçınmadan, ideolojinin stabilizasyonu için gerektiğinde cinayet işlemekten çekinmeden, ideolojik aygıtlardan ve bilhassa sinemanın ikna gücünden faydalanarak uyguladığı medya manipülasyonu ile gerçekleşmiştir. Filmin son sahnesi ise her şeyi özetler. Kendi hâlinde bir ülke olan Arnavutluk, hiç var olmamış bir savaş sebebiyle iç savaşa girer. Bu da ABD medyasının küresel etkilerinin üst düzey seviyesinin bir ürünüdür. Bu manipülasyon, Amerikan iç siyasetinde istikrarı sağlamakla kalmamış, farklı coğrafyalarda savaşa sebebiyet vermiş, en önemlisi her iki ülkenin halkı da medyaya inanmıştır.

Sonuç olarak bugün bu filmin ortaya koyduğu manipülasyon yöntemlerinin geçerliliğini yitirdiği söylenemeyeceği gibi, aslında bir noktada çok daha ileri safhalara katmanlaşarak yol aldığını söylemek yanlış olmaz. Özellikle günümüzde İsrail'in Gazze meselesinde yaptığı propaganda ve manipülasyon yöntemleri bunu kanıtlar niteliktedir. İsrail, Filistin ve Orta Doğu meselesinde dünya çapındaki geleneksel medya ağı ile yürüttüğü yöntemlerinin dışında hem sinema hem de sosyal medya ile ciddi bir bilgi kirliliği oluşturmaktadır. Bugün tüm dünya kamuoyu, İsrail kaynaklı hibrit tehditlerin ve sistematik dezenformasyon politikalarının hedefi konumundadır.

Yöntemsel olarak bakıldığında ise aslında İsrail'in Nazi döneminde tüm araçlarla yürütülmüş olan propaganda tekniklerini kopyaladığı görülür. Adorno'nun "Antisemitizm ve Faşist Propaganda" eserinde bahsettiği propagandanın özellikleri

göz önünde bulundurulduğunda aslında tam olarak bugün bu yöntemler İsrail'in yaptıklarıyla örtüşmektedir. Bu meseleler dünya basını tarafından araştırıldığında ise Yahudi düşmanlığı kozu kullanılarak gerçeklerin üstü yine İsrail ve destekçileri tarafından örtülmeye çalışılmaktadır. Filistinlilerin yaşam hakkını savunan haykırışlar İsrail'in yok edilmesini savunan hamleler olarak dezenformasyona uğratılmaktadır. Hatta Batı'da, Gazze'de yaşanan katliama ses çıkaran biri de Yahudi soykırımına duyarsız kalmakla itham edebilmektedirler. Müslüman ülkelerden gelen tepkiler ise doğal olarak bir düşmanlığın parçası olarak sunulmaktadır. Bu etkiyi daha da arttırmak adına İsrail ve destekçileri tüm dünyada bütün iletişim mecralarında İslam'ı ve Müslümanları hâlen ötekileştirmekte, onlara karşı sistematik kara propaganda faaliyetini devam ettirmektedir.

Hatta tarihin bir döneminde faşizmi eleştiren Frankfurt Okulundan Jürgen Habermas'ın bugün kendi ekolüne tezat bir şekilde İsrail'in saldırılarını destekleyen açıklamaları da karşı karşıya kalınan bu örgütlü propagandanın bir yansıması olarak karşımızda durmaktadır. Yahudi hayatının ve İsrail'in var olma hakkını savunan siyasi kültürle bağlantılı atfıyla, Nazi dönemindeki kitlesel suçlar ışığında Yahudi meselesini özel koruma gerektiren merkezi bir unsur olarak ortaya koyan Habermas, tüm dünyaya buna dair taahhütte bulunma çağrısı yapmakta bu mevzuyu da siyasi hayatındaki en temel unsur olarak görmektedir. Günümüzde Filistin'de yaşanan insanlık suçlarını yok sayan Habermas, tarihin kara sayfalarında her daim duracak bildirisinde özgürlük ve fiziksel bütünlüğe dair öz hakların ayrıştırılmayacağını ve herkese eşit şekilde uygulanması gerektiğini söylerken Filistinli çocuk ve kadınların yaşam hakkını bundan ayrı tutmamayı unutuyor ve aslında bir şekilde İsrail'in yaptığı katliamı da desteklemiş oluyor.

Sonuç olarak totaliter ideolojilerin propaganda ve manipülasyon yöntemleri yok olmamıştır ve hatta katmanlaşarak bugün dünyada uygulanmaktadır. Ne yazık ki tüm dünya, dünden daha fazla bir dezenformasyon saldırısının içerisinde ve insanlar dünyadaki haksızlıkları ve saldırıları göremez hâle getirilerek duyarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır.

5. Sonuç

Bu çalışma kapsamında siyasi iktidarların, sinemanın propaganda gücünü kullanarak politik ideolojilerini, daha da özelinde bir şiddet unsuru olan savaş stratejilerini medya manipülasyonu yoluyla toplum nezdinde meşrulaştırma metotları ele alınmıştır. Bu bağlamda yöntem olarak medya manipülasyonunu küresel çapta en sık uygulayan Hollywood sineması ve güçlü bir örneği olan *Wag the Dog* (Levinson, 1997) filminin analizinden yararlanılmıştır.

Amerikan hükûmeti, dünya savaşları sürecinde tıpkı nasyonel sosyalist rejim yönetimindeki Alman sineması ve Sovyet Rusya sineması gibi doğrudan savaş propagandasına yönelerek sinemayı devletin bir ideolojik aygıtı olarak kullansa da doğası gereği çok değişkenli ideolojik zeminlere sahip olan yapıyla propaganda sinemasında kendine ait metotlar geliştirmiştir.

Sinemayı ideolojik katalizör görevinden çok da ayırmayarak ve yine bir ideolojik aygıt niteliğinde, propaganda ekseriyetinde yumuşak güç unsuru olarak da kullanmıştır. Bu durum, Amerikan siyasetindeki düşman figürlerinin tarihsel süreç içinde ideolojilere göre değişkenlik göstermesinin bir ürünüdür. Nitekim Amerikan ideolojik yapılanmasında ve dolayısıyla Hollywood sinemasında işlenen düşman figürleri, II. Dünya savaşında Naziler üzerinden faşizm, soğuk savaş yıllarında komünizm, 80'li yıllardan itibaren ise terörizm olarak şekillenmiştir (Koçak, 2022, s.101). Öte yandan bu ideolojik kaygan zeminde Hollywood sineması, kendine has propaganda kodlarıyla politik ideolojiye destek olmuştur. Her döneme özel düşman figürlerine karşı farklı propaganda sistemleri oluşturmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından itibaren Batı literatüründe ve bilhassa ABD'de etkisini artıran İslamofobi ile Müslümanlar, 21. yüzyıl Hollywood sinemasının en başat düşman unsuru olmuştur. Bu oluşumun kaynağında Amerika'nın yıllardır süregelen Orta Doğu politikası ve İsrail ile olan stratejik iş birliğinin yukarıda da bahsettiğimiz Hollywood sinema endüstrisinde hâkim konumda bulunan Yahudi lobisiyle birleşmesi yer almaktadır. Özellikle 90'lı yıllarda filmlerde etkin bir şekilde işlenen Yahudi soykırımı teması, 2000'lerin başından itibaren Orta Doğu coğrafyasındaki terör temasıyla birleştirilmiş ve bu doğrultuda ABD-İsrail ilişkilerinin güçlenmesine hizmet eden filmler üretilmiştir. Bu filmlerde, dünya savaşları sürecine benzer şekilde bu kez de İsrail-Filistin gerilimi üzerinden şiddetin en güçlü temsili olan savaş kavramı, meşru gerekçelere dayandırılarak ve askeri kahraman figürlerine yer verilerek toplum nezdinde normalleştirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünü oluşturan *Wag the Dog* (Levinson, 1997) filminin ideolojik analizinde de görüldüğü üzere bu süreçte medyadan, sinematik unsurlardan ve gerçek ya da sahte olduğuna bakılmaksızın ideolojik olarak servis edilen haber videolarından sıklıkla faydalanılmış ve savaşın tüm bu süreçlerin doğal neticesi olduğu intibası oluşturulmuştur. Ancak tıpkı filmdeki gibi savaşın ne olduğundan bağımsız olarak ortaya çıkan gerçek; egemen ideolojilerin, medyanın propaganda gücünü kullanarak mevcudiyetini koruma altına aldığıdır.

Nitekim küresel bağlamda bu filmlerin, devam eden İsrail saldırılarıyla yürütülen soykırım hamlelerinin hangi toplumlarda makul kabullere ulaştığı, bir tartışma konusudur ancak asıl olan, bu filmlerin üreticisi konumundaki Amerikan ideoloji-

sinin, en azından kendi halkını ve mütteliklerini medya yoluyla manipüle edebildiği gerçeğidir ki savaşların katalizör aktörü olarak sinemayla bunu başarabilmiştir.

Konuyla ilgili ileride yapılacak akademik çalışmalarda, özellikle ABD seçim kampanyaları ve yaklaşan seçim süreçlerindeki medya reflekslerinin, süreç içinde çekilen filmlerin, bunlara paralel olarak seçim anketlerinin derinlemesine analizi ve ülke politikasına etkilerini ele alan araştırmalara odaklanılabilir.

Kaynakça

- Akyıl, L. (2017). Uluslararası ilişkilerde algı yönetimi aracı: propaganda sineması. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 2 (2), 129-139.
- Alca, A. N. (2016). Hollywood Filmlerinde Oryantalizmin Yeniden Üretimi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karabük Üniversitesi SBE Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Altay, S. ve Uğur, U. (2018). Sinemanın propaganda aracı olarak kullanılması: Ben Küba filmi. *Aydın Sanat*, 4(8), 13- 32.
- Althusser, L. (2002). İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları (4. baskı). *İthaki Yayınları*.
- Ascheid, A. (2003). *Hitler's Heroines Stardom and Womanhood in Nazi Cinema*. Temple University Press.
- Bulut, Y. (2011). İdeolojinin tarihçesi. *Sosyoloji Dergisi*, 23, 183 – 206.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Orta Doğu tarihi* (M. Harmancı, çev.). İstanbul: Agora Yayınları.
- Curtiz, M. (Yönetmen). 1942. *Casablanca* [Film]. Warner Bros. Pictures
- Çakı, C., Gazi, M. A., Çakı, G. ve Almaz, F. (2019). Goebbels liderliğinde Nazi Almanyası'nda propaganda sineması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4),149-164. <https://doi.org/10.18037/ausbd.668634>
- Çetin, B. N. (2014). Propaganda olgusu ve propagandanın Amerikanlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24(2). 239-265.
- Çiftçi, K. (2009). Soğuk savaş sonrasında ABD: "Rız'ya dayalı "hegemonya'dan "imparatorluk" düzenine. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (5,10), 203-219.
- Demirkol, A. (2021). Understanding American Strategic Culture and Foreign Policy Through Robert Kagan: A Review. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*. 4(1). 1-17.
- Demirkol, A. ve Ş. E. Kırdım. (2021). Marksizm ve Uluslararası Hukuk: Teori mi Eleştiri mi?. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2021(1). 417-454.
- Jowett, S. G. ve O'donnell, V. (2014). *Propaganda and persuasion*. USA: Sage.
- Kellis, A. A. (2005). *Nazi propaganda and the second world war*. London: Palgrave Macmillan.
- Koçak, U. (2022). Soğuk savaş dönemi Hollywood sinemasında başkaldırı figürleri. *Yayın-*

lanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Levinson, B. (Yönetmen). 1997. *Wag the Dog* [Film]. Baltimore Pictures
TriBeCa Productions.

Marx, K., and Engels, F. (2013). Alman ideolojisi (T. Ok ve O. Geridönmez, Çev.). İstanbul:
Evrensel Yayınları.

McLaren, P. L. (1988). On ideology and education: Critical pedagogy and the politics of
empowerment. *Social Text*, (19/20), 153-185.

Nye Jr, J. S. (2008). *The powers to lead*. New York: Oxford University Press.

Nye Jr, J. S. (2002). *The paradox american power: why the world only superpower can't go
it alone*. New York: Oxford University Press.

O'Brien, M.E. (2004). *Nazi Cinema as enchantment*. Camden House.

Özbulduk Kılıç, I. (2023). Bireysel Bellekten Toplumsal Belleğe Dönüşümde Biyografi: Dil-
beray Filmi. Bahar Öztürk ve Beyler Yetkiner (Ed.), *Türk Sinemasında Biyog-
rafik Filmler içinde* (s. 209-237). Ankara: Nobel Yayınları

Özden, Z. (2000). *Film Eleştirisi*. İstanbul: Afa Yayınları.

Rachel, A. D. B. (2008). Anti-discrimination Laws, Islamophobia, and ethnicization of Mus-
lim identities in Europe and Australia. *Journal of Muslim Minority Affairs*,
28(1).

Reeves, N. (2004). *Power of Film Propaganda: Myth or Reality*, London:Continuum.

Riefenstahl, R. (Yönetmen). 1935. *Triumph of the Will* [Film]. Reichsparteitag-Film.

Riefenstahl, R. (Yönetmen). 1938. *Olympia* [Film]. Reichsparteitag-Film.

Rotha, P. (2000). *Sinemanın Öyküsü* (İ. Şener, Çev.). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Ryan, M. ve Kellner, D. (1997). *Politik kamera* (E. Özsayar, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Sarıtaş, İ. (2018). Nazi döneminde sinemanın propaganda aracı olarak işlevi. *İletişim
Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2022(47), 329-350.

Selpin, H., Klingler, W. (Yönetmen). 1943. *Titanic* [Film]. Deutsche Filmvertriebs.

Taylor, R. (1998). *Film Propoganda Soviet Russia and Nazi Germany*. I.B. Tauris,

Teksoy, R. (2005). *Sinema Tarihi, 1*. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar.

Umerova, Z. (2006). Yahudi lobisinin ABD içindeki konumu ve Orta Doğu politikasındaki
rolü. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi.

Uslu, B.E. (2021). Yumuşak güç kavramı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yumuşak güç
unsuru olarak Hollywood sineması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ka-
rabük Üniversitesi.